

LIMBA ROMÂNĂ

Anul LXXII

2023

Nr. 1
ianuarie – martie

SUMAR

LEXICOGRAFIE

MONICA BUSUIOC, DEX – Istorie și continuitate (II).....	3
DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ, Aspecte ale distorsionării în proverbe românești cu termeni religioși: între <i>HOMO CHRISTIANUS</i> și <i>HOMO PRAGMATICUS</i>	25
CLAUDIUS TEODORESCU, Extinderea scopului platformei informatice <i>SOLIROM</i>	33

FILOLOGIE

EMANUEL CONȚAC, Comentariul la <i>Evanghelia după Matei</i> (1544) al lui Wolfgang Musculus, sursă de inspirație pentru <i>Tâlcul evangheliilor</i> (1567), Omilia la Duminica a treia din Post.....	43
ȘTEFAN DUMITRAȘ, Manuscrisul „Și dacă...” de la Biblioteca Astra. Aspecte formale, de circulație și de filiație	79
ALEXANDRU MAREȘ, Din istoria criptografiei românești: cifrul unui dregător moldovean din secolul al XVIII-lea.....	93

ONOMASTICĂ

<u>TEODOR OANCA</u> , Nume de familie provenite din terminologia olăritului	101
---	-----

ISTORIA LIMBII

MARIANA NEȚ, Termeni injurioși în peste un secol de traduceri românești din literatura franceză (1896–2004).....	117
Indicele revistei <i>Limba română</i> pe anul 2022.....	125
Sumarul revistei <i>Limba română</i> pe anul 2022	169

LR, LXXII, nr. 1, p. 1–170, București, 2023

Monica Busuioc

DEX – ISTORIE ȘI CONTINUITATE (II)

DESCRIEREA TIPURILOR DE ACTUALIZARI

Proiectul încheiat între Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” și Oxford University Press și derulat între 2015 și 2018 a fost o bună ocazie de aducere la zi, atât de necesară, a informației din DEX, pentru a putea ține pasul cu transformările petrecute în limba română din primele decenii ale secolului al XXI-lea, marcate de noua epocă informațională.

Dintre cele trei tipuri de actualizări prevăzute în Proiect, categoria celor care suscită cel mai mare interes și care sunt și cele mai numeroase o reprezintă cele din **domeniul vocabularului**.

Publicul este interesat de orice cuvânt nou-apărut, pe care îl aude sau îl vede scris, iar rapiditatea cu care suntem „bombardați” zilnic cu o multitudine de termeni noi, grație mass-mediei și Internetului, obligă dicționarele să țină cont de ei și să ofere informații referitoare la înțelesul acestor termeni și la felul în care trebuie să fie folosiți corect.

Utilizatorii apelează, atunci când caută pe Internet, la dicționare de neologisme sau de cuvinte recente, și în special la DEX.

Dicționarul academic care are sarcina de a înregistra și explica astfel de termeni noi este, în opinia noastră, DEX-ul, cel mai consultat și cunoscut dicționar într-un volum, includerea în DEX acordând acestor termeni un statut „academic”.

Nu este deloc întâmplător faptul că DEX-ul este dicționarul citat de toate instituțiile statului, ca sursa supremă de autoritate în chestiuni neclare sau litigioase, în mediile de informare în masă și trebuie spus că definițiile sunt citate tocmai pentru că sunt convingătoare.

Întrucât am prezentat listele cu enumerarea exhaustivă și detaliată a tuturor tipurilor de updatări din Proiect, ne vom referi în cele ce urmează la descrierea și explicarea celor mai importante dintre ele pentru a servi drept modele în redactare.

Raporturile cu celelalte dicționare academice

Actualizările din domeniul lexical privesc mai ales introducerea de cuvinte sau termeni noi în varianta din 2019. *Cuvinte noi* nu înseamnă neapărat neologisme „de ultimă oră” aparținând lexicului specializat, ci pot fi și cuvinte uzuale din lexicul comun, curent, care din varii motive nu au fost înregistrate în edițiile anterioare (de exemplu: *contacta* etc.)

Revenind asupra raporturilor dintre DEX și DOOM, nu credem că acesta din urmă ar trebui să aibă rolul de a înregistra primul termenii noi, includerea acestora în DOOM fiind justificată de necesitatea de a înregistra modul și gradul de adaptare a respectivelor cuvinte în limba română sub aspect morfologic, ortografic, ortoepic. Și din acest punct de vedere, DOOM-ul, în calitatea sa de dicționar normativ prin excelență, ar trebui să reglementeze, pe cât posibil, o *formă unică*, ca fiind cea recomandată de Academia Română, prin Institutul de Lingvistică, acest lucru implicând desigur un anumit timp necesar adaptării.

În acest caz, considerăm că revine DEX-ului misiunea să înregistreze fluctuațiile cele mai frecvente sub aspect formal de la nivelul limbii uzuale ale termenilor în curs de adaptare, DOOM-ul „nefiind un îndreptar normativ lexical sau stilistic” (v. *Cuvânt-înainte* 1982: V).

Din păcate, lucrurile nu au decurs în lingvistica românească în acest mod ideal, DEX–2009 a fost nevoit să preia noutățile din DOOM², deoarece rata de apariție a diverselor ediții și tiraje pe hârtie a celor două lucrări academice nu a avut un calendar prestabilit și o ritmicitate și nu a fost în măsură să satisfacă nevoia de informare și setea de cunoaștere firească și mereu crescândă ale utilizatorilor.

În ce privește raporturile cu DLR-ul, deși introducerea de neologisme a fost mult mai permisivă la literele redactate din ultimele volume din ediția întâi, nemaținând cont de respectarea strictă a criteriului de selectare din anii '60 ai secolului trecut, credem că introducerea cuvintelor noi, în special a celor din domeniile de strictă specialitate, trebuie limitată într-o anumită măsură în DLR, nu însă și în DEX.

Considerăm că este preferabil și chiar necesar să acceptăm și să introducem cât mai multe cuvinte noi în DEX – și să ne asumăm acest risc –, pentru ca aceste cuvinte să fie înregistrate într-un dicționar explicativ de mare circulație și a le putea cunoaște sensul, în așteptarea acceptării lor în limbă și a recunoașterii lor drept cuvinte ale limbii române, proces ce poate dura zeci de ani.

DEX-ul trebuie să rămână în formula în care se prezintă astăzi, în conștiința publicului, ca dicționarul cel mai accesat și accesibil, la care să apeleze orice utilizator atunci când are nevoie de o lămurire, credibilă și avizată de girul Academiei, asupra unui cuvânt.

Inventarul lui nu trebuie însă să se suprapună și nici să se confunde nici cu cel din DLR, dar nici cu cel din DOOM sau din DELR.

DEX-ul trebuie să fie și să rămână dicționarul limbii române actuale, exact așa cum se menționa în *Prefața* amintită a ediției întâi (sigur că „actualitatea” vocabularului depinde și se schimbă în funcție de epoca când dicționarul este elaborat).

Inventarul lexical. Cuvinte-titlu noi

Condiționați de cifra relativ mică de actualizări prevăzute în Proiect, am fost nevoiți să ne limităm la introducerea în DEX–2019 a unui număr redus de *cuvinte-titlu noi*, de 305, la care se adaugă un număr de 9 cuvinte-titlu noi omonime, toate

alese dintre cele mai utilizate și întâlnite în comunicarea scrisă și orală actuală, acest lucru neînsemnând că sunt singurele care ar fi putut fi alese, știut fiind faptul că orice proces de selecție este unul subiectiv.

Criteriile de selectare ale noilor termeni introduși, care sunt în cea mai mare parte împrumutați, sunt cele cunoscute, în primul rând frecvența mare și impactul puternic la nivel comunicațional. Mulți dintre ei, în număr de 215, intrați deja în uz și folosiți în limba curentă de după Revoluția din 1989, au fost importați odată cu tehnologiile și produsele care au intrat pe piața românească. Observând lista lor, se poate constata că nu este vorba de împrumuturi „de lux”, ci sunt cuvinte noi, necesare, care denumesc noțiuni, realități și obiecte curente.

Uneori s-a completat familia de cuvinte a acestor împrumuturi sau a unora existente în DEX cu noi termeni ori au fost introduși termeni din aceeași sferă semantică cu alții prezenți în DEX (de exemplu: nume de religii sau de popoare mai vechi).

Fenomenul de „laicizare” sau „democratizare” a limbajelor științifice a determinat includerea în lista de cuvinte din DEX–2019 a multor termeni tehnici și științifici aparținând domeniilor de specialitate de mare interes în societatea contemporană, frecvent folosiți în mass-media și pe Internet și intrați deja sau manifestând tendința de a intra în limba comună.

Și dicționarele străine se confruntă cu această problemă a neologismelor, în legătură cu care în *Le Lexis* se nota:

„L’avenir dira quel mot sera finalement consacré par l’usage” (*Préface* 2009 : VIII),

iar în *Le Nouveau Petit Robert* se afirma:

„La vocation du *Petit Robert* n’est pas de légiférer, mais d’observer la langue en attirant attention sur les problèmes” (*Préface* 1993 : XVIII).

Și am adăuga observarea uzului consacrat și a limbii standard actuale, singura care poate fi normată, pentru fixarea normelor limbii literare.

Mărcile de uz

Deși indicarea *domeniului de specialitate* nu era recomandată, în vechile norme, atunci când rezulta din definiție, la fel ca și în dicționare străine, procesul de informatizare a DEX-ului determină reconsiderarea acestui mod de lucru, notarea explicită a domeniului trebuind să fie introdusă în noua ediție, fiind indispensabilă în căutările avansate.

În acest sens, fără a ne propune un demers sistematic, am adăugat, acolo unde am fost siguri, mărcile de domeniu cu abrevierile respective atât la cuvintele-titlu, sensuri, sintagme, expresii, sinonime nou-introduse, cât și la unii termeni sau la unele variante deja existente, atunci când s-au făcut corelații.

Enumerarea acestor domenii, în număr de 34, în ordinea descrescândă a frecvenței este următoarea: Medicină (27), Informatică (22), Culinar (10), Finanțe (9), Economie (7), Informatică și Telecomunicații (7), Biologie (6), Botanică (5), Juridic (5), Electronică și Informatică (4), Meteorologie (4), Fizică (3), Psihologie (3), Biserică (2), Gramatică (2), Lingvistică (2), Muzică (2), Sport (2), Anatomie (1), Chimie (1), Ecologie (1), Electronică (1), Farmacie (1), Fotografie și Cinematografie (1), Fotografie și Informatică (1), Geologie (1), Geomorfologie (1), Informatică și Optică (1), Logică (1), Matematică (1), Politică (1), Religie (1), Telecomunicații (1), Zoologie (1).

Trebuie precizat că unele mărci de domeniu diferă în dicționare străine sau românești, chiar în cele de specialitate, deoarece și clasificarea domeniilor diferă, unele dintre ele fiind considerate subdomenii (distanțiere menționată în *Acordul de licență* cu OUP).

În puține cazuri, am modificat unele mărci de domenii, de exemplu: am eliminat domeniul Electronică în cazul lui *digitaliza* cu familia și l-am înlocuit cu Informatică și Telecomunicații, Economie politică cu Economie la *acumulare* (2) sau Geografie cu Geomorfologie la *acumulare* (3), iar în unele situații am indicat combinații de domenii.

Majoritatea domeniilor sunt înregistrate în lista de abrevieri din DEX–2016, în plus apărând în DEX–2019, domeniile Culinar, foarte bine reprezentat, Religie (domeniu deosebit de cel indicat prin abrevierea Bis. = termen bisericesc), Ecologie, Sport, Geomorfologie. Am schimbat, considerând că sunt mai adecvate și mai transparente, unele abrevieri de domenii, de exemplu: Econ. pentru Economie, în loc de Ec. și Meteor. pentru Meteorologie, în loc de Met.

Cât privește celelalte mărci de ordin stilistic, acestea sunt în număr mic: Familiar (6), Figurat (5), Rar (5), Ieșit din uz (4), Adesea ironic (1), Argotic (1), Astăzi rar (1), Familiar și Depreciativ (1), Peiorativ și Familiar (1), Popular (1).

În cazul acestora, modificarea a privit eliminarea și înlocuirea unora, atunci când anumite cuvinte nu mai sunt percepute la ora actuală ca fiind livrești sau rare (de exemplu: *asezona* cu familia, *exceda*, *nutriment* sau *oferta*). La cuvântul *cincisprezece*, cu trei variante regionale, am eliminat variantele *cincisprece* și *cinsprece* și am lăsat o singură variantă *cinsprezece*, căreia i-am schimbat marca din regional în popular.

Omonimele

O problemă aparte o constituie introducerea unor *cuvinte-titlu noi*, care sunt *omonime* și au etimologii diferite, provenite fie din împrumuturi noi, fie din separarea unui cuvânt polisemantic existent în DEX, pe baza sensurilor îndepărtate semantic și a etimologiilor deosebite, în două cuvinte omonime marcate cu număr de omonim diferit.

Din prima categorie fac parte cuvinte noi, adăugate cu număr de omonim, după sau înainte de cuvinte existente în DEX, de exemplu:

- *defecta*², cu sens diferit „A trăda” și etimologie diferită (Din engl. *defect*), adăugat după fostul *defecta*, cu alt sens și cu altă etimologie (internă: De la *defect*) și care a devenit *defecta*¹;

- *dressing*², cu sens diferit din domeniul culinar și etimologie diferită (Din engl. *dressing*), adăugat după fostul *dressing* cu alt sens și altă etimologie (Din engl. *dressing* [room], fr. *dressing*) și care a devenit *dressing*¹;
- *fluidiza*¹, cu sensuri specializate, (1) din Medicină și (2) din sfera circulației și cu etimologie dublă (internă: *Fluid* + suf. *-iza* sau După fr. *fluidifier*), adăugat înaintea vechiului *fluidiza*, verb legat de procedeele industriale *fluidizare* și cu etimologie diferită (Din fr. *fluidiser*) și care a devenit *fluidiza*². În mod simetric, a apărut și un omonim nou *fluidizare*¹, iar fostul *fluidizare* a devenit *fluidizare*²;
- *rezoluție*², cu sens specializat din Electronică, Informatică și Optică și cu etimologie diferită (Din engl. *resolution*), adăugat după fostul cuvânt polisemantic cu patru sensuri, din limba comună sau din domenii specializate, Juridic și Medicină și cu etimologie diferită (Din fr. *résolution*, lat. *resolutio*, *-onis*) și cu varianta *rezoluțiune* și care a devenit *rezoluție*¹. La cuvântul-intrare varianta *rezoluțiune* a fost adăugat număr de omonim la *rezoluție*¹, la care se face trimiterea;
- *rezona*², cu sensul special „A se produce fenomenul de rezonanță” și cu etimologie diferită (Din fr. *résonner* „a produce un sunet însoțit de rezonanță”), adăugat după vechiul cuvânt monosemantic *rezona*, cu sensul „A gândi” și cu etimologie diferită (Din fr. *raisonner* „A-și folosi rațiunea pentru a cunoaște, a judeca”. Cf. germ. *r a i s o n n i e r e n*) și care a devenit *rezona*¹.

Din a doua categorie de omonime fac parte cuvinte noi provenite din separarea unor cuvinte polisemantice existente în DEX în două omonime diferite:

- *acțiune*², cu sensul specializat din finanțe și cu etimologie diferită (Din fr. *action*, germ. *Aktie*) a fost separat din fostul cuvânt *acțiune*, cuvânt polisemantic cu sensuri comune sau specializate, dar nu din domeniul financiar, și cu etimologie diferită (Din fr. *action*, lat. *actio*, *-onis*) și care a devenit *acțiune*¹.

Dicționarele românești tratează ambele sensuri sub un cuvânt mare polisemantic, dar în dicționarele franțuzești sunt tratate ca omonime. În *DA*, Sextil Pușcariu vorbește de o întrebuințare în Transilvania a formei *acție*, după germ. *Akzie*, cu sensul din Comerț.

- *digital*², *-ă*, cu sensuri specializate, (1) din Cibernetică și (2) din Informatică și Telecomunicații și cu etimologie diferită (din engl. *digital*, fr. *digital*), a fost separat din fostul cuvânt polisemantic *digital*, cu cinci sensuri, din limbajul comun și din Botanică, și cu etimologie diferită (Din fr. *digital*) și care a devenit *digital*¹, cu trei sensuri;
- *retracta*² cu sensul „A se strânge” și cu etimologie diferită (din fr. *rétracter* „a se contracta”) a fost separat din fostul cuvânt polisemantic *retracta*, cu două sensuri, care a devenit *retracta*¹, cu sensul „A retrage o afirmație” și cu etimologie diferită (din fr. *rétracter* „a retracta”);
- în mod similar, fostul cuvânt *retractabil*, *-ă* a fost separat în două omonime, *retractabil*¹, *-ă* și *retractabil*², *-ă*.

Pe de altă parte, am eliminat un număr foarte mic de cuvinte-titlu omonime, care erau variante ale unor cuvinte-titlu specializate, de exemplu: *retroversiune*², dat ca variantă la *retroversie*, termen medical, nu mai apare ca variantă a acestuia, rămânând o singură intrare *retroversiune*, cu sensul „Reproducere a unui text în limba din care a fost tradus”, sau *sacru*², dat ca variantă la termenul specializat *sacrum*, din Anatomie, nu mai apare ca variantă a acestuia, rămânând o singură intrare *sacru*, -ă, cuvânt cu sensul din Religie.

O serie de *variante* de pronunțare ori cuvinte regionale, înregistrate greșit drept cuvinte-titlu, au fost eliminate (*maus*², *sait*), sau înlocuite cu alte intrări corectate (*acumbent*, -ă, în locul lui *acumbet*, -ă, *bili* cu familia, în locul lui *ghili* cu familia, *răzeșesc*, -ească, în locul lui *răzășesc*, -ească).

Variantele

Legată de problema inventarului lexical este prezența unui număr foarte mare de *variante regionale, învechite* sau *rare* în DEX, la care credem că trebuie renunțat, deoarece ele încarcă inutil și artificial corpusul acestui dicționar, fiindcă sunt trecute și ca intrări, alături de cuvintele de bază. Numărul mare de variante reușește să schimbe natura DEX-ului și să facă din el un tip de dicționar care se confundă și se transformă într-un dicționar-tezaur. În plus, existența unei cifre impresionante de astfel de variante dau aspectul unei limbi neformate în secolul al XXI-lea!

Problema prezenței acestor variante, care este cu totul altceva decât prezența cuvintelor regionale, numite regionalisme, este veche în DEX, încă din ediția întâi, și nu credem că s-a găsit o rezolvare favorabilă.

Întrebarea care se pune este următoarea: Ce fel de dicționar este sau se dorește să fie DEX-ul și în ce raport se află el cu DOOM, DLR, și DELR? Chiar dacă delimitări stricte nu se pot face întotdeauna în domeniul lexical, considerăm că se pot trasa totuși niște limite, care să păstreze individualitatea fiecărui dicționar.

Ceea ce îi lipsește limbii române este un dicționar al limbii literare actuale, contemporane. Acest rol l-a avut în anii '60, DLRLC-ul sau DL-ul, dar au trecut de atunci aproape 70 de ani, timp în care limba română a suferit transformări majore.

Și în continuarea întrebării de mai sus este alta, care derivă din prima: Ce fel de categorii de cuvinte trebuie să intre în DEX? Sigur că DEX-ul trebuie să rămână un repertoriu cât mai cuprinzător, înregistrând toate straturile și registrele limbii române, așa cum se menționa în *Prefața* amintită, dar cum se justifică existența numeroaselor variante regionale, învechite și rare? Locul lor este în DLR, și nici acolo întotdeauna, deoarece nici DLR-ul nu este un dicționar dialectal sau regional.

Sigur că oferta lexicografică a fost săracă comparativ cu limbile de cultură și civilizație și că limba română a avut și are încă puține și târzii dicționare, distincte ca profil și destinație între ele, dar acest lucru nu înseamnă că fiecare dicționar trebuie să fie „încărcat” cu tot ce există în limbă, ca și când ar fi singurul.

Dorința de exhaustivitate face uneori din DEX, din acest punct de vedere, un dicționar dificil de consultat. Marile limbi de cultură și civilizație au tipuri diferite de dicționare, cu conținuturi distincte pentru anumite compartimente ale limbii și destinate unor segmente diferite de utilizatori, și niciodată nu repetă și nu amestecă informația din dicționare, acest fapt ducând la pierderea identității fiecăruia și la confuzia dintre ele. Și nimeni nu s-a gândit vreodată să le schimbe identitatea.

E suficient să dăm, în materie de variante, un singur exemplu: la cuvântul *sărăcan*, -ă, din DEX, notat cu marca Popular, se dau cinci variante! – unele îndepărtate cu totul formal –: *săracan*, -ă, *sireican*, -ă, *aracan*, *iracan*, *îracan*, toate regionalisme rare și fără a fi însoțite de vreo marcă de uz, ceea ce derutează complet utilizatorul, care poate crede că toate sunt populare, ca și cuvântul-titlu. În DM cuvântul avea o singură variantă, și era foarte bine, iar în DLR are șapte variante, care aici își au rostul, fiind atestate în lucrări ale unor scriitori sau reviste din secolul al XIX-lea. Dar de ce au ajuns la un număr de cinci și ce rost au ele în DEX?

De ce trebuie în DEX introdusă varianta învechită *aghenție*? Sau varianta *meritos*, -oasă, care aparține vorbirii neîngrijite?

În acest dicționar, trebuie date obligatoriu variantele de la nivelul limbii literare, care nu trebuie însoțite de nicio marcă de uz, și eventual să se dea un număr redus, de una sau maximum două, de variante populare, frecvente în uzul limbii comune sau variante învechite care sunt folosite ca arhaisme ori istorisme în operele clasicilor. Și toate aceste puține variante trebuie însoțite neapărat de o marcă de uz, ca să se știe că nu aparțin limbii literare.

Regionalismele, care sunt cu totul altceva, trebuie date, ca să se respecte afirmația din *Prefața* primei ediții a DEX-ului, conform căreia s-a păstrat, „ca și în DM, o serie de cuvinte populare, regionale, arhaisme etc. care apar în operele clasice ale literaturii române” (v. *Prefață* 1975). Desigur o serie, dar nu o multitudine.

Totodată, e bine să se respecte structura actuală, specifică a DEX-ului, cu secțiunea dedicată variantelor în paragraful penultim și să nu fie trecute la început și în niciun caz în interiorul definițiilor. Sunt inovații care îngreunează lectura DEX-ului.

În spiritul celor de mai sus, am început o operație de eliminare, chiar dacă nu are caracter sistematic, a unui număr de 54 de variante lexicale, regionale, fonetice, etimologice, învechite și rare și două variante de accentuare.

O anumită rigoare și criterii mai ferme sunt necesare în noua ediție, deoarece ele vor contribui la consolidarea prestigiului academic al DEX-ului, cu condiția ca procesul de eliminare a variantelor regionale, învechite și rare să fie continuat.

Sensuri, sintagme, locuțiuni, expresii nou-introduse

Îmbogățirea inventarului lexical a avut în vedere în principal introducerea unor **sensuri noi** la un număr de 50 de cuvinte existente în DEX, dar și a unor **sintagme** adăugate cu romburi goale (32) sau cu număr de sens (8) – toate din

domenii specializate –, **locuțiuni** verbale sau adjectivale ori **expresii** adăugate cu romburi goale (8).

În privința acestor îmbinări de cuvinte cu caracter fix și cu sens distinct față de termenul de bază, problema care se ridică și asupra căreia părerile diferă este cea legată de locul din dicționar unde ar trebui să fie introduse, fie la primul termen, un procedeu rapid și simplu, care ușurează înregistrarea și căutarea lor, chiar și informatizată, fie la al doilea sau la un alt termen, un procedeu subiectiv, deoarece se are în vedere termenul considerat cel mai semnificativ din punct de vedere semantic.

Important este ca respectiva sintagmă sau locuțiune ori expresie să nu apară explicată în dicționar în două locuri, ci într-un singur loc și pentru a doua citare a ei, să se facă numai trimitere. Riscul definirii ei la diferiții termeni pe care îi conține sau al trimiterii ei fără a fi definită la cuvântul la care este trimisă scade considerabil până la eliminare, odată ce se lucrează informatizat.

Am preferat ca introducerea cu romburi goale și definirea sintagmelor să se facă la primul termen (*abuz în serviciu, card de credit, cod de bare* etc.). La fel, *fond de acumulare, lac de acumulare, rata acumulării* au fost trimise la primul termen al sintagmei, deși sintagma *fond de acumulare* este trimisă în DEX la *acumulare*, unde însă nu apare. În schimb, *verb de acțiune* a fost tratat la *acțiune*¹ sau *societate pe acțiuni*, la *acțiune*².

Celălalt tip de sintagme noi, specializate, introduse ca sensuri separate și notate cu numere de sens distincte au fost tratate mai ales la primul termen al sintagmei. De exemplu: sintagma *hărțuire sexuală* a fost adăugată și explicată la *hărțuire, rețea de socializare, la rețea*.

Cuvântul *subordine*, înregistrat la *subordin*, în locuțiunea adjectivală și adverbială *în subordinea* sau *în subordinele cuiva*, ca fiind sensul (2), a fost separat și introdus ca intrare nouă, cu două sensuri: (1) „Stare, situație de dependență ...” și (2) locuțiunea de mai sus.

În cele mai multe cazuri, **sensurile** nou-introduse au fost adăugate și numerotate în continuarea celor care erau în DEX. În prezentarea anterioară, au fost notate cu numerele de sens adăugate între paranteze rotunde, pentru a fi ușor depistate în dicționar.

La multe cuvinte monosemantice, existente în DEX, adăugarea unuia sau a mai multor sensuri noi, moderne și frecvente în limbajul uzual actual, mai ales din domeniul Informaticii, a dus la transformarea multor cuvinte monosemantice în cuvinte polisemantice și, totodată, la schimbarea numerotării sensurilor. Deci fie un sens nou adăugat a fost numerotat cu numărul (2), de exemplu: la *adăuga*, fie două sensuri noi adăugate au fost notate cu două numere (2) și (3), la *interactiv, -ă*, iar primul sens existent în DEX a primit numărul de sens (1). La fel s-a procedat și la adăugarea unor sensuri noi la cuvintele polisemantice, de exemplu: la *descărca*, s-a adăugat la sfârșit un sens nou din Informatică, deși este foarte frecvent, traducându-l pe englezescul *download*. Sensul specializat are legătură cu nucleul semantic al termenului *descărca*,

deci nu a fost nevoie de crearea unui omonim, ci s-a adăugat o explicație la etimologie: „Pentru sensul 6, calc după engl...”.

La cuvântul *a'* s-a adăugat un sens nou (3): „Simbol sau abreviere pentru: ...”, cu numeroase sensuri subordonate, notate cu litere minuscule, după modelul dicționarilor străine într-un volum, ca să marcheze folosirea acestei litere a alfabetului pentru denumirea unor semnificații moderne și frecvente în limbajul uzual actual și care nu trebuie înțelese ca fiind de natură enciclopedică.

De altfel, încă de la *Suplimentul* DEX-ului, introducerea foarte multor termeni tehnico-științifici a conservat dicționarului un caracter ușor enciclopedic în privința inventarului, nu și a definițiilor. Trebuie spus că acest lucru s-a înscris în linia urmată de DEX-ul românesc, care se apropie mai degrabă de modelul franțuzesc al dicționarului *Le Petit Larousse* și nu de cel al dicționarului lui Émile Littré sau al dicționarului *Le Petit Robert* sau *Le Lexis*.

Ne referim la ceea ce se nota în 1995, în *Le Petit Larousse, Présentation du dictionnaire, Partie langue*:

„Fidèle à sa tradition encyclopédique, le *Petit Larousse* intègre, dans ses 58 000 mots, de nombreux termes spécifiques des sciences et des techniques d'aujourd'hui, notamment en médecine, informatique, biologie, sciences de l'ingénieur”.

Au fost câteva situații în DEX–2019, în cazul unor cuvinte polisemantice, când adăugarea unui sens nou a dus nu numai la schimbarea numerotării, ci și la schimbarea ordinii sensurilor existente. Ținându-se cont de evoluția actuală a limbii și de apariția unor sensuri/ sintagme noi și respectându-se regula din DEX, conform căreia ca prim sens se dă întotdeauna sensul cel mai frecvent, la cuvântul *cartelă*, schema a suferit modificări substanțiale. Astfel, primele două sensuri care erau: (1) „Carnetul, bucată de hârtie sau de carton ... în baza căruia se pot obține produse raționalizate sau se poate servi masa la cantină”, care este la ora actuală ieșit din uz, a primit această marcă, iar (2) „Bandă de carton care indică desenul unei țesături”, la care s-a adăugat marca Rar, – au trecut pe ultimele două locuri, (4) și, respectiv, (5). Pe primul loc (1) s-a introdus un sens specializat, frecvent, reprezentat de sintagma *cartelă SIM*, iar la sensul (2), a trecut fostul sens (4), cu sintagma *Cartelă magnetică*, iar la sensul (3) a rămas sintagma din Informatică, *Cartelă perforată*.

Sau la cuvântul polisemantic *aderență*, pe primul loc (1) a fost introdus un sens nou, care reprezintă nucleul de bază, având caracter general și din care derivă semantic toate celelalte sensuri, și anume: „Stare, condiție a unui lucru strâns lipit de ceva”, iar vechile sensuri (1) (Med.), (2) (Tehn.) și (3) (Fig.) au trecut pe locul (2), respectiv (3) și (4).

Tot așa, la cuvântul *abanos*, sensul nou din Botanică introdus „Arbore exotic” a fost plasat pe primul loc, ca la ceilalți arbori, considerând că definiția sensului, care era „Lemnul acestui arbore...”, trebuie să se refere la existența arboreului.

Și la cuvântul *pronunțat*, -ă, s-a introdus pe primul loc (1), un sens nou, mai frecvent, referitor la sunete, silabe, cuvinte, propoziții: „Care este emis, rostit; articulat”.

La cuvântul polisemantic *tur*¹ cu patru sensuri, s-a introdus, pe locul al doilea, un sens nou (2), cu două noi subsensuri, unul notat cu romb gol, iar altul, reprezentat de sintagma uzitată *Tur operator*, întrucât fostul romb plin de la sensul (2): „Acțiune, inițiativă...” cu o independență semantică mai bine conturată a fost transformat în sensul (3), fostul sens (3): „Parte dintr-o competiție sportivă ...” a devenit (4), iar fostul sens (4), specializat pentru jocul de cărți, a ajuns sensul (5).

Definițiile

În DEX, mai mult decât în orice alt dicționar, definițiile suscită cel mai mare interes din partea utilizatorilor, care doresc să știe dacă un cuvânt nou a fost introdus și cum este el definit.

În acest tip de dicționar fiecare cuvânt formează un articol aparte cu o individualitate bine conturată și se bucură de o definiție separată, ceea ce reprezintă unul dintre atuurile pentru care acest dicționar este preferat altora, fiind ușor și rapid de consultat. Maniera în care a fost conceput a reprezentat o marcă proprie și totodată forța lui care a traversat deceniile și cu care marele public s-a obișnuit. Fiind vorba de un dicționar care a fost remaniat de mai multe ori în diverse ediții și tiraje de-a lungul unei perioade de peste jumătate de secol, definițiile au suferit îmbunătățiri permanente, ajungându-se la formulări de o simplitate și claritate remarcabile, fapt ce poate fi constatat ori de câte ori se apelează și se citează public definiții din DEX.

În ceea ce privește definițiile din varianta 2019, problemele au fost diferite în cazul cuvintelor existente în DEX, ale căror definiții au fost uneori modificate sau corectate, spre deosebire de situația noilor cuvinte introduse, care au primit fiecare câte o definiție nouă.

Sextil Pușcariu afirma un adevăr de necontestat și acum după mai bine de un secol:

„Definiția formează neajunsul de căpetenie al celor mai multe dicționare” (*Raport* 1913: XXXIV).

Aceasta deoarece orice definiție – afirmație valabilă și în cazul DEX-ului – stârnește întotdeauna discuții și nemulțumiri, și atunci când este vorba de o definiție modificată, și atunci când este vorba de una nouă, fiindcă nu este înțeles întotdeauna mecanismul redactării definițiilor, în special în cazul dicționarelor într-un volum.

Și în *Le Nouveau Petit Robert*, se vorbește despre importanța definiției în dicționarele de limbă și în enciclopedii, considerând-o

„pièce maîtresse de ces ouvrages, car elle vaut pour les deux types de dictionnaires : en définissant un « objet » elle présente aussi le sens du mot qui le désigne” (*Préface* 1993 : X).

La orice revizuire a unui dicționar, care vizează actualizarea informației, atâta timp cât se lucrează pe un dicționar existent, nu trebuie să mire pe nimeni dacă unele definiții seamănă sau, rar, sunt chiar identice cu cele din dicționarul anterior – și nu

este vorba de plagiat –, pentru simplul motiv că este vorba de acel *continuum* lexicografic amintit și, ca urmare, nu se pot rescrie sau modifica *toate* definițiile, la zeci de mii de cuvinte, și nici nu este cazul și nici nu ar fi posibil. Referenții și noțiunile sunt, în marea majoritate, universale, se întâlnesc în toate limbile, numărul cuvintelor folosite în definirea lor este limitat, iar scurtimea și concizia conținutului unei definiții dintr-un dicționar într-un volum, precum și păstrarea și respectarea unui anumit tipic în redactare fac ca marja de variație și de laxitate a exprimării dintr-o definiție să fie foarte redusă.

La fel se procedează în toate dicționarele străine.

Afirmația este valabilă îndeosebi pentru dicționarele într-un volum prezentate, DM, DEX sau DEX².

Pe de altă parte, dorința de a revizui și chiar de a rescrie definițiile și de fi astfel originali, cât se poate de firească, implică o doză mare de subiectivism și prezintă riscul de a nu mai recunoaște referentul sau noțiunea respectivă nici măcar de către cei de meserie, mai ales în cazul termenilor de specialitate, dacă nu se păstrează notele semantice esențiale și specifice nucleului semantic al cuvântului definit.

Și în acest sens, trebuie să îl reamintim pe Sextil Pușcariu, întemeietorul lexicografiei academice românești, care nota:

„În sfârșit accentuez, ceea ce de altfel e de sine înțeles, că definițiile nu sunt, în mare parte, originale, mai cu seamă în ce privește terminii tehnici și că în această privință, mai mult decât în oricare alta, am găsit un povățuitor bun în pomenitul «Dictionnaire général» de Hatzfeld–Darmesteter–Thomas.” (*Raport* 1913: XXXV).

Am considerat necesar să facem aceste precizări și să oferim aceste explicații, pentru a înțelege modul în care am procedat în DEX–2019 cu privire la modificarea unor definiții vechi sau la redactarea unor definiții noi, dar și pentru a înlătura confuziile sau criticile care apar adesea. Nu trebuie căutată originalitatea definițiilor cu orice preț, deoarece marea majoritate a noțiunilor și a referenților sunt regășibili în toate limbile și circulă cu o rapiditate și ușurință de neimaginat, grație mijloacele moderne de comunicare, iar preluarea și adaptarea definițiilor străine trebuie făcută cu grijă. Ceea ce trebuie căutată este corectitudinea științifică.

Dintre cuvintele nou-introduse, majoritatea (în număr de 215) sunt împrumuturi recente din domenii speciale, tehnico-științifice, din diferite limbi străine, ceea ce ne-a obligat să cercetăm și să ținem cont de felul cum sunt definite în dicționarele străine. Consultarea și adesea simplificarea definițiilor prea științifice din dicționarele străine de specialitate este obligatorie, mai ales dacă nu se lucrează cu specialiști, așa cum s-a procedat în cazul DL.

Celelalte cuvinte nou-introduse în DEX–2019, în număr mai mic, aparțin familiilor acestor cuvinte (infinitive lungi, participii, nume de agent etc.), care sunt formate pe teren românesc, pentru care s-au folosit formulări deja consacrate din norme. Sau sunt cuvinte reprezentative pentru uzajurile societății actuale, de ordin

didactic, cultural, care desemnează realități cotidiene, de exemplu din domeniul Culinar, în mare vogă datorită intensificării circulației oamenilor.

Respectând modul de lucru din DEX și tiparele clasice de redactare a definițiilor, am considerat că definițiile noi trebuie să concentreze, să condenseze informația într-o formulare concisă, scurtă, simplificată, inteligibilă, cu găsirea genului proxim sau a hiperonimului, cu păstrarea notelor esențiale, proprii nucleului semantic al cuvântului respectiv, și cu reținerea numai acelor diferențe specifice care reprezintă seme pertinente și cu renunțarea ori eliminarea semnelor particulare, a notelor semantice neesențiale (de exemplu: amănunte neinteresante despre transformarea culorii inițiale a unui fruct, pe măsură ce trece timpul sau despre enumerarea tuturor ingredientelor unui fel de mâncare depinzând de fantezia celui care îl prepară). Acestea lungesc inutil definiția într-un dicționar conceput din start să exceleze prin simplitate, concizie și precizie.

Lucrând pe materialul existent și permanent revizuit, în edițiile și tirajele anterioare ale DEX-ului, ne-am dat seama că se poate vorbi de o maturitate și siguranță în ceea ce privește redactarea definițiilor și a schemelor semantice, ceea ce a dus în timp la eliminarea și corectarea unor definiții greșite, stângace, inexacte sau uneori incomplete ori afectate de ideologia momentului elaborării fiecărei apariții, deoarece lexicul este cel mai marcat compartiment al limbii de transformările și progresele sociale, economice, științifice, tehnologice etc. ale societății și de schimbarea mentalităților.

Pare o pledoarie în apărarea DEX-ului actual, dar acest lucru trebuie apreciat, mai ales în cazul unei limbi care nu are o istorie îndelungată în materie de lexicografie. Credem că a sosit momentul să afirmăm că limba română beneficiază la ora actuală, în sfârșit, de un număr de dicționare diferite, DEX, DLR, DOOM, MDA (toate finalizate) și DELR (nefinalizat, care își caută identitatea, fiind la a treia versiune a primei litere).

Aceste dicționare nu trebuie confundate și „amestecate”, fiecare având specificul, profilul și utilitatea lui, care trebuie păstrate, deoarece le conferă o identitate aparte și le asigură o continuitate. Ce rost are să repeți aceeași informație în două dicționare?

Limitați de numărul mic de actualizări, nu am putut să operăm decât câteva intervenții în ceea ce privește definițiile, pe care le vom prezenta ca tipuri de situații.

Este un adevăr bine știut, că la orice nouă lectură în vederea actualizării informației, pot apărea sugestii de schimbare a conținutului unei definiții, unele subiective, crezând că „exprimarea nouă sună mai bine”, dar altele obligatorii, de exemplu: corectarea, la un număr de 30 de cuvinte, conform normelor din DOOM², a unor forme gramaticale, de plural, de prezent indicativ, de genitiv etc. sau de ortografie și ortoepie. (Această operație trebuie continuată ținând cont de apariția ediției a treia a DOOM-ului).

În foarte rare situații a trebuit să schimbăm definiția, ca urmare a solicitărilor venite din partea unor instituții bisericești, de exemplu: unii termeni referitori la doctrine și mișcări religioase, *adventism* și *penticostal*, -ă, în cazul cărora, termenul

sectă creștină, folosit în trecut și resimțit la ora actuală ca fiind depreciativ, a trebuit să fie înlocuit. La fel și la termenul *sufism* s-a modificat diferența specifică: „Curent... care pune accentul pe comunicarea directă cu divinitatea prin meditație, rugăciune și asceză”, în loc de caracter anticlerical și ascetic.

De un anumit tip de originalitate românească se poate vorbi în cazul definițiilor desemnând noțiuni care se referă la realități specifice Evului Mediu din Țara Românească și Moldova, de exemplu: *moșnean*, *răzeș* cu familia, care au fost schimbate, la sesizările și sugestiile istoricilor, trimise Institutului, din „Țăran liber, stăpân în devălmășie ... în „Mic proprietar, posesor în devălmășie ...”.

Modificările operate sunt în majoritate de amănunt, dar necesare, și privesc:

- înlocuirea unui cuvânt sau a unor cuvinte mai puțin adecvate sau ușor improprii din definiție, de exemplu: la *accesa* (1), verb tranzitiv, definit prin *a apela*, verb intransitiv, cu sensul „A se adresa...”, s-a înlocuit definiția prin „A intra într-o rețea... pentru a afla date...”; la *acvoplanare* („Pierdere a aderenței...”, în loc de „Derapaj”); la *buzunar* („Parte a unui obiect de vestimentație...”, în loc de „Un fel de pungă cusută”); la *decatlon* („Întrecere sportivă...”, în loc de „Probă constând din 10 probe pentru bărbați”); la *hărțui* („A chinui...”, în loc de „A necăji”); la *numărătoare inversă* („Verificare succesivă...”, în loc de „Program de operații...”); la *pizza* s-a înlocuit „Tartă de aluat, garnisită...” cu „Specialitate italienească constând dintr-o foaie de aluat...”, deoarece tarta era prăjitură); la *reseta* („A reporni un dispozitiv electronic...”, în loc de „A reinstala un program”); la *surfer* („Bărbat...”, în loc de „Persoană”, întrucât există și *surferiță*);
- completări sau adaosuri, de exemplu: *a^l* („A majusculă, a minusculă”); *deltaplan* (s-a adăugat „fără motor”), *diacritic*, *-ă* (s-a adăugat „pus deasupra, dedesubtul, lângă sau peste o literă”);
- adăugarea denumirii latinești la plante, de exemplu: *adormițele*;
- eliminarea unor lucruri inexacte, de exemplu: *husăș* („în secolul al XIX-lea”, în loc de „în secolul trecut”); *taifun* (din estul Americii de Nord); *vață* („care servește ca foaie de tort”);
- eliminarea unor formulări prea științifice, de exemplu: *deltaplan* („plana în curentul dinamic de pantă sau pluti în curentul termic ascensional”).

Unele definiții au fost completate cu câte unul sau mai multe sinonime (de exemplu: *digitiza** la *digitaliza*), altele sinonimele au fost eliminate (vestiar de la *dressing*²). În cazul fostului cuvânt *digital*, *-ă*, la sensul (3) s-a dat definiție prin sinonimul *digitalină*, însoțit de marca (Rar), care a trecut la omonimul *digital^l*, *-ă*, iar definiția lui *digitalină* a rămas la acest cuvânt.

Etimologiile

În ce privește etimologiile din varianta 2019, s-au urmat normele existente în DEX.

Între cuvintele nou-introduse, o problemă specială o reprezintă numărul mare de cuvinte străine intrate recent în limbă, în cadrul cărora un rol cantitativ dominant îl dețin anglicismele sau englezismele, dar și cele provenite din alte limbi: italiană, japoneză, arabă, spaniolă, chineză, din Benin, din Filipine, din Australia.

Despre situația acestor împrumuturi din română, similară cu cea din franceză, merită amintită remarca mai veche, dar extrem de actuală, a lui Josette Rey-Debove și Alain Rey:

„Parmi les nouvelles entrées, il y a un nombre important de mots étrangers récemment implantés en français. L’anglicisme est quantitativement dominant, mais on observe un afflux d’emprunts à d’autres langues, notamment des mots italiens, arabes, espagnols, allemands, japonais et russes. L’internationalisation de l’informations et les grands mouvements du tourisme, en rétrécissant le monde, rendent toutes les langues plus poreuses ; ces emprunts sont justifiés par la nécessité de désigner les choses qui viennent de loin et qui restaient ignorées. C’est un rapprochement entre les peuples et entre les langues, car ces mots, généralement non assimilés, deviennent des mots universels” (*Préface* 1993 : XVIII).

Etimologiile cuvintelor nou-introduse în DEX–2019 au fost preluate din dicționarele străine ale limbilor din care au fost împrumutați sau preluați termenii respectivi, cei mai mulți din engleza britanică sau engleza americană (deși există abrevieri distincte pentru cele două variante ale englezei, nu se menționează întotdeauna în dicționar distincția dintre ele).

În cazul unor astfel de împrumuturi (relativ) recente, pentru etimologia celor neadaptate sau în curs de adaptare, s-a ținut cont de gradul de adaptabilitate în limba română, adoptându-se fie formularea „Cuv. [străin] ...”, urmată de limba din care provine termenul respectiv, pentru cuvintele neadaptate, fie formularea consacrată pentru împrumuturile adaptate: „Din...”, urmată de limba sau de limbile de proveniență.

Cuvânt străin ar fi echivalentul *cuvintelor universale*, despre care vorbeau J. Rey-Debove și A. Rey.

Prima formulare, întâlnită în dicționarele străine actuale, dar și în prima ediție a DEX-ului sau în DCR, este folosită îndeosebi în cazul etimologiei cuvintelor universale.

Între cele două tipuri de formulări, în DEX–2019 nu s-au putut stabili întotdeauna criteriile obiective și distincții clare, motiv pentru care formulările de indicare a etimologiei nu au fost aplicate cu consecvență. Trebuie spus că există diferențe în notarea etimologiei acestor cuvinte și în dicționarele străine, dar și românești, ceea ce face misiunea și mai dificilă, fiind vorba adesea de o doză de subiectivism.

Ne vom referi pentru exemplificare la un singur cuvânt *lady*, care nu face parte din inventarul din DEX–2019, dar a cărui etimologie diferă, fiind notată ca „mot angl.”, în *Le Petit Larousse*, *Le Nouveau Petit Robert*, *Le Lexis*, dar în *Trésor de la langue française (TLF)* este explicat ca „Empr. à l’angl. *lady*” încă din 1669, pronunțat *ledi*, „Plur. ladies ou ladys”.

În prima ediție din 1975, din DEX, etimologia este „Cuv. engl.”, dar în DLR, este dat ca (Anglicism), atestat prima oară în forma *ladi*, la Machen, un manuscris din 1794, „o poveste englezască scrisă de pe franțuzască”, cu „Pl. lady și (învechit rar) ladies”, iar ca etimon se menționează „Din engl. *lady*” (etimologie justificată de variantele de scriere adaptate deja la limba română, *ledi*, atestat în 1838, și *ladi*).

Istoric vorbind, în plan diacronic, cuvântul este un împrumut, un neologism vechi de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Odată cu tendința de reetimologizare, manifestată în ultimele decenii în limba română, când s-a generalizat forma *lady*, fără a se ține cont de adaptările fonetice, survenite între timp, se poate considera la ora actuală, în plan sincron, că este vorba de un cuvânt englezesc.

Scrierea sau revenirea la scrierea etimologică va întârzia procesul de adaptare la limba română sau de „românizare” a cuvintelor străine (v. *cocktail* (angl.) / *cocteil* din DOOM², față de *cocteil* din DOOM¹).

Desigur că utilizatorii preferă acest fel de scriere identică cu etimonul din motive pragmatice, deoarece facilitează recunoașterea ușoară și rapidă a cuvintelor universale în procesul de globalizare a comunicării.

Revenind la etimologiile din varianta DEX–2019, cele ce ar trebui notate prin formula *Cuv.* ... sunt mai puțin numeroase (de exemplu: *casual*, *high technology*, *leadership*, *low cost*, *offshore*, *team*, *transgender*, *video-chat*, *WEB*, *WI-FI*), decât cele notate cu formula *Din*...

Aceasta deoarece am încercat să oferim, pe baza exemplurilor din varianta 2019, o soluție pentru viitoarea ediție a DEX-ului, chiar dacă nu cu totul satisfăcătoare.

Astfel considerăm că formularea *Cuv. străin* ar trebui să corespundă unei preluări tale quale a unui cuvânt din engleză sau dintr-o altă limbă modernă, scrisă cu alfabet latin, la fel ca în cazul cuvintelor sau al locuțiunilor din latină (de exemplu: *ab absurdo*, *apud*), sau al unor italianisme (de exemplu: *andamento*), a căror formă a rămas aceeași, nemodificată, în toate timpurile și în toate limbile. Ca urmare, credem că această formulare se potrivește mai bine acelor cuvinte care nu sunt adaptate încă la limba română, neavând formă de plural și care nu își schimbă forma, nefiind încă adaptate sistemului fonetic al limbii române și care se folosesc în română numai în forma din limba de origine.

Atunci când aceste cuvinte provin din limbi „exotice”, scrise cu alfabet necunoscut europenilor, cu care limba română nu a avut contacte directe, am adoptat modul de indicare a formei și a etimologiei preluat din DLR, indicând și canalul european prin care a intrat termenul respectiv în forma sub care circulă azi în limbile internaționale, de exemplu: *abaca*: Cuv. din Filipine. Cf. sp. a b a c a, fr. a b a c a; *goji*: Cuv. chinezesc. Cf. engl. g o j i; *hijab*: Cuv. arab. Cf. engl. h i j a b, fr. h i d j a b; *koala*: Cuv. indigen din Australia. Cf. engl. k o a l a, fr. K o a l a; *sushi*: Cuv. japonez. Cf. engl. s u s h i; *voodoo*. Cuv. din Benin. Cf. engl. v o o d o o, fr. v a u d o u.

Dar cele mai multe dintre aceste împrumuturi din engleză, și nu numai, fiind foarte folosite și răspândite în toate mediile sociale, de mai bine de o generație, au intrat deja în sistemul flexionar al limbii române, putând fi folosite în forma articulată sau cu forme de plural (desinențe românești adăugate cu ori fără cratimă, în funcție de ultima literă a cuvântului străin), forme de genitiv-dativ, de prezent indicativ, ceea ce înseamnă o adaptare parțială sau o semiadaptare la limba română, o tendință de care trebuie ținut cont, la fel ca în DOOM².

Întrebarea care se ridică în cazul lor este dacă ele nu se apropie de statutul unui împrumut, ca al oricărui neologism, ori dacă rămân niște împrumuturi speciale, niște cuvinte internaționale sau universale, deci tot niște cuvinte străine, desemnând realități specifice din țările de origine care se întâlnesc în toate limbile, mai ales când sunt scrise ca în limbile din care au fost împrumutate.

De aceea considerăm că pentru aceste împrumuturi care prezintă o adaptare parțială la limba română, ar fi mai potrivită formularea etimologică: Din engl., de exemplu: *afterschool*, *bitcoin*, *blender*, *grant*, *hand-out*, *pixel*, *retailer*, *router*, *stent*, *stick*, *surfer*, *talk show*, *update*, *upgrada*, *viral*, *-ă*, *wrestler*, care au forme morfologice românești (*blendere* și nu *blenders*).

Dacă nu am face această distincție, ar însemna că toate cuvintele intrate (relativ) recent în limba română, și e vorba de sute de cuvinte, ar trebui date toate ca fiind cuvinte străine, or multe dintre ele cu largă și rapidă circulație în limba de zi cu zi, sunt percepute de utilizatori, ca aparținând limbii române actuale comune.

Ar putea rezulta că aceste cuvinte străine nu sunt împrumuturi, ci rămân ca un „corp străin”, de care nu ar avea nevoie limba, fiind contestate în măsura în care nu sunt necesare. Dar, dimpotrivă, credem că ele servesc scopului comunicării, cel mai adesea neavând un corespondent în alte limbi, și bineînțeles nici în română. Rapiditatea informației și puterea imitației și a dorinței de a fi la modă fac ca ele să fie preferate. Mai mult, unele au și avantajul extraordinar al unei concizii și scurtimi a exprimării, specifică limbii engleze.

Ceea ce încurcă în operarea acestei distincții dintre cele două feluri de etimologie: Cuv. străin și Din..., este existența în DOOM² a unor dublete ale formelor-titlu ale multor împrumuturi, de exemplu: *derby* (angl.) / *derbi*, *derby-ul* / *derbiul*, pl. *derby-uri* / *derbiuri*.

Pentru astfel de situații, în DEX ar trebui date etimologii diferite, la *derby*: Cuv. engl., deoarece este cuvântul străin neadaptat, iar la *derbi*, ar trebui dat: Din engl. *derby*, fiind vorba de un cuvânt adaptat la sistemul fonetic românesc. Pare cel puțin ciudat ca în cadrul aceluiși cuvânt să fie date două tipuri de etimologii din același etimon străin. Nu trebuie uitat nici faptul că în DOOM¹ exista o singură formă românizată: *derbi*.

Alta este situația lui *croasant*, care este dat în DOOM² ca fiind un cuvânt românizat ca formă, deci cu statut de neologism cu etimologie Din fr. *croissant*.

În cazul lui *bleu*, neadaptat nici până astăzi, cu toate că este atestat din 1921, cf. MDA și în 1955 în DL, unde este dat fără etimologie, are în DM, în 1958, ca etimologie: Fr. *bleu*, rămânând un cuvânt străin.

Atâta timp cât vor exista aceste dublete în limbă și nu se va încerca impunerea unei singure forme, etimologia lor va pune probleme.

La cuvintele nou-introduse în varianta 2019, am întâlnit foarte rar forme de semiadaptare la sistemul fonetic și grafic al limbii române, de exemplu: *bruschetă*, din it. *bruschetta*, *toping* din engl. *topping*.

Adaptarea fonetică este în general mai târzie, decât cea morfologică, cuvântul străin poate circula timp de câteva generații în diferite variante fonetice, lexicale, etimologice sau de scriere ori în forma din limba de origine, până când uzul impune o formă românizată (v. *hall*, *soufflé* etc).

Și ar fi de menționat și grafiile paralele: *online* / *on-line*, *afterschool* / *after-school*.

Cel mai adesea, în cazul unor cuvinte mai vechi, împrumutate din franceză, s-a adăugat la etimologie și etimonul englez, deoarece cuvântul dezvoltă la ora actuală sensuri și sintagme întâlnite în engleză (de exemplu: *aplicație*: Din fr. *application*, engl. *application*; *cod*: Din fr. *code*, engl. *code*; *diacritic*, -ă: Din fr. *diacritique*, engl. *diacritic*; *inactiv*, -ă: Din fr. *inactiv*, engl. *inactive*; *sufism*: Din fr. *souffisme*, engl. *sufism*).

Uneori etimoanele noi se adaugă cu cf., de exemplu: *dona*: Din fr. *donner*, lat *donare*. Pentru sensul (2), cf. engl. *d o n a t e*.

Sau la *rețea*: Pentru sensul (9), calc după engl. *social networking*.

Iar la *dezvolta*, dat în DEX, fără etimologie, Et. nec., s-a adăugat (Cu unele sensuri după fr. *développeur*, engl. *develop*), pentru explicarea sensurilor noi (5, 6).

În cazul etimologiilor multiple, cu etimoane scrise la fel, s-a repetat fiecare etimon, pentru că este vorba de un alt cuvânt cu pronunțare și accentuare diferite, de exemplu: la *fider*, în loc de: din engl., fr. *feeder*, s-a scris: din engl. *feeder*, fr. *feeder*.

Ordinea etimoanelor s-a dat în funcție de apropierea formală de cuvântul românesc, de exemplu: *adiaporeză*: din fr. *adiaphorèse*, engl *adiaphoresis*.

Există și unele cazuri, mai rare, când s-a adăugat și un etimon francez, pe lângă cel englez, de exemplu: *kit*: din engl. *kit*, fr. *kit*.

Alteori, etimonul francez a fost eliminat, ca și pronunțarea franțuzească de la cuvântul *tester*, la fel etimonul rusesc *taifun*, de la cuvântul *taifun*.

Au fost completate cele trei forme pentru etimoanele latinești ale adjectivelor (de exemplu: *luminosus*, -a, -um) sau forma de genitiv la substantive, de exemplu: *aDMinistratio*, -onis.

Poate ar trebui dată și forma de feminin a adjectivelor franțuzești, care ar explica forma adjectivului din română.

Pentru respectarea unei sistematizări și standardizări a formulărilor de la etimologii, extrem de necesară informatizării, am înlocuit prepoziția „din” folosită pentru împrumuturi cu prepoziția „de la”, atunci când nu este vorba de un împrumut, ci de o formație internă, de exemplu: la *oferta*, am schimbat „Din *ofertă*” cu „De la *ofertă*”.

S-au dat soluții etimologice noi, de exemplu: la *mayaș*, -ă: Cf. sp. *M a y a s*, fr. *M a y a s*, engl. *M a y a s* (pl. devenit sg.).

*

Ceea ce trebuie reținut din această prezentare detaliată este constatarea că DEX-ul, în opinia noastră și nu numai a noastră, este un dicționar care și-a câștigat notorietatea pe piață, lucru greu de obținut în domeniul umanist. Valoarea lui constă tocmai în continuarea și respectarea unei tradiții unice în lexicografia românească, comparabilă cu a altor dicționare străine într-un volum, care au ajuns aproape de perfecțiune numai prin revizuire repetată, prin tiraje chiar anuale, și nu prin schimbarea unui tipar deja consacrat.

DEX-ul nu trebuie transformat nici într-un mic DLR (există deja MDA!), dar nici într-un mic DELR, un dicționar necunoscut marelui public, dificil de consultat și de urmărit, inspirat de modelul de lucru utilizat de Sextil Pușcariu la litera A și parțial la litera B (bazat pe metoda „cuiburilor” lexicale¹, care economisește spațiul tipografic, dar îngreunează mult consultarea dicționarului, și la care Pușcariu a renunțat), dar probabil și din *Le Lexis*, care este însă cu totul alt tip de dicționar decât DEX. Intitulat: *Le Lexis, le Dictionnaire érudit de la langue française*,

„il est destiné d’abord au large public de l’enseignement, ... il s’adresse à tous les enseignants, aux élèves du deuxième cycle, aux étudiants de l’enseignement supérieur, à la formation permanente, aux étrangers, à tous ceux qui veulent comprendre le fonctionnement de la langue et ont à se perfectionner dans sa pratique.... Cette intention didactique explique la méthode adoptée, ... elle regroupe les mots en vastes articles selon des critères à la fois sémantiques et morphologiques, ce qui doit permettre au lecteur de comprendre les processus de formation du lexique français ...”. (*Préface* 2009 :VI).

Firește că se poate face și așa ceva – și să se inițieze un nou proiect –, dar acel nou dicționar nu mai este DEX, ci este un cu totul alt dicționar. Și atunci nu trebuie să se mai păstreze nici titlul DEX, destinat deja unui anumit tip de dicționar intrat în conștiința publică de aproape jumătate de secol. Tradiția și așa nu prea îndelungată la români, trebuie păstrată.

Dorința de a face un alt DEX l-a determinat pe Ion Dănilă să conceapă un dicționar nou, cu un titlu nou, și anume *NEX*.

Sigur că fiecare dicționar trebuie să aducă ceva nou, dar în cazul de față este vorba de ediția a treia, care trebuie adusă la zi, a unui dicționar arhicunoscut, și nu de un alt dicționar.

Dacă Institutul de Lingvistică se poate lăuda cu o operă reușită, destinată marelui public, și nu unui public anume, erudit, și la care se apelează cel mai des, este tocmai DEX-ul, și nu există niciun motiv pentru a-i schimba structura și modul de redactare și de organizare a materialului lexical în interiorul unui articol de dicționar.

Este singurul dicționar al Academiei Române care s-a bucurat de succes și pe care îl cunoaște toată lumea și acest lucru trebuie să ne oblige. Se poate spune, fără

¹ Metoda „cuiburilor” lexicale a fost folosită mai întâi în „Glosarul” lui Laurian și Massim (1871).

exagerare, că DEX-ul reprezintă o adevărată „instituție”, o „carte de vizită”, care a adus celebritatea Institutului.

Ceea ce trebuie făcut în ediția a treia este să se meargă pe aceeași linie trasată de Proiectul OUP, care respectă tradiția DEX-ului, încercându-se cu mijloacele moderne ale informatizării de a actualiza informația prin sistematizarea și standardizarea tuturor secțiunilor din dicționar și prin uniformizarea, într-o viziune de ansamblu, în primul rând, a definițiilor pe categorii gramaticale și clase semantice (nume de plante, animale, luni calendaristice, denumirile literelor, erele geologice, doctrinele, curentele etc), pentru a asigura consecvența și unitatea și stabilirea corelațiilor, cerute de tiparul repetitiv necesar dicționarelor într-un volum.

Credem că a venit momentul ca DEX-ul să își întărească și să își perfecționeze profilul distinct în raport cu celelalte dicționare generale românești.

Este un principiu clasic: când există ceva bun, acel ceva trebuie perfecționat, și nu schimbat. Și așa ceva așteaptă publicul, fiindcă de așa ceva are nevoie.

Versiunea DEX–2019 va contribui la reducerea timpului de așteptare a apariției atât online, cât și pe hârtie a noii ediții, deoarece prezintă avantajul că a fost introdusă într-o bază de date de către drd. Claudiu-Marian Teodorescu, care a dezvoltat și o interfață de redactare, ce ar permite facilitarea și sistematizarea lucrului la dicționar și ducerea la bun sfârșit a unei ediții informatizate a DEX-ului, care să aparțină Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române.

Versiunea din anul 2019 a DEX-ului a fost pusă la dispoziția lexicografilor de la București, pentru uz intern, începând cu 7 ianuarie 2020.

Acest fapt va face cunoscute și va evidenția toate actualizările necesare și prețioase din grantul încheiat cu Oxford University Press, care nu sunt cunoscute publicului și care vor putea fi astfel continuate în vederea revizuirii și îmbunătățirii ediției a treia a DEX-ului.

BIBLIOGRAFIE

- Candrea [1926–1931] = I.-Aurel Candrea, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi de...*, în I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I–II. București, Editura „Cartea Românească”.
- Cuvânt înainte 1955 = „Cuvânt înainte”, în DL, p. III–XII.
- Cuvânt înainte 1982 = „Cuvânt înainte”, în DOOM, p. V–VIII.
- DA = Academia Română. *Dicționarul limbii române*. Tomul I–II. Literele A–C, D–de, F–K, L–lojnică. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea; Tipografia Ziarului „Universul”, 1913–1949.
- DCR = Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*. [București], Editura Albatros, 1982.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR). Vol. I–II. I: A–B. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. [Redactori responsabili: Acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei]. București, Editura Academiei Române,

- 2011; II: *Litera C. Partea 1. Ca–Cizmă*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. [Coordonatori: Acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei]. București, Editura Academiei Române, 2015; Partea a 2-a *Clac–Cyborg*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. [Coordonatori: Ion Giurgea și Cristian Moroianu]. București, Editura Academiei Române, 2018.
- DELR SN = *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR). Vol. I, serie nouă, litera A. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. [Coordonatori: Ion Giurgea și Cristian Moroianu]. București, Editura Academiei Române, 2021.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX). Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Lingvistică din București. [Conducătorii lucrării: Ion Coteanu, membru al Academiei Republicii Socialiste România, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche]. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.
- DEX – S = *Supliment la Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX – S). Academia Română. Institutul de Lingvistică din București. [Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, Ion Dănăilă, Nicoleta Tiugan]. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1988.
- DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX). Ediția a II-a. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. [Sub conducerea: acad. Ion Coteanu și dr. Lucreția Mares]. București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DEX–2009 = *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Ediție revăzută și adăugită. [Tiraj nou]. București, Editura Univers Enciclopedic Gold, [2009].
- DEX–2012 = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Ediție revăzută și adăugită. [Tiraj nou]. București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2012.
- DEX–2016 = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Ediție revăzută și adăugită. [Tiraj nou]. [Sub conducerea: acad. Marius Sala și dr. Monica Busuioc]. București, Editura Univers Enciclopedic, 2016. [Au colaborat Mihaela Marin, Nicoleta Mihai, Carolina Popușoi, † Radu Trif, Florin Vasilescu, iar la operații tehnice, Alexandru Anghelina]
- DEX–2019 = *Dicționarul explicativ al limbii române*. [Coordonator: Monica Busuioc. Colaboratori: Alexandru Anghelina, Mihaela Marin, Nicoleta Mihai, Carolina Popușoi, † Radu Trif, Florin Vasilescu] [versiune electronică, de uz intern, nepublicată]
- DL (sau DLRLC) = *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Vol. I–IV. Academia Republicii Populare Române. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române. I: (A–C). 1955; II: (D–L). 1956; III: (M–R). 1957; IV: (S–Z). 1958.
- DLR = Academia Română. *Dicționarul limbii române*. Tomul VI–XIV. Serie nouă. Literele M–Z, D, E, L. București, Editura Academiei Republicii Populare Române/ Editura Republicii Socialiste România/ Editura Academiei Române, 1965–2010.
- DLRLC v. DL.
DLRM v. DM.

- DM (sau DLRM) = *Dicționarul limbii române moderne*. Academia Republicii Populare Române. Institutul de Lingvistică din București. [Sub direcția prof. univ. D. Macrea]. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
- DOOM = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Lingvistică al Universității din București. [Redactor responsabil: Mioara Avram]. [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.
- DOOM² = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. Ediția a II-a revăzută și adăugită. [Coordonator: Ioana Vintilă-Rădulescu]. București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- DOOM³ = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*. Ediția a III-a revăzută și adăugită. [Coordonatoare: Ioana Vintilă-Rădulescu]. București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2021.
- IL = Academia Română. *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. 50 de ani de existență (1949–1999)*. București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.
- Imbs 1971 = Paul Imbs, „Préface”, în *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle*. Publié sous la direction de Paris. Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1971, p. IX–XLVII.
- Introducere 1965 = „Introducere”, în *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă. Tomul VI. Litera M. București, Editura Academiei Republicii Populare Române, p. V–XV.
- Laurian – Massim 1871 = A. T. Laurian, I. C. Massim, „Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine îndoioasă”, în *Dicționarul limbei române*, tom. III. București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români.
- Le Lexis 2009 = „Préface”, în *Le Lexis. Le Dictionnaire érudit de la langue française*. Larousse, p. VI–XII.
- Le Petit Larousse 2011 = „Préface”, în *Le Petit Larousse illustré en couleurs*. Larousse.
- Littre 1873–1883 = Émile Littré, *Dictionnaire de la langue française*, Paris-Londres, Hachette.
- Macrea 1958 = D. Macrea, „Prefață”, în DM.
- MDA = *Micul dicționar academic*. Vol. I–IV. I: (A–C). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. Cuvânt-înainte de Eugen Simion. Prefață de Marius Sala. București, Editura Univers Enciclopedic, 2001; II: (D–H). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București, Editura Univers Enciclopedic, 2002; III: (I–Pr). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București, Editura Univers Enciclopedic, 2003; IV: (Pr–Z). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București, Editura Univers Enciclopedic, 2003.
- Prefață 1975 = „Prefață”, în DEX.
- Prefață 1996 = „Prefață la ediția a II-a”, în DEX².
- Principalele norme 2005 = „Principalele norme ortografice, ortoepice și morfologice ale limbii române”, în DOOM², p. XXV–XCVIII.
- Pușcariu 1913 = Sextil Pușcariu, „Raport către Comisiunea Dicționarului”, în *Dicționarul limbii române*. Tomul I, Partea I, A–B. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, p. IX–XLI.
- Pușcariu 1931 = Sextil Pușcariu, „Despre neologisme”, în *Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*.

- Rey 1984 = Alain Rey, „Préface”, în *Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française de Paul Robert. Deuxième édition entièrement revue et enrichie par ... Tome I, A-BIO*. Dictionnaire Le Robert – Paris, p. XVII–XLII.
- Rey-Debove – Rey 1993 = Josette Rey Debove et Alain Rey, „Préface”, în *Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique*. Nouvelle édition du Petit Robert de Paul Robert. Texte remanié et amplifié sous la direction de ... Le Robert, p. X–XXIII.
- Sala 1999 = Marius Sala, „Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” la 50 de ani”, în *IL*, p. 35–49.
- SCL = *Studii și cercetări lingvistice*, LXXII, nr. 2, 2021, p. 167–305.
- Scriban 1939 = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme). Edițiunea întâia. Iași, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”.
- Seche 1969 = Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. II: *De la 1880 până astăzi*. București, Editura Științifică.
- Simion 2004 = Eugen Simion, „Cuvânt-înainte”, în *DOOM²*, p. IX–X.
- Sterian 2016 = Florin Sterian, „Deficiențe definiționale în *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*”, în *Limba română*, 65, nr. 1, p. 49–60.
- TLF = *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle*. Publié sous la direction de Paul Imbs. Paris, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1971.

DEX – HISTORY AND CONTINUITY

(Abstract)

This article presents a documented and thorough overview of *Dicționarul explicativ al limbii române (The Explanatory Dictionary of the Romanian Language)*, better known by the abbreviation DEX, representing the most popular and used one-volume dictionary, published by “Iorgu Iordan – Al. Rosetti” Institute of Linguistics of the Romanian Academy of Bucharest.

With a history of more than half a century, DEX has had successive publications and print runs that have enriched its quality and scientific prestige.

The article focuses on the review and description of the latest version from 2019, the fruit of the joint efforts of the Institute of Linguistics and Oxford University Press under a licence agreement that contributed to the update of the information contained in DEX.

The 2019 version captures the three types of updates (additions, deletions, changes/corrections), according to the provisions of the agreement.

These updates were needed for the dictionary to keep up with the many and swift changes observed in the recent vocabulary of the Romanian language.

They will be of great assistance in preparation of the third DEX edition the Institute is currently working on.

Cuvinte-cheie: dicționar, versiune nouă, adaosuri, renunțări, schimbări.

Keywords: dictionary, new version, additions, deletions, changes.

*Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
monica.busuioc@yahoo.com*

Dana-Luminița Teleoacă

ASPECTE ALE DISTORSIONĂRII ÎN PROVERBE ROMÂNEȘTI CU TERMENI RELIGIOȘI: ÎNTRE *HOMO CHRISTIANUS* ȘI *HOMO PRAGMATICUS*¹

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

De-a lungul timpului, proverbul a putut fi discutat în relație cu trei dimensiuni fundamentale, și anume: *filosofică*, *psihologică* și *literară*. De pildă, la începutul secolului XX, echivalând *proverbul* cu *aporismul*, Blaga (1925) arăta că proverbele sunt deopotrivă „frânturi de sisteme *filosofice*, frânturi de *psihologie*, frânturi de mare *pamflet*”. De fapt, majoritatea definițiilor care s-au dat converg în a considera proverbele drept forme de *creație literară*, dar și de *cunoaștere primitivă sau populară*, respectiv ca *expresii lingvistice* (Pop și Ruxăndoiu 1978: 242). La o serie de autori, coordonata *filosofică* a fost analizată, pe bună dreptate, în strânsă legătură cu *funcția gnoseologică*, proverbul fiind considerat mijloc de cunoaștere și de autocunoaștere, „o cale de teaurizare a înțelepciunii multimilenare a umanității” (Bălan 1974: VI). Orice filosofie de viață se asociază de regulă cu o *morală*, formulabilă în termenii unei *norme*, motiv pentru care proverbul a fost valorizat drept unul dintre *clișeele retorice* menite a asigura comunicarea dintre un orator și un auditor (Perelman, *apud* Ruxăndoiu 1972: 176). În acest context, *cognitivul* și *esteticul* coabitează cu dimensiunea *etică / morală*, aceasta în deplină concordanță cu definirea acestui subtip discursiv ca reprezentativ prin excelență pentru stilul *gnomic* (Irimia 1999: 132). Sunt aspecte recognoscibile inclusiv în cazul tiparelor paremiologice gravitând în jurul unor termeni religioși (sau care doar includ astfel de lexeme), structuri frastice care vor fi analizate în lucrarea de față în relație cu conceptul de ‘distorsionare’².

2. TIPARE PAREMIOLOGICE CULTE VS POPULARE, NEOAȘE

Foarte probabil, cel puțin unele dintre proverbele / structurile paremiologice cu termeni religioși, așa cum sunt consemnate acestea în monumentală colecție

¹ O variantă mai sintetică a acestui studiu a fost prezentată la Cel de al Optulea Simpozion Internațional de Lingvistică, București, 29–30 septembrie 2022.

² Termenul de *distorsionare* este utilizat cu referire la aria discursivă paremiologică și la alți autori, însă acestuia i atribuie o altă semnificație. Topală, de pildă, definește proverbul (considerat un clișeu) drept „modul de *intervenție individuală (distorsionare)* în cadrul procesului comunicării” (Topală 2009: 360), argumentul în acest sens fiind furnizat de „diversitatea contextelor teoretic posibile și, în consecință, variația extremă a conotațiilor” (id., *ibid.*).

Zanne, trebuie să fi fost create / cunoscute / valorificate (exclusiv) în *mediu bisericesc* sau/și *monahal*. Făcând această observație, avem în vedere o serie de structuri vădit laudative la adresa fețelor bisericești / monahale, dar și unele enunțuri care evocă fidel virtuți / învățături creștine, ambelor tipuri microcontextuale fiindu-le adesea caracteristică o sintaxă mai amplă, mai complicată, ce pare a nu se înscrie în granițele tiparului proverbial clasic, prin excelență un tipar lapidar. În unele cazuri de acest gen este semnificativă inclusiv opțiunea enunțiatorului în favoarea unor termeni „culți”, selectați în detrimentul unor sinonime aparținând registrului popular (v., de ex., cazul lui *preot*, în raport cu *popă*).

În economia tiparelor cu termeni religioși excerptate din colecția Zanne, mult mai bine reprezentate sunt însă microcontextele din care transpare *atitudinea negativă, critică*, chiar *virulentă*, cu referire la aceleași instanțe / realități. De pildă, elocventă pentru felul în care instanța preoțească / popească este percepută la nivelul mentalității populare este și asocierea termenului *popă* cu lexeme de o vulgaritate accentuată, devalorizarea aceleiași instanțe (desemnată, cu mici excepții, drept *popă*, iar nu *preot*) fiind susținută și prin ocurențele acestui lexem într-o serie de dictioane superstițioase, în care este, de regulă, vorba despre cum poți evita necazurile pe care le presupune întâlnirea cu un popă (cf., de ex., *Când îți iese popă înainte, are să te bată cineva*, Zanne, VI, 358; *De-ți iese popă în cale, nu-ți va merge bine*, *ibid.* ș.a.).

Distorsionarea este evidentă și în cazul multor alte proverbe, gravitând în speță în jurul unor concepte, precum ‘sărbătoarea’, ‘nădejdea’, ‘postul’, ‘păcatul’ ș.a., enunțurile paremiologice prin care sunt discursivizate conceptele respective fiind în mod fundamental *rodul fanteziei creatorului popular*, mai exact a omului simplu din popor care nu a dispus de cunoștințe teologice prea solide, învățătura lui creștină fiind una intuitiv-elementară, așa cum aceasta s-a putut constitui prin participarea, mai mult sau mai puțin constantă, la slujbele bisericești sau/și prin parcurgerea anumitor secvențe catihetice, biblice etc. Aceasta, pe de o parte. Pe de altă parte, structurile paremiologice care relevă o perspectivă diferită de cea specific / autentic creștină sunt susceptibile de a fi puse în relație cu *atitudinea pragmatică a omului din popor*, care optează cel mai adesea în favoarea faptei, iar nu a contemplației, aceasta din urmă fiind, măcar uneori, asimilată autoiluzionării... păguboase. Sunt aspecte în virtutea cărora s-ar putea explica (nu și... justifica!) o serie de *erori de percepție / prejudecăți*, remarcate, de altfel, și de alți specialiști în domeniu (v., de ex., Stănciulescu-Bârda 2017, 2018, 2019) și pe care le-am putea defini chiar în termenii unei anume *răstălmăciri / deformări / distorsionări* a mesajului religios.

Unele dintre tiparele de acest gen implică o *distorsionare parțială*, ca, de pildă, microcontextul *Nădejdea, de multe ori, nimic nu ne aduce, dar de lângă noi nicicum se duce* (Zanne, VIII, 433), în cazul căruia adaosul adversativ, dincolo de a fi doar expresia unei atitudini (auto)ironice față de stăruința omului într-o direcție care nu se soldează cu... nimic concret, relevă o religiozitate latentă, pe care nu o putem identifica în alte microcontexte construite în jurul aceleiași concept (cf. *Unde este nădejde multă, acolo este și deșertăciune* sau *Nădejdea, viața deznădăjduirii*, Zanne, VIII, 433, 468). Semnificația primului tipar devine și

mai transparentă în relație cu un enunț ca *Nădejdea* [*poate fi*, aluzie la percepția comună, n.n.] *zadarnică, dar depărtarea de la ea, cea mai mare greșeală, că te face să greșești fără voia ta, când cazii la deznădăjduire* (Zanne, VIII, 431), perfect elocvent pentru o atitudine autentic creștină, dar și pentru sursa, cel mai probabil, cultă a acestei structuri, care trebuie să fie creația unei persoane care a asimilat impecabil învățăturile creștine. În același sens pledează și sintaxa complicată, nelapidară, inclusiv secvența explicativă introdusă prin conjuncția *că* „pentru că” și având rol didactic. În schimb, un proverb ca *Sărmanul fără nădejde, ca o candelă fără untdelemn* (Zanne, IV, 587) trebuie să fi fost creat în mediu popular, dovadă nu doar sintaxa simplă, ci și reprezentarea mentală evocând universul creștin-rustic. Aceasta echivalează cu a recunoaște că atitudinea omului din popor nu este întotdeauna „distorsionantă” cât privește conceptul (creștin al) ‘nădejdi’. De fapt, aspectele menționate sunt expresia unor pendulări, la rândul lor sugestive, cel puțin la prima vedere, pentru anumite *incoerențe conceptuale*, deși mai probabil avem aici *un discurs al formulărilor și reformulărilor* (în scopul nuanțării și chiar al corijării unei anumite realități), implicit o formă aparte de actualizare a *funcției gnoseologice*.

Alte tipare par a avea „acoperire” în... textul sacru. De pildă, *Ce intră-n gură nu e păcat, ci ceea ce iese din gură, aceea e mare păcat* (Zanne, II, 170) sugerează o ierarhie a păcatelor, în conformitate cu care cele mai grave sunt păcatele săvârșite cu gândul, cu vorba și cu fapta, prin comparație cu păcatul generat prin consumarea de alimente de dulce în zile de post. Ideea aceasta este regăsită în Sfânta Scriptură, și anume în *Evangelia după Matei*: „Nu ce intră în gură spurcă pe om, ci ce iese din gură, aceea spurcă pe om” (Matei 15:11). Și, totuși, chiar așa stând lucrurile, este ușor de ghicit că proverbul în discuție este rostit (ca enunț apt să procure unele... circumstanțe atenuante) îndeosebi de cei care... nu țin postul (v. și Stănciulescu-Bârda 2019: 111), prin urmare „distorsiunea” putându-se identifica la acest nivel. Ilustrativ în același sens este și proverbul *Post adevărat postește cel ce din fapte rele, iar nu din mâncare conținește* (Zanne, VIII, 459), ce relevă înțelegerea *unilaterală* (= *distorsionată*) a postului.

În alte situații, deși decodarea unui tipar paremiologic este susceptibilă de a fi facilitată prin raportarea la cadrul discursiv biblic, distorsiunea nu mai are „acoperire” în textul sacru. De pildă, microcontextul *Cântă ca popa la Rusalii* (Zanne, VII, 140) – rostit cu referire la cineva care dă semne de ebrietate, nesiguranță, bâjbâială – conține o aluzie la faptul că, la Cincizecime, Sfinții Apostoli erau acuzați de unii că ar fi beți, foarte probabil „încărcătura” cu Duhul Sfânt fiind răstălmăcită în sens peiorativ.

Un alt concept adesea discursivizat paremiologic este acela de ‘sărbătoare (creștină)’, concept... răstălmăcit și el în acord cu un *modus vivendi* popular, măcar parțial desacralizat. Astfel, sărbătoarea este *bună numai de băutură* (Zanne, VIII, 560) sau este *semn de lenevire și pierdere de vreme* (id., *ibid.*), enunțuri pe care Stănciulescu-Bârda (2019: 303) este îndreptățit să le considere „false”, însă doar dacă vom lua ca reper învățăturile creștine, nu și codul etic al omului simplu, în special

din mediul rural, pentru care băutura și lenevitul / dormitul reprezintă efectiv „indeletniciri” esențiale de sărbători. Mai mult, aceste convingeri sunt afirmate și asumate ca fiind în deplină conformitate cu bunul mers (*i.e.* mersul firesc, normal) al lucrurilor. În aceeași ordine de idei, remarcăm și o anume contradicție între sărbătoarea valorizată, mai exact... devalorizată ca *semn de lenevire*, respectiv sărbătoarea văzută ca *pierdere de vreme*, sintagme sugestive, prima pentru pornirea omului din popor spre trândăvire în zi de sărbătoare, cea de a doua – pentru îmboldul acestuia de a munci în zi de sărbătoare, în condițiile în care el percepe timpul nemuncit drept timp pierdut. Prin urmare, am avea și aici un exemplu de „incoerență” la nivelul universului paremiologic popular, responsabilă pentru conturarea unui profil spiritual *capricios, cu toane*. Și, totuși, în cazul de față, deși enunțiatorul popular pare a oscila între doi poli, cel mai adesea, acesta nu vede cu ochi buni sărbătoarea, întrucât ea îl ține departe de muncă – sursă a veniturilor sale. În acest cadru, împărțășind acel sentiment al *pierderii vremii*, el nu se va sfii, deci, să critice „apucăturile” omului din popor (... din rândurile căruia el însuși face parte!), care de sărbători bea, mănâncă, lenevește. În această ordine de idei, am putea spune că inclusiv un proverb precum *Sărbătoarea în adevăr semn de lenevire* (interpretat în primă instanță prin echivalența ↔ *Dacă-i sărbătoare, atunci (se cuvine) să lenevim(!)*¹) este susceptibil de a include subtextual hortativul *Să nu lenevim!*, similar microcontextului *Sărbătoarea se-nțelege pierdere de vreme* (↔ *Să nu pierdem vremea!*). Aceeași idee este transparent ilustrată prin proverbele *Sărbătoarea sfântului, sărăcia omului* (Zanne, VIII, 560), respectiv *Sărbătoarea, cel mai bun tovarăș al sărăciei* (*ibid.*), care îl definesc pe creatorul popular în mod esențial ca *homo pragmaticus* și (mult) mai puțin ca *homo christianus*. Situația este, prin urmare, mai complexă, fiind sugestivă pentru un tip aparte de... *dedublare*: pe de o parte, avem a face cu omul din popor care valorizează efectiv sărbătoarea în relație cu o serie de deprinderi / habitudini lumești (mâncarea, băutura, lenevirea...), pe de altă parte, aceeași instanță are disponibilitatea de a se detașa și de a-și vedea limitele, felul în care el însuși (de)valorizează, printr-o percepție eronată, spațiul temporal al sărbătorii; observațiile acestuia din urmă sunt formulate de pe pozițiile instanței hiperactive, deprinse cu munca, chiar dependentă de aceasta. Așa cum se poate însă înțelege, niciuna dintre aceste atitudini nu este compatibilă cu principiile eticii creștine, care sunt și trebuie să rămână reperul esențial în definirea unor astfel de tipare.

Totuși, tot omul din popor vine și adaugă... reformulând / corectând: *Sărbătorile (le faci) zile de lucru și zilele de lucru sărbători* (Zanne, X, 380), respectiv *Sărbătorile/Învrednicesc puturile* (Zanne, VII, 156), microcontexte din care transpare atitudinea critică a aceluiași autor – (re)poziționat pe axa lui *homo christianus* – în momentul în care spațiul sacru al sărbătorii este violat prin... muncă. De fapt, subtextul microcontextelor citate este unul profund hortativ, și anume: *Nu face din sărbătoare zi de lucru, nici din ziua de lucru sărbătoare!* ↔ *Nu e bine să faci din...*, respectiv

¹ Cf. și *Sărbătoarea bună numai de băutură* ↔ *Dacă-i sărbătoare, atunci (se cuvine) să bem(!)*.

*Nu munci în zi de sărbătoare! ↔ Nu e bine să muncești în zi de sărbătoare ↔ Numai o... putoare [de fapt, oricine este certat cu ordinea firească a lucrurilor, n.n.] muncește în zi de sărbătoare (și stă / trândăvește într-o zi destinată de regulă muncii). Prin urmare, aici nu se mai acordă circumstanța atenuantă de care se putea... beneficia în contextul performării enunțurilor imediat anterioare (cf. *Sărbătoarea sfântului, sărăcia omului; Sărbătoarea, cel mai bun tovarăș al sărăciei*). Ordinea autentic creștină este sintetizată (și) în structura *Ziua de sărbătoare cu scădere te gătește, iar cea lucrătoare cu multe bucate masa ți-o împodobește!* (Zanne, VIII, 559), organizată, așa cum se poate constata, după principiile *paralelismului sintactic antonimic* și ale cărei secvențe constitutive sunt pe deplin elocvente pentru justa înțelegere a rostului fiecăruia dintre cele două „spații temporale”.*

Constatăm, prin urmare, aceeași pendulare între doi poli, pendulare care se produce în funcție de felul în care balanța înclină spre dimensiunea religioasă / sacră vs dimensiunea vieții imediate / contextul pragmatic, definibil prin excelență în termenii laicului / profanului. În realitate, dincolo de a fi... doar contradictorii, astfel de microcontexte sunt elocvente pentru o *versatilitate populară sui-generis*, aceasta dacă nu cumva enunțurile respective vor fi fost create de *autori distincți, aparținând mai exact unor medii culturale diferite*, câmpului laic popular, respectiv cadrului ontologico-discursiv bisericesc / monahal.

Și alte tipare în care sunt ocurenți termeni desemnând instanțe bisericești / monahale, în particular *popă* (/ *preot*) sau/și *călugăr*, relevă fenomenul distorsionării, măcar uneori cele două instanțe fiind catalogate mult prea aspru. Această atitudine necruțătoare a fost înțeleasă – așa cum arată Stănciulescu-Bârda 2019 – (inclusiv) în relație cu conflictele care au putut interveni, pe parcursul istoriei, între oamenii simpli din popor și reprezentanții Bisericii, respectiv fețele monahale. Același autor merge mai departe considerând (v. Stănciulescu-Bârda 2019: 126 sq.) că o serie de proverbe au fost create de către... denigratorii Bisericii, în acest context un proverb ca *Fecior de popă om cinstit nu e* (Zanne, VII, 102) neputând fi decât... „fals”! Și, totuși, foarte buna reprezentare a proverbelor „denigratoare” trebuie că se întemeiază pe... ceva, cu alte cuvinte *Până nu faci foc, nu iese fum!* Pe de altă parte, este de ajuns ca doi-trei popi să greșească, pentru ca omul hâtru din popor să-și dezlănțuie ironiile, criticile, „neiertările” la adresa întregii clase preoțești, clasă care, foarte probabil, și-a dobândit „prostul renume” de-a lungul timpului. Aceasta se va fi putut întâmpla în contextul în care omului de rând îi sunt străine și, implicit, suspecte vorbele impregnate de... „prea mult duh” ale preoților / popilor, retorica lor pompoasă față de care cel dintâi, în simplitatea și lapidaritatea lui rudimentară, nu poate fi decât reticent, convins fiind de... ipocrizie. În același timp, dările mari percepute pentru serviciile religioase nu aveau cum să scape ochiului scrutător al omului din popor. Stănciulescu-Bârda invocă, așa cum remarcam, ideea de denigrare a Bisericii, însă tot el înțelege o serie de structuri paremiologice în cheie... eufemistică, chiar pozitivă / nobilă. De pildă, în cazul structurii exclamative ludice *Hopa! / C-a zis popa!* (Zanne, VII, 93), autorul citat trimite la formula catolică *Papa dixit!*, în opinia sa respectivul tipar fiind sugestiv pentru... greutatea

cuvântului unui preot (v. Stănciulescu-Bârda 2019: 128, 130), or, în cazul de față (mult) mai probabil este vorba despre atitudinea incredulă a omului din popor față de cuvintele preotului, a cărui autoritate este astfel pusă la îndoială. O valorizare similară ne întâmpină și în cazul microcontextului *Popa pe tăcute și nimic cerând îți ia paraua din punga ta de bună voie a ta*, care, după Stănciulescu-Bârda, ar face aluzie la puterea de convingere a preotului, când în realitate este vizat spiritul de manipulare al aceleiași instanțe, sintagma *de bună voia ta* nefiind, după toate probabilitățile, decât o... autoironie: *de bunăvoie* evocă aparența atitudinii respective sau faptul că preotul..., popa mai exact, așa vrea să lase a se înțelege. Enumerația din microcontextul *Picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarță și pânțele de iapă se cer unui popă și nu-i mai trebuie altceva* (Zanne, VII, 99) este descifrată de Stănciulescu-Bârda (2019: 131) de asemenea în cheie eufemistică, după cum urmează: preotul are mult de umblat, de aceea îi trebuie *picioare de cal*; are multe nevoi financiare și de aceea îi trebuie *gură de lup*; are de-a face cu tot felul de oameni, ceea ce explică / îi scuză (sic!) *obrazul de scoarță*; în sfârșit, are multe ocazii de a fi invitat la masă, de aceea îi trebuie *burtă de iapă*. Cel mai probabil însă, și aici avem a face cu o altă structură sugestivă pentru (de)valorizarea acestei instanțe la nivelul percepției / mentalității populare, imaginea rezultată, de data aceasta, fiind chiar caricaturală. O explicație puțin convingătoare oferă Stănciulescu-Bârda și în cazul structurii *Preotul preot dacă întâlnește, unu la ălălalt va râde* (Zanne, VII, 122), pentru care vorbește despre... „bucuria momentului” (Stănciulescu-Bârda 2019: 135). După toate probabilitățile, tiparul citat este sugestiv pentru aceeași arie de semnificație ca și arhicunoscutul proverb *Corb la corb nu-și scoate ochii*; altfel spus, cei care se aseamănă se protejează reciproc.

3. CONCLUZII

Discursul paremiologic devine, măcar uneori, câmpul de articulare a unor „idei / păreri preconceptuate”, a unor „pre-judecăți” care însă, în universul paremiologic (românesc), sunt luate ca atare, „drept bune”, atâta vreme cât ele compun un sistem. „Derapajele” se produc nu doar prin necunoaștere / cunoașterea superficială a anumitor realități, ci și ca urmare a unui... machiavelism *sui-generis*. Aceste „deraieri” sunt, într-o serie de cazuri, rezultat al generalizării / absolutizării sau al exagerării prin caricaturizarea / hiperbolizarea anumitor trăsături / aspecte mai puțin pozitive ale realității. Așa cum s-a putut constata, este vorba despre microcontexte din care transpare atitudinea negativă, critică și chiar virulentă, de pamflet, la adresa unor instanțe bisericești și monahale (cel mai adesea, popa), dar și despre tipare sugestive pentru *resemantizarea* anumitor realități religioase / creștine în acord nu doar cu un grad specific de cultură, ci și / mai ales cu anumite intenții... pragma-ontologice. Disocierea între tiparele culte vs neaoșe, genuin-populare, nu este întotdeauna ușor de făcut, aceasta în pofida posibilității de identificare a unor particularități distinctive pentru fiecare dintre cele două categorii.

BIBLIOGRAFIE**Surse**

- Stănciulescu-Bârda, Al., *Dicționarul proverbelor religioase românești*, vol. I, ediția a II-a, Malovăț, Editura Parohiei Malovăț, 2017.
- Stănciulescu-Bârda, Al., *Dicționarul proverbelor religioase românești*, vol. II, ediția a II-a, Malovăț, Editura Parohiei Malovăț, 2018.
- Stănciulescu-Bârda, Al., *Dicționarul proverbelor religioase românești*, vol. III, ediția a II-a, Malovăț, Editura Parohiei Malovăț, 2019.
- Zanne, Iuliu A., *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia* [Cu un Glosar româno-francez], vol. I–X, București, Editura Librăriei Socecu & Comp, 1895–1903.

Lucrări de referință

- Bălan, Ion Dodu, *La politique culturelle en Roumanie*, Paris, Les Presses de l'Unesco, 1974.
- Blaga, Lucian, *Fenomenul originar*, București, Editura Fundației Culturale „Principele Carol”, 1925.
- Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- Pop, Mihai, Pavel Ruxândoiu, *Folclor literar românesc* [ediția a II-a], București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- Ruxândoiu, Pavel, „Proverbul ca element de educație”, în Sorin Stati (coord.), *Educație și limbaj*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
- Topală, Dragoș Vlad, „Din univesul proverbelor românești: elemente de analiză etnolingvistică”, în Luminița Botoșineanu, Elena Dănilă, Cecilia Holban și Ofelia Ichim (ed.), *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european*, Iași, Editura Alfa, 2009, p. 353–361.

ASPECTS DE LA DISTORSION DANS LES PROVERBES ROUMAINS AVEC DES TERMES RELIGIEUX : ENTRE HOMO CHRISTIANUS ET HOMO PRAGMATICUS**(Résumé)**

Dans l'étude que nous proposons le phénomène de la distorsion est traité en relation avec la connaissance superficielle de certaines réalités, particulièrement religieuses, de même que par rapport à l'attitude versatile et opportuniste du paysan roumain, en tant que créateur populaire. Ce phénomène représente, dans une multitude de cas, le résultat de la généralisation ou de l'exagération par l'hyperbolisation de quelques traits ou aspects moins positifs de la réalité.

Cuvinte-cheie: proverb, religios, distorsionare, cunoaștere superficială, versatilitate.

Mots-clés: proverbe, religieux, distorsion, connaissance superficielle, versatilité.

*Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13*

Claudius-Marian Teodorescu

EXTINDEREA SCOPULUI PLATFORMEI INFORMATICE *SOLIROM*

1. PREAMBUL

1.1. Platforma informatică *SOLIROM*

Începând cu luna martie 2013, în cadrul colaborării cu Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti (Departamentul de lexicografie, coordonat de dna. Monica Busuioc, apoi de dl. Cristian Moroianu), am elaborat o serie de instrumente informatice pentru redactarea în format digital a *Dicționarului limbii române* și pentru alte scopuri conexe.

În prima parte a anului 2019, am integrat toate aceste instrumente într-o platformă informatică, pe care am numit-o *SOLIROM*. Am publicat prima versiune a acesteia în luna iulie 2019, iar a doua versiune spre sfârșitul anului 2019, la adresa de internet <https://solirom.kuberam.ro>. Platforma cuprinde mai multe modele și instrumente pentru elaborarea și publicarea de resurse lingvistice și filologice digitale, precum și unele resurse lingvistice și filologice digitale, și se găsește la adresa de internet <https://solirom.ro>. Acronimul *SOLIROM* provine de la *Societatea Literară Română*, primul nume al Academiei Române.

Prin eforturile doamnelor Gabriela Haja, de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române, și Carmen Dobre, de la Biroul de comunicare și relații publice al Academiei Române, începând cu luna ianuarie a anului 2022, platforma *SOLIROM* a fost preluată de către Academia Română, pentru folosul Secției de filologie și literatură.

1.2. Scopul curent al platformei și temeiul ei științific

În acest moment, platforma *SOLIROM* servește drept model pentru elaborarea și publicarea de resurse digitale filologice și lingvistice, în cadrul Secției de filologie și literatură a Academiei Române, precum și pentru publicarea în internet a unor resurse filologice și lingvistice digitale.

Elaborarea și publicarea de opere în cadrul platformei *SOLIROM* este conformă cu principiile FAIR¹: să fie „identificabile, accesibile, interoperabile și reutilizabile” (Wilkinson *et al.* 2016).

¹ „findability, accessibility, interoperability, and reuse” (Wilkinson *et al.* 2016).

Astfel, folosindu-se o unică metodologie pentru adnotarea datelor în format XML (vocabularul TEI), precum și pentru publicarea în internet, am reușit publicarea a șapte dicționare digitale: *Dicționarul limbii române*, ediția a doua (<https://dlri.ro>); *Dicționarul limbii române*, DA (disponibil în *Corpusul lexicografic românesc electronic*, <https://clre.sollirom.ro/>); *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă (disponibil în *Corpusul lexicografic românesc electronic*); *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția din 2016 (nu este disponibil pentru public); *Dicționarul etimologic al limbii române* (a fost retras de la publicare); *Dicționar român-german*, de H. Tiktin, ediția a treia, revăzută și adăugită de Paul Miron și Elsa Lüder (<https://tdrg.sollirom.ro>); *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (<https://dlr1900.sollirom.ro/>).

Edițiile digitale ale *Dicționarului limbii române* (DA și DLR) permit afișarea facsimilului paginii pe care se găsește cuvântul căutat. În viitor, se va permite afișarea intrărilor transcrise integral, prin integrarea rezultatelor proiectului eDTLR (Cristea 2011: 3).

De asemenea, am alcătuit o bază de date cu citate pentru redactarea *Dicționarului limbii române*, care este în curs de publicare pentru a fi la dispoziția redactorilor (<https://citada.sollirom.ro>). Pentru această bază de date, Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române din București a pus la dispoziție 70 850 fișe de citat în format DOCX, care au fost transpuse în format TEI, iar Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Academiei Române din Iași a asigurat 15 469 de fișe de citat în format TEI. Institutul din Iași a mai pus la dispoziție peste 350 000 de citate în format DOCX, care vor trebui transpuse în format TEI și incluse în baza de date; de asemenea, există posibilitatea integrării a încă 493 857 de citate în format XML, rezultate în cadrul proiectului eDTLR.

Am mai realizat o aplicație informatică online pentru consultarea lucrărilor din bibliografia *Dicționarului limbii române*, care este cu acces doar pentru redactori. Dat fiind faptul că textele sunt transcrise automat folosind produsul informatic Abbyy², fără a fi corectate, pentru a se suplini erorile rezultate în urma procesului de transcriere automată, aplicația permite căutări aproximative, astfel că lista de rezultate cuprinde și cuvinte ce diferă cu una sau două litere de cuvântul căutat.

Pentru transcrierea manuală din format DOCX în format TEI a intrărilor ediției a doua a DLR, am elaborat o aplicație informatică disponibilă prin internet, care este cu acces doar pentru redactori; de asemenea, pentru transcrierea manuală a dicționarelor din CLRE, am elaborat o altă aplicație informatică disponibilă prin internet, care este tot cu acces doar pentru redactori.

În ceea ce privește șabloanele de aplicații informatice, disponibile ca sursă liberă, am în curs de elaborare un șablon pentru sit de internet pentru manifestări științifice, aplicat deja pentru două manifestări științifice (ex., <https://acadlexi.gitlab.io/site/>). În viitor, voi mai elabora șabloane pentru următoarele tipuri de situri web: pentru unitate de cercetare științifică, pentru publicație științifică periodică, pentru proiect de cercetare științifică, pentru cercetător științific.

Toate aceste aplicații informatice vor fi prezentate în detaliu într-o serie viitoare de articole.

² <https://abbyy.com/>

1.3. Temeiul juridic

Scopul curent al platformei *SOLIROM* poate fi atins prin sincronizarea planurilor de cercetare ale institutelor de cercetare ale Secției de filologie și literatură a Academiei Române, în cadrul unor ședințe ale secției, folosindu-se baza legală constituită de art. 18, literele a), b), c) și e) – h), respectiv art. 46, alin. (2), din Statutul Academiei Române³, publicat în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 1152/03.12.2021.

1.4. Modalități de cooperare între unitățile de cercetare de profil

În stadiul actual, cooperarea se poate realiza printr-o atentă coordonare a activității de cercetare desfășurate de unitățile de cercetare ale Secției de filologie și literatură a Academiei Române, în conformitate cu Statutul Academiei Române.

O astfel de coordonare, din fericire deja în curs de desfășurare, permite evitarea irosirii eforturilor de cercetare, irosire care apare prin crearea de instrumente digitale sau resurse digitale care deja există.

2. SCOPUL VIITOR

Exprimat foarte concis, propun ca scopul viitor al platformei *SOLIROM* să fie acela de a servi ca model și de a asigura instrumentele de colaborare pentru întreaga cercetare filologică și lingvistică din România, desfășurată în unitățile de cercetare ale Academiei Române, universitare, respectiv private.

Elaborarea în conformitate cu principiile *DAIR-O* (vezi *infra*) a unor resurse digitale și a unor instrumente digitale, găzduite de o unică platformă, va facilita transferul de informație științifică și va crește eficiența activității de cercetare. Noile rezultate vor contribui, la rândul lor, la îmbunătățirea resurselor și a instrumentelor pe care se vor fi bazat.

2.1. Temeiul științific

În decursul celor peste trei ani de existență ai platformei informatice *SOLIROM*, s-au desfășurat mai multe proiecte-pilot, ce au implicat colaborarea între institute de profil ale Academiei Române și universități din România. Aceste proiecte de colaborare (v. tabelul de mai jos^{4,5}) au fost bine primite și s-au desfășurat în condiții foarte bune, pregătind terenul pentru extinderea colaborării.

³ <https://acad.ro/acteNormative/doc2021/a1203-MonitorulOficial-StatutulAR.pdf>

⁴ Diferențele care apar la înmulțirea numărului de studenți cu numărul specificat în norma de practică se datorează faptului că nu toți studenții și-au efectuat în totalitate norma de practică.

⁵ Abrevieri în tabel: ILB = Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” din București; UNITBV = Universitatea „Transilvania” din Brașov; UAIC = Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; IFRI = Institutul de Filologie Română “Alexandru Philippipe” din Iași.

Tabelul 1

Proiecte de colaborare

Instituții participante	Obiectiv	Durăță	Participanți	Normă de practică	Rezultate
Anul universitar 2019–2020, semestrul întâi					
ILB – UNITBV	Corectarea fișelor cu citate din corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		30 de studenți masteranzi	720 de fișe / 70 de ore de practică	Au fost corectate 8728 de fișe.
IFRI – UAIC	Adăugare de fișe cu citate la corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		23 de studenți masteranzi	220 de fișe / 60 de ore de practică	Au fost adăugate 5060 de fișe.
Anul universitar 2019–2020, semestrul al doilea					
ILB – UNITBV	Corectarea fișelor cu citate din corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		22 de studenți masteranzi	720 de fișe / 70 de ore de practică	Au fost corectate 14731 de fișe.
IFRI – UAIC	Adăugare de fișe cu citate la corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		23 de studenți masteranzi	220 de fișe / 60 de ore de practică	Au fost adăugate 5060 de fișe.
Anul universitar 2020–2021, semestrul întâi					
ILB – UNITBV	Corectarea fișelor cu citate din corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		35 de studenți masteranzi	720 de fișe / 70 de ore de practică	Au fost corectate 22148 de fișe.
IFRI – UAIC	Adăugare de fișe cu citate la corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		37 de studenți masteranzi	100 de fișe / 60 de ore de practică	Au fost adăugate 3300 de fișe.
Anul universitar 2020–2021, semestrul al doilea					
ILB – UNITBV	Corectarea fișelor cu citate din corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		15 studenți masteranzi	720 de fișe / 70 de ore de practică	Au fost corectate 10800 de fișe.
IFRI – UAIC	Adăugare de fișe cu citate la corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		24 de studenți masteranzi	100 de fișe / 60 de ore de practică	Au fost adăugate 2049 de fișe. Adăugarea de fișe s-a încheiat (în total, 15469 de fișe).
Anul universitar 2021–2022, semestrul întâi					
ILB – UNITBV	Corectarea fișelor cu citate din corpusul de citate al <i>Dicționarului limbii române</i> .		36 de studenți masteranzi	720 de fișe / 70 de ore de practică	Au fost corectate 14443 de fișe. Corectarea s-a încheiat (în total, 70850 de fișe).
IFRI – UAIC	Transcriere de dicționare pentru Corpus lexicografic românesc electronic (CLRE, https://clre.solirom.ro).		30 de studenți masteranzi	1200 de intrări / 60 de ore de practică	Un dicționar, aflat încă în lucru.
IFRI	Transcriere de dicționare pentru Corpus lexicografic românesc electronic (CLRE, https://clre.solirom.ro).		13 colaboratori externi	2000 de intrări / 70 de ore de practică	Două dicționare, aflate încă în lucru.
IFRI – UNITBV	Transcrierea cuprinsului tuturor numerelor revistei <i>Columna</i> , publicată de B. P. Hașdeu.		1 student masterand	61 de reviste / 70 de ore de practică	Au fost transcrise 31 de cuprinsuri.

Anul universitar 2021–2022, semestrul al doilea				
IFRI	Transcriere de dicționare pentru Corpus lexicografic românesc electronic (CLRE, https://clre.solirom.ro).	13 colaboratori externi	2000 de intrări / 70 de ore de practică	Două dicționare, aflate încă în lucru.
IFRI – UAIC	Transcriere de dicționare pentru Corpus lexicografic românesc electronic (CLRE, https://clre.solirom.ro).	30 de studenți masteranzi	1200 de intrări / 60 de ore de practică	Un dicționar, aflat încă în lucru.
IFRI – UAIC	Transcriere de dicționare pentru Corpus lexicografic românesc electronic (CLRE, https://clre.solirom.ro).	19 studenți masteranzi	1200 de intrări / 70 de ore de practică	Un dicționar, aflat încă în lucru.
IFRI – UAIC	Transcrierea cuprinsului tuturor numerelor revistei Columna, publicată de B. P. Hașdeu.	1 student masterand	cuprinsurile a 61 de reviste / 70 de ore de practică	Au fost transcrise 30 de cuprinsuri. Transcrierea s-a încheiat (în total, 61 de cuprinsuri).
Anul universitar 2022–2023, semestrul întâi				
IFRI – UAIC	Transcriere de dicționare pentru Corpus lexicografic românesc electronic (CLRE, https://clre.solirom.ro).	18 studenți masteranzi	1200 de intrări / 60 de ore de practică	Un dicționar, aflat încă în lucru.

Toată această activitate de cooperare a creat premisele pentru extinderea colaborării, care se poate face și prin cooptarea de studenți pentru realizarea de ediții digitale ale unor texte relevante. Chiar unii doctoranzi pot avea astfel de teme pentru tezele de doctorat, conform cu ideea d-nei dr. Gabriela Haja.

De asemenea, merită explorată posibilitatea oferită de sistemul de credite profesionale transferabile, prin realizarea unor programe de pregătire pentru profesori (program de formare continuă sau curs postuniversitar), programe care să implice o instruire adecvată și apoi o activitate de cercetare conformă cu cerințele platformei *SOLIROM*.

2.2. Temeiul juridic

Temeiul juridic al extinderii scopului platformei *SOLIROM* este reprezentat de art. 8, alineatul (1), nr. 8, art. 27, alineatul (2), respectiv art. 45, alineatele (1) – (2), din Statutul Academiei Române.

În esență, aceste articole arată disponibilitatea Academiei Române de a organiza colective de lucru, „permanente sau temporare”, „în arii mai restrânse de activitate, în probleme de interes deosebit ori în domenii interdisciplinare”.

2.3. Modalități de cooperare

În baza celor de mai sus, se prefigurează posibilitatea înființării unor colective de lucru mixte, care să reunească specialiști din institutele Secției de filologie și literatură a Academiei Române și specialiști din mediul universitar, în vederea efectuării de activități de cercetare științifică aplicată, ce ar putea consta, printre altele, în realizarea de ediții digitale ale unor texte românești; astfel de activități pot fi efectuate de către

studenți pentru lucrări de licență ori disertații sau, pentru activități secundare, ca practică de specialitate. O astfel de cooperare ar implica folosirea infrastructurii de cercetare deja existente, deci costurile înființării ar fi minime spre zero.

Alte avantaje ale unei astfel de colaborări: angrenarea în activitate a unui număr mare de colaboratori, care nu ar putea fi capacitați de nicio finanțare (masteranzi, doctoranzi, colaboratori externi, profesori, cercetători din universități); reunirea resurselor digitale și elaborarea acestora conform aceluiași standarde și metodologii, eventual cu aceleași instrumente digitale; eliminarea irosirii eforturilor prin reluarea, din nou și din nou, a elaborării unor resurse digitale; stabilirea de hiperlegături semantice între resursele lingvistice digitale, în vederea asigurării unui front extins pentru realizarea de proiecte de cercetare științifică; asigurarea publicării rezultatelor științifice ale unui proiect de cercetare pe termen nedefinit, astfel încât siturile web ale proiectelor să nu dispară odată cu încheierea proiectului, din lipsa finanțării.

O altă direcție de cooperare ar putea fi constituită de solicitarea, din partea *Unității Executive pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării* (UEFISCDI), în baza politicii Comisiei Europene pentru știință deschisă⁶, ca proiectele aprobate pentru domeniul filologie să facă disponibile datele primare de cercetare ca date de tip *DAIR-O* (vezi *infra*), pentru a putea fi folosite, în viitor, de alte proiecte.

3. OPERELE ELABORATE ȘI PUBLICATE ÎN CADRUL PLATFORMEI *SOLIROM*

3.1. Opere digitale și opere digitalizate

Lucrările elaborate și publicate sunt *opere digitale*, denumire generică ce trimite la formatul lor.

Din punctul de vedere al modalității de elaborare, acestea pot fi clasificate ca *opere digitalizate* (opere în format tipărit, trecute în format digital) sau *opere digitale* (elaborate direct în format digital).

Toate aceste opere digitale sunt protejate de legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, cu modificările aduse de legea nr. 69/2022.

Conform art. 8 al legii nr. 8/1996, edițiile digitalizate ale unor opere în format tipărit, aflate în domeniul public (cele care au fost publicate cu mai mult de 70 de ani înainte) sau nu, poartă numele de *opere derivate*, dacă se încadrează în următoarele categorii:

a) „sunt culegeri de opere literare, artistice sau științifice, cum ar fi: enciclopedii și antologii, colecții sau compilații de materiale sau date, protejate ori nu, inclusiv baze de date, care, prin alegerea sau dispunerea materialului, constituie creații intelectuale”;

b) „sunt traduceri, adaptări, adnotări, lucrări documentare, aranjamente muzicale și orice alte transformări ale unei opere literare, artistice sau științifice, care reprezintă o muncă intelectuală de creație”.

⁶ https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science/european-open-science-cloud-eosc_en

Prin urmare, o *operă derivată* este o operă care a fost transformată destul de mult (prin traducere, adnotare, compilare etc.). Procesul de digitalizare, așa cum este conceput în cadrul platformei SOLIROM, datorită specificului său, duce la obținerea de *opere derivate*.

3.2. Perspectiva filologică privind operele digitale

Indiferent de modul de elaborare, prin digitalizare sau direct în format digital, din perspectivă filologică, operele digitale nu se diferențiază tipologic de operele tipărite. Într-un articol viitor voi aborda pe larg problematica tipologiei edițiilor de text și a edițiilor de text digitale.

Un alt aspect important al elaborării de opere digitale este siglarea acestora. Pentru diferențierea edițiilor digitalizate de cele tipărite, propun *adăugarea unei cratime și a simbolului d*, după sigla ediției tipărite. Exemple: *Negulici*, *Vocab.-d*; *DLR2-d*.

3.3. Perspectiva informatică privind operele digitale

Din perspectivă informatică, operele digitale reprezintă colecții de date, structurate în diverse moduri.

În stadiul actual al dezvoltării platformei SOLIROM, consider că cel mai adecvat model de management al datelor incluse în operele digitale elaborate și publicate în cadrul platformei SOLIROM este cel prezentat în (Wilkinson *et al.* 2016), unde se precizează că datele trebuie să fie „detectabile, accesibile, interoperabile și reutilizabile” (DAIR)⁷. Aceste principii sunt adoptate și susținute de multe guverne și organizații internaționale (Barend *et al.* 2017: 49–50).

În funcție de specificul resurselor digitale, celor patru principii prezentate mai sus (DAIR), li se poate adăuga un al cincilea, conform căruia datele trebuie să fie deschise (DAIR/D). Am adăugat această precizare deoarece, după (Barend *et al.* 2017: 51), „niciunul dintre aceste principii nu implică faptul că datele trebuie să fie «deschise» sau «gratuite»”.

În continuare, voi prezenta principiile directe DAIR/D, așa cum sunt ele descrise în (Wilkinson *et al.* 2016: 4), acolo unde este cazul cu completări conforme cu specificul platformei SOLIROM.

3.3.1. Date detectabile

D1. Datele și metadatele au un identificator unic la nivel global și permanent.

Pentru resursele digitale incluse în cadrul platformei SOLIROM, propun următorii identificatori care respectă acest principiu. În viitor pot fi adăugați și alți identificatori semnificativi, după caz.

⁷ V. engl. FAIR: „findability, accessibility, interoperability, and reuse” (Wilkinson *et al.* 2016).

a. ISBN (International Standard Book Number). Acest identificator, introdus în anul 1970, a fost inițial destinat pentru cărți tipărite dar, în ultima vreme, este folosit și pentru cărți în format digital. Astfel, dacă o carte este tipărită în mai multe formate (fizic, ebook, PDF), pentru fiecare format există un ISBN separat.

b. ISSN (International Standard Serial Number). Destinat pentru publicații digitale periodice.

c. DOI (Digital Object Identifier). Un identificator destinat pentru resurse digitale de diverse tipuri (pentru folosirea lui este necesar să fie găsită finanțare, deoarece un identificator DOI poate fi folosit doar pe bază de abonament anual).

d. ISLRN (International Standard Language Resource Number). Un identificator universal pentru resurse de limbă (<https://islrn.org/>).

e. Hiperlegături permanente.

D2. Datele sunt descrise de metadata bogate (definite conform cu principiul R1 de mai jos).

D3. Metadatale includ, în mod clar și explicit, identificatorul datelor pe care le descriu.

Pe lângă identificatori pentru fiecare set de date, vor exista identificatori și pentru segmente semnificative de date, care vor putea fi folosiți și pentru prelucrări automate de date.

D4. Datele și metadatale sunt înregistrate sau indexate într-o resursă digitală care permite căutări.

3.3.2. Date accesibile

A1. Datele și metadatale pot fi extrase în baza identificatorului lor, folosind un protocol de comunicații standardizat.

A1.1. Protocolul este deschis, liber și universal implementabil.

A1.2. Protocolul permite o procedură de autentificare și autorizare, acolo unde este cazul.

A2. Metadatale sunt accesibile, chiar dacă datele nu mai sunt accesibile.

Pe lângă aceasta, în *SOLIROM* metadatale sunt accesibile, chiar dacă datele nu au fost și nu sunt accesibile, din cauză că sunt protejate de legi ale drepturilor de autor naționale sau din cauză că resursa care le conține nu a fost digitalizată. Acest lucru este posibil deoarece specificul anumitor resurse digitale permite să fie suficientă doar cunoașterea existenței unei date într-o terță resursă (digitală) care este indisponibilă (de exemplu, situația când un cuvânt are o primă atestare sau o atestare într-o lucrare nedigitalizată ori nedigitalizabilă).

3.3.3. Date interoperabile

II. Datele și metadatale folosesc, pentru reprezentarea cunoașterii pe care o conțin, un limbaj formal, accesibil, acceptat și aplicabil pe scară largă.

I2. Datele și metadatele folosesc vocabulare care respectă principiile DAIR/D.

I3. Datele și metadatele includ referințe calificate la alte date sau metadate.

3.3.4. Date reutilizabile

R1. Datele și metadatele sunt descrise pe larg, folosindu-se o pluralitate de attribute precise și relevante.

R2. Datele și metadatele sunt publicate sub o licență de folosire clară și accesibilă.

R3. Datele și metadatele includ informații detaliate privind proveniența lor.

R4. Datele și metadatele respectă standarde comunitare relevante pentru domeniul lor.

4. CONCLUZII*

Aspirația către unitate și cooperare între unitățile de cercetare de profil din mediul universitar și din Academia Română, folosindu-se baza teoretică și experiența deja existente în cadrul proiectului SOLIROM, va face să apară în România o serie de instrumente filologice și de instrumente lingvistice absolut necesare, realizate conform unor standarde recunoscute la nivel internațional.

Dintre multiplele avantaje ale acestor cooperări științifice, voi menționa doar avantajele specifice pentru trei fațete ale activității de cercetare: *din punct de vedere financiar*, se va evita situația finanțării multiple a digitalizării unor opere, în cadrul mai multor proiecte de cercetare; *din punct de vedere științific*, se vor putea fructifica realizările proiectelor de cercetare precedente, continuându-se, și nu reluându-se, cercetarea, odată cu fiecare proiect ce atinge o temă oarecare, și beneficiindu-se de o perspectivă multivalentă asupra temei, perspectivă asigurată de multiplele proiecte care vor fi abordat-o; *din punct de vedere al managementului cercetării*, se va putea realiza o direcționare mai bună, integrativă, a eforturilor de cercetare.

De asemenea, din punctul de vedere al managementului cercetării, printr-o atentă coordonare a eforturilor, se vor putea realiza, chiar într-un ritm accelerat, așa-numitele „teme fundamentale de cercetare” (dicționar tezaur al limbii române etc.), prin judicioasa împărțire a sarcinilor de cercetare între diferite unități de cercetare. De exemplu, mai multe unități de cercetare ar putea îmbunătăți corpusul necesar pentru *Dicționarul limbii române, ediția a doua* (DLR2), iar alte unități de cercetare, mai multe decât în prezent, când sunt doar trei, ar putea colecta citate necesare pentru redactarea de intrări de dicționar.

* Adresez călduroase mulțumiri colegilor mei care au desfășurat o excelentă activitate de cercetare, prin contemplarea căreia am putut trage concluzii ce m-au ajutat în anumite puncte ale acestui plan de lucru.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Barend *et al.* 2017 = Barend Mons, Cameron Neylon, Jan Velterop, Michel Dumontier, Luiz Olavo Bonino da Silva Santos, Mark D. Wilkinson. *Cloudy, increasingly FAIR; revisiting the FAIR Data guiding principles for the European Open Science Cloud*. „Information Services & Use”, 2017, vol. 37, no. 1, pp. 49–56.
- Cristea 2011 = Dan Cristea. *Romanian Linguistic Resources on Very Large Scale*. „Computer Science Journal of Moldova”, vol. 19, nr. 2 (56), p. 130–145.
- Wilkinson *et al.* 2016 = Wilkinson MD, Dumontier M, Aalbersberg IJ, Appleton G, Axton M, Baak A, Blomberg N, Boiten JW, da Silva Santos LB, Bourne PE, Bouwman J, Brookes AJ, Clark T, Crosas M, Dillo I, Dumon O, Edmunds S, Evelo CT, Finkers R, Gonzalez-Beltran A, Gray AJ, Groth P, Goble C, Grethe JS, Heringa J, 't Hoen PA, Hooft R, Kuhn T, Kok R, Kok J, Lusher SJ, Martone ME, Mons A, Packer AL, Persson B, Rocca-Serra P, Roos M, van Schaik R, Sansone SA, Schultes E, Sengstag T, Slater T, Strawn G, Swertz MA, Thompson M, van der Lei J, van Mulligen E, Velterop J, Waagmeester A, Wittenburg P, Wolstencroft K, Zhao J, Mons B. *The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship*. „Sci Data”, 8, 2016.

SURSE ONLINE

- HTTP/2 = *Hypertext Transfer Protocol Version 2 (HTTP/2)*. <https://rfc-editor.org/rfc/rfc7540>, accesat la data de 15.11.2022.
- XML = *Extensible Markup Language*. <https://w3.org/TR/xml/>, accesat la data de 23.10.2022.
- TEI = *Text Encoding Initiative*. <https://tei-c.org/>, accesat la data de 23.10.2022.

EXTENDING THE SCOPE OF SOLIROM SOFTWARE PLATFORM

(Abstract)

The article presents the *SOLIROM* software platform, which was developed for the integration of research efforts in the philological and linguistical fields in Romania.

The platform contains guidelines and various digital instruments, and is meant to provide a standardised manner of elaborating, either in digital form or by digitisation, and publishing online philological resources.

Cuvinte-cheie: ediții de text digitale, digitalizare, XML, publicare online, date DAIR.

Keywords: digital text editions, digitisation, XML, online publishing, FAIR data.

*Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române
Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2
Universitatea „Transilvania” din Brașov
Facultatea de Litere
Bulevardul Eroilor, nr. 29, Brașov*

Emanuel Coțac

**COMENTARIUL LA *EVANGHELIA DUPĂ MATEI (1544)*
AL LUI WOLFGANG MUSCULUS, SURSĂ DE INSPIRAȚIE
PENTRU *TÂLCUL EVANGHELIILOR (1567)*, OMILIA
LA DUMINICA A TREIA DIN POST¹**

**1. *TÂLCUL EVANGHELIILOR* – O CARTE PROTESTANTĂ,
DAR CÂT DE PROTESTANTĂ?**

Potrivit evaluării făcute de Dan Horia Mazilu, *Cazania I* a lui Coresi „pare sortită a circula prin istoria literaturii române învăluită într-o trambă de enigme ce privesc data și locul imprimării, autorul (sau autorii) traducerii (sau compilării), „spațiul cultural” unde a fost ea înfăptuită și, desigur, originalul (sau originalele) de pe care s-a tălmăcit (sau s-a compilat)”². În lista „enigmelor” enumerate de slavistul român am putea include și întrebarea: „În ce măsură este tributار protestantismului primul omiliar românesc?” Este *TÂLCUL EV.* o carte eminentemente calvină sau, dimpotrivă, conține anumite elemente de doctrină reformată?³ Nuanțele nu sunt lipsite de importanță. Dacă se admite că omiliarul coresian este doar parțial influențat de calvinism, cum explicăm raportul dintre pasajele vădit calvine și pasajele care prezintă afinități cu spiritualitatea ortodoxă răsăriteană? Este *TÂLCUL EV.* la origine o carte ortodoxă în care „s-au strecurat o serie de învățături calvine”⁴ sau, dimpotrivă, o carte calvină al cărei radicalism a fost temperat prin introducerea unor elemente teologice de factură ortodoxă?

Aceste întrebări au primit răspunsuri diverse. Întrucât nu ne-am propus inventarierea și clasificarea exhaustivă a părerilor care au fost emise pe această temă, ne limităm să identificăm mai jos principalele direcții ale cercetării pe acest subiect.

¹ Pe parcursul redactării acestui studiu, am primit sugestii și lămuriri punctuale de la filologii Alexandru Mareș, Levente Nagy, Mihaela Bucin, Enikő Pál, István Pásztori-Kupán, Ștefan Colceriu, Iosif Camară și Ion-Mihai Felea. Fără contribuția lor, studiul ar fi fost mult mai sărac. Le mulțumesc călduros pentru ajutorul generos de care mi-au făcut parte.

² Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, vol. 2, București, Editura Universității din București, 1998, p. 333.

³ Că lucrarea s-a tipărit sub patronaj calvin este dincolo de orice dubiu, după cum rezultă din „Dojana cititorilor”: „Chelciug și banii pre acest lucru înduratu-se-au a da jupân Foro Miclăuș” (Fórró Miklós).

⁴ Formula îi aparține lui Ion Gheție, care o folosește în mai multe lucrări privitoare la *Cazania I* coresiană.

1.1. Ipoteza „epurării” de către Coresi a unui text ortodox (P.P. Panaitescu)

Cea mai stranie⁵ și paradoxală interpretare a *Tâlcului evangheliilor* se întâlnește la P.P. Panaitescu⁶, autor care afirmă simultan că prima cazanie coresiană „cuprinde o serie de principii ale Reformei” (p. 152), mai ales când autorul contestă cultul sfinților sau necesitatea mănăstirilor (p. 153), dar și că ea conține pasaje „care condamnă influența Reformei” (p. 153)⁷. Contestarea în TÂLCUL EV. a ideii că preoții pot ierta păcatele, „atacul împotriva cultului morților” și afirmarea principiului că „faptele bune nu pot mântui sufletele” (p. 153) ar fi indicii ale caracterului vădit calvin al scrierii⁸. În schimb, alte elemente (de ex., referirile la importanța postului și citatele din părinții bisericii ortodoxe „nerecunoscuți de Reformă”) îl fac pe autor să afirme că „nici această carte nu este o carte de învățătură a bisericii calvine” (p. 154). Panaitescu se întreabă dacă tipărirea *Tâlcului* a rezultat „din concesii reciproce între ortodocși și luterani (respectiv calvini) din care a ieșit un text intermediar cu elemente din amândouă credințele” (p. 154). Admițând că „faptul acesta pune o problemă tulburătoare”, fiindcă formularea

⁵ Facem abstracție de interpretarea propusă de pr. Vasile Oltean în lucrările sale (*Istoria tiparului brașovean*, vol. 1, Iași, 2009, p. 93–94; *Diaconul Coresi*, București, Basilica, 2019, p. 117–122). Autorul contestă orice influență reformată: „Aprecierea că în anumite texte de predică sunt critici ierarhi ortodocși de pe poziții reformate nu poate fi acceptată” (*Diaconul Coresi*, p. 120). „Conținutul cărții nu trădează cu nimic credința ortodoxă, ci, dimpotrivă, sunt capitole care nu puteau fi acceptate de Biserica Reformată (Luterană sau Calvină)” (*ibid.*, p. 121). Între argumentele aduse de autor se numără și referirea la cruce („Crucea ce e, câte felure și cât [*recte* când] luom?” În studiul de față vom demonstra că elementul despre care Oltean afirmă că ar fi ortodox provine din comentariul lui Wolfgang Musculus. Evaluarea independentă a „argumentelor” prezentate de autorul brașovean ne-a făcut să considerăm că verdictul dat de Alexandru Mareș („Vasile Oltean dovedește că eludează în totalitate rezultatele unanim acceptate în literatura de specialitate”) este deplin justificat. Vezi Al. Mareș, „Două note coresiene”, în LR, vol. 62.4 (2013), pp. 484, 486.

⁶ *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965, p. 154, 152. O prezentare sintetică a acestei perspective se întâlnește în *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 310. După toate probabilitățile, capitolul despre Coresi a fost scris chiar de Panaitescu.

⁷ Panaitescu are în vedere pasajul de la finalul Omiliei la Duminica a 5-a după Anul Nou. Autorul omiliei insistă pe faptul că Dumnezeu a lăsat Sfânta Scriptură, care trebuie studiată în vederea mântuirii. Norma de credință („leagea”), afirmă autorul, nu vine de la Ierusalim, de la Roma, din Țara Grecească etc., „ce e lăsată și tocmită de la Iisus Hristos și iaste scrisă în Scriptura Sfântă” (f. 124^v). Avem aici nu o condamnare a influenței Reformei, ci afirmarea emfatică a unui principiu reformat: *sola Scriptura*.

⁸ În capitolul intitulat „Începuturile literaturii în limba română”, dintr-o lucrare mai veche (*Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, București, Editura de Stat, 1947, p. 231–256), Panaitescu era de părere că tipăriturile românești ale lui Coresi au fost influențate decisiv de *luteranism* (nu de *husitism*). Neputând accepta ideea că începutul literaturii românești stă sub influența Reformei, Panaitescu se simte dator să adauge (p. 235): „Lucrări *eretice* din punct de vedere românesc, ele n-au putut crea un curent de imitație. Nu dela acest model eretic s-a tras opera de traduceri ale cărților bisericești din veacul al XVII-lea în Principatele Române. Cărțile lui Coresi n-au servit ca model, nici ca ajutor traducătorilor din Principate [...]. Nicăieri cărțile lui Coresi nu sunt citate, nici nu se poate dovedi folosirea lor în traduceri din Muntenia și Moldova” (s.a.). Pentru o evaluare a influenței literare exercitate de cărțile coresiene, vezi Ion Gheție, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, vol. 3, p. 105–139.

unor concesi la nivelul ritualului sau al dogmei „ar echivala cu crearea unei noi religii intermediare” (p. 154), autorul îi imaginează pe Coresi și pe membrii comunității din Șcheii Brașovului angajați într-o încleștare eroică cu establishmentul protestant din Brașov. Astfel, stăpânirea politică le propune românilor spre publicarea anumite texte reformate, însă editorii români nu le publică decât după un proces de epurare, pe care îl pot face în calitate de stăpâni ai tipografiei (p. 155).

Reconstrucția speculativă propusă de Panaitescu are la bază premise greșite⁹, care au fost deja demontate de Ion Gheție în capitolul privitor la Coresi din *Începuturile scrisului în limba română*. La fel de ușor poate fi demontată afirmația că „întreaga Reformă a renunțat și a denunțat posturile” (p. 154) sau ideea că reformatorii au repudiat contribuția Părinților Bisericii la comentarea și înțelegerea Scripturii. Contrar celor presupuse de Panaitescu, *TÂLCUL EV.* conține citate patristice preluate prin medierea comentariului la *Matei* al lui Wolfgang Musculus, una dintre sursele importante ale acestei tipărituri¹⁰. De altfel, Musculus s-a remarcat nu doar ca autor de comentarii biblice, ci și ca traducător de lucrări patristice, mai ales în perioada 1536–1550¹¹.

1.2. Ipoteza „insertiei elementelor calvine” (N. Cartoian, I. Gheție, E. Pavel)

Din epoca în care *Cazania I* a lui Coresi nu fusese studiată în amănunt datează păreri precum cea a lui Nicolae Cartoian, potrivit căruia, exceptând câteva elemente din prefața *Cazaniei* sau din *Molitvenic*, în primele cărți românești tipărite de Coresi „nu se introduce nici o inovație care să devieze biserica românilor de la tradiția ortodoxă moștenită de la strămoși”¹². În urma unei analize preponderent lingvistice, gândită ca răspuns la studiul lui Pande Olteanu, Ion Gheție admitea, într-un studiu publicat în 1970, posibilitatea ca *Tâlcul evangheliilor* și versiunile ucrainene (PN și PT) să fie bazate pe un original slavon (nu neapărat ucrainean) în care „să nu fi figurat pasajele cu caracter calvin” [s.n.]¹³. Ulterior, în critica făcută ipotezei avansate de Panaitescu,

⁹ De exemplu, ideea că omiliarul coresian ar fi fost tipărit la Brașov.

¹⁰ Luăm ca exemplu ilustrativ următorul fragment din Omilia la Duminica a 12-a după Cincizecime: „Zice evanghelist: «Era având tânărul câștig mult.» Aicea zice Zlatoust, strigând: «Striga-voiu cu glas mare cum ce în chip înmulțește-se avuția, așa tare și pohta avuției. Și <cu> cât mai multă avuție dobândește omul, cu atâta și mai mișelu se face.» Așa zice și Vasilie, cum au văzut bogății carei au postit și au făcut rugăciuni și de păcate au suspinat, ce nici un fileari mișelilor n-au dat.» (f. 94^v). Referirile la Ioan Hrisostom, respectiv Vasile cel Mare se găsesc la p. 461, respectiv 462 ale comentariului scris de Musculus. În textul latinesc, cele două nume patristice sunt despărțite de doar unsprezece rânduri.

¹¹ Sam Kennerley, *The Reception of John Chrysostom in Early Modern Europe: Translating and Reading a Greek Church Father from 1414 to 1624* (Arbeiten zur Kirchengeschichte, 157), Berlin, Walter de Gruyter, 2023, p. 161, 190–193.

¹² N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1980, p. 100. Prima ediție a lucrării a apărut în perioada 1940–1944. La p. 103, autorul mai scrie: „Atacurile fățișe împotriva dogmelor fundamentale ale ortodoxiei, strecurate în introducerea *Cazaniei* din 1564, în *Molitvenic* și poate în urgia dezlănțuită de autorități pentru a impune cu sila reforma calvină au îndârjit și mai puternic în rezistența lor masele populare românești și preoțimea ardeleană”.

¹³ Ion Gheție, *Unde s-a tradus întâia Cazanie coresiană?*, în LR, vol. 19.2 (1970), p. 126.

Gheție admitea „caracterul mixt, de compromis, între ortodoxie și reformă” al primei cazanii coresiene, dar considera că el poate fi explicat nu prin „cenzura românească”, ci prin decizia conștientă a autorităților brașovene¹⁴. În studiul introductiv al ediției critice realizate de Vladimir Drimba¹⁵, Ion Gheție nu aduce nimic nou, ci se mărginește să afirme că în prima cazanie coresiană „s-au strecurat o serie de învățături calvine, cartea fiind destinată românilor de curând trecuți la Reformă, dar având totodată rolul de a difuza aceste învățături în rândul celor rămași în credința străveche” (s.n.)¹⁶.

Dacă P.P. Panaitescu era de părere că TÂLCUL EV. a fost tradus din maghiară prin intermediar slavon, Eugen Pavel consideră că textul lui Coresi se bazează pe un original slavon care a fost supus unui proces de cenzură calvină¹⁷. În sprijinul ipotezei sale, Eugen Pavel invocă structura *Cazaniei I* (care are un caracter ortodox), indicațiile făcute în slavonă și câteva elemente de conținut, între care și omiliile despre post sau „elogiul crucii din cazania la Duminica a II-a (sic!¹⁸) din Post”¹⁹. În plus, faptul că pasajele evanghelice au fost preluate din TETRAEV. ar fi o nouă dovadă că TÂLCUL EV. a fost conceput într-un mediu ortodox²⁰. În partea a doua a studiului vom arăta că așa-numitul „elogiu al crucii”, considerat de Eugen Pavel un indiciu privitor la existența unui original slavon ortodox, este de fapt preluat din *Comentariul la Matei* al cărturarului protestant Wolfgang Musculus.

1.3. *Cazania I* – un produs caracteristic al mișcării calvine românești

1.3.1. *Nicolae Iorga: „o carte de propagandă calvină”*

Pentru Nicolae Iorga, trăsătura cea mai evidentă a primei Cazanii coresiene este anticlericalismul ei: „multele atacuri împotriva vechii ierarhii a clerului, pe care o combăteau cu înverșunare Luteranii și Reformații”, este cel mai clar indiciu că

¹⁴ „Putem tot atât de bine să admitem, împreună cu alți cercetători, că, spre a menaja, în parte, convingerile tradiționale ale celor mai mulți români, protestanții (luterani sau calvini) au apelat la soluții de compromis. Atâta vreme cât informația e inexistentă, și suntem nevoiți să rămânem pe terenul conjunctural, nimeni nu ar putea afirma că vreuna din cele două explicații are mai multe șanse de a fi acceptată”. Gheție, *Unde s-a tradus...*, p. 126.

¹⁵ Utilizatorul ediției trebuie să țină cont de faptul că unele decizii editoriale luate de Vladimir Drimba nu au un temei filologic solid, după cum a demonstrat convingător Alexandru Mareș, „*Tâlcul evangheliilor și Molitvenicul rumânesc*. Note filologice”, în LR, vol. 63.1 (2014), p. 107–119.

¹⁶ TÂLCUL EV., p. 14. Ideea a fost exprimată și în Gheție–Mareș 1985, p. 238–239, precum și în GHEȚIE–MAREȘ 1994, p. 107.

¹⁷ Eugen Pavel, *Carte și tipar la Bălgrad (1567–1702)*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2021, p. 185.

¹⁸ Corect: Duminica a III-a din Post. Zaceala pentru a Duminica a II-a din Post este urmată de o indicație care îl direcționează pe cititor către predica la pasajul similar din Matei 9.

¹⁹ E. Pavel consideră că, fiind atât de ample, omiliile despre post sau referirile la cruce „nu ar fi putut fi niște adaosuri ale traducătorului sau ale revizorilor”. Așa cum vom arăta în studiul de față, această premisă este greșită, întrucât elementele de conținut considerate ortodoxe se întâlnesc și în teologia reformată.

²⁰ Pavel, *Carte și tipar la Bălgrad*, p. 185.

Tâlcul evangheliilor este „o carte de propagandă calvină”, întrucât comanditarul n-ar fi acceptat să finanțeze „o lucrare în sensul legii vechi”²¹. Cazania tipărită de Coresi nu putea fi cu totul originală, întrucât, crede Iorga, „niciun preot român din Ardealul veacului al XV-lea n-ar fi fost în stare să întrebuițeze cu oarecare știință Sfânta Scriptură, scoțând dintr-înșea lămuriri la textul evanghelic și sfaturi pentru viață”²².

Dacă în privința caracterului reformat al cărții Iorga și-a menținut părerea și în *Istoria Bisericii românești*, asupra nivelului scriiturii și a competențelor lingvistice ale traducătorului și-a schimbat opinia. Comparând fragmente din *Cazania I* și prefața *Paliei de la Orăștie*, cărturarul observa inițial „o mare asemănare în ceia ce privește felul de orânduire și de expunere”, asemănare ce se răsfrânge inclusiv asupra stilului folosit, întrucât autorul *Tâlcului* întrebuița „aceiași limbă bogată în cuvinte vechi”, în virtutea familiarizării sale cu textele din secolul anterior (p. 76). De la opinia că *Tâlcul* și *Palia* împărtășesc „aceiași deplină ușurință, aceiași mare mlădiere și vădită frumuseță a formei”, dublată de impresia că „tălmăcitorul scrie pe înțelesul oricui, și cartea lui era potrivită a se răspîndi lesne” (p. 80), Iorga a ajuns ulterior la convingerea că *Tâlcul evangheliilor* urmează o sursă maghiară „prefăcută într’o formă care vădește une ori prea mult acest original, așa de deosebit de spiritul limbii noastre”²³.

1.3.2. Vladimir Drimba: „cartea cea mai apreciată de propagatorii calvinismului”

Descoperirea de către Vladimir Drimba a unui exemplar manuscris de secol XVII al *Cazaniei I* coresiene a aruncat o lumină inedită asupra receptării acestei lucrări, despre care Drimba afirmă că „era fără îndoială cartea cea mai apreciată de propagatorii calvinismului”²⁴. Copierea ei în preajma anului 1641, când principele Gheorghe Rákóczy I a relansat în forță campania lui de atragere a românilor la Reformă (înființând și un episcopat românesc calvin pentru comitatul Bihorului), este un semn clar că omiliarul a fost perceput ca fiind eminent calvin. Dacă diacul Ioan din Pociovești ar fi considerat că textul cazaniei conține elemente ortodoxe care intră în conflict cu viziunea lui teologică, în mod cert ar fi ajustat originalul (cum au făcut-o, în sens invers, copiii PN și PT). Vladimir Drimba însă nu a identificat în manuscris niciun fel de modificări în raport cu tipăritura de la 1567. Copistul a transmis conținutul cu mare grijă, introducând numai modificări de ordin grafic sau ajustând unele forme gramaticale coresiene la specificul graiului din zona lui de baștină²⁵. Pentru Drimba

²¹ N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, București, Editura Ministeriului de Instrucție, 1904, p. 75–76. Vezi și N. Iorga, *Opere. I. Istoria literaturii românești*, ediție îngrijită de I. Oprișan și Ileana Mihăilă, București, Academia Română / Fundația Națională pentru Știință și Artă / Muzeul Național al Literaturii Române, 2019, p. 592–593.

²² N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, p. 76.

²³ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. 1, ed. a II-a, București, Editura Ministeriului de Culte, 1928, p. 178.

²⁴ Vladimir Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a Tâlcului evangheliilor și Molitevcicului diaconului Coresi*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, vol. 4 (1955), p. 541.

²⁵ V. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea...*, p. 548.

întrebarea dacă TÂLCUL EV. este rezultatul unui compromis teologic nu are sens; filologul îi atribuia lui Gheorghe de Sângeorz sarcina alcătuirii cazaniei, pe care o considera traducerea adaptată a lucrării *Válogatott prédikációk* a lui Juhász Péter Melius.

1.3.3. Pandeles Olteanu: „o scriere impregnată de ideologia calvină”

La aproape un deceniu după apariția studiului lui Drimba, cercetările privitoare la *Cazania I* coresiană au intrat într-o nouă etapă asupra căreia și-au pus amprenta contribuțiile lui Pandeles Olteanu, care intenționa să consacre acestui volum o monografie²⁶. Slavistul român pune apariția *Tâlcului* pe seama influenței Reformei și plasa realizarea traducerii în nordul Transilvaniei sau în Maramureș. Conștient de ipoteza conform căreia *Tâlcul* are la bază colecția de predici a lui Juhász Péter Melius, Olteanu atrăgea atenția că problema nu poate fi considerată rezolvată, fiindcă „on n’a pas démontré jusqu’ici d’une façon concrète la filiation présumée en mettant l’un à côté de l’autre le texte original hongrois et la traduction out «l’adaptation» en roumain”²⁷. În opinia slavistului, expresiile sau construcțiile împrumutate din maghiară nu puteau proba folosirea exclusivă și directă a unui original maghiar, întrucât respectivele expresii puteau fi explicate în virtutea folosirii lor în limba curentă. Pe de altă parte, Olteanu se declara surprins de numărul mare al slavonismelor din textul *Cazaniei*, atât la nivelul lexicului, cât și la nivelul construcțiilor sau al topicii, precum și de alte elemente textuale (indicațiile rituale de la finalul predicilor, titlurile) care, în opinia lui, indicau un original sau un intermediar slav²⁸.

Nu ne propunem aici evaluarea amănunțită a argumentelor invocate de Olteanu. Cert este însă unele dintre ele nu pot fi considerate decisive, întrucât denumirile slavonești ale cărților biblice se întâlnesc și în aparatul marginal al *Paliei de la Orăștie*, despre care se știe că urmează în bună măsură *Pentateuhul* lui Heltai Gaspar (1551)²⁹. Termeni de origine slavă precum *voinic* (воиникъ, „soldat”), *dihanie* (дыханіе, „ființă”), *hrăbor* / *hrăborie* (хравръ, „viteaz”, „curajos”) sunt prezenți și în *Palie*, ceea ce nu înseamnă automat că ei au fost folosiți de cărturarii hunedoreni direct dintr-o *Vorlage* slavonă. Putem presupune la fel de bine că respectivii termeni erau deja în uz la momentul efectuării traducerii. De altfel, termenul *ходатаи* (în română, *îmblătoriu*, i.e. „mijlocitor”), folosit de Olteanu ca argument în favoarea unui presupus prototip slav de redacție moravă sau carpatică, a fost identificat de Alexandru Mareș în *Codex Suprasliensis*, text copiat în sudul Dunării³⁰.

²⁶ Intitulată *Cazania I (1564) a diaconului Coresi: Izvoare, versiuni, conținut, limbă* (în redactare). Această lucrare a rămas în stadiul de proiect.

²⁷ P. Olteanu, „Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d’homélies roumaines”, în *Romanoslavica*, vol. 9, (1963), p. 166. Concluzia autorului (p. 169): „L’original ou l’intermédiaire slave de cette Collection d’homélies de 1564 a été écrit en slavon carpathique, dans lequel on rencontra des expressions empruntées au hongrois et au russe”.

²⁸ *Ibid.*, p. 166–167.

²⁹ *PALIA*, p. VII.

³⁰ Alexandru Mareș, „Teoria elementelor slave nord-carpatică din vechile texte românești”, în *SLLF*, vol. 3, p. 267.

Prezența în *Tâlcul evangheliilor* a unor termeni de origine slavonă poate fi explicată și prin influența directă a textului *Tetraevanghelului*, respectiv *Apostolului*, la care compilatorul face apel frecvent și pe care pare să-l cunoască foarte bine. Verbul *a prilăsti* (прильстити), de pildă, înregistrează numeroase ocurențe în *Apostolul* coresian. Nu în ultimul rând, „prezența lui *chip*, *hasnă*, *marhă* etc. în graiurile românești dovedește că ele puteau fi introduse în traducerea *Tâlcului evangheliilor* și independent de un prototip slav carpatic”³¹.

Olteanu a revenit asupra problemei în alte două articole. În primul dintre ele, slavistul se oprea asupra cărții de predici a lui Melius („presupusul original unguresc al *Cazaniei I*”), pe care o compara cu omiliarul coresian. În urma analizei, Olteanu făcea observația că „este vorba de două cărți cu totul diferite atât prin conținut, cât și prin ideologie, spirit, stil” și că „între aceste cărți nu există nicio interdependență”. În vreme ce colecția de omilii a lui Melius poate fi considerată „radical reformată”, *Cazania* coresiană este „o carte ortodoxă cu influențe calvine, scrisă pentru poporul simplu în limba lui curentă”³². Din nefericire, încercarea lui Olteanu de a corecta o eroare a generat o altă eroare, anume afirmația că „din cartea lui Melius nu s-a tradus nicio predică”, ceea ce pune sub semnul întrebării presupuziția că *Tâlcul evangheliilor* circulase de mult în manuscris³³. Grație cercetării întreprinse de prof. Levente Nagy știm acum că omiliarul coresian conține cel puțin o predică din *Válogatott prédikációk* (*vide infra*). Așadar, munca de compilare a prototipului *Cazaniei* coresiene trebuie plasată după anul 1563, când tipărește Melius la Debrețin colecția lui de predici maghiare.

Pandele Olteanu avea dreptate să afirme că prototipul *Tâlcului evangheliilor* era „o scriere impregnată de ideologia calvină”, realizare a unui autor care era „categoric calvin” în multe probleme fundamentale de credință³⁴, însă insistența lui de a plasa versiunea românească (tipărită de Coresi) în sud-vestul Maramureșului s-a dovedit greșită. „Ipoteza maramureșeană” a slavistului a fost analizată și respinsă de Ion Gheție³⁵, care a relevat stratul nordic bănățean-hunedorean din omiliarul coresian. Confirmarea finală s-a realizat în urma studiului sistematic întreprins de Emanuela Buză asupra faptelor de limbă din tipăritura care conține *Tâlcul evangheliilor* și *Molitvenicul* reformat. În concluzia capitolului, autoarea scria că „atât elementele

³¹ Al. Mareș, „Teoria elementelor slave...”, p. 268.

³² P. Olteanu, „Presupusul original unguresc al *Cazaniei I*, din 1564, a diaconului Coresi: corectarea unei erori”, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, p. 648.

³³ *Ibid.*, p. 649.

³⁴ P. Olteanu, „*Postilla de Neagovo* în lumina *Cazaniei I* a diaconului Coresi (cca. 1564)”, în *Romanoslavica* 13 (1966), p. 109, 111. Din această *Vorlage* ruteană ar descinde și așa-numita PN (transmisă într-un manuscris de la 1758), care păstrează urmele unei intervenții sistematice, menite să tempereze accentele calvine radicale ale ediției princeps și să ofere publicului un produs religios de factură ortodoxă. Textul PN (Поченія на евангеліе по Няговскому списку 1758 г.) a fost editat de A. Petrov în volumul *Памятники церковно-религиозной жизни угороруссов XVI–XVII вв.*, Petrograd, 1921.

³⁵ Ion Gheție, „Unde s-a tradus întâia *Cazanie* coresiană?”, în LR, vol. 19.2 (1970), p. 121–128.

de natură lingvistică discutate în cursul expunerii, cât și datele istorice pe care le deținem confirmă traducerea celor două texte de către o persoană originară din zona Banat-Hunedoara”³⁶.

1.3.4. Pavel Binder și Arnold Huttmann

Pavel Binder și Arnold Huttmann, buni cunoscători ai începuturilor Reformei în Transilvania, au adus lămuriri importante cu privire la circumstanțele în care a tipărit Coresi *Tâlcul evangheliilor*.³⁷ În ceea ce privește identitatea compilatorului *Cazaniei* („pentru că vădit este vorba de mai mult decât o simplă traducere”), acesta ar fi putut fi „episcopul Gheorghe de Sângeorz sau unul din preoții din anturajul său” (poate chiar popa Văsii, preot reformat prezent la Brașov în perioada 1565 – ian. 1568)³⁸. Autorii constată că înființarea episcopiei româno-calvine din Transilvania a dus în mod firesc la apariția unei tipărituri calvine menite să servească drept portavoce a curentului religios care luase amploare după 1564, anul în care diferențele din sânul protestantismului se polarizează până la apariția unei schisme majore. Dacă înțelegem lucrurile în acest fel, dispăre implicit nevoia de a interpreta omiliarul coresian ca rezultat al unui compromis între ortodoxie și protestantism, indicațiile slavonești care însoțesc pericopele biblice nefiind de natură să modifice fondul dogmatic al cărții.

1.3.5. Levente Nagy: identificarea unei predici traduse din maghiară

Încercarea de a identifica sursele directe ale omiliarului coresian și de a explica geneza acestui produs teologic și cultural nu a înregistrat progrese notabile până la descoperirea făcută de filologul Levente Nagy, care a remarcat un fapt ce scăpase atenției lui Pandele Olteanu³⁹, anume că *Predica la tăierea-împrejur a Domnului (Na Obrăzanie Gñe, na liturgiă, TÂLCUL EV, f. 215^r–217^v)* reproduce textul unei predici publicate de Juhász Péter Melius în colecția *Válogatott prédikációk* [Predici alese], tipărită în 1563, la Debrețin⁴⁰. Comparând textul predicii

³⁶ Emanuela Buză, „Contribuții la localizarea *Tâlcului evangheliilor* și *Molitvenicului românesc* (1567–1568)”, în Ion Gheție (ed. coord.), *Cele mai vechi texte românești: Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, p. 36.

³⁷ Pavel Binder și Arnold Huttmann, „Cu privire la datarea și geneza *Cazaniei I* tipărită de diaconul Coresi”, în LR, vol. 16.2 (1967), p. 109–117.

³⁸ Binder și Huttmann, *Cu privire la datarea...*, p. 115–116.

³⁹ În studiul său (*Postilla de Neagovo...*, p. 106, n. 4), Olteanu declara: „Cu ajutorul prof. T. Avram am verificat pagină cu pagină cartea de predici a lui P. J. Meliusz și am constatat că ea nu este originalul *Tâlcului evangheliilor*. Cartea lui Meliusz conține vreo 35 de predici, majoritatea la sărbătorile mari, câteva la săvârșirea tainei botezului, împărțășaniei, nunții sau în legătură cu excomunicarea și divorțul. Nu conține deci nici o predică duminicală, pe când *Cazania lui Coresi* și *Postilla de Neagovo* conțin 49 de predici duminicale și 9 predici la diferite sărbători” [s.a.].

⁴⁰ Spre deosebire de predica lui Melius, versiunea coresiană conține la final o perorație care pune sub semnul întrebării câteva puncte de credință ortodoxă („nu te ruga, dară sfinților morți: nu te izbăvi în călugăria ta, nici în postul tău, nici în slujba sau pravila ce-au tocmit oamenii”), ascultătorul fiind îndemnat să se bizuie „numai în Iisus Hristos, pren credință dereaptă”. TÂLCUL EV., p. 167.

maghiare cu versiunea românească, respectiv cea ruteană, filologul maghiar a ajuns la concluzia că versiunea românească este baza celei rutene. Argumentația lui Nagy poate fi redusă la următoarele patru argumente: (1) Difuzarea unui text tipărit este mult mai rapidă decât cea a unui text manuscris. Întrucât PN nu a avut o ediție tipărită, este mai probabil ca tipăritura coresiiană să fi ajuns în mediul rutean, decât invers (un manuscris rutean să fi ajuns în sudul Ardealului). (2) Textul românesc al *Cazaniei* conține un strat bănățean-hunedorean, ceea ce înseamnă că autorul/compilatorul trebuie să fi fost originar din sudul Ardealului. Manuscrisul original ar fi putut ajunge fără dificultăți în comitatul Alba, unde avea domeniul Forró Miklós; (3) TÂLCUL EV. conține 12 predici suplimentare, care lipsesc din PN fiindcă au fost omise de traducătorul rutean. (4) Versiunea românească a predicii lui Melius conține secvența „vig și cap”, care reflectă textul maghiar (*vége és valója*). Întrucât traducătorul rutean nu a înțeles sensul termenului „vig”, a redat secvența prin конец и голова⁴¹.

Un an mai târziu, filologul maghiar și-a reevaluat argumentele prezentate în 2013 și a ajuns la concluzia opusă, anume că volumul conținând predicile lui Melius ar fi putut ajunge din Debrețin în mediul rutean prin implicarea nobilului Gáspár Magocsy, care s-a stabilit la Torna (astăzi, Turňa nad Bodvou, în Slovacia), dar care avea și funcția de căpitan al cetății din Munkács⁴². Întrucât familia Magocsy a patronat șapte dintre cărțile lui Melius, Nagy consideră că tot ea ar fi putut ajuta la difuzarea colecția de predici ale lui Melius printre ruteni⁴³. Pe scurt, argumentația prof. Nagy din lucrarea publicată în 2021 poate fi redusă la următoarele idei: (1) autorul traducerii a fost un preot român trecut la calvinism; (2) traducerea *Tâlcului* s-a făcut în Maramureș; (3) textul românesc a fost făcut după un original rutean; (4) textul *cazaniei* a ajuns din „Rutenia” (Maramureșul de Nord) în sudul Transilvaniei⁴⁴; (5) *Tâlcul* conține un strat de limbă bănățean-hunedorean; (6) traducătorii trebuie căutați printre preoții români din Maramureș sau din Bihor⁴⁵; (7) Gheorghe de Sângeorz a fost probabil doar revizorul volumului. Reconstituirea propusă de Levente Nagy este problematică din două motive: a) studiul amănunțit al limbii *cazaniei* coresiene face implauzibilă ipoteza traducerii ei în Maramureș (*vide supra*, 1.3.3); b) predicile din *Cazania I* au fost ținute în fața unor enoriași dintr-o comunitate care deja trecuse la Reformă. Această comunitate trebuie căutată în zona Banat-Hunedoara, unde a existat o prezență calvină puternică în secolul al XVI-lea.

⁴¹ Levente Nagy, „«Aluvó oláhok ébresztése». Melius Juhász Péter egyik prédikációjának román és ruszin fordítása”, în *Studia litteraria: irodalom- és kultúratudományi folyóirat*, vol. 52, nr. 3–4 (2013), p. 67–78. Datorez prof. Nagy această referință bibliografică.

⁴² Levente Nagy, „O predică a lui Péter Juhász Melius tradusă în română și rutenă. (Date noi despre sursele *Cazaniei I* a lui Coresi)”, în LRDS, p. 283. Idem, *Reforma la români. Un fenomen de transfer cultural în secolele XVI–XVII*, Oradea, Ratio & Revelatio, 2021, p. 85–86.

⁴³ L. Nagy, *Reforma la români*, p. 89–90.

⁴⁴ Prof. Levente Nagy încă socotește Brașovul ca loc al tipăririi, contrar studiilor care au invalidat această variantă.

⁴⁵ Sunt menționați doi posibili „candidați” bihoreni: Francisc Achim din Căbești sau Ștefan Buci din Tulca.

1.3.6. Noi argumente că textul coresian este sursa versiunii rutene

Nu putem încheia această secțiune fără a relua în amănunt secțiunea I.3 din predica privitoare la tăierea împrejur a lui Isus (TÂLCUL EV., f. 215^r–217^v). Pentru a pune în evidență raportul dintre textul maghiar și versiunile lui succesive (română, respectiv ruteană), vom compara mai întâi textul lui Melius și versiunea coresiană, iar apoi vom analiza textul coresian și versiunea ruteană.

Melius, <i>Válogatott prédikációk</i> , p. 99 ⁴⁶	Coresi, TÂLCUL EV., f. 216 ^r
Al treilea [motiv]. Ca să arate că el a fost țelul și esența circumciziei trupești; el poate da ceea ce semnifică (<i>példázott</i>) circumcizia trupească. Se cuvine să știm că el ne poate ierta (<i>megbocsáthatja</i>) și el curăță (<i>megtisztítja</i>) și el înnoiește (<i>megújítja</i>) firea (<i>természet</i>) noastră care s-a plămădit și s-a născut în păcat și în blestemul legii. El nimicește (<i>elrontja</i>) păcatele noastre (Rom. 2, 4, 5) și moartea noastră. El poate tăia (<i>metélheti</i>) inimile noastre cu sufletul/duhul (<i>lélek</i>) [și] meritul său, adică el poate despuia (<i>lefoszthatja</i>) de pe noi natura diabolică și adamică, păcatul, necredința, blestemul legii, Rom. 2, 4; vezi Col. 2, 3, Deut. 10, 30, Hristos care nu circumcide cu mâna.	A treia, cum să arate cum pre el au arătat leagea obreazanii și elu e vig și cap și fire legiei. Că el poate da aceia ce tăietura-împrejur au semnat ș-au pilduit cum năravul nostru care se-au început în păcate, în blăstemul legiei au născut, numai Hristos poate ierta și pre noi curăța; el înnoiaște și el iartă păcatele (<i>kb Rimlénom</i> , 82 [2:25], 87 [4:25], 90 [5:17–21]). Că moartea noastră el poate tăia cu sufletul său pre [f. 216 ^v] inimile noastre. El poate dezbrăca de pre noi năravul dracului și lu Adam, păcatele, necrezuția și blăstemul legiei (<i>kb Kolasaemb</i> , 257 [3:9] și în a cincea carte <a> lu Moisi, 10 [Dt. 10:16], 30 de capete [Dt. 30:6]), împrejur-tăietoriul Hristos.

În secțiunea prezentată mai sus, Melius pornește de la ideea că Hristos s-a supus circumciziei trupești pentru a arăta că el a fost „țelul și esența” (*vége és valója*) acesteia. În vreme ce Melius face referire doar la circumcizie (*körülmetékedés*), autorul român folosește secvența „leagea obreazanii”, reluând termenul „leage” în finalul primului enunț. Observăm în textul românesc tendința autorului de a glosa unii termeni: pentru magh. *vég* se folosesc termenii „vig și cap”, iar magh. *példázott*⁴⁷ este redat prin „au semnat ș-au pilduit”⁴⁸.

Sursa biblică a declarației că Hristos „e vig și cap legiei” se găsește în Romani 10:4 (τέλος γὰρ νόμου Χριστός), la care se face ulterior trimitere în aceeași omilie: „*kb Rimlenom*”, 103 «Capul legiei iaste Hristos, pre spăsenia tuturor» (f. 217^r). Așa cum precizam mai sus, termenul *vig*⁴⁹ (mgh. *vég* ‘capăt, sfârșit’, ‘limită, hotar’,

⁴⁶ Traducerea textului maghiar mi-a fost pusă la dispoziție, cu numeroase comentarii lămuritoare, de prof. István Pásztori-Kupán, de la Universitatea „Károli Gáspár” din Budapesta. Conf. Mihaela Bucin, prof. Levente Nagy și lector dr. Enikő Pál mi-au trimis sugestii și comentarii importante.

⁴⁷ Cf. magh. *példázni, példázott* ‘a exemplifica’, ‘a pildui’. Din aceeași familie lexicală face parte termenul *példázat* ‘pildă’, ‘parabolă’ (de ex., *Jézus példázata*, ‘parabolele lui Isus’).

⁴⁸ Punem această tendință, observabilă în toate omiliile, pe seama autorului, care probabil folosește acest procedeu pentru a se face bine înțeles de ascultători. De pildă, în omilia precedentă („Evanghelia la liturghie”), autorul întreabă: „Derept aceaia, ce-au *hăsnuit* sau au *folosit* noao, creștinilor, cu născutul lui?” (f. 213^r, s.n.). Un alt exemplu este termenul „marhă”, glosat frecvent prin „avuție”.

⁴⁹ Cea mai timpurie atestare a lui *vig* pare să fie cea din *Apostolul coresian* (1Cor. 15:37), neînregistrată în DLR: „Și tu ce seameni, el nu iaste trupului să fie se-.../(336)mănat, ce e în grăunț de grâu sau de alt vig”. În context, sensul cerut pare să fie „soi”, „fel”. În textul grec opoziția se face între κόκκον σίτου („bobul de grâu”) și τινος τῶν λουπῶν („[bobul] uneia dintre celelalte” sc. plante).

‘scop, țintă’⁵⁰) este glosat prin „cap”. În context, termenul „cap” are înțelesul de „capăt” sau „sfârșit”⁵¹, nu de „esență”⁵², cum consideră Levente Nagy. Așadar, secvența „vig și cap” (i.e. „sfârșit și capăt”) traduce un singur cuvânt maghiar (*vég*). Celălalt termen maghiar, *valója* (‘esență’, ‘chintesență’), a fost redat de traducătorul român prin „fire” (nu prin „cap”, cum presupune Levente Nagy).

După ce afirmă că Hristos este „țelul și esența circumciziei trupești”, Melius continuă cu ideea că Isus poate împlini dezideratul prefigurat de circumcizie: „el poate da ceea ce semnifică (*példázott*) circumcizia trupească.” Ideea unei semnificații mai profunde a circumciziei veterotestamentare se regăsește și în textul românesc, al cărui autor apelează la doi termeni pentru a se face bine înțeles: „El poate da aceeaia ce tăietură-împrejur *au semnat ș-au pilduit*” [s.n.]. În context, verbul „a semna” are înțelesul de ‘a anunța în mod simbolic’, ‘a prefigura’.

Următoarea idee teologică importantă din omilia lui Melius descrie acțiunea curățitoare a lui Hristos asupra naturii (*természet*) umane („năravul nostru” TÂLCUL EV.), care s-a plămădit în păcat și care s-a născut sub blestemul legii („care se-au început în păcate, în blăstemul legiei au născut” TÂLCUL EV.). În textul românesc sunt folosite două verbe pentru a descrie etapele succesive ale formării „năravului” omenesc: „se-au început” (în păcate) și (în blestemul legii) „au născut”. Această distincție reflectă lui Melius, care folosește două verbe diferite, corespunzătoare celor românești: *fogantott* ‘conceput’, ‘zămislit’, *született* ‘născut’⁵³.

Ca argumente biblice, Melius invocă trei capitole din Epistola către Romani (2, 4, 5). Capitolul 2 prezintă starea de păcat care afectează natura umană, partea de final fiind rezervată discuției despre adevărata circumcizie, care este de natură spirituală. Capitolul 4 îl prezintă pe Avraam ca exemplu de om îndreptățit prin credință (așadar, nu prin circumcizie fizică), iar capitolul 5 prezintă beneficiile morții lui Hristos pentru cei păcătoși.

Textul lui Melius conține alte două toposuri teologice clare: Hristos a nimicit păcatele și moartea și tot el este cel care face circumcizia inimii credinciosului. Cele două idei nu sunt rediate la fel de limpede în versiunea românească. Fiind probabil derutat de aglomerarea ideatică din text, autorul transilvănean nu a mai transpus literal ideea că Isus „nimicește” (*elrontja*) păcatele”, ci a găsit un substitut

⁵⁰ Pál Enikő, *Influența limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 508–509.

⁵¹ Vezi DLR, s.v. „cap”, sensul 5: „partea de jos s. dindărăt a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu vârful), capăt, p. ext. sfârșit. *Au descălecat tocma la ușa unui beciu, ce este la capul scării*. LET. III 47/17. *Doamne, stat-am să te 'ntreb, Când e capul veacului, Sfârșitul pământului?* TEODORESCU, p. p. 23”. DLR nu înregistrează ocurența din TÂLCUL EV., care ar trebui încadrată tot aici.

⁵² Textul din Num. 31:26 (*Ia capul prăzilor robimei, den om până în dobitoac* BIBL.1688) nu înseamnă „să iei ce este mai bun din pradă”. Textul grec corespunzător (λαβέ τὸ κεφάλαιον τῶν σκύλων τῆς αἰχμαλωσίας LXX) înseamnă „fă totalul”, „fă socoteala”. Gr. κεφάλαιον „socoteală”, „total” este bine atestat cu acest înțeles. Vezi BDAG, LHE, LSJ (5.b), MONTANARI: **sum total, reckoning**: λαμβάνειν τὸ κ. to make a count VT Num. 4:2, al. În DLR ocurența termenului „cap” din Num. 31:26 BIBL. 1688 este transcrisă și încadrată eronat: „V.1 Partea principală, esențială, cea mai bună, mai aleasă, mai mare, chintesență, frunte): *În* (recte *Ia*) *capul prăzilor*. Biblia (1688) 119”.

⁵³ Datoresz dnei Enikő Pál această observație.

teologic mai plauzibil: „iartă păcatele”. Firul logic al textului maghiar cere două componente pentru verbul „a nimici”: păcatele și moartea. În versiunea coresiană, termenul „moarte” a devenit complementul verbului „a tăia”, rezultatul fiind o formulare neclară sintactic și obscură la nivel de conținut: „moartea noastră el poate tăia cu sufletul său pre inimile noastre” (f. 216’).

Formularea lui Melius nu lasă niciun dubiu asupra ideii teologice pe care o are în minte autorul: Hristos poate „circumcide inimile noastre prin duhul său”. Textul maghiar („*ő metélheti⁵⁴ az ő lelkével a mi szíveinket*”) este transpus fidel în română: „el poate tăia cu sufletul său pre⁵⁵ inimile noastre”. Traducătorul român a păstrat nu doar topica, ci și construcția sintactică din maghiară („tăia cu... pre”). Deși în acest fragment găsim termenul „suflet”, el are în mod clar sensul de „duh”⁵⁶.

Melius a indicat mărturiile biblice doar sub forma capitolelor, însă o lectură atentă a subtextului ne ajută să întrezărim firul teologic care le unește: circumcizia fizică, practică de israeliți ca semn al legământului cu Dumnezeu, nu poate produce schimbarea „năravului” păcătos al omului. Această idee este anticipată în două texte din Deuteronom (10:16⁵⁷ și 30:6⁵⁸) care menționează circumcizia lăuntrică, pomenită de Apostolul Pavel în Romani 2:25–29. Exemplul lui Avraam, evocat implicit de Melius prin trimiterea la Romani 4, demonstrează că circumcizia fizică este irelevantă pentru cei îndreptățiți prin credință. Alte două mărturii biblice indicate de Melius sunt luate din Coloseni 2 și 3. Nici aici autorul nu a indicat precis versetele vizate, dar este clar că autorul are în vedere Col. 2:11 și Col. 3:9. În primul verset Hristos este înfățișat ca autor al unei circumcizii spirituale care constă în *dezbrăcarea* de trupul supus poftelor (ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός), iar în cel de-al doilea, Apostolul le pune în vedere destinatarilor că s-au „dezbrăcat de omul cel vechi, cu faptele lui” (ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ).

Remarcabilă, în textul maghiar, este secvența *az ördög és Ádám természetét* („năravul dracului și al lui Adam” TÂLCUL EV.) care transmite o viziune pesimistă cu privire la natura umană și care este păstrată ca atare în textul românesc. Totuși, tributar convingerii că transformarea spirituală este posibilă pentru cei aleși, Melius insistă că Hristos îl poate elibera pe om (*foszthatja le mi rólunk* „el poate dezbrăca de pre noi” TÂLCUL EV.) nu doar de natura lui veche, ci și de „păcatele, necrezuția și blăstemul legiei” (*a bünt, hitelnséget, a törvény átkát*)⁵⁹.

⁵⁴ În maghiara veche se folosește atât, *metél*, *metélni* ‘a tăia’, cât și *körülmetél*, *körülmetélni* ‘a tăia împrejur’. Cf. *kör* ‘cerc’ și *körül* (la Melius: *környül*), *körben* ‘împrejur’, ‘roată’. Deși în acest loc Melius folosește *metélheti*, adică „el poate tăia”, verbul poate fi interpretat ca fiind *környülmetélheti* „el poate tăia împrejur”.

⁵⁵ O întrebare similară a prepoziției „pre”: „spune evanghelist cum au mers într-o demâneală ceale muieri sfinte la mormânt să ungă pre trupul lui Isus” (f. 14^v).

⁵⁶ Un alt exemplu: „Ștefan zice: «Ia sufletul meu!»” [f. 69^r]. Fapte 7:29: δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Cf. *Apostolul*: „Doamne Isuse, priimește duhul meu!”

⁵⁷ „Să vă circumcideți inima și să nu mai fiți îndărătnici” (EDCR).

⁵⁸ „Domnul, Dumnezeul tău, va circumcide inima ta și inima urmașilor tăi ca să-L iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, din toată inima ta și din tot sufletul tău și să trăiești” (EDCR).

⁵⁹ Datorez dnei Enikő Pál această observație.

Notabilă, în egală măsură, este reducerea numărului de referințe biblice din textul românesc. Deși Melius a menționat din nou Romani, cap. 2 și 4, traducătorul român nu a mai considerat necesară introducerea lor, probabil fiindcă ele sunt pomenite oricum în prima parte a secțiunii. Ne intrigă în schimb omiterea trimerii la Col. 2:11, care conține secvența περιτομή ἀχειροποιήτω („cu tăiere împregiur nu cu mâna făcută” NT. 1648). În textul lui Melius, această secvență este importantă fiindcă autorul face referire la ea cu ajutorul expresiei *kéz nélkül való körülmetélő Krisztus* („Hristos care nu circumcide cu mâna”).

Din analiza comparată de mai sus rezultă că versiunea românească tipărită de Coresi transpune fidel concepțiile din textul lui Melius, cu o singură excepție notabilă: ideea că Hristos „nimicește păcatele” este înlocuită cu ideea că el „iartă păcatele”. În urma unei segmentări eronate a textului, traducătorul român a introdus o formulare confuză („moartea noastră el poate tăia cu sufletul său pre inimile noastre”) din care traducătorul rutean a păstrat doar nucleul: „el moartea noastră o poate strica cu duhul său” (*vide infra*). În ciuda sinaxei neobișnuite, textul românesc păstrează toposul teologic din Coloseni (Hristos este autorul unei circumcizii care vizează inima omului). După cum vom vedea în secțiunea următoare, această idee a dispărut complet din versiunea ruteană.

În continuare vom compara textul coresian cu fragmentul corespunzător din *Postilla de la Neagovo*. Pentru a pune în evidență diferențele dintre cele două texte, vom sublinia cu **bold** textul suplimentar din TÂLCUL EV. Cu *italice și bold* vom marca adaosurile din PN.

Coresi, TÂLCUL EV., f. 216 ^r	<i>Postilla de la Neagovo</i> (ed. Petrov, p. 198) ⁶⁰
A treia, cum să arate cum pre el au arătat leagea obreazanii și elu e vig și cap și fire legiei. Că el poate da aceaia ce tăietura-împrejur au semnat ș-au pilduit cum năravul nostru care se-au început în păcate, în blăstemul legiei au născut, numai Hristos poate ierta și pre noi curăța; el înnoiaște și el iartă păcatele (<i>кь Римлѣном. 82 [2:25], 87 [4:25]</i>), 90 [5:17–21]). Că moartea noastră el poate tăia cu sufletul său pre [f.216 ^v] inimile noastre. El poate dezbrăca de pre noi năravul dracului și lu Adam, păcatele, necrezuția și blăstemul legiei (<i>кь Коласаемь, 257 [3:9]</i> și în a cincea carte <a> lu Moisi, 10 [Dt. 10:16], 30 de capete [Dt. 30:6]), împrejur-tăietoriul Hristos.	A treia: ca să arate că el este legea circumciziei și el este sfârșitul și capul, pentru că el poate da ceea ce circumcizia a indicat ⁶¹ și a încifrat ⁶² , că natura ⁶³ noastră, care a început în păcate, <i>în blestem, în lege</i> s-a născut, deci pentru asta poate doar Isus Hristos să ne ierte. Și ne-a curățat el, și ne-a înnoit și el ne va ierta și păcatele: la Romani 200 ⁶⁴ : „ <i>A venit păcat și osândire, așa – printr-un om curățare</i> ”, pentru că el moartea noastră o poate strica ⁶⁵ cu duhul său.

⁶⁰ Versiunea românească a acestui fragment și notele explicative mi-au fost puse la dispoziție de filologul Ion-Mihai Felea.

⁶¹ DILB, s.v. назначити.

⁶² Rut. заганати ‘a încifra’, ‘a propune sub forma unei ghicitori’. În SSUM 16–17, s.v., заганути (considerat termen dialectal) este glosat prin задумати ‘a gândi’, ‘a planifica’ și ilustrat exclusiv cu pasajul din PN. Raportată la subtextul coresian („au pilduit”), explicația din SSUM 16–17 este deficitară. Pentru a fi înțeles optim, verbul rutean trebuie pus în legătură cu заганати ‘a formula o ghicitoare’ (rusa veche) sau гананіе ‘enigmă’ (slavonă). Vezi și MDA, s.v. загануть

⁶³ Rut. норовъ, ‘character’, ‘obicei’, ‘nărav’.

⁶⁴ În notă: zaceala 90, cap. 5:18.

⁶⁵ Rut. сказити ‘a distruge’.

Analiza preliminară a celor două texte scoate la iveală faptul că autorul versiunii rutene a simplificat drastic textul românesc, eliminând inclusiv unele fragmente care nu au nicio miză confesională. Din maniera în care a fost prelucrat textul românesc deducem că traducătorul rutean nu a înțeles pe deplin substratul teologic al textului coresian. De exemplu, formularea care deschide fragmentul rutean („El este lege circumciziei”, овунь есть право овръзанію) nu are corespondent în textul românesc (sau în originalul maghiar). În plus, ideea nu are sens nici în raport cu textul Scripturii sau cu teologia biblică a circumciziei.

Traducătorul rutean nu pare să fi fost conștient că „vig și cap” se referă la același lucru și, în consecință, a păstrat secvența ca atare (конецъ и голова). Întrucât nu a sesizat în ce sens este Hristos „fire legiei”, a renunțat complet la acest termen, simplificând argumentația teologică sofisticată din *Vorlage*.

Dacă versiunea ruteană ar fi fost tradusă din maghiară, ne-am fi așteptat să găsim un singur echivalent pentru verbul *példázni* ('a semnifica'). Dimpotrivă, în ruteană găsim doi echivalenți: назначити și заганути, exact ca în TÂLCUL EV. De asemenea, textul românesc și cel maghiar conțin ambele expresia „blestemul legii”⁶⁶. În versiunea ruteană cele două elemente sunt tratate distinct: у проклятю, у правѣ („în blestem, în lege”).

Din primul set de referințe biblice (MELIUS: Rom. 2, 4, 5; TÂLCUL EV. *кб Римлѣном*, 82 [2:25], 87 [4:25], 90 [5:17–21]), traducătorul rutean a păstrat-o doar pe cea de a treia, transcriind însă greșit numărul zacealei (200⁶⁷, în loc de 90). Dacă versiunea coresiană ar fi fost bazată pe cea ruteană, ne-am fi așteptat ca textul românesc să conțină o singură mărturie biblică.

Mult mai semnificativ, traducătorul rutean a omis o secvență foarte amplă din pasajul studiat de noi. În textul lui Melius și în versiunea coresiană găsim o idee teologică foarte importantă, anume că Hristos este cel care face adevărata circumcizie, *la nivelul inimii*, împlinind astfel exigența enunțată de Dumnezeu încă din Deuteronom („El poate dezbrăca de pre noi năravul dracului și lu Adam...” f. 216^v). De ce acest fragment, care conține un topos teologic foarte important (Hristos ca autor al adevăratei circumcizii) nu a fost păstrat în versiunea ruteană? Întrucât nu există nicio rațiune confesională evidentă care să-l fi influențat pe traducător, presupunem că acesta a eliminat fragmentul respectiv pur și simplu fiindcă tema circumciziei spirituale i se va fi părut irelevantă pentru publicul-țintă pe care îl viza.

Dacă, prin reducere la absurd, presupunem că versiunea ruteană a fost baza celei românești, devine greu de explicat cum ar fi putut traducătorul român să completeze textul rutean cu atât de multe detalii, pentru a ajunge, în mod independent, la aceleași

⁶⁶ Expresia este de origine neotestamentară. Vezi Gal. 3:13: Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου.

⁶⁷ Zaceala 200 conține text din Epistola către Galateni, cap. 1.

explicații teologice complexe date de Melius cu privire la maniera în care împlinește Hristos circumcizia veterotestamentară.

Sinteza de mai sus dovedește cu prisosință cât de diversă este paleta de interpretări care au fost propuse în legătură cu prima cazanie coresiiană. Confrunțați cu atâtea elemente și trăsături ale acestei tipărituri, cercetătorii care se apleacă asupra ei se regăsesc inevitabil în postura orbilor care pipăie elefantul din celebra parabolă budistă și care trebuie să-și reprezinte întregul în lumina detaliilor la care se întâmplă să aibă acces.

*

În partea a doua a studiului nostru vom indica o nouă sursă a *Cazaniei I* coresiene, și anume comentariul la Matei al cărturarului reformat Wolfgang Musculus (1497–1563), a cărui operă biblico-teologică a exercitat o influență considerabilă asupra protestantismului maghiar⁶⁸. Cercetarea noastră are ca premisă ideea că *Tâlcul evangheliilor* este „un produs caracteristic al mișcării calvine românești din timpul episcopatului lui Gheorghe de Sângeordz”⁶⁹. Pentru a dovedi justetea premisei noastre, vom supune unui examen amănunțit Omilia la Duminica a treia din Post, mai ales din perspectiva conținutului teologic⁷⁰. Convingerea noastră este că, departe de a fi un „elogiu al crucii” în sens ortodox-răsăritean, această predică (bazată pe îndemnul lui Isus Hristos din Mc. 8:34⁷¹) este integral protestantă. Autorul tâlcuirii nu elogiază crucea ca obiect de cult (cum o va face Varlaam în secolul următor), ci purtarea crucii în spirit hristic. Dacă o interpretăm în lumina textelor protestante care discută aceleași toposuri (lepădarea de sine și purtarea crucii) constatăm că nu este nimic în această omilie care să sugereze că ea ar fi fost scrisă de un autor ortodox și cenzurată sau îmbogățită de un calvin. Așa cum vom demonstra în continuare, omilia este, de la început până la sfârșit, un produs al gândirii reformate, ceea ce pune sub semnul întrebării „teza compromisului” sau a unei „cenzuri” aplicate conștient asupra unui text ortodox⁷². Altfel spus, ipoteza de lucru enunțată de Eugen Pavel (vide 1.2.) nu poate fi reconciliată cu realitatea din textul propriu-zis.

⁶⁸ Philip Benedict, *Christ's Churches Purely Reformed: A Social History of Calvinism*, New Haven, Yale University Press 2002, p. 62.

⁶⁹ *Crestomația limbii române vechi*, vol. I (1521–1639), ed. a 2-a, București, Editura Academiei Române, 2016, p. 94.

⁷⁰ Ne raliem implicit punctului de vedere exprimat de istoricul Adrian Niculescu în secțiunea finală a capitolului despre reformă din lucrarea *Creștinismul românesc. Studii istorico-filologice*, publicată de tatăl său: tipăriturile coresiene „necesită și un examen strict teologic” (Alexandru Niculescu, *Creștinismul românesc. Studii istorico-filologice*, București, Editura Spandugino, 2017, p. 109, s.a.).

⁷¹ TÂLCUL EV., p. 148: „Cine va vrea după mine să meargă, să se lepede de sine și să ia crucea lui și după mine să vie”.

⁷² Ipoteza noastră de lucru este că și alte omilii din *Cazania I* trebuie înțelese în același fel.

2. LOCUL OMILIEI LA DUMINICA A TREIA DIN POST ÎN ANSAMBLUL CAZANIEI I

Tâlcul Evangheliilor conține 57 de omilii menite să explice 58 de pericope evanghelice⁷³. Imensa majoritate a omiliilor comentează pericope duminicale, excepțiile fiind tâlcuirea asociată cu Joia Înălțării sau omiliile de la finalul colecției, care comentează texte evanghelice programate pentru Praznicele Împărătești. Din numărul total al pericopelor evanghelice tâlcuite, 23 provin din Evanghelia după Matei, al cărei text este sursă exclusivă pentru cele 16 predici duminicale cuprinse în intervalul dintre Cincizecime și Anul Nou. În schimb, textele din Evanghelia după Luca (21 la număr) sunt folosite mai cu seamă în perioada Anului Nou (17 din cele 19 omilii programate în această perioadă au la bază texte lucanice)⁷⁴.

Evanghelia după Ioan este reprezentată doar prin 9 pericope, grupate fie în intervalul Paște-Cincizecime (șapte pericope), fie în perioada Postului (două pericope). Evanghelia după Marcu, deși prima în canonul neotestamentar, este folosită cel mai puțin, fiind reprezentată doar de cinci zaceale, care constituie punctul de plecare pentru patru omilii. Concentrarea cea mai mare de pericope extrase din Marcu se întâlnește în perioada Postului (intervalul cuprins între Duminica a II-a și Duminica a V-a). Din această serie de omilii menite să fie predicate în timpul Postului provine și cea asupra căreia ne oprim în studiul de față.

3. STRUCTURA RETORICĂ A OMILIEI LA DUMINICA A TREIA DIN POST

Înainte de a analiza conținutul teologic al omiliei și sursele de inspirație ale autorului, vom face o scurtă analiză a textului, sub aspect retoric. Analiza acestor elemente scoate la iveală o compoziție unitară și bine încheiată, ceea ce ne dă motive să credem că nu au existat intervenții menite să cenzureze textul inițial.

Textul biblic aflat la baza omiliei provine din Marcu, glava 37 (= 8:34–9:1). În prolog, care începe cu o adresare directă („frații miei”), autorul enunță mesajul central, folosind persoana întâi plural („învață-ne Hristos pre toți...”), și indică un alt pasaj Sinoptic care conține aceeași idee: Luca, 77 = Luca 14:27. Autorul folosește încă o mărturie biblică, dar fără indicarea precisă a textului („au cum zice aiurea”).

⁷³ Diferența dintre numărul omiliilor și numărul pericopelor se explică prin faptul că Omilia la Matei 9:1–8 (text pentru Duminica a 6-a după Cincizecime) este folosită și pentru textul paralel din Marcu 2:1–12, programat pentru Duminica a 2-a din Post. Ambele pericope descriu vindecarea „slăbitului de vine”, prin urmare autorul colecției nu a considerat că ar fi necesară încă o predică pe acest subiect. După citarea textului din Marcu 2, autorul îl îndrumă pe cititor către textul corespunzător: „Tâlcul aceștii evanghelie caută la *Nedele 6 (Matei, glava 29)*.”

⁷⁴ Tot din Evanghelia după Luca a fost preluată și pericopa pentru Joia Înălțării (Lc. 24:36–53). Texte lucanice sunt prevăzute și pentru trei Praznice Împărătești: La tăierea-împrejur a Domnului (Lc. 2:20–21, 40–52); La Întâmpinarea Domnului (Lc. 2:22–40); Evanghelia la toate praznicele Născătoarei de Dumnezeu (Lc. 10:38–42; 11:27–28). În mod notabil, pentru praznicele dedicate Maicii Domnului au fost selectate două pasaje care sunt unite tematic de ideea ascultării cuvântului lui Dumnezeu.

Secvența citată („nu e mie destoinic”) este luată din Matei 10:38: „Zise domnul: Cine iubește tatăl sau muma mai vrâtos de mine, nu e mie destoinic. Cine iubește feciorul sau fata mai vrâtos de mine, nu e mie destoinic și cine nu ia crucea lui și după mine să margă, nu e mie destoinic” (TETRAEV., f. 20^v).

La finalul prologului autorul introduce un termen-cheie („învățători”) care va fi folosit pentru a structura conținutul propriu-zis, divizat în cinci secțiuni, care comentează expozitiv fragmentele cele mai importante din zaceala inițială:

I. învățătura dentâi: „Cine va vrea să vie după mine, să se lepede de sineș” (Mc. 8:34)

II. a doua învățătură: „să ia crucea lui” (Mc. 8:34)

III. a treia învățătură: „cine va vrea sufletul său să-l mântuiască, piarde-l-va”; „ce folosu e omului să va dobânde toată lumea, iară sufletul său va păgubi?” (Mc. 8:35–36)

IV. a patra învățătură: „au ce va da omul să schimbe sufletul său?” (Mc. 8:37)

V. a cincea învățătură: perorație bazată pe avertismentul final al lui Isus (Mc. 8:38)

Analiza felului în care este integrat textul biblic în corpul omiliei dă la iveală o compoziție omogenă, al cărei autor își propune să-l călăuzească pe ascultător, pas cu pas, în înțelegerea pericopei biblice. În mod previzibil, nu toate versetele se bucură de aceeași atenție. De departe, cel mai important verset este Marcu 8:34 (citată din TETRAEV.), pe care autorul îl comentează în primele două secțiuni. A treia învățătură extrage esențialul din versetele 35–36, iar a patra învățătură, și cea mai scurtă, constituie sursa unui atac împotriva „fățarnicilor” care consideră că pot „dereage, descumpăra” sau „iușura” sufletul după moarte. Ultima secțiune constituie o perorație cu o dublă funcție: pe de o parte, autorul are cuvinte de încurajare pentru cei care în prezent suferă „lângă cuvântul lu Dumnezeu”, iar pe de altă parte, îi critică pe cei care, din dorința de a fi apreciați de lume, nu ascultă și nu vestesc Cuvântul lui Dumnezeu. În mod notabil, nu se face nicio referire la ultimul verset din pericopă (Mc. 9:1), probabil fiindcă el nu se leagă tematic de conținutul omiliei.

Scopul catehetic al omiliei este pus în evidență de folosirea repetată a verbului „a învăța”, folosit în prolog („în ceastă evanghelie învăță-ne Hristos...”), în prima învățătură („învățați, creștini, cum se poate lepăda omul de sineș...”), în a doua învățătură („învățăm de aicea cum cu veselie cine poartă crucea...”) și în a patra învățătură („aicea învățăm cum sufletul nu poate schimba nimea”).

Remarcabilă este și folosirea termenului „creștin”, care înregistrează șase ocurențe, dintre care cinci sunt în cazul vocativ. Termenul se întâlnește în trei secțiuni (I, II, V), majoritatea ocurențelor fiind folosite în așa-numitul „elogiu al crucii” (II), ceea ce constituie un argument că forma actuală a omiliei este expresia unei viziuni unitare asupra subiectului discutat. Este puțin probabil ca textul să fi fost modificat prin cenzură sau compromis, de vreme ce aceleași „ticuri retorice” se întâlnesc atât în secțiunile neutre teologic, cât și în cele care atacă practicile „fățarnicilor”⁷⁵. După

⁷⁵ La finalul secțiunii II, autorul subliniază că Hristos spune „crucea lui”, ceea ce înseamnă că „unele nevoi și reale pune noao asupră Dumnezeu și acelea zice să purtăm”. Prin contrast, „fățarnicii” își aleg ei singuri „crucea”, instituind practici ascetice „cu care nu cinstesc pe Dumnezeu”.

cum bine observa Alexandru Niculescu, termeni precum „creștin” și „creștinesc” erau frecvent folosiți ca descriptori autoreferențiali de către protestanți, care doreau să-și legitimeze astfel discursul teologic⁷⁶.

Deși autorul omiliei folosește frecvent pluralul în adresările către ascultători („frații miei”, f. 190^v; „învățați, creștini, cum se poate lepăda omul de sineș”, f. 190^v; „nu grăiaște Hristos să purtăm crucea de lemn”, f. 191^r; „învățăm de aicea”, f. 191^r; „cum înțelegem «cine va vrea sufletul său să-l mântuiască...?»”, f. 192^r; „rușinea noastră, creștini, ce pățim lângă cuvântul lu Dumnezeu...”, f. 192^v; „să nu gândim nici cu rușinea...”, f. 192^v), nu lipsesc apostrofele care îl vizează pe ascultător: „învăță, creștine, ce e crucea, câte fealuri, și când luom crucea”, f. 191^r; „că tu, creștine, destulă nevoie veri avea în lume”, f. 191^v; „iară tine, ce iubești cinstea de oameni și cum să nu te ocărăscă lumea, nu ascuți, nu spui cuvântul lu Dumnezeu, fi-veri rușinat de Hristos...”, f. 192^v).

Autorul omiliei cunoaște foarte bine textul Bibliei, din care extrage opt referințe biblice menite să dea greutate mesajului său. Pentru a pune în evidență relația de dependență dintre TÂLCUL EV. și celelalte tipărituri neotestamentare ale lui Coresi, prezentăm referințele biblice în tabelul de mai jos. Coloana din mijloc conține textul din *Cazania I*, iar coloana din dreapta conține forma tipărită de Coresi în *Tetraevanghel*, respectiv *Lucrul apostolesc*.

	<i>Tâlcul evangheliilor</i>	<i>Tetraevanghel / Lucrul Apostolesc</i>
Luca, 77 (=14:27)	Varecine nu va purta crucea sa și <nu> vine după mine, nu poate fi mie ucenic (190 ^v)	cine nu va purta crucea lui după mine să vie nu poate fi mie ucenic
Matei (=10:38)	nu e mie destoinic (190 ^v)	nu e mie destoinic
Galateni, 213 (=5:24)	Carei sânt ai lu Hristos, trupulu ș-au răstignit cu răvnele și cu pohtele (191 ^r)	iară ceia ce îmblă în Domnul, aceia-ș răstignesc trupul lor, cum zice: răvnilul și pohtitura.
Matei, 10 (=5:12)	Bucurați-vă și vă veseliți (191 ^v)	Bucurați-vă și veseliți-vă
Deanie, 15 (=5:41)	Ucenicii bătuți mergea veselindu-se denaintea săborului. (191 ^v)	Ei mergea bucurându-se de la fața zborului, că după numele Domnului Isus spodobiră-se fără-cinste a priimi.
Col. 252 (=1:24)	Acmu eu mă veselesc în chinul meu ce pentru voi am pățit. (191 ^v)	Acmu eu mă veselesc în chinul meu ce pentru voi am pățit;
Evrei, 325 (=10:34)	Și prada avuției voastre cu bucurie o ați răbdat (191 ^v)	și prada avuției voastre cu bucurie o ați răbdat
Matei, 60 (=15:8)	[autorul menționează doar referința biblică] (191 ^v)	

⁷⁶ A. Niculescu, *Creștinismul românesc*, p. 181. Vezi și A. Niculescu, „Limbaul Reformei în cultura și limba română din sec. al XVI-lea”, în *Individualitatea limbii române între limbile romanice: Noi contribuții*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1999, p. 205–209. Într-o scrisoare adresată preoților din Bistrița, vlădica Gheorghe de Sângeorz le spune că „brașovenii țin de trei ani predicator român, fiind creștin, ucenici de-ai noștri”. Vezi *Documente privitoare la istoria românilor, culese de Eudoxiu Hurmuzaki*, vol. 15.1, p. 628.

În general, autorul TÂLCULUI citează textul biblic așa cum apare el în *Tetraevanghel* sau în *Praxiu*. Cele două excepții notabile (Gal. 5:24 și Fapte 5:41) vor fi explicate mai jos în secțiunea privitoare la modul în care este prelucrat textul lui Musculus.

4. INFLUENȚA LUI WOLFGANG MUSCULUS ÎN CONTEXT MAGHIAR

Wolfgang Musculus (1497–1563)⁷⁷ nu a avut parte de o educație universitară comparabilă cu cea a reformatorilor clasici, ci a studiat pe cont propriu, ca membru al ordinului benedictin, pe care l-a părăsit în 1527, la aproape un deceniu de când luase contact cu gândirea lui Martin Luther. Dornic să învețe de la reformatori precum Martin Bucer, care activa la Strasbourg, a petrecut o perioadă în Alsacia, unde a aprofundat limbile biblice. În perioada 1531–1548 a locuit la Augsburg, unde a desfășurat o intensă activitate de promovare a reformei, în varianta ei zwingliană. După ce orașul a acceptat interim-ul, Musculus a luat calea exilului și s-a stabilit la Berna, unde și-a petrecut ultima parte a vieții (1549–1563)⁷⁸.

Printre contemporanii săi, Musculus a devenit cunoscut atât pentru comentariile sale biblice, cât și pentru lucrările de teologie sistematică. Comentariul său la *Matei*, publicat în 1544, a cunoscut cel puțin nouă imprimări, ultima ediție fiind tipărită în 1611, la aproape o jumătate de secol după moartea autorului⁷⁹. Musculus s-a bucurat de o bună receptare în context maghiar, în primul rând grație contactelor sale cu diverși teologi maghiari. Unul dintre ei a fost Joseph Bódog (lat. Macarius), care l-a vizitat pe Musculus la Augsburg în 1544. János Fejértói, secretarul cancelariei vieneze, a corespondat cu Musculus vreme de câțiva ani. În 1585, Szegedi Kis István (1505–1572), unul dintre emulii teologului alsacian⁸⁰, a oferit publicului european o lucrare de teologie sistematică, pășind astfel pe urmele maestrului său, care se afirmase ca autor al unor „*loci communes*” la finalul vieții⁸¹.

⁷⁷ Cel mai erudit și cuprinzător studiu al biografiei cărturarului reformat a fost scris de Reinhard Bodenmann: *Wolfgang Musculus (1497–1563): Destin d'un autodidacte lorrain au siècle des Reformes. Etude basée sur la biographie établie par son fils, la correspondance personnelle et de nombreux autres documents d'époque*, Genève, Librairie Droz, 2000.

⁷⁸ J. Wayne Baker, *Musculus, Wolfgang*, în *Oxford Encyclopedia of the Reformation*, vol. 3, ed. Hans. J. Hillerbrand, Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 104. Pentru o scurtă prezentare a activității sale, vezi și Gabor J. Lanyi, „The Origins and Nature of Wolfgang Musculus Dusanus's (1497–1563) Political Theology”, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica* 63.2 (2018), p. 86–104.

⁷⁹ Craig Farmer, *The Gospel of John in the Sixteenth Century: The Johannine Exegesis of Wolfgang Musculus*, Oxford, Oxford University Press, 1997, p. 3.

⁸⁰ Kathona Géza, „Svájci theologiai elemek Szegedi Kis István hittani nézeteiben”, în *Tanulmányok és szövegek a magyarországi református egyház XVI. századi történetéből*, Budapest, 1973, p. 3–107. Îi datorez prof. Levente Nagy această importantă referință bibliografică.

⁸¹ Pentru specificul teologic al operei lui Musculus, vezi Jordan Ballor, *Covenant, Causality, and Law: A Study in the Theology of Wolfgang Musculus*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2012.

5. „ELOGIUL CRUCII” LA WOLFGANG MUSCULUS ȘI REFLECTAREA LUI ÎN OMILIA LA DUMINICA A TREIA DIN POST

Prezentăm în continuare pasajele din MUSCULUS care constituie sursa ideilor din „a doua învățătură” a Omiliei la Duminica a treia din Post. Asemănările dintre cele două texte sunt marcate cu aldine.

<i>In Evang Matthaem commentarii</i> (p. 418, col. 1)	<i>Tâlcul evangheliilor</i> (f. 191 ^r -191 ^v)
<p>Notandum est, quod non simpliciter dicit: tollat crucem, sed addit: suam. Quo admonemur homini Christiano non esse tollendam quamuis crucem, sed suam. Quae illa est?</p> <p>Crux Christianorum duplex est.</p> <p>Una est omnibus communis de qua ad Gal. 5 <i>Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum concupiscentiis.</i> Ecce crux concupiscentiarum. Sed illa eadem est, cum abnegatione nostri ipsorum, de qua supra⁸².</p>	<p>Crucea iaste de doao fealiuri: una, a toți creștinilor depreună, cum zice Pavel <i>k̄ Galato(m)</i>, 213: „Carei sânt ai lu Hristos, trupulu ș-au răstignit cu râvnele și cu pohtele” (f. 191^r)</p>
<p>Altera est, quae cuiq; à Domino specialiter imponitur, propter pietatis studium ferenda, non quam sibi quisq; ipse eligit. Varii sunt morbi, quibus necesse est illum competentem cuius imponere medelam, qui omnia uerus et unus medicus solus exactè nouit.</p> <p>Proinde sibiipsi cruces eligunt quas uolunt. Primum non possunt dici suas ferre cruces: deinde tales tollunt, quibus morbo quo laborant non solum haud medetur, sed plus etiam roboris additur, ut uidemus in Anabaptistis, uxores ac liberos deferentibus: deinde et in monachis papisticis⁸³.</p>	<p>Altă cruce – care omului usebi cuiș pune Dumnezeu a purta și a păți: au boală, au alte nevoi și greale. Nu grăiaște Hristos să purtăm crucea de lemn ce-au purtat el și-au murit pre ea, nici grăiaște de crucea făcută de aur sau de argint, ce lesne e a purta fățarnicilor (f. 191^r) (...)</p> <p>Îară zice Hristos: „să ia crucea lui”: nu zice „crucea mea”, ce a ta, creștine, că unele nevoi și reale pune noao asupră Dumnezeu și acealea zice să purtăm. Îară altele fățarnicii ei-ș lor aleg: munca, foamea, și oare ce greale, de mintea și de capul lor, cu care nu cinstesc pe Dumnezeu (Matei, 60). Că tu, creștine, destulă nevoie veri avea în lume, numai să poți purta; nu adauge cu mintea ta: între oameni sau în oraș mai mult dosadă și greață poți afla decât în pustie și în chilia ta (f. 191^v)</p>

⁸² „Trebuie observat că nu spune simplu *să-și ia crucea*, ci adaugă *lui*. Prin care ni se aduce aminte că un creștin nu trebuie să ia orice cruce, ci pe a lui. Care este aceasta? Crucea creștinilor este de două feluri. Una este cea de obște, pentru toți, despre care se spune în Gal. 5: «Cei care sunt ai lui Hristos și-au răstignit trupul cu poftelile lui.» Aceasta este crucea poftelor. Dar ea este același lucru cu negarea a tocmai ceea ce ne este propriu, respingere despre care am vorbit mai sus”.

⁸³ „Cealaltă este cea care îi este pusă cuiva de către Domnul, pentru a fi purtată în vederea practicării evlaviei, nu pe care cineva o alege pentru sine. Varii sunt bolile cărora, oricare ar fi, trebuie să li se contrapună un medicament eficient: pe acestea toate le cunoaște în amănunt numai adevăratul și singurul Medic. În același fel, unii aleg crucile pe care le vor. Mai întâi, nu pot spune că au luat crucile lor, în al doilea rând, iau unele cu ajutorul cărora nu numai că nu se vindecă de boala de care suferă, dar prin care li se adaugă și mai multă învârtășare, cum vedem la anabapțiștii care renunță la neveste și copii, și apoi și la monahii papistași.” Îi mulțumesc clasicistului Ștefan Colceriu pentru lămuririle pe care mi le-a oferit cu privire la textul latinesc al lui Wolfgang Musculus.

Analiza sinoptică a secțiunilor prezentate în tabelul de mai sus indică în mod clar că ideile din comentariul lui Musculus (mai exact, din Mat. 16:24⁸⁴) se regăsesc, cu anumite adaptări, în Omilia la Duminica a treia din Post. După ce subliniază că Isus nu spune pur și simplu „să-și ia crucea”, ci spune „a lui” (*non simpliciter dicit: tollat crucem, sed addit: suam*), Musculus introduce ideea celor două cruci. În opinia noastră, principiul enunțat de autorul reformat (*crux Christianorum duplex est*) a ajuns în TÂLCUL EV. (*crucea iaste de doao fealiuri*) nu direct din latină, printr-o versiune intermediară. Autorul acestei versiuni intermediare trebuie să fi cunoscut comentariul lui Musculus, din care a extras și rezumat ideile care i s-au părut relevante.

În Gal. 5:24, verset citat de Musculus pentru a descrie crucea *omnibus communis* („a toți creștinilor depreună”), Pavel a folosit doi termeni pentru a descrie patimile care trebuie răstignite: *σὺν τοῖς παθήμασιν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις* (*cum vitiis et concupiscentiis* VULG.). Deși citatul latinesc dat de Musculus păstrează doar al doilea termen, versiunea coresiană completează versetul („cu râvnele și cu pohtele”). Presupunem și în acest caz că revizuirea citatului se datorează compilatorului versiunii intermediare.

Dincolo de crucea „de obște”, pe care trebuie să o poarte orice creștin, mai există, în viziunea lui Musculus, o cruce individuală, care este anume rânduită de Dumnezeu fiecăruia (*à Domino specialiter imponitur*). Potrivit prelucrării din TÂLCUL EV., această a doua cruce este cea „care omului usebi cuiș pune Dumnezeu a purta și a păți”. Ea poate însemna „boală”, „nevoie” sau „greale” (i.e. greutăți). Textul românesc continuă cu un atac frontal asupra formelor de pietate care contravin învățaturii hristice: „Nu grăiaște Hristos să purtăm crucea de lemn ce-au purtat el și-au murit pre ea, nici grăiaște de crucea făcută de aur sau de argint, ce lesne e a purta fățarnicilor”. Critica devoțiunii față de relicvele din „crucea lui Hristos” este un loc comun în literatura polemică produsă de protestanți, prin urmare nu este o surpriză că și TÂLCUL EV. se raliază acestei perspective. Caracterul auster al spiritualității reformate a însemnat în practică renunțarea la crucile făcute din metal prețios.

Termenul „fățarnici”, întrebuițat de trei ori în cuprinsul omiliei, necesită câteva observații. Folosirea lui repetată reprezintă o aluzie la termenul *ὑποκριτής*, întrebuițat de Isus (mai ales în *Evanghelia după Matei*) pentru a critica religiozitatea de față a fariseilor⁸⁵. Întrucât promotorii Reformei s-au considerat adesea exponenții unui mesaj fidel proclamării lui Isus (și contrar practicilor catolicismului medieval târziu), nu este întâmplătoare apariția acestui termen în arsenalul retoric anti-catolic. Dacă ne referim doar la MUSCULUS, în vecinătatea pasajelor despre *duplex crux* descoperim și sintagme precum *pontificiorum impostura*, *hypocrisis* și *superstitio*,

⁸⁴ Forma latinească a textului biblic citat de Musculus: „*Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis uult post me uenire, abneget semeipsum, tollat crucem suam, ac sequatur me*”.

⁸⁵ În TÂLCUL EV. (Omilia la Duminica a XIII-lea, p. 128) polemica lui Hristos împotriva „fariseilor fățarnici” este citată ca argument împotriva monahismului, văzut ca o formă de parazitism social: „Derept aceia, nu fac bine călugării că fug în pădure, unde nu lucrează nemică; să lucreze ca alalți oameni, cu mâinile lor să-ș mănânce sudorile lor – ce încă mănâncă sudorile alaltor săraci și mișei”.

termeni prin care teologul reformat critică duplicitatea membrilor clerului înalt, care trăiesc în plăceri și care urmăresc deșertăciunea lumii, dar care vor să dea impresia că iau crucea și îl urmează pe Hristos⁸⁶.

Aceeași suprapunere poate fi observată și în TÂLCUL EV., cu deosebirea că aici par să fie vizați reprezentanții clerului ortodox, „popii și călugării fățarnici”⁸⁷, care sunt considerați „vrăjmași dreptății”⁸⁸ fiindcă „săduiesc și hulesc pre învățătura noastră”⁸⁹. În Omilia la Mat. 25 autorul îi critică vehement pe „fariseii vremiei noastre” care „vor să adevereaze cum că ne spăsim prentu lucrurile noastre ce facem noi”.⁹⁰ În același spirit este folosit termenul „fățarnic” și în Omilia la Duminica a treia din Post. Potrivit textului coresian, „fățarnicii” sunt cei care poartă cruci de aur sau de argint, care își aleg singuri crucea „în pustie și în chilie” și care greșesc când „zic că pot dereage, descumpăra și a iușura după moarte” (f. 192^r–192^v). Această ultima precizare vizează slujbele făcute pentru cei morți (i.e. „sărăcusele”), a căror validitate este contestată de autor în Omilia la Duminica a V-a după Cincizecime⁹¹: „Dară creștine, iaste minciună carei au învățat să păzească omul mortul său după noao zile și la doaozeci de zile și la patruzeci și la anul. Minciună e și aceaia carei zic că pot folosi după moarte sufletelor, că nu se schimbă locul după ceastă viață, ce iaste scornit pentru lăcomia cărtularilor” (f. 69^v)⁹². Așadar, în lumina acestor critici trebuie citită afirmația că „Dumnezeu nu e lacom cum sânt acei fățarnici” (Omilia la duminica a treia din post, f. 192^v)⁹³.

⁸⁶ „Quis credat nos in tantis delicijs uiuentes, et uniuersam mundi uanitatem sectantes, crucem tulisse, illamque post Christum ferre? Quae sit Pontificiorum impostura: deinde et hypocrisis et superstitio, quae utuntur cum signo crucis, omnibus notum est”. MUSCULUS, p. 418.

⁸⁷ Sau „patriarhul și vlădicii, egumenii, călugării, popii”, după enumerarea mai detaliată din Omilia la Ioan 7 (TÂLCUL EV., p. 61, f. 46^r).

⁸⁸ Cititorul este sfătuit să nu-și pună nădejdea în „oamenii mari, cum sânt patriarșii și papii, mitropoliții, arhiepiscopii”, fiindcă ei s-au dovedit mereu „mai aleaneși și mai vrăjmași dreptății” (Omilia la Matei 9, TÂLCUL EV., p. 66, f. 54^r).

⁸⁹ TÂLCUL EV. (Omilia la Duminica a VI-a, p. 77). „Și deaca nu credem tocmealelor și pravilelor, sau deaca certăm lăcomia lor cu ce prilăstesc mișelamea cu sărăcuse și cu alte multe, – zău, noi grăim den Scriptura Sfântă și adevărăm tot ce grăim, iară ei zic pre noi că sântem draci și prilăstitori”.

⁹⁰ TÂLCUL EV. (Omilia la Duminica a XVIII-a, p. 141). Este limpede din context că autorul le răspunde celor care se folosesc de Matei 25 pentru a susține că mântuirea se capătă prin fapte („lucrurile”). Pentru a contrazice perspectiva ortodoxă asupra mântuirii, autorul enumeră trei argumente, inclusiv ideea elecțiunii, care este foarte importantă în teologia reformată: „Ne iaste gătită [împărăția] încă atunce când n-am fost născuți, la tocmeala lumiei. Dară aleșilor gătită iaste de mult împărăția ceriului”.

⁹¹ Sunt ridiculizați cei care consideră că „vin morții în casă și se ivesc oamenilor”. Această „prilăstitoră” îi determină pe oameni să facă slujbe pentru morți „cu călugării și cu popii sărăcuse și alte multe minciuni”. TÂLCUL EV., p. 75.

⁹² TÂLCUL EV., p. 75.

⁹³ În omilia la Duminica Mironosițelor autorul vede în lăcomie principala cauză a apariției cultului moaștelor. Pornind de la principiul că „aceaia e năravul trupului să putredească” și că ungera cu mir se făcea tocmai pentru a împiedica putrezirea, autorul afirmă că „mirul nu cură den trupul oamenilor” și că „doară pentru lăcomia lumiei aceale trupure neîngrupate țin”. TÂLCUL EV., p. 43.

În MUSCULUS, discuția despre crucea specială pe care o dă Dumnezeu fiecăruia este urmată de observația că există oameni care își aleg ei singuri crucile, după voia lor. Între ei se numără atât anabapțiștii, exponenții reformei radicale, cât și călugării catolici. Spre deosebire de Musculus, care nu explică în detaliu ce înseamnă alegerea crucii, autorul omiliei coresiene dă câteva exemple din care reiese că cei la care face aluzie sunt membrii cinului călugăresc. „Unele nevoi și reale pune noao asupra Dumnezeu și acelea zice să purtăm. Iară altele fățarnici ei-ș lor aleg: munca, foamea și oare ce greale, de mintea și de capul lor, cu care nu cinstesc pe Dumnezeu (Matei 60)”. Autorul îl sfătuiește pe cititor să nu-și adauge singur alte necazuri, fiindcă „tu, creștine, destulă nevoie veri avea în lume, numai să poți purta” (f. 191^v). Viața de credință în condiții obișnuite este uneori mai grea decât cea a eremiților: „între oameni sau în oraș mai multă dosadă și greață poți afla decât în pustie și în chilia ta” (f. 192^r). Referirea la „pustie” și „chilie” arată limpede că textul constituie un atac împotriva mediului monahal⁹⁴.

5.1. Purtarea crucii trebuie făcută cu bucurie

<i>In Evang Matthaeum commentarii</i> (p. 418, col. 2)	<i>Tâlcul evangheliilor</i> (f. 191 ^v)
Ergo exigitur non solum, ut feramus quaeuis aduersa pro Christo, sed et cum gaudio et alacrimente feramus. Sic Matth. 5 admonet Christus dicens: Gaudete in illa die, et Act. 5 Ibant gaudentes à conspectus concilij, etc. Et Coloss. 1 Qui nunc gaudeo in passionibus pro uobis. Et 1 Thess. 1 <i>Vos imitatores nostri et Domini facti estis, excipientes uerbum cum tribulatione multa, cum gaudio spiritus sancti.</i> Et Ebr. 10. Rapinam bonorum uestrorum suscepistis cum gaudio. Et 1 Petr. 4. <i>Communicantes Christi passionibus gaudere (recte gaudete).</i> Et Iacob 1. <i>Omne gaudium existimate fratres, cum in uarias tentationes incideritis.</i>	Apoi zice Hristos „să ia”, că ne iaste a purta și a păți și fără har ce ne pune asupra Dumnezeu, că n-avăm cum aimintrelea, ce zice el să ia. Învățăm de aicea cum cu veselie cine poartă crucea și nevoia, acela ia crucea. Cum zice Hristos (Matei, 10): „Bucurați-vă și vă veseliți”; și la Deanie, 15: Ucenicii bătuți mergea veselindu-se denaintea săborului. Așa Pavel, k̄ Kolasem̄, 252: „Acum eu mă veselesc în chinul meu ce pentru voi am pățit”; și k̄ Evreo(m), 325: „Și prada avuției voastre cu bucurie o ați răbdat”, – și cine pate bucuros și cu pace, nu cu murguitură și cu greață.

Atent la fiecare detaliu din textul biblic, Musculus se oprește asupra verbului *tollat* și subliniază distincția dintre „a purta” și „a lua”, insistând pe importanța celui de al doilea verb, care are o nuanță „voluntaristă”: „*Tertio loco et hoc obseruandum est, quod non dicit: ferat uel portet, sed tollat. Differunt ferre crucem, et tollere crucem. Ferre crucem est simpliciter, etiamsi animo molesto, tolerare aliquid aduersi. [...] Tollere crucem, est animo prompto et auido, non solum accipere, sed*

⁹⁴ Călugării sunt vizați și în Omilia la Matei 25. Conform interpretării propuse de autor, Hristos nu zice „Veniți voi, usebiți de oameni mireani cu bucatele și cu hainele, *lăcuitorii în pustie, părăsitorii fămeilor și a părinților*” [TÂLCUL EV., p. 140, s.n.].

*rapere etiam, et complecti crucem à Domino impositam*⁹⁵. Un om de rând poate purta crucea *animo molesto*, dar un creștin matur ia crucea *animo prompto et auido*. În continuarea acestei idei autorul îi îndeamnă pe cititori să-și poarte crucea *cum gaudio et alacrimente* (sic!) și apelează la o „catenă” formată din șapte referințe biblice (Mt. 5:12; Fap. 5:41; Col. 1:24; 1Tes. 1:6, Evr. 10:34; 1Pet. 4:13, Iac. 1:2) care conțin referiri la importanța bucuriei în fața încercărilor sau a persecuției.

Dintre aceste șapte referințe biblice, doar patru se regăsesc în TÂLCUL EV. (Mt. 5:12; Fap. 5:41; Col. 1:24; Evr. 10:34). În legătură referința din Fapte 5:41 se impune o scurtă observație: primele două cuvinte din secvența „ucenicii bătuți mergea veselindu-se denaintea săborului” nu au corespondent în textul neotestamentar. Presupunem că subiectul („ucenicii bătuți”) a fost precizat pentru a clarifica înțelesul exemplului. Trei referințe biblice (1Tes. 1:6, 1Pet. 4:13, Iac. 1:2) au fost probabil omise de compilatorul prototipului, nu de traducătorul versiunii coresiene. În ciuda sintaxei alambicate din versiunea românească, mesajul de fond este limpede: „Ia cu adevărat crucea omul care o poartă cu veselie și care suferă bucuros și cu pace, nu cu cărtiri și cu împotrivire”.

5.2. O echivalare neobișnuită (Mc. 8:37): ἀντάλλαγμα – измѣна – *să schimbe* – валчакъ

Dincolo de maniera în care sunt prelucrate ideile lui Musculus, mai observăm că textul biblic din zaceala care precedă omilia nu corespunde în toate detaliile versiunii din TETRAEV. Ne oprim asupra termenului ἀντάλλαγμα din Mc. 8:37, care în context denuște „lucru dat la schimb”, ca parte a unei tranzacții⁹⁶. În slavonă, ambele ocurențe ale termenului (Mt. 16:26, Mc. 8:37) au fost redată prin измѣна („schimb”)⁹⁷. În TETRAEV. termenul este redat tot printr-un substantiv: „sau ce dă omul *schimb* drept sufletul lui” (Mt. 16:26)⁹⁸; „sau ce dă omul *schimb* de sufletul lui?” (Mc. 8:37). Cum se explică deci că în zaceala din TÂLCUL EV. întâlnim nu un substantiv, cum ne-am așteptat, ci un verb („Sau ce dă omul *să schimbe* sufletul lui”)? Folosirea verbului nu este o scăpare, fiindcă textul este preluat ca atare în interiorul omiliei, în „a patra învățătură”, atât sub forma unui citat biblic, cât și în explicația

⁹⁵ MUSCULUS, p. 418.

⁹⁶ BDAG, s.u. ἀντάλλαγμα.

⁹⁷ În cazul primei referințe, termenul este urmat de prepoziția за: дати измѣнѣ за „a da în schimb pentru”; în al doilea caz întâlnim prepoziția на: измѣнѣ на. Sensul rămâne același. Datorz mulțumiri filologului Iosif Camară pentru informațiile din această notă. În VARLAAM (f. 149^v), versetul este citat astfel: „Ce folos iaste omului s-ară dobândi lumea toată, de-și va piiarde su//fletul? Ce va da schimb pentru sufletul său?”, care reflectă expresia дати измѣнѣ за.

⁹⁸ Singura ocurență mateiană citată ca atare pare să fie cea din Omilia la Luca 14: „Sau ce dă omul schimb drept sufletul lui?” TÂLCUL EV., p. 123, f. 146^f.

care urmează: „Au ce va da omul *să schimbe* sufletul său?”⁹⁹ – Aicea învățăm cum sufletul nu poate *schimba* nimea. Greșesc carei zic că pot dereage, descumpăra și a iușura după moarte, că Dumnezeu nu e lacom cum sânt acei fățarnici” (f. 192^r–192^v).

Ideea este prezentă și în Omilia la Luca 16 (Bogatul și Lazăr), într-o secțiune care le pune în vedere cititorilor că bogații nu pot folosi bogăția ca atu în relația cu Dumnezeu, căci „deac-ară fi așa, n-ară mearge nici un bogat la beznă, numai mișeii carei n-ară putea plăti” (f. 123^r). Isus, dimpotrivă, îi fericește pe „mișeii cu sufletul” (i.e. „cei săraci în duh”) și le promite Împărăția. Așadar, acolo nu se poate „sau a dereage sau a schimba sufletul nimunui”, fiindcă Isus întrebă „Ce va da omul să schimbe derept sufletul lui?”¹⁰⁰

Redarea substantivului printr-un verb se întâlnește atât la Luther¹⁰¹, cât și în Noul Testament maghiar tradus de Heltai Gáspár și publicat la Cluj în 1562. În versiunea sa, Heltai folosește verbul „a schimba” („Avagy mit adhat az ember, mellyel *megvált*ta az ő lelkét?”¹⁰²), nu un substantiv, cum ar fi de așteptat. Autorul omiliei a avut, așadar, în atelierul său de lucru și versiunea lui Heltai, fiindcă altfel este greu de explicat cum a ajuns această soluție de traducere să influențeze atât de mult TÂLCUL EV. În comentariul său, Wolfgang Musculus folosește o perifrază pentru a descrie imposibilitatea de a da ceva la schimb pentru suflet („Aut quid dabit homo, cuius permutatione redimat animam suam?”) și face câteva comentarii cu privire la *aequitas et constantia* de care dă dovadă Dumnezeu, întrucât el nu acceptă să fie cumpărat cu daruri (*munera*), ci le impune săracilor și bogaților aceeași măsură (*ratio*). În schimb, în lumea de acum, observă reformatorul, „*et Pontifex accipit munera pro redemptione animarum, quod concernit uitam aeternam: et iudices ac potentes seculi accipiunt à diuitibus pro temporaria redimenta uita*”¹⁰³. Deși comentariul lui Musculus diferă în formă de omilia coresiană, cele două texte se întâlnesc pe un teren comun, întrucât ambele afirmă ideea că, spre deosebire de „acei fățarnici” (membrii clerului) Dumnezeu nu-și schimbă judecata în funcție statutul social al omului.

Pentru a vedea clar raportul dintre TÂLCUL EV. și PN în problema prezentată mai sus, redăm mai jos „învățătura a patra” din cele două lucrări. Traducerea textului din PN și notele aferente i se datorează filologului Ion-Mihai Felea¹⁰⁴.

⁹⁹ Cf. *Postilla de Neagovo* (ed. Petrov, p. 34): Албо що дасть члвкъ за валчакъ за душу свою. Termenul валчакъ (cu varianta валчагъ) constituie un împrumut din maghiară (*váltság*). Vezi Tymčenko Jevhen, *Istoričnyj slovnyk ukrajins'koho jazyka – Historisches Wörterbuch der ukrainischen Sprache*, herausgegeben von O. Horbatsch, München, Verlag Otto Sagner, 1985, p. 183.

¹⁰⁰ TÂLCUL EV., p. 109, f. 123^v.

¹⁰¹ Mt. 16:26: „*Oder was kan der Mensch geben damit er seine Seele wieder löse?*” „Mc. 8:37: „*Oder was kan der Mensch geben da mit er seine Seele löse?*”. Vezi LUTHER 1545, *ad loc*.

¹⁰² *A Jesus Christusnak új testamentoma*, Cluj, 1562, p. 88. Datorez această observație prof. Levente Nagy.

¹⁰³ MUSCULUS, p. 421.

¹⁰⁴ Parantezele () reprezintă completările făcute de editorul manuscrisului. Paranteze [] conțin completările făcute de traducător.

<i>Tâlcul evangheliilor</i> (f. 192 ^r –192 ^v)	<i>Postilla de la Neagovo</i> (ed. Petrov, p. 34)
A patra învățătură „Au ce va da omul să schimbe sufletul său?” – Aicea învățăm cum sufletul nu poate schimba nimea. Greșesc carei zic că pot dereage, descumpăra și a iușura după moarte, că Dumnezeu nu e lacom cum sânt acei fățarnici.	A patra învățătură: „Dar ce va da omul drept răscumpărare ¹⁰⁵ pentru sufletul său?”. Aici (ne) învățăm, fraților, că omul nu-și poate răscumpăra ¹⁰⁶ sufletul; niciunul [dintre cei] <i>care se află deja în iad</i> nu și-l va răscumpăra ¹⁰⁷ . Четвертая наука: «Албо що дасть члѣвкъ за валчакъ за душу свою». Тутъ научайме (ся), братья, якъ не може члѣвкъ душу валтовати; никто, якъ ся уже у аду стане, <i>не выдкупит(ъ)</i> (<i>вукупити</i> în ms. <i>apud</i> Petrov) еи.

Dacă TÂLCUL EV. reprezintă textul-sursă pentru versiunea ruteană, cum suntem înclinați să credem, traducătorul va fi considerat nefirească folosirea verbului (*să schimbe*) în citatul biblic din Mc. 8:37, drept care a corectat traducerea folosind ca echivalent substantivul валчакъ și făcând uz de verb (валтовати) doar în explicația care urmează. PN a eliminat cu totul critica la adresa „fățarnicilor” care greșesc când zic că este posibilă răscumpărarea sufletul după moarte. Găsim în loc ideea că „niciunul [dintre cei] care se află deja în iad” nu-și va răscumpăra sufletul. Întrucât referirile la „iad” în această manieră nu sunt tipice pentru modul de a gândi al teologilor reformați, considerăm că textul din PN reprezintă o prelucrare a textului coresian. Autorul *Tâlcului* exprimă o idee radicală, conform căreia după moarte starea sufletului nu mai poate fi schimbată în niciun fel. În context ortodox, ideea a fost temperată: răscumpărarea este imposibilă pentru cei care *se află deja în iad*. Se subînțelege că pentru cei care sunt în starea intermediară, încă este posibilă ușurarea condiției sufletului după moarte¹⁰⁸.

6. „ELOGIUL CRUCII” LA MARTIN LUTHER

Ca să putem înțelege corect fondul ideilor din Omilia la Duminica a treia din Post, vom face referire la doi teologi protestanți importanți și la maniera în care explică aceștia tema purtării crucii. Primul teolog în dreptul căruia ne oprim este Martin Luther, personalitate de referință a protestantismului din Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană. Somat de Papa Leon al X-lea, prin bula *Exsurge Domine* (1520), să renunțe la 41 de concepții teologice care intrau în conflict cu

¹⁰⁵ În text валчакъ (corectat валчагъ) = maghiarism, cf. rom. *vâlceag*.

¹⁰⁶ валтовати = maghiarism, *a răscumpăra*.

¹⁰⁷ Se folosește un verb de origine slavă – вукупити.

¹⁰⁸ A cincea învățătură conține o diferență remarcabilă: Secvența „fi-veri rușinat de Hristos înaintea *îngerilor*” devine în PN „vei fi rușinat de Hristos înaintea *îngerului* și înaintea întregii lumi”. N-ar fi exclus ca și aici să avem o schimbare care pune textul în acord cu un anumit tip de eshatologie ortodoxă (cea conform căreia „îngerul păzitor” are un rol important în procesul judecării omului după moarte).

dogmatica oficială a Bisericii, Luther a refuzat să se conformeze, fiind excomunicat la începutul anului 1521. Convocat ulterior și în fața împăratului, la dieta de la Worms, Luther a rămas consecvent poziției sale și a fost condamnat. Numai intervenția principelui Frederic al V-lea cel Înțelept l-a salvat de arderea pe rug. Acuzațiile de „husitism”, l-au făcut pe Luther să se intereseze îndeaproape de scrierile celebrului teolog din Boemia, ars pe rug în 1415. Nu este deci întâmplător că Jan Hus este menționat ca martir într-o omilie privitoare la descoperirea crucii (*Vor der erfundung des Greuß Chriffti*). Parte a unei colecții de predici vernaculare tipărite inițial în 1527 de Stephan Roth¹⁰⁹ și retipărite frecvent în anii următori, predica are la bază pericopa din Ioan 3:1–14. Potrivit ultimului verset din pasaj, după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, tot așa și Fiul Omului trebuie să fie înălțat. În Apus, acest text biblic era citit, conform calendarului bisericesc, la Sărbătoarea Sfintei Cruci (3 mai), pentru a celebra o veche tradiție creștină, conform căreia crucea pe care a fost răstignit Isus a fost descoperită de Sfânta Elena în ziua de 3 mai 309¹¹⁰.

În predica sa, Martin Luther începe cu observația că descoperirea crucii de către Elena a dus la mari abuzuri și la idolatrie (*groß mißbrauch und abtötterey*), întrucât numeroase biserici (din Dresda, din Torgau etc.) pretindeau că dețin fragmente din crucea pe care a fost răstignit Isus¹¹¹. Pentru a corecta aceste abuzuri, icoanele sau relicvele care produc abuzuri trebuie nimicite și îndepărtate, împreună cu locașul bisericesc, crede Luther¹¹². Totuși, el nu consideră că imaginile (mai ales cele care îl înfățișează pe Hristos răstignit) ar trebui înlăturate complet, de vreme ce există un precedent clar în Scriptură: șarpele de aramă făcut de Moise ca remediu pentru israeliții mușcați de șerpii înfocați (Num. 21). Totuși, când israeliții au început să se roage la șarpe ca la un zeu și nu au mai văzut în el un simplu semn, regele Ezechia a poruncit distrugerea lui¹¹³. Același lucru ar trebui să-l facă și episcopii care

¹⁰⁹ „Roths Festpostille”, în *WA*, vol. 17.II, p. 251–507. Citatele folosite mai jos provin din această ediție. Pentru versiunea latinească, publicată la Strasbourg, vezi *Sextus Tomus Enarrationum M. Lutheri in Euangelia, quae in praecipuis festis per totum annum leguntur*, Argentorati, 1527. Postilele tipărite de Roth au la bază notițele luate de ascultători în timpul predicilor ținute de Luther. Reformatorul și-a exprimat nemulțumirea față de maniera în care au fost transcrise predicile sale și de faptul editorul era motivat în mare măsură de interese financiare. În 1540 sarcina editării colecțiilor de postile i-a fost încredințată lui Caspar Crugicer. După cum observa John M. Frymire (*The Primacy of Postils: Catholics, Protestants, and the Dissemination of Ideas in Early Modern Germany*, Leiden, Brill, 2010, p. 36), „ne aflăm în fața unei ironii remarcabile: între cele mai influente scrieri ale lui Luther se numără și cele care nu au fost scrise de el însuși”.

¹¹⁰ F. L. Cross și Elizabeth A. Livingstone (editori), *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 847. În fapt, Elena trebuie să fi vizitat Țara Sfântă în 326 sau 327.

¹¹¹ „Festpostille” 1527, în *WA*, vol. 17.II, p. 423, r. 7–13.

¹¹² „Derhalben wa solch mißbrauch und irrthumb gefehicht inn anbettung der bilde und der Greuße, solt man die Greuß oder bilde abrenffen und weg thün, auch die kirchen da selbst einrenffen”, în *WA*, vol. 17.II, p. 424, r. 10–12.

¹¹³ „Aber da die Juden die schlange begundten anzubetten fur ain Got und nicht mer für ain zaychen hielten, kam der frome Ezechias und riffe sie darnider”, în *WA*, vol. 17.II, p. 424, r. 19–21.

constată că imaginile sunt folosite în mod greșit. Dar în loc să pună capăt acestor practici, prelații binecuvântează aceste imagini și instituie indulgențe ca să înșele lumea și să obțină bani. „Sunt lupi și rămân lupi”, conchide sever Luther¹¹⁴.

Un alt indiciu că cinstirea crucii duce la abuzuri este multitudinea de fragmente despre care se spune că ar fi din crucea lui Hristos. Atât de multe sunt aceste bucăți, spune Luther, încât „din ele s-ar putea construi o casă mare”¹¹⁵. Din acest motiv, ar fi fost mai bine ca sfânta cruce să nu fi fost descoperită, fiindcă ea este prilej „de păcate mari și de idolatrie” (zur gröfsten fünd, zur abgötterey)¹¹⁶. Adept al principiului *sola Scriptura*, Luther observă că în Biblie nu li se poruncește nicăieri creștinilor să cinstească crucea fizică a lui Hristos¹¹⁷. Dacă Hristos ar fi așteptat o astfel de închinare, ar fi poruncit-o în mod limpede. Dimpotrivă, crucea care trebuie să fie purtată este cea din Matei 16:24, dar puțini sunt cei dispuși să-l urmeze pe Hristos astfel. Oamenii expun crucea lui Hristos în monstranțe și în monturi de argint, o sărută și o țin la mare cinste, dar aceste forme religioase sunt idolatre, fiindcă nu se întemeiază pe o poruncă explicită din partea lui Hristos¹¹⁸. Pentru reformator, consecințele practice sunt clare: „Dacă vrei să cinstești pe Dumnezeu sau crucea lui Hristos cu argintul sau cu aurul tău, dăruiește-le aproapei tale, care este în nevoie. Mai mult face un bănuț cheltuit pentru el decât un gulden în cealaltă parte”¹¹⁹.

În opinia lui Luther, Evanghelia are în vedere o cruce care este două feluri (aim kreuz das ist zweyerlay)¹²⁰. Una este crucea suferinței, care presupune rușine și dezonoare și pe care creștinul o poartă în văzul întregii lumi, atunci când, deși este considerat rău-făcător, îndură persecuții de dragul Evangheliei și al credinței. Aceasta este numită pe bună dreptate „cruce” (welchs ain recht kreuz haift)¹²¹.

¹¹⁴ „Sie komen daher und benedeyen noch die bilde und geben Ablass darzu, das sie ja das volck betriegen und umb gelt bringen. Was sol man fagen? Es feind wölffe und bleyben wölffe”, în WA, vol. 17.II, p. 424, r. 24–26.

¹¹⁵ „Aber es feind der ftuck fo vil überal, das auch wol möcht fehier ain groß hauß davon gebawet werden”, în WA, vol. 17.II, p. 424, r. 28–29.

¹¹⁶ WA, vol. 17.II, p. 424, r. 32–33.

¹¹⁷ „Es ist uns nirgend befolhen in der schrift, das wir das leipliche kreuz Christi eren oder anbetten ffolen”, în WA, vol. 17.II, p. 424, r. 33–34.

¹¹⁸ „Man fregt dz kreuz Chriffti in monstranzen unnd in silber gefaffet, küffet es und thut im vil ere, aber was ifts anders dan ain abgöttliche andacht, dieweil fie on wort und befelß Chriffti gefchihet”, în WA, vol. 17.II, p. 425, r. 3–5.

¹¹⁹ „Wiltu mit deinem silber und gold got oder dem kreuz Chriffti ere erzaigen fo gib es deinem nehesten, der es bedarff, da ist ain groschen besser angelefft dann dort ain gulden”, în WA, vol. 17.II, p. 425, r. 5–8.

¹²⁰ Toposul *duplex crux* nu este inventat de Luther. Îl găsim și la dominicanul Johann Herolt († 1468), autorul unei foarte populare colecții de predici din sec. XV. Vezi *Sermo CLII* (la pericopa *Quis vult venire post me*) din *Sermones discipuli de tempore (...)* cum promptuario exemplorum, 1504 (volum fără paginație). Autorul face distincție între cruce materială și crucea spirituală (Gal. 5:24).

¹²¹ WA, vol. 17.II, p. 425, r. 9–12. Textul latinesc: „Euangelion de gemina cruce mentionem facit. Prima quaedam crux uocatur passionis, quae in ignominia et dedecore sita est, quum quisquam coram toto mundo patitur, et pro malefico habetur: ut si quis persecutione propter Euangelion et fidem exercetur, quae germana crux est.” *Sextus Tomus Enarrationum M. Lutheri in Euangelia*, p. 412C.

În cealaltă ipostază, crucea poate însemna boală, suferință, necaz și nenorocire trupească, pe care Dumnezeu ne-o rânduiește. Aceasta nu poate fi considerată realmente „cruce”, ci mai degrabă „suferință” (*ain leyden*). Dacă însă cineva suferă pe nedrept, fiind acuzat că înșală poporul, așa cum au fost acuzați Hristos și apostolii, acela poartă crucea lui Hristos: „Toți cei pe care papa i-a ars și nimicir ca eretici, între care Jan Hus, Ieronim de Praga și acum tot mai mulți, din felurite locuri, toți aceștia au purtat cu adevărat crucea”¹²².

Această cruce a suferinței poate fi descoperită în două feluri. Mai întâi, ea poate fi descoperită în Evanghelie, care îl anunță pe creștin că pentru numele lui Hristos trebuie să fie persecutat, martirizat și ucis¹²³. Apoi, fiecare o poate descoperi în propria lui conștiință, adică în inimă. Prin cruce omul renunță cu totul la propria voință, se leapădă de sine și îngăduie voii lui Dumnezeu să domnească¹²⁴. În felul acesta, omul descoperă cu adevărat crucea lui Hristos și poate să o ducă plin de bucurie (*fröhlich*), prin puterea Duhului Sfânt. Pentru a arăta că purtarea crucii se poate face cu voieșie și cu sârguință (*lufftig und willig*), Luther îi dă ca exemple pe ucenicii care „au plecat din fața Sinedriului, bucurându-se că au fost învredniciți să fie înjosiți pentru Numele lui Isus” (Fapte 5:41).

Predica lui Luther la „descoperirea Sfintei Cruci” ilustrează clar schimbările de mentalitate care însoțesc trecere de la Evul Mediu târziu la zorii modernității. Acestei noi toposuri devin adevărate linii directe care în deceniile următoare vor jalona orice discurs protestant cu privire la cruce. Reformatorul denunță apăsate practicile religioase axate pe cinstirea crucii ca obiect de cult (mai ales când practica se împletește cu interese pecuniare). Inspirat de istoria creștină timpurie sau de istoria mai recentă a precursorilor săi din Boemia, Luther precizează că, deși putem vorbi de o dublă cruce (*de gemina cruce*), ea este definită corect numai dacă o înțelegem, în sens maximalist, ca suferință pentru Hristos și pentru Evanghelie. Nu în ultimul rând, vorbind despre lepădarea de sine și despre caracterul ei dureros, Luther îi contrapune bucuria de a suferi pentru Hristos.

7. „Elogiul crucii” la Jean Calvin (1509–1564)

Purtarea crucii este o temă importantă și în teologia lui Jean Calvin, personalitatea fondatoare a curentului protestant care și-a făcut simțită prezența și în Transilvania

¹²² „Alle, die der Pappst als keßer verbrant und umbracht haben als Johannem Hus, Hieronymum von Brage und jetzt ir vil mer, hin und wider, die haben recht das kreuz getragen”, în *WA*, vol. 17.II, p. 425, r. 15–17. Textul latinesc (*ibid.*, 412C): „Omnes quos Papa ut haereticos excussit et occidit, ut Ioannem Hussium, Hieronymum de Braga, et nunc multo plures variis locis, illi uere crucem tulerunt.”

¹²³ „Erstlich findet mans im Euangelio verborgen ligen, da uns gefagt würt, wir werden vil umb Christus namen leiden müffen, vervolget, gemartert und getödtet werden”, în *WA*, vol. 17.II, p. 426, r. 4–6.

¹²⁴ „Darnach findet mans inn sein felbs erkantnis, nemlich im herzen, das ich meinem willen ganz und gar entfage, nichts von mir halte, auch mich gar verlangne und laffe allain Gottes willen in mir regieren”, în *WA*, vol. 17.II, p. 426, col. 6–9.

sec. al XVI-lea. Pentru a putea înțelege mai bine teologia Omiliei la Marcu 8, în continuare vom face o scurtă incursiune în două scrieri reprezentative ale lui Calvin care conțin referiri la toposul lepădării de sine, respectiv al purtării crucii. Pentru început, ne vom opri asupra comentariului lui Calvin la Evangheliile Sinoptice, unde găsim indicii relevante, care ne ajută să înțelegem perspectiva reformatorului. În înțelegerea teologului genevez, urmarea lui Isus înseamnă *imitatio*, care îmbracă două aspecte: „lepădare de sine” (*abnegatio*) și purtarea voluntară a crucii (*voluntaria crucis tolerantia*). Primul aspect înseamnă renunțarea la înclinațiile naturale și la patimile cărnii (*renuntiantes proprio ingenio et omnibus carnis affectibus*), pentru a face loc domniei lui Dumnezeu¹²⁵. Cu privire la al doilea aspect, luarea crucii, Calvin observă că viața omenească este marcată de numeroase necazuri, care apar fără a face deosebire între oameni (*communibus miseriis promiscue subiecta est hominum vita*). Deși Dumnezeu așază crucea atât peste buni, cât și peste răi, numai despre cei care își pleacă în modul voluntar (*libenter*) umărul sub ea se poate spune că o poartă efectiv. Un cal aprig și năvălaș ajunge să-l țină în șa pe călăreț, dar nu putem spune că îl și acceptă. Prin comparație, răbdarea sfinților înseamnă supunerea voluntară față de crucea care le-a fost rânduită (*Haec igitur patientia est fidelium, crucem sibi impositam animo subire*)¹²⁶.

Tema lepădării de sine și a purtării crucii este tratată de Calvin și în lucrarea sa fundamentală, *Institutio Christianae religionis*. Despre importanța acestui subiect dau mărturie clară cele patru pagini pe care le ocupă tema în ultima ediție antumă a lucrării¹²⁷. Prin cruce, care poate îmbrăca multe forme (*vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus*), Dumnezeu frânge aroganța credincioșilor¹²⁸ și îi învață să se încreadă în Dumnezeu. Crucea îl curăță pe credincios de iubirea oarbă de sine și îl face conștient de propria lui slăbiciune¹²⁹. De asemenea, Dumnezeu urmărește să pună la încercare răbdarea credincioșilor și să-i antreneze în supunere (*ipsorum patientiam exploret, et ad obedientiam eos erudiat*)¹³⁰. Teologul revine la imaginea calului năvălaș care, dacă are parte de tihnă și de hrană îmbelșugată câteva zile, nu mai vrea să se supună comenzilor date de călăreț¹³¹. În termeni medicali, crucea este leacul pentru feluritele boli de care suferă

¹²⁵ Ioannis Calvinii *Commentarius in Harmoniam Evangelicam* (Corpus Reformatorum, vol. 73), Brunsvigae, C.A. Schwetschke, 1891, col. 481.

¹²⁶ *Ibid.*, col. 482.

¹²⁷ *Institutio Christianae religionis, in libros quatuor nun primùm digesta, certisque distincta capitibus* (...) *Iohanne Calvino auctore*, Oliua Roberti Stephani, Genevae, 1559, p. 251–254. Pentru ediția critică, vezi *Corpus Reformatorum*, vol. 30 (*Ioannis Calvinii Opera Quae Supersunt Omnia*, vol. 2), Brunsvigae, C.A. Schwetschke, 1864.

¹²⁸ INST. III.8.2, ed. 1559, p. 251.

¹²⁹ INST. III.8.3, p. 251. „Neque enim parvi momenti est caecum tui amorem abstergi, ut imbecillitatis tuae conscius propè fias”.

¹³⁰ INST. III.8.4, p. 252.

¹³¹ INST. III.8.5, p. 252. „Si aliquot dies otiosi saginantur, prae ferocitate domari postea nequeunt, nec sessorem recognoscunt, cuius imperio utcuncque antea obtemperabant”.

oamenii, iar Dumnezeu este „medicul ceresc” care știe să folosească pentru toți măsura potrivită¹³².

Pentru Calvin, care după celebra *affaire des Placards* a fost silit să părăsească Franța și să ia calea exilului în 1534, crucea poate însemna persecuție pentru apărarea Evangheliei și pentru apărarea dreptății în oricare formă a ei. Publicul căruia i se adresează autorul cunoaște bine ce înseamnă soarta celor care rămân fideli credinței lor: sărăcie, exil, dispreț, temniță, decădere din drepturi și uneori moarte¹³³. Din acest motiv, crucea ca suferință pentru apărarea dreptății (*pro iustitiae defensione*) trebuie primită ca din mâna lui Dumnezeu, în mod voit și cu bucurie (*libenter atque hilariter*).

Desigur, omul care trece prin suferință resimte amărăciunea și durerea, dar nu este dominat de ele¹³⁴. În opoziție cu „noi stoici” care susțineau că plânsul și lacrimile ar fi o formă de *vitium*, Calvin găsește numeroase exemple de oameni virtuoși care au plâns. Exemplul suprem este chiar Hristos, care a trecut prin agonia suferinței în Ghetsimani. Așadar, frica nu este un semn al necredinței. Oamenii credinței pot fi străpuși de suferință, dar sunt inundați de bucurie spirituală (*ita amaritudine punguntur, ut simul perfundantur spirituali gaudio*). Este firesc ca un creștin care trece prin necazuri să resimtă o formă de *repugnantia* similară celei pe care a nutrit-o Petru, căruia Isus i-a profețit că îl va glorifica pe Dumnezeu prin moarte martirică (In. 21:18)¹³⁵. Spre deosebire de stoici, care recomandă supunerea *quia ita necesse sit*, Calvin consideră că niciun rău nu se poate întâmpla decât prin voia și prin providența lui Dumnezeu¹³⁶.

Spre deosebire de Luther, care atinge problema relicvelor religioase doar circumstanțial, Calvin a alocat subiectului un opuscul in-octavo (așa-numitul *Traité des reliques*¹³⁷) care a devenit un adevărat best-seller în Europa, originalul francez având parte de șapte imprimări în primele decenii de la apariție. La scurtă vreme după publicare (1543), cartea a ajuns tradusă în latină, germană, engleză și flamandă, cunoscând douăzeci de ediții până în 1622¹³⁸. În cele peste o sută de pagini ale volumului, reformatorul propune realizarea unui inventar al relicvelor care sunt

¹³² INST. III.8.5, p. 252. „Quum autem alios lenius tractet, alios asperioribus remediis purget coelestis medicus (...) neminem tamen immunem ac intactum praetermittit; quia omnes ad unum novit esse morbosos”.

¹³³ INST. III.8.7, p. 253. „Paupertas quidem, si in se ipsa aestimetur, miseria est; similiter exilium, contemptus, carcer, ignominia; mors denique ipsa extremum est omnium calamitatum”.

¹³⁴ INST. III.8.8, p. 253.

¹³⁵ INST. III.8.10, p. 254.

¹³⁶ INST. III.8.11, p. 254. „Sive paupertas, sive exilium, sive carcer, sive contumelia, sive morbus, sive orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitandum nihil istorum accidere nisi nutu ac providentia Dei”.

¹³⁷ Titlul ediției princeps, la care facem referire: *Advertissement tres vile du grand profit qui reuiendroit à la Chrestienté, s'il se faisoit inuentoire de tous les corps saintz, et reliques, qui sont tant en Italie, qu'en France, Allemaigne, Hespaigne, et autres Royaumes et pays. Par M. Iehan Caluin. IMPRIME A GENEVE, par Iehan Girard, 1543.*

¹³⁸ Carlos M. N. Eire, *War against the Idols. The Reformation of Worship from Erasmus to Calvin*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989, p. 229.

răspândite în bisericile din Europa și, tributar stilului folosit de Erasmus în *Laus stultitiae*, exemplifică absurdul venerării unor obiecte despre care se afirmă că ar fi fost legate de activitatea lui Isus, a Maicii Domnului, a apostolilor sau chiar a îngerilor.

În secțiunea privitoare la crucea lui Hristos, Calvin scrie că este conștient de mărturiile Părinților care dau credit descoperirii făcute de Elena, mama împăratului Constantin. În opinia lui, această acțiune a izvorât dintr-o *folle curiosité, une sote deuotion et inconsiderée*¹³⁹. Și dacă s-ar admite că intenția a fost laudabilă, rezultatele sunt nefaste, întrucât acum există atât de multe fragmente răspândite pretutindeni, încât pentru enumerarea lor ar fi nevoie de o carte întreagă. Dat fiind că nu există catedrală, abație sau biserică parohială care să nu pretindă că are un fragment din crucea lui Hristos, iar unele lăcașuri (la Paris, Poitiers și Roma) se laudă cu bucăți mari, Calvin ajunge la o concluzie similară celei formulate de Luther în 1527: „Brief, si on vouloit ramasser tout ce que ses trouué il y en auroit la charge d'un bon grand bateau”¹⁴⁰.

8. „ELOGIUL CRUCII” ÎN DOUĂ SCRIERI ORTODOXE DIN SEC. AL XVII-LEA: SPUNEREA LEGIEI ȘI CAZANIA LUI VARLAAM (1643)

În mod natural, tema cinstirii crucii apare și în literatura ortodoxă de limbă română. Pentru a ilustra maniera în care este discutată această temă, ne vom opri la două scrieri din secolul al XVI-lea. Primul text, *Spunerea legiei cu răspuns* – un dialog polemic între *Liuter* (exponentul gândirii protestante, *recte calvine*) și *Hristijan* (ortodoxul care își apără credința de atacurile reformate) –, conține indicii care permit datarea lui în intervalul 1640–1644. Pe baza particularităților lingvistice ale textului, Alexandru Mareș a ajuns la concluzia că scrierea poate fi pusă în seama unui copist din Transilvania sau din Moldova¹⁴¹. Autorul lucrării ar fi putut fi un ierarh moldovean (de ex., Ilie Iorest) care cunoștea tribulațiile prin care trecea ortodoxia transilvăneană, presată să adopte schimbările pro-reformă dispuse de clasa conducătoare calvină. În capul listei cu cele opt teme¹⁴² discutate de autor se află crucea, temă generatoare de polemici între „liuturi” (termen generic folosit de autor pentru a face referire la calvini) și ortodocși.

Pentru a ilustra spiritul în care se poartă dialogul dintre cele două personaje, ne vom opri asupra secțiunii în care *Liuter* îi pune în vedere adversarului său că Dumnezeu a interzis chipurile

¹³⁹ Jean Calvin, *Advertissement tres vtile*, ed. 1543, p. 28.

¹⁴⁰ Calvin, *Advertissement*, p. 29–30. Calvin preia aici critica lui Erasmus din colocviul *Pregregratio religionis ergo*, în care unul dintre personaje spune: „Idem causantur de cruce Domini, quae priuatim ac publice tot locis ostenditur, vt, si fragmenta conferantur in vnum, nauis onerariae iustum onus videri possint.” Vezi *Opera Omnia Desiderii Erasmi Roterodami, I.3 (Colloquia)*, editori L.-E. Halkin, F. Bierlaire, René Hoven, North-Holland Publishing Company, 1972, p. 478.

¹⁴¹ Alexandru Mareș, „Un text polemic românesc din prima jumătate a secolului al XVII-lea”, în *Scriere și cultură românească veche*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 119–121.

¹⁴² „Întâiu, scriu asupra liuturilor printru cruce. A doa, printru post. A treia, asupra lor cum să cade popei să nu aibă mai mult de o muiare. A patra, cum să cade vlădicului să n-aibă muiare. A cincea, printru curăția carea o hulesc erticii. A șasea, cum să cade a cinsti sfinții. A șaptea, printru pamențile morților. A opta, printru tainele creștinești carile hulesc ei.”

cioplite în închinare (Ex. 20:4)¹⁴³. *Hristijan* nu răspunde la obiecția ridicată, ci face referire la Deut. 22 (*recte* 21), în care se statuează că „De va fi neștine giudecat spre moarte, și-l vor răstigni pre lemn, să nu zăbăvească trupul pre lemn, ce a treia dzi¹⁴⁴ să-l puie în groapă, că iaste blăstămat de la Dumnădzău fiecine moare pre lemn ca să nu să spurce pământul”.

Întrucât își ia reperele nu din „scriptura legiei vechi” (i.e. Vechiul Testament), ci de la apostolul Pavel, *Hristijan* evocă textul din Gal. 3:13 („blăstămatu e fiecine ce e răstignit pre lemn”, dezvoltare a ideii din Deut. 21:23) și observă că „Domnul Hristos au răscumpărat acea moarte din blăstem, ca să nu fie blăstămat nime cine va muri cu acea moarte¹⁴⁵. Cum ne învață însuș Domnul, la Matei, în 10 zaceale, capete 39, «Cine nu va lua crucea sa și să-mi vie pre urmă nu-mi iaste destoinic», preceapeț acmu că cine nu va slăvi și nu va cinsti crucea lui Hristos nu-i iaste lui destoinic” (f. 60^v-61^r). După alte câteva citate biblice din Noul Testament care menționează crucea sau răstignirea (Gal. 6:14, Fil. 3:18, Gal. 3:1, 1Cor. 2:2, Gal. 2:19), autorul constată: „Cătră aceastea nice noi, nice Dumniile voastre n-aveț ce gice, că toată lumea cât cred în Hristos cinstesc și să închină crucei, *nu* lemnului, ce puteriei lui Hristos, ce-au făcut cu crucea” (f. 62^r).

Spunerea leagiei este remarcabilă fiindcă autorul ei propune o exegeză opusă celei practicate de autorul *Tâlcului*. Pentru autorul calvin, îndemnul lui Isus privind purtarea crucii nu are în vedere un obiect material: „Nu grăiaște Hristos să purtăm crucea de lemn ce-au purtat el ș-au murit pre ea, nici grăiaște de crucea făcută de aur sau de argint, ce lesne e a purta fățarnicilor” (f. 191^r). Citind același îndemn hristic, autorul ortodox trage o concluzie diferită: „cine nu va slăvi și nu va cinsti crucea lui Hristos nu-i iaste lui destoinic”, prin „cinstirea crucii” înțelegându-se cinstirea obiectului fizic.

A doua scriere ortodoxă la care ne oprim este așa-numita *Carte românească de învățătură* tradusă de mitropolitul Varlaam al Moldovei. Înaltul ierarh avea o bună înțelegere asupra protestantismului și nu ezita să critice acest curent teologic în *Cazania* publicată în 1643. Dacă luăm ca exemplu Omilia la Duminica a treia, A sfintei cruci¹⁴⁶, descoperim idei care se deosebesc vizibil de cele din TÂLCUL EV. Cu titlu de exemplificare, prezentăm fragmentul următor, din care rezultă importanța cinstirii crucii ca obiect:

¹⁴³ «Nu face nice un chip de câte-s pre ceriu sus, nice câte-s pre pământ gios», nice de lemn, nice de argint, nice de piatră, că nu petreace Domnul nice într-unele de acealea.” (f. 59^v). Referirea biblică indicată de autor („întâia și în a doa carte a lui Moisi, 21”) este eronată.

¹⁴⁴ Secvența „a treia dzi” nu are corespondent în textul biblic, ceea ce înseamnă că autorul (dacă el, și nu copistul, este responsabil de introducerea ei) nu pare să fi cunoscut textul biblic în detaliu. În versiunea citată, versetul conține o evidentă contradicție: pe de o parte evreilor li se spune „să nu zăbăvească trupul pre lemn”, iar pe de altă parte li se spune să-l îngroape „a treia dzi”. Redat corect, preceptul biblic din Deut. 21:23 cere îngroparea „în aceeași zi” (ebr. *bayyom hahu*?, gr. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, Vg *in eadem die*), tocmai pentru a preveni intrarea cadavrului în putrefacție și profanarea pământului în care urma să fie îngropat.

¹⁴⁵ Am ajustat punctuația introdusă de Alexandru Mareș („Un text polemic”, p. 128), care pune „punct” după „nime” și începe un enunț nou cu „cine”. Modificarea ni s-a părut a fi cerută de logica firului argumentativ. În viziunea *Hristijanului*, moartea lui Isus pe cruce înseamnă reabilitarea acestei maniere de a muri, care în Antichitate atrăgea dezonoarea în forma ei cea mai intensă. De asemenea, prezența termenului „destoinic” atât în textul biblic din Matei, cât și în explicația care urmează, impune o pauză mai mică înainte de verbul „preceapeț”.

¹⁴⁶ Sau „Învățătura la rădicarea cinstitei cruci”, din același volum, p. 304–308.

Aceasta iaste credința credincioșilor, și cine o va ținea va merge în viața de veci, iară cine o va părăsi va merge în munci. Pentr-aceea să ne închinăm Crucei, să cinstim găvoazdele [i.e. piroanele], să proslăvim pe Hristos, Cea ce s-au răstignit pre dânsa, Să-l mărturisim Dumnezău adevărat. Pre eretici să-i procleșim, pre jidovi să-i ocărăm, pre păgâni să-i batgiocurim, ce ne rād pre noi că ne închinăm lemnului și aurului și argintului”¹⁴⁷.

În același context, Varlaam sublinia diferența care se face între materialul propriu-zis și semnificația pe care o capătă el dacă ia forma crucii: „Noi acelora lucruri nu ne închinăm, ce chipul Crucei cinstim, gândind întru Hristos cel răstignit. Că de aflăm lemn sau aur, sau argint să hie într-alt chip, nu ne închinăm. Iară cându-i făcut chipul Crucei – numai atunce ne închinăm”¹⁴⁸. Din perspectivă ortodoxă, „săvai să iaste și de lemn Svânta Cruce, sau de aur, sau de argint, sau și de altă de ceva, iară puterea Celuia ce s-au răstignit pre dânsa tot lăcuiaște într-însa”¹⁴⁹.

9. CONCLUZII

În urma analizei celei de a 47-a omilii din *Cazania I* coresiană constatăm că „teologia crucii” din secțiunea centrală a omiliei este tributară concepției protestante pe care o formulează Wolfgang Musculus în comentariul său la Evanghelia după Matei. Distincția făcută de teologul alsacian între cele două ipostaze ale crucii (crucea generală și crucea specială) precum și insistența lui că purtarea crucii trebuie făcută cu bucurie se regăsesc ca atare în omilia coresiană. Catena de referințe biblice folosite de Musculus a fost preluată și ea aproape integral în textul românesc.

Unii cercetătorii au presupus că *Tâlcul evangheliilor* este o traducere (din maghiară sau din ruteană) și au încercat, fără rezultate concludente, să identifice un posibil original. Întrucât ipoteza traducerii primei cazanii coresiene în Maramureș a fost discreditată definitiv, șansele ca *Tâlcul evangheliilor* să fi fost tradus din ruteană devin aproape nule. Descoperirea făcută de noi în studiul de față, anume că autorul *Cazaniei I* a folosit selectiv informații din comentariul lui Musculus, modifică datele problemei: sursele ideilor din primul omiliar românesc nu trebuie căutate exclusiv în alte volume de predici, ci și în comentarii biblice publicate înainte de 1567.

Până la realizarea unei cercetări ample care să stabilească gradul în care a influențat Wolfgang Musculus *Tâlcul evangheliilor*, concluziile acestui studiu trebuie considerate provizorii. Putem presupune, fără riscul de a greși, că autorul a folosit Comentariul la Matei al lui Musculus și în scrierea altor omilii din *Cazania I*. De asemenea, trebuie luată în considerare și posibilitatea ca autorul *Cazaniei* să fi cunoscut și comentariul la Ioan al teologului alsacian, precum și alte lucrări ale acestuia.

¹⁴⁷ VARLAAM, p. 41.

¹⁴⁸ VARLAAM, p. 41.

¹⁴⁹ VARLAAM, p. 42.

SIGLE

- BDAG = Danker, Frederick William, ed., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago, University of Chicago Press, 2000.
- DILB = *Гістарычны слоўнік беларускай мовы* [Dicționarul istoric al limbii belaruse] ed. Аркадий Журавский, Александр Булыко, 37 vol., Minsk, 1982–2017. Disponibil online: <https://verbum.by/hsbm>.
- EDCR = *Pentateuhul. Ediția Dumitru Cornilescu revizuită*, București, Societatea Biblică Interconfesională, 2021.
- GHEȚIE–MAREȘ 1985 = Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- GHEȚIE–MAREȘ 1994 = Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Diaconul Coresi și izbânda scrisului în limba română*, București, Editura Minerva, 1994.
- INST. = *Institutio Christianae religionis, in libros quatuor nun primùm digesta, certisque distincta capitibus (...) Iohanne Calvino authore*, Oliua Roberti Stephani, Genevae, 1559.
- LHE = Johan Lust, ERIK Eynikel, Katrin Hauspie, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint: Revised Edition*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2003.
- LRDS = *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române*, I, editori Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, București, Editura Universității din București, 2014.
- LSJ = H.J. Liddell, Robert Scott, Henry Stuart Jones, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- LUTHER 1545 = H. Volz & H. Blanke (editori), *Die gantze Heilige Schrifft deudsch: Wittenberg 1545 [von] Martin Luther. Letzte zu Luthers Lebzeiten erschienene Ausgabe*, vol. 2, München, Rogner & Bernhard, 1972.
- MDA = *Малый академический словарь* [Micul dicționar academic], ed. Анастасия Евгеньева, 4 vol., Moscova, 1981–1984. Disponibil online: <https://dic.academic.ru/contents.nsf/mas/>.
- MONTANARI = Franco Montanari, *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, editors of the English edition: Madeleine Goh and Chad Schroeder, Leiden, Brill, 2015.
- MUSCULUS = *In Evang Matthaevm commentarii tribvs tomis digesti (...) per Vuoligangum Musculum Dusanum*, Basileae, 1544.
- PALIA = *Palia de la Orăștie, 1581–1582*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.
- PN = *Postilla de la Neagovo*.
- PT = *Postilla de la Tekovo*.
- SLLF = *Studii de limbă literară și filologie*, vol. 3, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.
- SSUM 16–17 = *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* [Dicționarul limbii ucrainene vechi, sec. 16 – a doua jumătate a sec. 17], red. Д. Гринчишин, М. Чікало, Liov, 17 volume, 1994–prezent, A–M.
- TÂLCUL EV. = *Tâlcul Evangheliilor și Molitevnice rumânesc*, ed. V. Drimba, București, Editura Academiei Române, 1998.
- TETRAEV. = *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, Brașov, 1560–1561*, ed. Florica Dimitrescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963.

- VARLAAM = *Carte românească de învățătură: dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svenți mari*, vol. II (textul), ed. Stela Toma, București, Editura Roza Vânturilor, 2011.
- VULG. = *Biblia Sacra Vulgata: Iuxta Vulgatem Versionem*, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1969.
- WA = *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, Weimar, 1883–2009.

THE COMMENTARY ON THE *GOSPEL ACCORDING TO MATTHEW* (1544)
 BY WOLFGANG MUSCULUS, SOURCE OF INSPIRATION FOR
TÂLCUL EVANGHELIILOR (1567), HOMILY FOR THE THIRD
 SUNDAY IN LENT

(Abstract)

Although the Protestant ideas in Coresi's early *Postil* (*Tâlcul evangheliilor*), published in 1567, have long puzzled scholars interested in the first Romanian books, attempts to trace the exact origin of these elements have yielded no decisive results. The current paper focuses on the 47th homily of the *Postil*, based on Mark 8:34–9:1, and identifies the *Commentary on Matthew* (1544) by Wolfgang Musculus (1497–1563) as one of the main sources. Commenting on Matthew 16:24–28 and its Markan parallel, Musculus introduces the concept of *duplex crux*, asserting that the common cross notwithstanding (by virtue of which all Christians must put off the flesh with its passions and desires), each believer has his or her unique cross, ordained by God. Writing at a time when the emergent magisterial Protestants were trying to forge their confessional identities in opposition to the Catholic Church, Musculus singles out Catholic monks for criticism, asserting that in pursuing asceticism they bear a cross of their own choosing, not the cross ordained by God. The Reformed theologian also writes that the cross must be borne joyfully and provides various Scriptural prooftexts to support this idea. The 47th homily of Coresi's *Postil* is developed along the same theological lines and provides strong evidence that Wolfgang Musculus served as a source of inspiration for the anonymous author of the first Romanian collection of homilies.

Cuvinte-cheie: Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, Wolfgang Musculus, *Postilla de Neagovo*, ortodoxie și Protestantism.

Keywords: Coresi, The Meaning of the Gospels, Wolfgang Musculus, The Neagovo *Postil*, Eastern-orthodoxy and Protestantism.

*Institutul Teologic Pentecostal,
 București, B-dul Uverturii, nr. 210–220
 emanuelcontac@gmail.com*

Ștefan Dumitraș

MANUSCRISUL „ȘI DACĂ...” DE LA BIBLIOTECA ASTRA. ASPECTE FORMALE, DE CIRCULAȚIE ȘI DE FILIAȚIE

Prin articolul de față, prezentăm cititorilor un manuscris eminescian aparte, mai puțin cunoscut, aflat spre păstrare în Biblioteca Județeană ASTRA din Sibiu la Serviciul „Colecții speciale”, fond „Iosif Vulcan”, ms. M.XVI/6/1. Vom cerceta documentul nu numai din punct de vedere formal, ci și în legătură cu parcursul prin timp al acestuia.

Importanța manuscrisului este stabilită de condițiile în care acesta a fost conceput și de împrejurările care au permis conservarea sa. Fiind un manuscris utilizat în tipografie, putem afirma că simpla sa existență (sau, mai bine zis, „supraviețuire”) îi conferă un statut special. Documentul în cauză devine un material rarism¹ și potențial util exegeților lui Eminescu.

1. MENȚIUNI BIBLIOGRAFICE. EXAMINAREA FORMALĂ A MANUSCRISULUI

Documentul amintit cuprinde o singură filă, având însemnări pe ambele fețe. Textul redactat pe una dintre pagini este elegia „Și dacă...”, publicată pentru întâia oară la 13/25 noiembrie 1883 în revista *Familia*². Analiza aspectului grafic al manuscrisului a condus la rezultatul că transcrierea poeziei a fost efectuată de către însuși Eminescu. Toate caracteristicile identificate corespund cu următoarea descriere a grafiei eminesciene, semnată de Henri Stahl (1877–1942): „Scris de o splendidă claritate, aliniat, rigid, cu toată lungimea rândului, cu toată micimea literilor, scris cumpătat, îngrijit, citeț, ordonat, foarte armonios. Finalele au un gest de cădelnițare”³. În plus, execuția literelor pare să fie influențată de caligrafia germană a epocii (Kurrent-Schrift), însușită atât de Eminescu, cât și de restul intelectualilor români germanofoni.

¹ Puține manuscrise utilizate în tipografie au fost păstrate (vezi, spre exemplu, ms. fotocopiata „Povestea codrului” din colecția dlui Gustave Finkelstein la A.N.R., S.A.N.I.C., fond „Eminescu, Mihai”, I/19, fol. 1r^o sau în Mihai Eminescu, *Opere*, vol. II: *Poezii tipărite în timpul vieții*. Note și variante: de la „Povestea codrului” la „Luceafărul”, ed. Perpessicius, București, Fundația Regele Mihai I, 1943, p. 15). În general, absența acestora a determinat o serie întreagă de studii și de însemnări cu privire la autenticitatea textului liric eminescian. Tocmai de aceea, existența poeziei „Și dacă...” în forma de mai sus generează o sinceră uimire.

² M. Eminescu, „Și dacă...”, *Familia*, XIX, nr. 46, 13/25 nov. 1883, p. (549).

³ Henric Stahl, *Grafologia și expertizele în scrieri. Anonimul-falșul*, București, Editura Cartea Românească, (1930), p. 74.

Versiunea de aici nu corespunde celei incluse de Titu Maiorescu în volumul *Poesii (editio princeps)*, publicată la 22 decembrie 1883/3 ianuarie 1884). În schimb, cu prilejul colacionării, am constatat că textul pare să coincidă cu varianta trimisă *Familiei*, anterioară celei tipărite în antologia din 1884.

Contactul cu poezia manuscrisă s-a realizat pe cale mediată. Am solicitat scanarea acesteia cu cele mai bune mijloace posibile, iar copia digitală ne-a fost expediată prin e-mail.

Personalul bibliotecii nu cunoaște originea ori proprietarul anterior al manuscrisului, problemă confirmată atât într-un articol de presă⁴, cât și în convorbirea telefonică purtată cu un reprezentant al instituției, doamna Delia Lugojanu, căreia îi mulțumim pe această cale. Potrivit verificărilor noastre, nu există niciun act de donație a acestui document manuscris. Totuși, având în vedere legătura acestuia cu fondul personal „Iosif Vulcan”, putem presupune că manuscrisul a aparținut editorului *Familiei*, „salvându-l” în urma culegerii de la inerenta distrugere. Observația noastră este confirmată de catalogul lui Mircea Avram, care amintește că, în 1907, a avut loc o donație amplă sub numele Aureliei Vulcan, nimeni alta decât soția lui I. Vulcan⁵. Așadar, manuscrisul poeziei „Și dacă...” a ajuns în colecția Bibliotecii ASTRA la scurtă vreme după decesul redactorului-șef al *Familiei* (după 8 septembrie 1907).

Apartenența manuscrisului la fondul documentar amintit a fost deja discutată în câteva studii de specialitate.

Întâi, în aprilie 1956, Perpessicius publică în revista *Călăuza bibliotecarului* un articol expozitiv referitor la tezaurul documentar al Bibliotecii ASTRA. Manuscrisul eminescian e menționat în treacăt, fără alte considerații⁶.

Același articol – de această dată, intitulat diferit și modificat arbitrar – este inclus în primul volum al antologiei *Alte mențiuni de istoriografie și folclor*, apărut în 1961⁷. O sumară prezentare a manuscrisului eminescian întregește acum textul. Perpessicius anunță că noile observații se întemeiază pe câteva reproduceri anastatice publicate în *Călăuza bibliotecarului*, fără să precizeze amănunte suplimentare de ordin bibliografic. Absența unei trimiteri complete a generat, în cele din urmă, dificultăți în refacerea procesului de informare a eminescologului. Sumarele și, fugitiv, conținutul *Călăuzei bibliotecarului* au fost verificate la scurt timp, dar nu au dezvăluit nicio secțiune de reproduceri anastatice. Ba mai mult, singurul material referitor la manuscrisul eminescian din Biblioteca ASTRA rămâne varianta inițială a articolului,

⁴ Izabela Paulescu, „Inedit – cum arată și unde sunt singurele manuscrise din Sibiu ale lui Eminescu”, *Ora de Sibiu*, 15 ian. 2019 [www.oradesibiu.ro/2019/01/15/inedit-cum-arata-si-unde-sunt-singurele-manuscrise-din-sibiu-ale-lui-eminescu/], accesat la 4 oct. 2022: „Conducerea Bibliotecii Județene ASTRA din Sibiu nu poate preciza cum a ajuns aici manuscrisul”.

⁵ Mircea Avram, *Catalogul manuscriselor literare (ale Bibliotecii „ASTRA”)*, Sibiu, Întreprinderea Poligrafică Sibiu, 1971, p. 5.

⁶ Dumitru S. Panaitescu (Perpessicius), „Manuscrise vechi la biblioteca din Sibiu”, în *Călăuza bibliotecarului*, IX, nr. 4, apr. 1956, p. 29–30.

⁷ Perpessicius, „Iosif Vulcan” în *Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*, vol. I: 1957–1960, București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 141–142; reluat în *Scriitori români*, vol. II, ed. Andrei Roman, Colecția „Biblioteca pentru toți”, București, Editura Minerva, 1986, p. 145.

cunoscută publicului încă din 1956. În consecință, trimiterea asumată de Perpessicius este complet fictivă.

Fără să aibă cunoștință de una dintre versiunile lucrării lui Perpessicius, Gheorghe Pavelescu oferea, în 1968, următoarele indicații bibliografice succinte: „Colecția de documente și manuscrise [a Bibliotecii ASTRA – n.n.] – cca 1600 de piese – cuprinde de asemenea material interesant pentru istoria literară. *Astfel se află aci manuscrisul poeziei lui Eminescu Și dacă...* [s.n.], șaptesprezece scrisori ale lui V. Alecsandri către Iosif Vulcan, împreună cu manuscrisul a două poezii și fragmente din *Fântâna Blanduziei și Ovidiu*”⁸.

„Catalogul manuscriselor literare (ale Bibliotecii ASTRA)” conceput de Mircea Avram în 1971 cuprinde atât o prezentare biblioteconomică a documentului, cât și un facsimil alb-negru al acestuia⁹. Informațiile tipărite în lucrarea citată au fost de un real folos.

În monografia „Eminescu la «Familia»” publicată în 1974, Lucian Drimba include o copie anastatică monocromă după manuscrisul curent. Legenda reproducerii arată că originalul este conservat la Biblioteca ASTRA¹⁰.

Ediția lui Dumitru Murărașu amintește că „manuscrisul s-a păstrat în Biblioteca Centrală din Sibiu”¹¹.

Citirea manuscrisului a devenit anevoioasă din cauza foliei de protecție sepia, adăugată nu de multă vreme. Aceasta împiedică vizibilitatea totală a intervențiilor corectorului și a grafemelor obliterate.

Starea actuală a documentului arată că, în trecut, acesta a fost împăturit în repetate rânduri și, pe alocuri, perforat. Pentru a împiedica deteriorarea acestuia, părțile fragile ori străpunse au fost acoperite și întărite cu două bentițe perpendiculare din hârtie de calc.

În urma examinării noastre, am constatat că dimensiunile manuscrisului sunt 20,8 cm (pentru lungime) și 16,5 cm (pentru lățime).

Corpul textului a fost barat printr-o linie diagonală cu ajutorul unui creion roșu, semn că manuscrisul a fost utilizat în procesul tipăririi și că, imediat după ce fusese cules, a fost notat cu acest semn distinctiv tocmai pentru a păstra ordinea în imprimarea materiei și pentru a nu repeta accidental procesul de tipărire.

Pe contrapagină, se găsește o listă de cheltuieli scrisă cu un creion negru. În baza unei analize grafologice, socotim că autorul acesteia ar putea fi redactorul-șef Iosif Vulcan.

⁸ Gh. Pavelescu, V. Spînu, G. Firănescu, „Valorificarea materialului local în lecțiile de istorie a literaturii române”, în *Limbă și literatură*, XVI, 1968, p. 253.

⁹ Mircea Avram, *op. cit.*, p. 27 și planșa nr. 6.

¹⁰ Lucian Drimba, *Eminescu la „Familia”*, Oradea, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Bihor, 1974, planșa nr. 5.

¹¹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. III: Poezii (3), ed. Dumitru Murărașu, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1995, p. 328. Editorul își întemeiază afirmația prin citarea lucrării lui Kakassy Endre, „Eminescu élete és költészete” (1962), care trebuia să conțină un facsimil al acestui manuscris. Verificările întreprinse de noi nu validează această sursă bibliografică.

În colțul din dreapta, sus, stă scrisă (cu un creion negru?) coloncifra „14.”. Numerotarea a fost executată, probabil, de către Eminescu¹² (cf. ms. BAR [Biblioteca Academiei Române] 2281, fol. 30v^o). La stânga, citim „familia”, iar un rând mai jos, „1^{so}” (forma abreviată a numeralului ordinal maghiar *első* = „prim”, „dintâi”)¹³.

În dreapta asterismului tipografic (*), întâlnit frecvent în manuscrisele eminesciene (îndeosebi în poeziile ciclice, după cum remarca Perpessicius¹⁴), se găsește numărul „VI”, scris cu un creion albastru. Probabil că însemnarea aparține poetului. Această cifră romană arată, în schimb, că poezia de față este a șasea dintre cele dăruite de Eminescu redactorului, poziție socotită în funcție de ordinea publicării acestora în *Familia*¹⁵. Este posibil ca Iosif Vulcan să fi stabilit de la bun început un program editorial paralel, consacrat exclusiv scrierilor primite de la Eminescu, fapt care l-a determinat să numeroteze fiecare poezie în parte. Totodată, nu este inadmisibil ca notația să aparțină lui Eminescu¹⁶, iar programul editorial să fie, de fapt, un consens între poet și redactorul-șef. Cert este că, mai târziu, atât asterismul, cât și numeralul au fost barate prin drepte paralele și transversale, iar deasupra lor a fost adăugat cu cerneală violetă titlul „Și dacă...”, toate acestea fiind executate de către redactorul-șef¹⁷.

¹² Perpessicius, *op. cit.*, 1986, p. 145: „În dreapta, fila poartă cifra 14 notată de Eminescu”.

¹³ Această manieră de scriere a numeralului în limba maghiară preia modelul ortografic specific limbii latine medievale, utilizat frecvent și în secolul al XIX-lea (spre exemplu, *primo* devenea 1mo sau 1mo; *secundo*, 2° ori 2do; *tertio*, fie 3°, fie 3mo ș.a.m.d.). Prescurtarea anunță că poezia eminesciană, reprezentând prima parte a materiei acumulate pentru numărul respectiv al publicației, deschide coloanele *Familiei*.

¹⁴ *Ibidem*: „Titlul prim era dintii semnul celor trei stele (*) obișnuit în poeziile ciclice”. Nu i se poate atribui acestui simbol tipografic valoarea de titlu. În cazul lui Eminescu, asterismul indică fie o nouă secțiune într-un text amplu, fie scindarea unor texte corelate (privitor la o chestiune similară, și anume poeziile autografe trimise *Convorbirilor literare* în febr. 1878, vezi M. Eminescu, *op. cit.*, p. 43–44: „Originalul manuscrisului, în care poezia nu are titlu și e despărțită de *Singurătate* prin * a fost reprodus întocmai și în *Convorbiri literare*. Și deși era vorba de o a patra poezie [...], tabla de materii pe anul respectiv nu înregistrează pe *Departate sunt de tine*, fie pentru că n-avea titlu, fie că o considera, cum și este mai la urma urmei, drept partea a doua a *Singurătății*”).

¹⁵ Indicăm mai jos ordinea publicării celor șapte poezii eminesciene în periodicul „Familia”: 1) 24 apr./6 mai 1883 – „S-a dus amorul...”; 2) 15/27 mai 1883 – „Când amintirile...”; 3) 5/17 iun. 1883 – „Adio...”; 4) 17/29 iul. 1883 – „Ce e amorul?”; 5) 28 aug./9 sept. 1883 – „Pe lângă plopii fără soț...”; 6) 13/25 nov. 1883 – „Și dacă...”; 7) 12/24 febr. 1884 – „Din noaptea...”. Având în vedere că cifra VI arată poziția stabilită în ordinea publicării poeziilor, am putea crede că autorul notației trebuie să fie Iosif Vulcan și nu Eminescu, contrar afirmațiilor lui Perpessicius: „și alături cifra VI, notată tot de poet” (*ibidem*). Din nefericire, analiza grafologică realizată cu prilejul redactării articolului nu e concludentă. Mai mult, textele memorialistice rămase atestă numai faptul că poetul consimțise la publicarea operelor, fără a fi cunoscute condițiile impuse. Pentru a compara grafia manuscrisului în cauză cu alte specimene, vezi, spre exemplu, ms. BAR 2282, fol. 72°, ms. BAR 2283, fol. 29° și scrisoarea lui I. Vulcan către acad. Simion Florea Marian din 18 dec. 1905, conservată la Muzeul Bucovinei în fondul „Memoriale”. Probele manuscrise indicate mai sus avansează ipoteza că Eminescu ar fi fost autorul însemnării. Prin urmare, aderăm la opinia emisă de Perpessicius.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Confirmăm observațiile lui Perpessicius: „Cum poeziile s-au publicat rând pe rând și nu toate deodată, Iosif Vulcan a barat primul titlu, peste care a adaos, cu scrisul său, de alt gen și altă ortografie: „Și dacă...” (*ibidem*).

Deducem de aici că Eminescu nu și-a intitulat în niciun fel poezia și că, probabil, Iosif Vulcan a îndeplinit această ultimă atribuție prin preluarea structurii lexicale recurente în text. Este, totuși, mai credibil ca redactorul să fi numit poezia numai după întâiul vers, așa cum procedase în cazul celorlalte șase texte lirice (de pildă, poezia „Adio” a purtat inițial titlul „De-acuma...”).

Sub poem, în marginea dreaptă, a fost alăturat numele autorului („M. Eminescu”), întrucât textul nu fusese semnat (paternitatea trebuia clarificată), iar, la baza filei, a fost înregistrat titlul „O regină pe tron”. Deasupra acestei însemnări, în partea stângă a filei, stă scris cuvântul maghiar „jóu” (forma arhaică pentru *jó*, având înțelesul de „bun”, „bine”; contextual, „finalizat”, „încheiat”). Notația arată că poezia s-a sfârșit și că urmează o altă scriere sau o altă secțiune textuală. Cuvântul poate indica, în aceeași măsură, conformitatea textului cules cu cel din manuscris. Completările¹⁸ sunt caligrafiate cu aceleași particularități întâlnite și în titlul poeziei. Autorul lor trebuie să fie tocmai redactorul și proprietarul revistei *Familia*, întrucât acesta rânduia materia pentru hebdomad¹⁹ și făcea, în consecință, ajustările ortografice.

Apariția unor structuri maghiare nu este deloc întâmplătoare; tipografia orădeană a lui Eugeniu Hollósy avea, cu siguranță, angajați care nu puteau recepta instrucțiuni de paginație decât în această limbă²⁰.

Versurile lui Eminescu împart pagina revistei cu un fragment din scrierea critică „O poetă pe tron”, semnată de maramureșeanul Petre Dulfu (n. 1856, Tohat, azi în jud. Maramureș – d. 1953, București). Privind retrospectiv, constatăm că ultimul titlu din manuscrisul eminescian se aseamănă izbitor cu titlul lucrării lui Dulfu, ceea ce ne convinge pe deplin că documentul conservat la Biblioteca Județeană ASTRA a fost utilizat în procesul de tipărire a revistei *Familia* și că, implicit, a făcut parte din seria de poeme dăruite lui Iosif Vulcan.

2. ITINERARIUL MANUSCRISULUI

2.1. Întâlnirea dintre Mihai Eminescu și Iosif Vulcan²¹

Manuscrisul poeziei „Și dacă...” nu cuprinde nicio informație cu privire la contextul în care a ajuns în proprietatea redactorului-șef Iosif Vulcan. De aceea,

¹⁸ *Ibidem*: „în stânga, însemnări ale redactorului, cu indicații de paginație”.

¹⁹ Pe ultima pagină din numerele *Familiei*, stă tipărit întotdeauna: „Proprietar, redactor răspunzător și editor: Iosif Vulcan”.

²⁰ Perpessicius indică într-un studiu: „«Familia», care pe deasupra lucra cu zețari străini” (Perpessicius, *Studii eminesciene*, ed. Ileana Ene, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2001, p. 31).

²¹ Reluăm și întregim analiza întreprinsă de Perpessicius în a sa ediție critică (Mihai Eminescu, *op. cit.*, vol. III: Poezii tipărite în timpul vieții. Note și variante: de la „Doina” la „Kamadeva”, ed. Perpessicius, București, Fundația Regele Mihai I, 1944, p. 25–26).

am încercat să clarificăm această problemă. O notiță²² publicată în revista *Familia* la 27 iunie/9 iulie 1899 oferă câteva indicații precise:

„În primăvara aceluia an [*i.e.* 1883 – n.n.], Iosif Vulcan, petrecând în București la Sesiunea generală a Academiei Române, a avut plăcerea să asiste și la o serată literară la dl Titu Maiorescu. În aceea, neuitatul nostru Eminescu a cetit șapte dintre cele mai nouă poezii ale sale, cari au electrizat pe toți și au fost întâmpinate cu aplauze entuziaste.

Dl Maiorescu, afabil și gentil ca totdeauna, a rugat pe ilustrul poet să dea poeziile acelea «Familiei». Eminescu a consimțit cu plăcere, căci astfel revini la vechia sa vatră și poeziile (*S-a dus amorul, Când amintirea, De-acuma, Ce e amorul, Pe lângă plopii fără soți* (sic!), *Și dacă...*) apărură pentru prima oară în «Familia» din 1883 și una (Din noaptea...) în 1884.

Întorcându-se acasă, redactorul nostru a trimis autorului un modest onorar, la care Eminescu i-a răspuns prin o scrisoare mai lungă²³.

Chiar dacă relatarea pare sigură, vom continua să reflectăm asupra conținutului excerptat²⁴.

Potrivit fragmentului, Iosif Vulcan s-a întâlnit atât cu Eminescu, cât și cu Maiorescu în primăvara anului 1883 (așadar, cândva în intervalul 1 martie–1 iunie 1883). Știm că participarea lui Vulcan la *acea* serată literară a Junimii a fost ocazionată de Sesiunea generală a Academiei Române; prin urmare, redactorul bihorean se afla în București din rațiuni strict profesionale. Întâmplător, probabil la sfârșitul ședințelor prestabilite, Titu Maiorescu i-ar fi invitat pe Iosif Vulcan și pe alți membri ai Academiei Române la una din seratele Junimii, act generos care a prilejuit ulterior întrederea dintre Eminescu și nașul său literar²⁵.

²² Textul, aparținând lui Iosif Vulcan, în ciuda anonimității sale, a fost conceput pentru a însoți, cu titlu de comentariu, o scrisoare incompletă, astăzi, îndeobște cunoscută. Este vorba de scrisoarea eminesciană adresată lui I. Vulcan în primăvara anului 1883 (fără îndoială, înainte de 28 iunie/10 iulie 1883), prin care poetul îi mulțumește acestuia pentru onorariul dobândit din publicarea unor „lucrări literare”. Scrisoarea marchează cea dintâi retribuție pe care Eminescu a încasat-o din tipărirea creației sale beletristice. Gh. Călinescu califica epistola drept „recunoscătoare, dar de o volubilitate dureroasă”, fiind și un document elocvent al pesimismului eminescian (George Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Colecția „Biblioteca școlară”, București / Chișinău, Editura Litera Internațional, 1997, p. 300).

²³ „O scrisoare inedită a lui Eminescu”, *Familia*, XXXV, nr. 26, 27 iun./9 iul. 1899, p. (301), col. I.

²⁴ Intenția noastră de a demonstra veracitatea întâmplării prin invocarea unor surse paralele se fundamentează pe înțelegerea eronată a textului citat; spre exemplu, Lucian Drimba afirmă: „I. Vulcan, care se întorcea de fiecare dată de la București încărcat de manuscrise solicitate de el sau oferite din partea unor colaboratori mai vechi sau noi pentru revista sa, *i-a cerut poetului și «finului său literar» poeziile citite* [s.n.], ca să le publice în «Familia». Dând ascultare cererii lui Vulcan, dar și recomandării lui T. Maiorescu, Eminescu i le-a oferit cu plăcere” (Lucian Drimba, *Eminescu la „Familia”*, Oradea, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Bihor, 1974, p. 23). Deși Drimba citează în subsol comentariul publicat în coloanele *Familiei*, rescrierea sa depășește cadrul voinței auctoriale, modificând astfel adevărul istoric. Nu Vulcan a cerut textele, ci însuși Maiorescu.

²⁵ Iosif Vulcan i-a atribuit poetului patronimul *Eminescu* prin simpla echivalare a sufixului de origine sârbă (-ovici) cu cel românesc (-escu). Poetul a adoptat numai decît modificarea, fără împotriviri sau remușcări ulterioare (atestate). Hotărârea este motivată *in extenso* într-un articol din *Familia* (Iosif Vulcan, „Epilog la primele poezii ale lui Eminescu”, *Familia*, XXV, nr. 26, 25 iun./7 iul. 1889, p. 307).

Conform *Analelor Academiei Române*, Sesiunea generală din 1883 a fost inaugurată la 15/27 martie 1883 și s-a încheiat la 10/22 aprilie 1883. Dintre toate procesele-verbale ori anexele întocmite, numai „Raportul secretarului general pentru închiderea sesiunii generale” confirmă participarea lui Iosif Vulcan la această succesiune de întruniri. V.A. Urechia, în calitate de secretar general al ședinței publice solemne din 10/22 aprilie 1883, afirma în cadrul raportului sus-menționat că „dintre membrii corespondinți esteri am văzut cu plăcere la ședințele noastre pe dl Iosif Vulcan”²⁶. De aici, conchidem că redactorul *Familiei* a fost nelipsit de la cele 24 de adunări.

Așadar, este aproape sigur că Iosif Vulcan s-a aflat în capitala Regatului României vreme de aproximativ o lună (15/27 martie–10/22 aprilie 1883), iar serata literară a Junimii trebuie să se fi petrecut în perioada indicată.

Jurnalul lui Titu Maiorescu („Însemnări zilnice”) conține anumite mențiuni scrise care pot rafina investigația noastră. În seara zilei de 23 martie/4 aprilie 1883, avusese loc o ședință extinsă a Junimii, la care participase un număr impresionant de invitați. Maiorescu rezumă evenimentul astfel:

„Mercuri 23 Martie 83 sara, «Junimea» de vr'o 42 (de) membri. Alecsandri a cetit frumoasa comedie nouă «Fântâna Blanduziei». Față: dl și doamna Roman din Pesta, dl și drele Crețeanu, dna Leon Ghica, les Rosetti, les Sevescu, les Mandrea, Episc(opul) Melchisedek, Știrbey, Babeș, Sbiera, Marienescu, *Vulcan* [s.n.], Portius, Exarchu etc. etc. Până după 12 ore”²⁷.

Constatăm că, între cei prezenți la eveniment, figurează Iosif Vulcan.

La o primă vedere, extrasul de mai sus ar soluționa problema ridicată, întrucât fragmentul diaristic și comentariul din revista *Familia* par să conțină informații echivalente („primăvara” – „23 martie”; „serată literară” – „sara”; prezența lui Iosif Vulcan – atestată în ambele texte). În ciuda acestui fapt, jurnalul mai cuprinde o notiță similară:

„Miercuri 30 Martie/11 Apr. Foarte urâtă vreme. Seara «Junimea»: Alecsandri, *Transilvănenii* [s.n.] ș.a.m.d. Marienescu (după o solemnă introducere) a citit novela (!) sa cu Zâne ale florilor, «Steaua fetei»...”²⁸.

Ne atrage atenția apelativul „Transilvănenii” (în original, „Siebenbürger”; în alte traduceri, „ardeleni”). E posibil ca acesta să fi fost stabilit în funcție de însemnarea

²⁶ AA.VV., *Analele Academiei Române*, s. II, vol. V: Ședințele ordinare din 1882–1883 și Sesiunea generală a anului 1883, § 1. Partea administrativă și debaterile, București, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1884, p. 128.

²⁷ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. II (1881–1886), ed. I. Rădulescu-Pogoneanu, București, Editura Librăriei Socec & Co. S.A., (1939), p. 167; Titu Maiorescu, *Opere*, s. II: Jurnal, vol. II: 1883–1889, Colecția „Opere fundamentale”, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2017, p. 40–41.

²⁸ *Ibidem*, p. 170; *ibidem*, p. 46 (textul tradus) și 844 (textul original, în germană).

anterioară și conceput pentru a nu rescrie numele fiecărui invitat în parte. Așadar, prin noțiunea amintită, am putea înțelege acea parte din invitații menționați la 23 martie/4 aprilie 1883 care erau domiciliați în Imperiul Austro-Ungar (spre exemplu, Vincențiu Roman, Vincențiu Babeș, probabil Iosif Vulcan ș.a.). Din fire lapidar, Maiorescu păstrează un limbaj concis inclusiv în jurnal. Deși însemnarea este un bun exemplu al stilului laconic maiorescian, aceasta nu folosește prea mult în cadrul analizei de față. Nu cunoaștem cu precizie sfera grupului numit „Transilvănenii”, deoarece Maiorescu nu o comunică în mod expres, astfel că orice discuție privitoare la glosarea substantivului dat devine pur ipotetică²⁹. Mențiunea fiind echivocă, nu avem deci siguranța că Iosif Vulcan a participat la ultima reuniune amintită.

Cu alte cuvinte, prezența lui Iosif Vulcan în 30 martie/11 aprilie 1883 la serata literară a Junimii rămâne doar o presupunere, în vreme ce participarea sa la ședința din 23 martie/4 aprilie 1883 este o certitudine. Despre situația lui Eminescu, nu cunoaștem încă nimic precis.

Exceptând cele două notițe prezentate până acum, Maiorescu nu însemnează nicio informație cu referire la Junimea, la Eminescu ori la Iosif Vulcan în intervalul 15/27 martie–10/22 aprilie 1883. Având în vedere consecvența cu care criticul își înregistrase de-a lungul timpului rezumatul fiecărei ședințe literare, putem susține că lipsa mențiunilor este un semn indubitabil că nu fusese organizată nicio întâlnire junimistă în acel răstimp. În schimb, apare în mod repetat instituția Academiei Române, dovadă că Maiorescu luase parte la Sesiunea generală: „Ziua de naștere a Liviei. Soare, dar frig. Câteșitrei la Băneasa, cules viorele vinete. Apoi la Academie” (luni, 28 martie/9 aprilie 1883)³⁰, „În toate aceste zile, Academie...” (duminică, 3/15 aprilie 1883)³¹, „Între acestea, Academie și alergătură pentru chestiunea Institutului lui Melik” (joi, 7/19 aprilie 1883)³² etc.

Consultând periodicul *Familia*, ale cărui pagini cuprindeau adeseori cronici, recenzii, prezentări sau note de drum, am observat câteva cronici literare importante, semnate cu pseudonimul „A.C. Șor.”, în spatele căruia se ascundea Iuliu I. Roșca (1858–1940, autor dramatic, poet, traducător).

În numărul din 10/22 aprilie 1883 al *Familiei*, cronicarul informează:

„Mercuri seara [30 martie/11 aprilie 1883 – n.n.], a fost cea din urmă serată literară la dl Maiorescu, șirul lor întrerupându-se în vederea sărbătorilor Învierii

²⁹ O formulă similară întâlnim în memoriile lui Iacob Negruzzi: „Junimea a fost mai multă vreme în luptă cu Urechia, chiar afară de Revista contimporană, deși acest autor ar fi voit totdeauna să trăiască bine cu noi, apoi cu mulți scriitori români din Austria [s.n.], precum, de exemplu, Gh. Bariț, Vulcan, Popfîu, Ar. Densușianu și alții, cu întreaga societate academică, până în momentul când părăsi în limbă, literatură și ortografie direcția ce-i dăduse Cipariu, Laurian, Maxim și Fontanin” (Iacob Negruzzi, *Amintiri de la Junimea*, ed. Ioana Pârvulescu, Colecția „Vintage”, București, Editura Humanitas, 2011, p. 217). Cu toate acestea, structura nu ne folosește prea mult, de vreme ce nu are parte de o contextualizare strictă.

³⁰ Titu Maiorescu, *Însemnări...*, p. 167.

³¹ *Ibidem*, p. 170.

³² *Ibidem*, p. 171.

cari s-apropie. Dl dr. At.M. Marienescu ne-a citit cu această ocaziune mai multe fragmente din însemnata D-Sale novelă: *Regina stelelor*, foarte interesantă din punctul de vedere al florei și mitologiei populare române. Apoi s-au citit mai multe poezii inedite din ale dlui Eminescu, ce vor apărea succesiv în coloanele «Familiei» [s.n.] și un catren adresat dlui Alecsandri de dl Hășdău care-și exprimă iubirea și admirațiunea către Horațiu al Romanilor și Alecsandri al Românilor. D-Sa a binevoit a părăsi aceste versuri «Familiei» și deci cetitorii vor avea în curând mulțămirea de a le gusta³³.

Programul prezentat în fragmentul de mai sus corespunde în câteva rânduri cu a doua notiță diaristică a lui Maiorescu. Observăm că excerptele devin complementare din punct de vedere informațional.

Cu o săptămână în urmă, Duiliu Zamfirescu (sub pseudonimul Don Padil) publicase deja în *România liberă* o cronică literară amănunțită referitoare la cele două întruniri. Despre momentele eminesciene, se spun următoarele:

„Miercurea trecută, 30 martie [s.n.], s-au citit la dl Maiorescu următoarele lucrări:

[...]

După aceea, dl Eminescu și-a cetit singur un șir de poezii, pregătite pentru revizta dlui Iosif Vulcan, unele mai frumoase decât altele. Suavitătea limbei acestui om dă poeziilor sale un farmec cu totul deosebit, iar sferile ideale, în cari aleargă cugetarea sa, le întipărește cu o seninătate cerească³⁴.

Un an mai târziu, în numărul din 5/17 februarie 1884, este publicat un rezumat al celor două serate literare. Autorul, însuși redactorul Iosif Vulcan, nu ezită să reliefeze succesul poeziilor eminesciene („Acolo [...] Eminescu a electrizat pe toți cu poeziile sale mai nouă”, „Eminescu ne-a încântat cu șapte poezii, publicate mai târziu în foaia noastră³⁵”).

Revederea lui Vulcan cu Eminescu s-a petrecut încă de la prima serată, căci, în „frumoasa societate” – spune academicianul – „revăzui după 12 ani pe genialul Eminescu și pe alți cunoscuți, beletriști, ziariști, profesori etc.”³⁶.

O simplă coroborare a tuturor textelor indicate până acum ne arată că serata cea dintâi începuse în jurul orei 20:00, sfârșindu-se după miezul nopții. Putem presupune că același interval orar a fost alocat și celei de-a doua ședințe literare.

Iosif Vulcan motivează întreruperea seratelor prin programarea, la scurtă vreme, a alegerilor. Potrivit jurnalului lui Maiorescu, alegerile parlamentare au

³³ A.C. Șor. (Iuliu I. Roșca), „Cronică bucureșceană” (§ Cea din urmă serată-naintea sărbătorilor), în *Familia*, XIX, nr. 15, 10/22 apr. 1883, p. 180, col. I.

³⁴ Don Padil (Duiliu Zamfirescu), „Cronică literară. Duminică, 2 aprilie”, în *România liberă*, VII, nr. 1.731, 3/15 apr. 1883, p. 3, col. IV.

³⁵ Iosif Vulcan, „Suverniri bucureșcene. Seratele literare la dl Maiorescu”, în *Familia*, XX, nr. 6, 5/17 febr. 1884, p. 69.

³⁶ *Ibidem*.

succedat sărbătorilor pascale³⁷. În culegerea discursurilor parlamentare ale aceluiași autor, se spune că „nouăle alegeri se fac în decursul lui aprilie (1883)”³⁸ sau că „alegerile cele noi se fac la sfârșitul lui aprilie”³⁹. Argumentul lui Iosif Vulcan pare mai convingător decât cel invocat de Iuliu I. Roșca, având în vedere implicarea junimiștilor în chestiuni de ordin politic. Prezența lui Titu Maiorescu era decisivă. Criticul își asuma cu tenacitate calitatea de amfitrion și de moderator al seratelor literare, mai ales după stabilirea sa definitivă la București, în 1874.

Prin urmare, momentul reîntâlnirii dintre M. Eminescu și I. Vulcan este seara zilei de 23 martie/4 aprilie 1883. Declamațiile poetului au loc o săptămână mai târziu, la serata literară din 30 martie/11 aprilie 1883. Condițiile în care cele șapte poezii manuscrise au ajuns în proprietatea lui Iosif Vulcan sunt următoarele: 1. emoția stârnită de revederea lui Eminescu cu nașul său literar după o foarte lungă perioadă (12 ani); 2. recepția favorabilă din partea auditoriului a celor șapte poezii de dragoste; 3. îndemnul lui Maiorescu pentru o nouă colaborare a poetului cu I. Vulcan.

2.2. Exemplarul ajuns la *Fântâna Blanduziei*. Intuiția lui Perpessicius

În paginile consacrate notelor și variantelor poeziei „Și dacă...”, editorul Dumitru S. Panaitescu (Perpessicius) arată că versiunea dăruită lui Iosif Vulcan a fost realizată prin aplicarea unor emendări asupra variantei A. Această versiune primă a fost redactată încă din 1882, în vreme ce modificările ulterioare, care au generat versiunea tipărită în *Familia*, au fost notate până la întâlnirea dintre Vulcan și Eminescu⁴⁰.

În schimb, Perpessicius observă că textul publicat în coloanele *Familiei* este reluat sub formă manuscrisă facsimilată în revista *Fântâna Blanduziei* la scurtă vreme după decesul poetului. Plecând de la această constatare, editorul formulează o ipoteză succintă: „Explicația acestei identități [între textul *Familiei* și cel

³⁷ În 12/24 aprilie 1883, Maiorescu face câteva vizite electorale în județul Vaslui. Vinerea Mare are loc pe 15/27 aprilie 1883, iar Sfintele Paști, pe 17/29 aprilie 1883. Marți, 19 aprilie/1 mai 1883, Maiorescu întocmește o listă a alegătorilor colegiului I, care vor primi exemplare din scrisoarea electorală. Joi, 21 aprilie/3 mai 1883, liderul Junimii îl votează pe George D. Vernescu, membru al opoziției, și primește depeșe de felicitare pentru obținerea poziției de deputat al colegiului I. Din aceste însemnări fulgurante, rezultă că alegerile parlamentare s-au suprapus cu sărbătorile pascale. Maiorescu și restul junimiștilor sunt concentrați asupra mișcărilor politice dinamice din acea perioadă.

³⁸ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, vol. III (1881–1888), București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1899, p. 206.

³⁹ Titu Maiorescu, *op. cit.*, 1899, p. 44; vezi și Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, ed. Stelian Neagoe, Seria „Istorie”, București, Editura Humanitas, 1994, p. 137–138.

⁴⁰ Mihai Eminescu, *op. cit.*, vol. III: *Poezii tipărite în timpul vieții. Note și variante: de la „Doina” la „Kamadeva”*, ed. Perpessicius, București, Fundația Regele Mihai I, 1944, p. 79 și 82.

facsimilat – n.n.] poate că trebuie căutată în existența mai multor copii originale – afară dacă, printr-o împrejurare, ce nu ne este cunoscută, autograful *Familiei* va fi ajuns din nou la București⁴¹. Ediția Vatamaniuc, apărută în 2011, arată că „versiunea din manuscrisul din urmă [ms. BAR 2261, fol. 322r^o – n.n.] pare să fi circulat și în copii în forma definitivă”⁴². Afirmatia nu este coroborată cu un fundament bibliografic, ceea ce ne face să credem că editorul doar a preluat ipoteza enunțată încă din 1944.

Astfel, s-a dovedit necesară colaționarea celor două manuscrise pentru a confirma sau infirma presupunerea lui Perpessicius.

Colectivul periodicului *Fântâna Blanduziei* însoțea textul facsimilat cu următoarea justificare:

„Și dacă ramuri..., autograful pe care îl dăm azi cititorilor, după cum vor observa ușor toți cari cunosc volumul de poezii al lui Eminescu, se deosebește în versurile din urmă ale strofelor I și II de bucata tipărită cu acelaș titlu în volum; n-am putut constata cu siguranță care din aceste două forme e anterioară celeilalte”⁴³.

Prin raportare la bibliografia eminesciană existentă în 1889, constatările redacției sunt pertinente, însă nu contribuie în vreun fel la nuanțarea investigației noastre. Colectivul nu observă identitatea dintre manuscrisul tipărit și versiunea *Familiei*.

Într-adevăr, așa cum postula Perpessicius, cele două manuscrise cuprind aceeași variantă a elegiei „Și dacă...”.

Din punct de vedere formal, există câteva diferențe minore, dar care stabilesc filiația dintre cele două versiuni. Manuscrisul dăruit lui Iosif Vulcan este caligrafic, redactat cu grijă. Cel ajuns în redacția de la *Fântâna Blanduziei* pare a fi o transcriere neglijentă a celui din urmă (grafia este prelungă, șerpuitoare și de dimensiuni mai mici). În plus, ortografia variază în anumite locuri, dar fără să afecteze conținutul ori înțelesul poetic. Eminescu are obiceiul de a omite virgule, cratime ori apostrofuri în bruioane sau în notații expeditivă, adică în situațiile în care numai ideea prezenta importanță și nu forma în care aceasta era expusă. De aici, se pot înțelege graba și, implicit, neglijența cu care a fost redactată copia. Aceste observații confirmă intuiția lui Perpessicius și filiația dintre duplicate.

În concluzie, manuscrisul eminescian conservat la Biblioteca ASTRA trebuie valorificat ca material literar semnificativ. Exemplarul se poziționează într-o specie limitată a instrumentelor de cercetare în eminescologie, iar traseul prin timp al documentului poate fi cunoscut în cele mai mici detalii. Reamintim că textul manuscris există, că a fost și este consultat, dar și că poartă o valoare intrinsecă, datorată inclusiv itinerariului său.

⁴¹ *Ibidem*, p. 82.

⁴² Mihai Eminescu, *Opere*, vol. I: *Poezii*, ed. Dimitrie Vatamaniuc, București, Editura Națională, 2011, p. 772.

⁴³ AA.VV., „Ecouri”, în *Fântâna Blanduziei*, s. II, nr. 2, 8–15 oct. 1889, p. (1), col. III.

ANEXĂ

Prezentăm în continuare prima pagină a manuscrisului, și anume poezia *Și dacă...*, în transcrierea lui Eminescu. Semnalăm, totodată, ajustările grafice ale lui Iosif Vulcan, care a pregătit textul în vederea publicării, modificând sistemul de scriere eminescian în acord cu normele redacției revistei *Familia*. Variațiile formale ale versurilor sunt redate cu fidelitate, iar în aparatul critic, expunem atât intervențiile corectorului (A), cât și diferențele duplicatului facsimilat în *Fântâna Blanduziei* (B). Între croșete, notăm pasaje care au fost barate, iar între paranteze unghiulare, completările noastre.

familia

1^{so}

(1r^o)

14.

Și decă...

[[* VI]]

[[Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur' plopii
E, ca în jalea care-o am,
Să-mi pae că te apropii;

5

Și dacă stele bat în lac,
Adâncu-i luminându 'l,
E, ca durerea să mi-o 'mpac
La tine-avându-mi gândul;

10

Și dacă nouri deși se duc
De ese 'n luciul luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine 'ntotdeauna.]]

M. Eminescu.

jóu

O regină pe tron.

A. 1. Și decă ramuri bat în geam 4. Să-mi pae că te apropii; 5. Și decă stele bat în lac,
6. Adâncu-i luminându-'l, 7. E, ca durerea să mi-o 'mpac 8. La tine-avându-mi gândul; 9.
Și decă nouri deși se duc, 11. E ca aminte să-mi aduc **Spre deosebire de ms., revista atestă
câteva emendări suplimentare, dar care nu denaturează substanța lirică. Le reproducem în
continuare cu titlu de variațiuni minore, strict grafice:** 6. Adâncu-i luminându-l, 7. E, ca durerea
să mi-o 'mpac, 12. De tine 'n totdeauna.

B. 2. Și se cutremur plopii, 3. E, ca în jalea care o am 4. Să mi pae că te apropii
5. Și dacă stele bat în lac 7. E ca durerea să mi o'mpac 8. La tine-avându'mi gândul 10. De ese 'n
luciu luna 11. E ca aminte să mi aduc 12. De tine n totdeuna.

THE „ȘI DACĂ...” (‘AND IF’...) MANUSCRIPT FROM ASTRA LIBRARY.
FORMAL DETAILS, ASPECTS OF CIRCULATION AND FILIATION

(Abstract)

In the foregoing article, we analysed the manuscript of a poem written by Mihai Eminescu (1850–1889), *And if* (published in 1883), which belonged to editor Iosif Vulcan. We focused primarily on the formal description of the manuscript, including the page imposition details or those related to authorship. The history of this document also occupies a major part of the present research. Our aims were to establish the connection between two different copies of the same text and to shed light on the significance this manuscript has in terms of valuable resources in Eminescology.

Cuvinte-cheie: Mihai Eminescu, *Și dacă...*, manuscris, Biblioteca ASTRA, filiație, circulație, colaționare.

Keywords: Mihai Eminescu, *And if*, manuscript, ASTRA Library, filiation, circulation, collation.

*Universitatea din București,
Facultatea de Litere
Str. Edgar Quinet, nr. 5–7, București
stefan.dumitras@gmail.com*

Alexandru Mareș

**DIN ISTORIA CRIPTOGRAFIEI ROMÂNEȘTI:
CIFRUL UNUI DREGĂTOR MOLDOVEAN
DIN SECOLUL AL XVIII-LEA**

Cunoscând interesul nostru pentru limbajul cifrat, domnul Alin-Mihai Gherman a binevoit să ne expedieze facsimilul a două pagini manuscrise aparținând unei versiuni inedite a *Psaltirii în versuri* a lui Teodor Corbea¹; la mijlocul celei de a doua pagini se află reprodusă „țifra jupânului Lupul a doauo” (vezi fig. 1). Specificația „a doauo” indică, în cazul de față, că avem de-a face cu o versiune a cifrului diferită de o altă versiune cifrată aparținând aceluiași personaj.

Cifrul respectiv este unul compozit, alternând litere chirilice cu litere latine și grecești, dar, în câteva situații, și cu cifre și chiar cu semne speciale (ϸ, μ, ϳ). Reproducem conținutul acestui sistem criptic care conține 34 de semne: ϸ, λ, ε, ς, 4, 2, h, w, м, 2, п, а, в, в, г, д, е, ж, з, h, к, л, ъ, μ, α, π, ϳ, ρ, ϑ, ч, ш, в, ц, о.

În șirul celor 34 de semne grafice, primele 11 semne sunt urmate de alte 11 semne, reprezentate în exclusivitate prin litere dispuse, cu o singură excepție (h), în ordinea alfabetului chirilic. Dacă ținem seama de această dispunere, care nu poate fi întâmplătoare, obținem primele 11 echivalări ale acestui cifru:

а = ϸ	ж = h
в = λ	з = w
в = ε	h = м
г = ς	к = 2
д = 4	л = п
е = 2	

¹ Vezi Alin-Mihai Gherman, „Un manuscris necunoscut al lui Teodor Corbea”, în *Limba română*, LXXI, 2022, nr. 1–2, p. 95–99.

De remarcat că echivalările stabilite sunt confirmate de adnotatorul acestui cifru, care sub primele opt semne grafice a notat cu o scriere greu descifrabilă echivalările corespunzătoare (vezi fig. 2: reproducere mărită).

↶	λ	ε	s	4	2	h	w
А	В	В	Г	Д	Е	Ж	З

Restul de 12 semne grafice, urmând probabil aceeași dispunere ca mai sus, permit stabilirea altor șase relații:

ʒ = ъ	в = м
ч = њ	ц = ѓ
ш = α	о = ρ

Prin alcătuirea compozită pe care o deține, cifrul de față aparține cifrurilor diplomatice². În componența actuală (34 de semne, 17 echivalări), acest cifru, pe care îl considerăm creat pentru încifrarea textelor redactate în limba română, este incomplet, întrucât nu conține echivalările pentru cel puțin 14 litere ale alfabetului chirilic: и, м, н, п, р, с, т, ъ, ф, ѓ, ю, љ, ѝ, џ, și ѡ³. În operația de criptare, aceste litere sunt, prin urmare, redată în clar; cf. însă cinci dintre ele care primesc o dublă valoare: м = м și h, н = н și л, р = р și о, т = т și в, ъ = ъ și ʒ. De reținut că și в este înlocuit o dată prin ε și altă dată prin м. Principala particularitate a acestui cifru rămâne, fără îndoială, substituția parțială. Pentru a putea explica structura cifrului nostru ne putem raporta la un alt cifru diplomatic (*cifrul chirilic*, în clasificarea noastră), întemeiat, de asemenea, pe o substituție parțială a alfabetului chirilic (18 echivalări)⁴. În consecință nu trebuie să fim surprinși de faptul că în „șifra jupânului Lupul” puțin peste jumătate din literele acestui alfabet este înlocuită prin alte semne grafice, restul literelor fiind reproduse în clar. Trebuie totuși să ne întrebăm dacă, prin felul în care a fost alcătuit, cifrul respectiv asigura securitatea mesajelor transmise, în cazul în care acestea ar fi fost interceptate de potențiali adversari? În principiu, cum unele semne ale acestui cifru corespundeau la două litere (в = ε și м, 2 = ε și к etc.), un mesaj încifrat în această manieră ar fi

² Vezi lucrarea noastră, *Scrierea tainică la români*, București, 2007, p. 102–110: cifrurile combinate I și II pentru criptarea textelor românești.

³ Nu am inclus aici literele і, њ, ж și ѡ, întrucât sunetele pe care le reproduc puteau fi notate, la fel de bine, prin alte litere: і notat prin и și ї, њ, і notați prin ъ, њ, și ж, о notat prin о și ѡ.

⁴ Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 99.

trebuie să creeze destule dificultăți celor care încercau decriptarea lui. Spunem în principiu, pentru că în practică, în funcție de felul în care era conceput la nivel lingvistic un astfel de mesaj, exista riscul ca, în urma încifrării, unele cuvinte precum мѣриѡ, митѣ, пипѣ, прин, сѣръ etc. să rămână în realitate neschimbate grafic, iar altele ca дин, лиспѣ, мѣргѣ, пѣтар etc. să primească forme puțin modificate (4ин, писпѣ, мѣрсѣ, пѣпѣ^ρ) și, totodată, ușor de descifrat. Totuși, un context de tipul пѣзеще те мѣриѡ па де пѣрчи ши полони сарѣтѣ în criptare forma пѣвѣѣ2 пѣ мѣриѡ пѣ 42 пѣрѣши си прпрни, a cărei decriptare nu este atât de ușoară cum s-ar crede la prima vedere (cuvântul мѣриѡ fiind redat în clar), întrucât literele п, ρ și ѣ sunt întrebuițate, fiecare în parte, cu o dublă valoare. Considerațiile noastre de până acum sunt firește lipsite de un suport documentar real, pe care nu-l poate reprezenta decât un text autentic cifrat prin sistemul criptic al jupânului Lupul. Abia atunci, încercându-se descifrarea lui, se va putea constata dacă echivalările stabilite de noi se justifică într-adevăr.

Versiunea inedită a *Psaltirii în versuri*, terminată și legată în timpul vieții lui Teodor Corbea⁵, a fost elaborată la Kiev. Aici, Corbea, care deținea în Ucraina două sate dăruite de Petru cel Mare⁶, locuia de ani buni, cel târziu din 1717–1718⁷, în apropierea Mănăstirii Lavra Pecerska, unde era înmormântat fratele său, David Corbea⁸. E firesc să ne întrebăm dacă transcrierea „îfiei jupânului Lupul” nu i-a aparținut lui Teodor Corbea, cunosător avizat al cifrurilor diplomatice. Răspunsul este negativ, întrucât scrisul însemnării care cuprinde cifrul respectiv este deosebit de scrisul lui Teodor Corbea, prezent în facsimilul reprodus de noi pe pagina din partea stângă (vezi fig. 1), unde acesta a notat o scurtă cugetare în versuri (cf. fig. 3: reproducere mărită)⁹:

„Orice faci, la svârșit caută
Să nu te ducă la ceartă.
Orice socotești a face
Vezi, la sfârșit, să fie pace”.

⁵ Alin-Mihai Gherman, *op. cit.*, p. 96.

⁶ P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*. Ediție îngrijită de Silvia Panaitescu. Prefață, note și bibliografie de Dan Zamfirescu, 1971, p. 602–603.

⁷ Paul Cernovodeanu, „O familie de diplomați din Transilvania la cumpăna dintre veacurile XVII și XVIII: Corbea din Șcheii Brașovului”, în *Studii și materiale de istorie medie*, XXIII, 2005, p. 155, Alin-Mihai Gherman, *op. cit.*, p. 20.

⁸ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 601.

⁹ Ductul literelor cu care este scrisă această cugetare (vezi fig. 1) este identic cu ductul literelor din reproducerea *Psaltirii în versuri* existentă în manuscrisul kievean (vezi facsimilul publicat de Alin-Mihai Gherman, *op. cit.*, p. 99).

Cum codul de față aparține cifrurilor diplomatice, posesorul lui pare a fi fost un dregător, poate chiar unul de rang înalt. Pe de altă parte, știind că *Psaltirea în versuri* a fost terminată în 1720¹⁰ și că în vecinătatea cifrului se află o însemnare din 23 ianuarie 1726¹¹, se poate presupune că scrierea „țifrei” s-a realizat în intervalul delimitat de aceste două date. Prin urmare, în identificarea jupânului Lupul, urmează să avem în vedere doi factori: funcția de dregător și, respectiv, intervalul sus-menționat. În rândul dregătorilor munteni și moldoveni purtând numele Lupul în intervalul 1720 – 23 ianuarie 1726 nu ne este cunoscută decât o singură persoană. E vorba de serdarul Lupul, amintit în cronicile moldovene în timpul domniilor lui Mihai Racoviță (a treia domnie: 1716–1726) și Grigore Ghica (prima domnie: 1726–1733)¹². Pentru un serdar sau, cum am spune astăzi, comandant de oaste (mai ales de călărime), folosirea cifrului era, probabil, o deprindere indispensabilă. S-ar mai putea invoca o persoană în postura de posesor al cifrului de față, și anume Costachi Lupul, mare vornic și caimacam (†1716). Dacă „țifra jupânului Lupul” i-a aparținut, într-adevăr, putând s-o întrebuițeze în corespondența purtată, printre alții, și cu Teodor Corbea, nu ar fi exclus ca fiul său, Iordache Costache, devenit mare stolnic în 1726¹³, să fi apelat la rândul său la această „țifra”, ceea ce ar justifica consemnarea ei în manuscrisul *Psaltirii în versuri*. Considerentele expuse în legătură cu persoana căreia i-a putut aparține acest cifru rămân, din păcate, în sfera simplelor speculații, câtă vreme nu pot primi o confirmare documentară. Desigur, aflarea cândva a unui text criptat cu „țifra” respectivă ar putea, în urma decriptării, să ne furnizeze identitatea jupânului Lupu. Dar descoperirea unui asemenea text are puține șanse de a deveni în viitor o realitate, știut fiind că, după descifrarea mesajului lor, textele criptate erau, din diverse motive (de securitate, în primul rând) distruse.

Pentru istoria criptografiei românești, cifrul de față prezintă interes din trei motive: 1) este primul cifru structurat după modelul cifrurilor diplomatice, care aparține unui dregător, provenind, probabil, din Moldova, 2) este întemeiat pe o substituție parțială (reprezentând al doilea exemplu cunoscut) și 3) apelează, în câteva situații, la semne grafice cu valoare dublă.

¹⁰ Alin-Mihai Gherman, *op. cit.*, p. 96–97.

¹¹ Însemnarea, din care nu putem distinge decât primul rând, și acesta nu în întregime („Ghen. 23 1726. Am trimis pe” este scris de aceeași mână care a notat mai sus, pe aceeași pagină, „țifra jupânului Lupul”).

¹² *Cronica anonimă a Moldovei 1661 – 1729 (Pseudo-Amiras)*. Studiu și ediție critică de Dan Simonescu, București, 1975, p. 101, 134.

¹³ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 696; cf. 698, 710, 711.

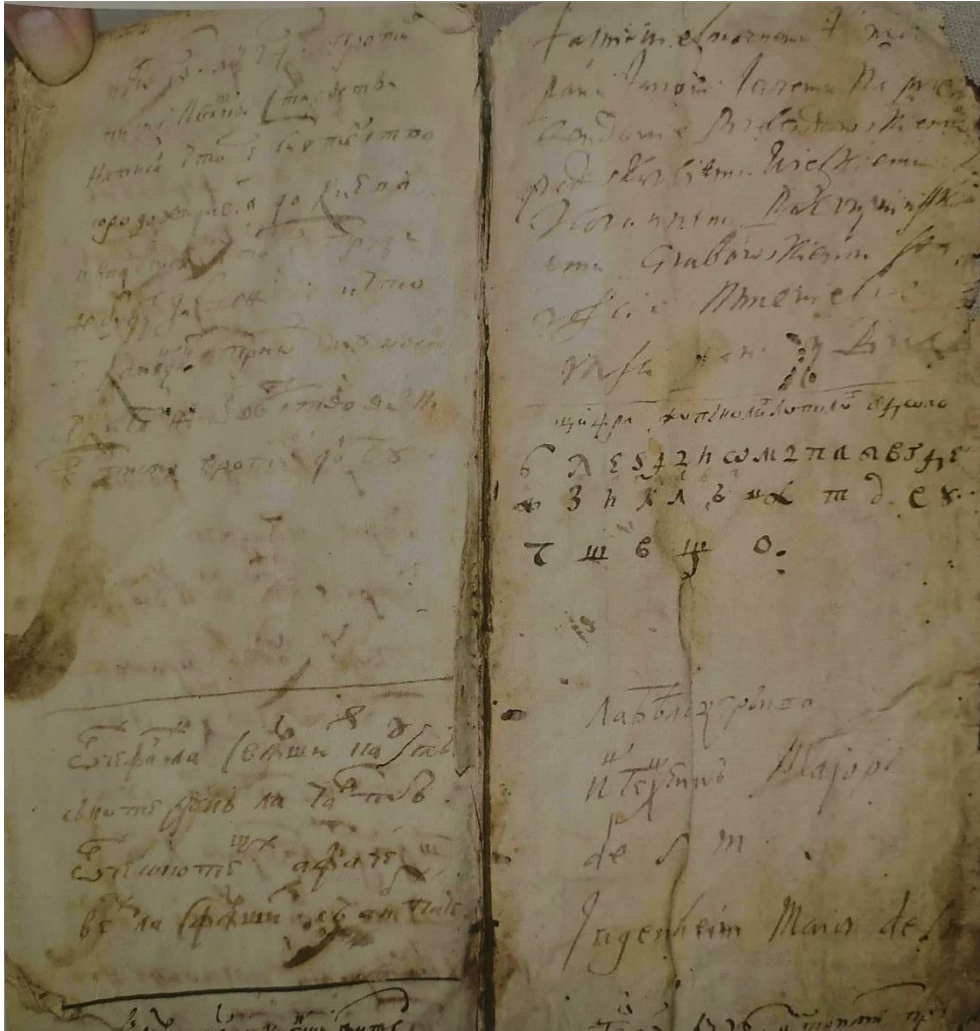

Fig. 1

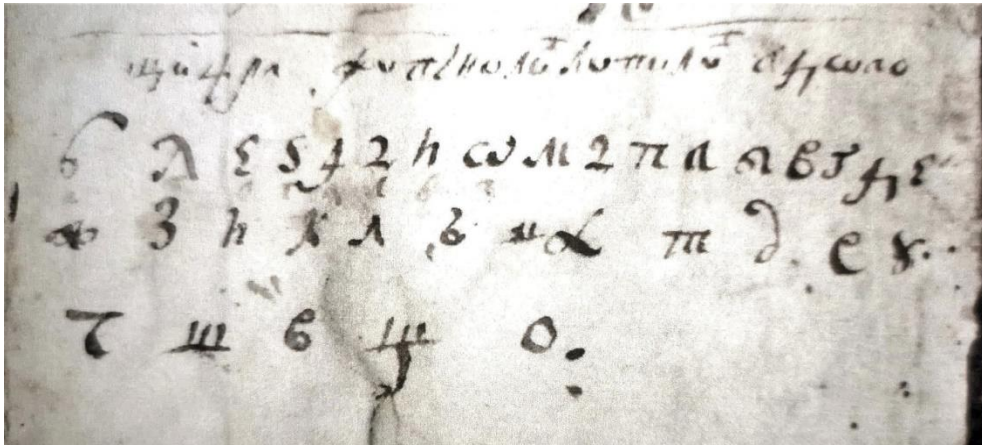

Fig. 2

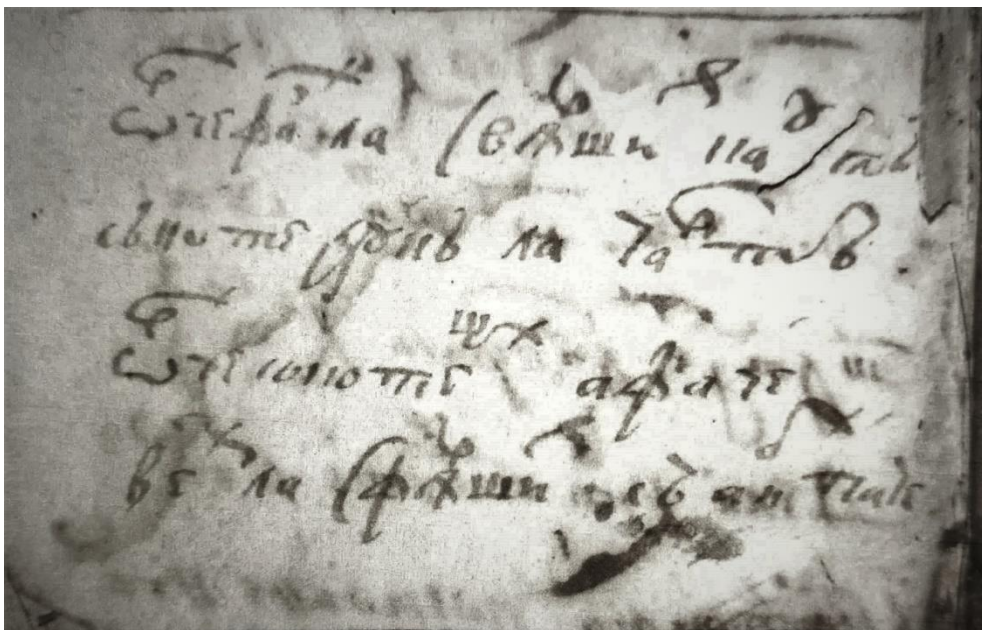

Fig. 3

EXTRAIT DE L'HISTOIRE DE LA CRIPTOGRAPHIE ROUMAINE:
LE CHIFFRE D'UN DIGNITAIRE MOLDAVE DU XVIIIe SIÈCLE

(Résumé)

Une note, écrite sur une page du *Psautier en vers* transposé par Théodore Corbea en 1720, contient le chiffre d'un seigneur Lupul. C'est un chiffre composite, formé par 34 signes, alternant des lettres cyrilliques, grecques et latines, mais aussi des chiffres. Par la manière dont il a été créé, ce chiffre appartient, probablement, à un dignitaire moldave: Lupul, le commandant de la cavalerie, ou Iordache Costache, le grand écurier (le fils de Costache Lupul). Ce chiffre présente de l'intérêt du point de vue structurel: il est fondé sur une substitution partielle et recourt, dans quelques situations, aux signes spéciaux ayant une double valeur.

Cuvinte-cheie: cifru diplomatic, jupânul Lupul, Teodor Corbea, Lupul serdarul, Iordache Costache, mare stolnic.

Mots-clés: chiffre diplomatique, le seigneur Lupul, Théodore Corbea, Lupul, le commandant de la cavalerie, Iordache Costache, le grand écurier.

*Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
alexandru.mares.ilir@gmail.com*

Teodor Oancă

NUME DE FAMILIE PROVENITE DIN TERMINOLOGIA OLĂRITULUI

Meșteșugul olăritului era cunoscut în Europa încă din epoca neolitică. Se apreciază că arta confecționării din lut a unor obiecte folosite pentru păstrarea lichidelor și a produselor necesare preparării și conservării hranei „au fost făurite în țările vechilor culturi înalte, îndeosebi în Persia, India, Egipt, Mexic și Peru” (Lips, 1960, p. 194). În decursul timpului, arta olăritului a cunoscut faze superioare de dezvoltare, ultima și cea mai importantă fiind roata olarului. „Cunoscută din cele mai îndepărtate timpuri ale Antichității, roata olarului era curent întrebuințată în secolul al X-lea în țările române; utilizarea ei nu a încetat, de-a lungul perioadei migrațiilor (în secolele IV–XII).” (Giurescu, 1973, p. 192). Olăritul în țările române a cunoscut o fază nouă de dezvoltare, începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea, când a început să se utilizeze „roata olarului cu învârtire rapidă pe întreg teritoriul Moldovei și Țării Românești, indiferent că e vorba de sat, domeniu sau oraș” (Olteanu, 1969, p. 106).

Meșteșugul olăritului s-a dezvoltat pe cuprinsul României și datorită influenței grecești, prin coloniștii greci care s-au stabilit în centrele urbane de la Marea Neagră (Tomis, Calatis, Histria).

Un factor important în dezvoltarea olăritului îl constituie existența materiei prime: „Olăria se face din pământ de oale, adică din pământ des, gras, brânzos, uneori căinos; din pământ care asudă, care purează, care se încheagă asemenea cerii, care se-ntinde precum coca, care pare că unge la mână. Un așa pământ se găsește în locuri speciale. Olarii știu să afle vâna, stratul de pământ bun” (Iordache, 1996, p. 55).

Meșteșugul olăritului a apărut și s-a dezvoltat acolo unde exista materie primă din belșug (pământ special pentru oale) și oameni interesați să practice această meserie. De regulă, aceștia erau țărani, dar pe măsură ce s-a lărgit aria de desfășurare a produselor ceramice meseriașii s-au îndreptat spre târguri, dispunând acolo de posibilități sporite de vânzare a mărfii. Așa au apărut renumite centre de olărit, multe dintre ele existând și în prezent. Gh. Iordache, 1996, p. 91, a identificat 45 de centre de olărit.

Privit în ansamblul său, meșteșugul olăritului a reprezentat un salt important al omului în afirmarea propriei existențe: trecerea de la consumarea cărnii fripte la consumul de carne gătită. Oala de gătit, cratița, ceaunul, cana, plosca au devenit obiecte indispensabile unei bucătării chiar sărăcăcioase. Prin tratament termic, posibil datorită obiectelor de ceramică, unele legume, neconsumabile în stare crudă, au putut fi gătite. Prelucrarea pentru consum a produselor alimentare a avut

ca urmare îmbunătățirea condițiilor de trai, sporirea capacității de adaptare a omului la transformările pe care mediul i le impunea.

Moștenit din latină, numele meseriei de *olar* (*ollarius*) face trimitere la cel mai important vas dintr-o bucătărie țărănească: *oala*, de la care a rezultat rom. *oală*. Reținem definiția pentru *oală* din DLRM: „Vas de lut ars, de metal sau de porțelan, cu gura largă, folosit pentru pregătirea bucatelor, pentru păstrarea lor”. Așadar, principala întrebuințare a oalei este cea pentru pregătirea bucatelor. De aici rezultă importanța obiectului, fapt care a generat numele meseriei.

Toate numele obiectelor rezultate în urma procesului de fabricare a produselor din ceramică, numele uneltelor folosite și ale instalațiilor fabricării produselor finite (precum cuptorul de ardere, roata olarului), numele meseriei practicate, precum și numele motivelor ornamentale cu care se împodobesc unele produse ceramice alcătuiesc terminologia olăritului. Ea s-a fixat în timp fie din cuvinte împrumutate, ca nume ale unor obiecte ajunse la olari români (bărdac < tc. *bardak*, blid < v. sl. *bliudŭ*, borcan < bg. *burkan* etc.), prin transfer de nume de la un obiect la altul, cu deosebire în cazul motivelor florale sau zoomorfe, sau moștenite din latină.

Meseriile dispun de o terminologie proprie (cf. Teodor Oancă, „Nume de familie provenite din terminologia păstorească”, în *Philologia*, Chișinău, nr. 3, septembrie–decembrie, 2021, p. 57–71; „Nume de familie provenite din terminologia prelucrării lemnului”, în *Philologia*, Chișinău, nr. 1, ianuarie–aprilie, 2022, p. 95–118; „Nume de familie provenite din terminologia prelucrării pieilor”, în *Philologia*, Chișinău, nr. 2, mai–august, 2022, p. 54–76). Unele apelative din cadrul acestor terminologii au servit ca sursă de creare de porecle atribuite unor persoane. Am definit porecla ca fiind „rezultatul codificării printr-un nume comun a unei particularități fizice, psihice, morale și de comportament care caracterizează o persoană, căreia i se atribuie acel nume” (Oancă, „Particularități fizice, psihice, morale și de comportament generatoare de antroponime”, în *Dacoromania*, XXIV, 2019, nr. 2, p. 169–182). De regulă, o poreclă se naște spontan. „Punctul de la care putem vorbi de nașterea unei porecle este constatarea unui fapt. Constatarea presupune identificarea unei particularități”. (Oancă, 2019, p. 34). Prin generalizare, porecla devine supranume, având rol de nume de familie neoficial. Consacrarea supranumelor ca nume de familie oficiale s-a realizat în 1895 prin *Legea asupra numelui*.

ANEXĂ

Aolăriței 214: O-4 (DJ); M-10 (5-BZ, 1-GR, 4-TR); ML-171 (13-BC, 63-BT, 21-IȘ, 9-NȚ, 65-SV); T-8 (2-BV, 6-HD); BNT-2 (1-CS, 1-TM); B-19. Nume de familie rezultat de la supranumele soției olarului.

Bădână 6: O-1 (MH); M-5 (AG). < *bădână* „putinei ceramic în care de bătea laptele” (Iordache, 1996, p. 175).

Bărdac 24: O-9 (3-DJ, 2-GJ, 1-MH, 2-OT, 1-VL); M-5 (PH); T-4 (1-CJ, 3-HD); BNT-5 (2-CS, 3-TM); B-1. < *bărdac* „urcioc în care se țin lichidele alcoolice, oțetul, untdelemnul” (Iordache, 1996, p. 161).

- Bărdăcuț 8:** CR-8 (AR). < *bărdăcuț*, diminutiv al lui *bărdac*.
- Berbeniță 36:** T-31 (HD); B-5. < *berbeniță* „borcan mai zvelt, cu buza răsfrântă și cu toarele lipite de peretele vasului” (Iordache, 1996, p. 155).
- Bilcă 127:** O-1 (OT); M-9 (2-CL, 5-GR, 2-PH); D-1 (CȚ); T-60 (10-AB, 2-CJ, 31-MȘ, 17-SB); CR-17 (AR); BNT-11 (7-CS, 4-TM); B-28. < *bilcă* „oală mică de lut” (L. reg. p. 75).
- Bîrdac 124:** O-73 (1-DJ, 5-GJ, 33-MH, 34-VL); M-5 (4-AG, 1-PH); T-1 (SB); BNT-42 (34-CS, 8-TM); B-3. < *bârdac*, variantă a lui *bărdac*.
- Bîrnă 145:** O-41 (32-DJ, 1-GJ, 7-OT, 1-VL); M-70 (3-BR, 28-CL, 1-GR, 2-IL, 7-PH, 29-TR); ML-11 (NȚ); MR-5 (MM); T-1 (BV); CR-5 (1-BH, 4-SJ); BNT-7 (TM); B-5. < *bârnă*, ornament care constă în „brâuri simple, linii frânte sau ondulate” (Iordache, 1996, p. 101).
- Bîtu 388:** O-21 (5-DJ, 11-GJ, 5-OT); M-273 (6-AG, 53-BZ, 35-DB, 19-IL, 155-PH, 5-TR); D-9 (CȚ); ML-41 (4-BC, 4-BT, 7-GL, 6-NȚ, 3-SV, 6-VR, 11-VS); T-29 (24-BV, 4-CJ, 1-MȘ); BNT-9 (1-CS, 8-TM); B-6. < *bât* „pârghie din alcătuirea râșniței de măcinat smalțul” (Iordache, p. 146).
- Blid 46:** D-6 (CȚ); ML-21 (1-BC, 2-IȘ, 18-VR); T-5 (3-BV, 1-CJ, 1-SB); CR-2 (BH); B-12. < *blid* „strachină, vas ceramic”.
- Blidar 1759:** O-1 (GJ); M-6 (PH); D-2 (CȚ); ML-16 (3-BT, 1-GL, 3-IȘ, 9-SV); MR-524 (323-MM, 201-SM); T-193 (2-AB, 44-BN, 26-BV, 60-CJ, 58-HD, 3-SB); CR-802 (408-AR, 244-BH, 150-SJ); BNT-199 (3-CS, 196-TM); B-16. < *blidar*. DNFR înregistrează sensurile: „olar”, „dulap pentru păstrat blidele”.
- Blidariu 1096:** O-80 (8-DJ, 13-GJ, 53-MH, 2-OT, 4-VL); M-5 (1-PH, 4-TR); ML-53 (13-BC, 2-NȚ, 35-SV, 3-VS); MR-4 (3-MM, 1-SM); T-48 (5-AB, 5-BN, 30-HD, 8-SB); CR-66 (56-AR, 10-GH); BNT-790 (466-CS, 324-TM); B-45. < *blidar*.
- Blidaru 1561:** O-294 (18-DJ, 115-GJ, 89-MH, 26-OT, 46-VL); M-632 (57-AG, 19-BR, 318-BZ, 3-CL, 810DB, 6-IL, 148-PH); D-60 (39-CȚ, 21-TL); ML-209 (74-BC.8-GL, 8-IȘ, 5-NȚ, 17-SV, 94-VR, 3-VS); MR-12 (MM); T-100 (1-AB, 14-BN, 41-BV, 10-CJ, 2-CV, 14-HD, 16-HG, 12-MȘ); CR-12 (BH); BNT-91 (69-CS, 22-TM); B-151. < *blidar* „persoană care confecționează blide”.
- Blidișel 47:** M-3 (PH); CR-40 (AR); BNT-4 (CS). < *blidișel*, diminutiv de la *blid*. (MCD, 1960, I, p. 56).
- Boacăna 40:** M-20 (7-BR, 13-CL); ML-11 (VR); B-9. < *boacăna* „tipsie” (L. reg. 1960, p. 11).
- Bobic 644:** O-132 (1-DJ, 127-GJ, 4-VL); M-154 (142-AG, 1-BZ, 2-CL, 4-IL, 5-PH); D-11 (9-CȚ, 2-TL); ML-58 (44-BC, 9-GL, 5-VR); MR-3 (SM); T-14 (2-BV, 9-HD, 3-SB); CR-6 (BH); BNT-228 (157-CS, 71-TM); B-38. < *bobic* „ceașcă de țuică”.
- Boboc 11159:** O-1538 (836-DJ, 219-GJ, 203-MH, 89-OT, 191-VL); M-3034 (548-AG, 503-BR, 272-BZ, 222-CL, 98-DB, 354-GR, 243-IL, 446-PH, 348-TR); D-574 (488-CȚ, 86-TL); ML-3371 (731-BC, 145-BT, 219-GL, 709-IȘ, 496-NȚ, 281-SV, 397-VR, 393-VS); MR-78 (51-MM, 27-SM); T-712 (25-AB, 7-BN,

- 393-BV, 27-CJ, 5-CV, 152-HD, 11-HG, 24-MȘ, 68-SB); **CR**-105 (85-AR, 14-BH, 6-SJ); **BNT**-213 (83-CS, 130-TM); **B**-1534. < *boboc* (de flori), ornament.
- Bolache 187:** **M**-151 (25-BR, 110-BZ, 1-DB, 12-IL, 3-PH); **D**-1 (CȚ); **ML**-20 (6-BC, 8-GL, 6-IȘ); **T**-10 (BV); **B**-5. < porecla *Bol* (< bol = strachină) + suf. *-ache*.
- Bold 1665:** **O**-373 (107-DJ, 8-GJ, 6-MH, 206-OT, 46-VL); **M**-469 (147-AG, 5-BR, 20-BZ, 167-CL, 66-DB, 4-GR, 5-IL, 8-PH, 47-TR); **D**-61 (22-CȚ, 39-TL); **ML**-53 (23-BC, 3-BT, 19-GL, 8-IȘ); **MR**-5 (1-MM, 4-SM); **T**-308 (101-AB, 15-BV, 8-CJ, 119-HD, 55-MȘ, 60-SB); **CR**-107 (99-AR, 8-BH); **BNT**-154 (47-CS, 107-TM); **B**-135. < *bold* „produs de ceramică pentru împodobirea caselor” (Iordache, 1996, p. 184).
- Borcan 3186:** **O**-1013 (189-DJ, 318-GJ, 37-MH, 177-OT, 292-VL); **M**-844 (139-AG, 23-BR, 195-BZ, 31-CL, 103-DB, 43-GR, 74-IL, 147-PH, 89-TR); **D**-262 (234-CȚ, 28-TL); **ML**-348 (50-BC, 19-BT, 29-GL, 96-IȘ, 11-NȚ, 82-SV, 55-VR, 6-VS); **MR**-19 (3-MM, 16-SM); **T**-186 (6-AB, 75-BV, 13-CJ, 82-HD, 2-HG, 8-SB); **CR**-18 (10-AR, 6-BH, 2-SJ); **BNT**-102 (41-CS, 61-TM); **B**-394. < *borcan* „vas cu capac, cu sau fără toarte și cu gura mai mică decât a oalelor de aceeași capacitate” (Iordache, 1996, p. 155).
- Bota 11108:** **O**-102 (21-DJ, 9-GJ, 22-MH, 27-OT, 23-VL); **M**-108 (25-AG, 1-BR, 3-BZ, 8-CL, 11-DB, 5-GR, 2-IL, 52-PH, 1-TR); **D**-114 (103-CȚ, 11-TL); **ML**-291 (19-BC, 9-BT, 18-GL, 116-IȘ, 19-NȚ, 101-SV, 9-VS); **MR**-2580 (1842-MM, 738-SM); **T**-5497 (1188-AB, 476-BN, 202-BV, 1171-CJ, 55-CV, 1179-HD, 229-HG, 753-MȘ, 244-SB); **CR**-1573 (579-AR, 782-BH, 212-SJ); **BNT**-509 (56-CS, 450-TM); **B**-337. < *botă* „mai făcut din lemn de fag cu care se mărunțește pământul de oale” (Iordache, 1996, p. 80).
- Boț 1160:** **O**-5 (1-DJ, 4-GJ); **M**-8 (3-AG, 2-BR, 1-IL, 2-PH); **D**-12 (5-CȚ, 7-TL); **ML**-270 (13-BC, 2-GL, 10-IȘ, 1-SV, 19-VR, 225-VS); **MR**-143 (135-MM, 8-SM); **T**-73 (47-BN, 10-BV, 7-CJ, 7-HD, 1-HG, 1-MȘ); **CR**-242 (70-AR, 168-BH, 4-SJ); **BNT**-369 (9-CS, 360-TM); **B**-38. < boș „cocoloș” (DNFR).
- Brad 2374:** **O**-78 (10-DJ, 3-MH, 46-OT, 19-VL); **M**-101 (12-AG, 5-BR, 1-BZ, 2-CL, 23-DB, 11-GR, 2-IL, 42-PH, 3-TR); **D**-29 (28-CȚ, 1-TL); **ML**-129 (11-BC, 5-BT, 29-GL, 13-IȘ, 30-SV, 6-VR, 35-VS); **MR**-50 (47-MM, 3-SM); **T**-1088 (390-AB, 3-BN, 52-BV, 286-CJ, 47-HD, 71-MȘ, 239-SB); **CR**-398 (274-AR, 98-BH, 26-SJ); **BNT**-113 (6-CS, 107-TM); **B**-388. < *brad* „ornament”.
- Brăduț 14:** **M**-8 (1-DB, 7-PH); **ML**-1 (VS); **MR**-2 (MM); **T**-2 (BV); **B**-1. < *brăduț* „ornament”.
- Bruj 300:** **M**-4 (2-AG, 2-CL); **D**-2 (CȚ); **ML**-1 (NȚ); **MR**-7 (MM); **T**-274 (251-BN, 3-BV, 19-CJ, 1-HG); **BNT**-3 (2-CS, 1-TM); **B**-9. < *bruj* „bucată de pământ din care se modelează un vas” (Iordache, 1996, p. 85).
- Bruș 6:** **ML**-3 (BC); **T**-3 (2-BN, 1-HD). Variantă a lui *bruj*.
- Bujbă 7:** **O**-7. < *bujbă* „oală mare pentru fiert mâncare” (L. reg. 1960, p. 28).
- Bulină 34:** **ML**-33 (SV); **BNT**-1 (TM). < *bulină* „motiv ornamental”.
- Burlan 2407:** **O**-1005 (102-DJ, 562-GJ, 12-MH, 162-OT, 167-VL); **M**-713 (133-AG, 18-BR, 152-BZ, 25-CL, 72-DB, 13-GR, 8-IL, 278-PH, 14-TR); **D**-37 (30-CȚ,

- 7-TL); **ML**-88 (10-BC, 2-BT, 16-GL, 10-IȘ, 4-NȚ, 1-SV, 26-VR, 19-VS); **T**-187 (8-AB, 98-BV, 2-CV, 68-HD, 6-MȘ); **CR**-15 (8-AR, 2-BH, 5-SJ); **BNT**-16 (9-CS, 7-TM); **B**-346. < *burlan* „tub cilindric de tinichea sau de olane, prin care trece fumul din sobă în coș; urloi” (DEX).
- Buș 537:** **O**-30 (4-DJ, 10-GJ, 10-MH, 3-OT, 3-VL); **M**-43 (2-AG, 1-BR, 4-DB, 2-GR, 1-IL, 28-PH, 5-TR); **D**-3 (1-CȚ, 2-TL); **ML**-1 (NȚ); **MR**-1 (MM); **T**-23 (8-AB, 2-HD, 13-SB); **CR**-49 (42-AR, 1-BH, 6-SJ); **BNT**-40 (38-CS, 2-TM); **B**-138. < *buș* „bucată de pământ din care se modelează un vas”. Sinonim cu *cocoloș*, *bruș*, *gogoloș*, *gogoloi*, *boboloș*, *bruj*, *boț*. (Iordache, 1996, p. 85).
- Butuc 2426:** **O**-125 (1-DJ, 2-GJ, 2-MH, 15-OT, 105-VL); **M**-335 (14-AG, 148-BR, 35-BZ, 39-CL, 9-DB, 4-GR, 52-IL, 19-PH, 15-TR); **D**-265 (164-CȚ, 101-TL); **ML**-1067 (95-BC, 20-BT, 233-GL, 221-IȘ, 235-NȚ, 13-SV, 90-VR, 160-VS); **MR**-3 (MM); **T**-310 (57-AB, 16-BN, 85-BV, 4-CJ, 7-CV, 37-HD, 1-HG, 4-MȘ, 99-SB); **CR**-128 (5-AR, 123-BH); **BNT**-19 (3-CS, 16-TM); **B**-174. < *butuc* „piesă din alcătuirea rășniței de măcinat smaltul” (Iordache, 1996, p. 146).
- Cană 1156:** **O**-186 (61-DJ, 42-GJ, 22-MH, 58-OT, 3-VL); **M**-511 (30-AG, 112-BR, 25-BZ, 114-CL, 1-DB, 10-GR, 121-IL, 59-PH, 29-TR); **D**-21 (20-CȚ, 1-TL); **ML**-79 (46-GL, 10-IȘ, 6-SV, 3-VR, 14-VS); **T**-18 (11-BV, 1-CJ, 3-HD, 3-SB); **CR**-48 (AR); **BNT**-13 (TM); **B**-280. < *cană* „vas de ceramică pentru băut lichide”.
- Cantă 414:** **O**-3 (VL); **D**-5 (CȚ); **ML**-53 (1-IȘ, 4-NȚ, 48-VS); **MR**-126 (118-MM, 8-SM); **T**-203 (10-AB, 15-BN, 7-BV, 164-CJ, 2-HD, 1-MȘ, 4-SB); **BNT**-9 (2-CS, 7-TM); **B**-15. < *cantă* „vas de lut cu coadă, larg la gură ca o ulciță (un fel de cană mai mare)” (DEX).
- Capac 256:** **O**-171 (133-DJ, 4-GJ, 1-MH, 33-OT); **M**-15 (12-AG, 2-GR, 1-TR); **D**-27 (CȚ); **ML**-11 (5-IȘ, 6-SV); **MR**-3 (SM); **T**-9 (5-HD, 4-SB); **B**-20. < *capac* „piesă de ceramică sau de alt material care acoperă deschizătura unui vas”.
- Carpen 786:** **O**-4 (VL); **M**-569 (11-BR, 163-BZ, 9-CL, 3-IL, 350-PH, 1-TR); **D**-10 (8-CȚ, 2-TL); **ML**-106 (83-BT, 3-GL, 3-IȘ, 2-NȚ, 1-SV, 14-VR); **MR**-1 (SM); **T**-24 (2-AB, 5-BN, 13-BV, 2-CJ, 2-HD); **CR**-1 (AR); **BNT**-19 (TM); **B**-52. < *carpen* „lemn de esență moale, folosit la arderea olăriei” (Iordache, 1996, p. 143).
- Castron 25:** **O**-11 (DJ); **M**-11 (DB); **B**-3. < *castron* „vas relativ scund, cu formă variată, de obicei tronconică, cu buza răsfântă oblic sau orizontal în afară” (Iordache, 1996, p. 50).
- Cauc 449:** **O**-375 (129-DJ, 198-GJ, 21-MH, 9-VL); **M**-16 (2-AG, 5-BZ, 7-GR, 2-PH); **D**-1 (TL); **ML**-5 (SV); **T**-11 (10-HD, 1-SB); **CR**-5 (AR); **BNT**-29 (TM); **B**-25. < *cauc* „căuș folosit la stropirea sau turnarea culorilor pentru ornarea vaselor”.
- Călcâi 178:** **O**-4 (VL); **M**-144 (30-AG, 88-GR, 7-IL, 1-PH, 18-TR); **D**-5 (CȚ); **ML**-21 (4-BC, 1-GL, 9-VR, 7-VS); **T**-4 (HD). < *călcâi* „Pământul se așază colac sau turtă și se calcă ritmic cu călcâiul, cu muchea sau dunga piciorului drept” (Iordache, 1996, p. 82).

- Căldare 1030:** O-98 (90-DJ, 3-GJ, 5-MH); M-103 (11-AG, 4-BR, 11-BZ, 4-CL, 1-DB, 43-GR, 29-IL); D-36 (CȚ); ML-499 (55-BC, 38-BT, 29-GL, 21-IȘ, 174-NȚ, 9-SV, 16-VR, 157-VS); MR-2 (SM); T-172 (8-AB, 35-BN, 71-BV, 16-CJ, 4-CV, 23-HD, 15-HG); CR-4 (AR); BNT-34 (13-CS, 21-TM); B-82. *Vezi Cantă.*
- Căldărușe 232:** O-190 (61-DJ, 107-GJ, 10-MH, 12-OT); M-25 (5-AG, 12-BR, 3-GR, 4-IL, 1-TR); ML-1 (SV); T-3 (2-BV, 1-HD); BNT-8 (6-CS, 2-TM); B-5. Diminutiv de la *căldare*.
- Căniță 22:** M-20 (AG); B-2. Diminutiv de la *cană*.
- Căprioară 25:** O-7 (3-DJ, 2-GJ, 2-MH); M-2 (BR); D-1 (CȚ); ML-5 (2-BC, 3-NȚ); T-4 (2-BV, 2-HD); CR-1 (BH); B-5. < *căprioară* „fluier în formă de căprioară” (Iordache, 1996, p. 185).
- Cărămidă 907:** O-434 (251-DJ, 3-GJ, 7-MH, 102-OT, 71-VL); M-169 (2-BR, 40-BZ, 13-CL, 10-DB, 3-GR, 3-PH, 98-TR); D-9 (CȚ); ML-212 (25-BC, 20-BT, 121-NȚ, 14-SV, 14-VR, 18-SV); MR-1 (SM); T-54 (6-AB, 1-BN, 39-BV, 8-SB); CR-8 (7-AR, 1-BH); BNT-7 (3-CS, 4-TM); B-13. < *cărămidă* „material folosit la construcția cuptorului de ars ceramică”.
- Cărbune 510:** O-103 (99-DJ, 4-GJ); M-14 (1-AG, 2-BZ, 2-CL, 6-IL, 3-PH); D-13 (CȚ); ML-83 (4-BC, 13-BT, 16-NȚ, 13-SV, 37-VS); T-265 (203-BN, 15-BV, 15-CJ, 21-HD, 3-HG, 3-MȘ, 5-SB); CR-2 (SJ); BNT-19 (4-CS, 15-TM); B-11. < *cărbune* „material combustibil folosit la arderea obiectelor ceramice în cuptor”.
- Cătrună 719:** O-4 (OT); M-9 (2-BR, 4-IL, 3-PH); ML-62 (3-NȚ, 52-SV, 7-VS); MR-19 (14-MM, 5-SM); T-507 (432-BN, 1-BV, 65-CJ, 4-HD, 1-MȘ, 4-SB); CR-77 (7-AR, 2-BH, 68-SJ); BNT-35 (TM); B-6. < *cătrună* „cană” (L. reg. 1960, p. 28).
- Ceaun 63:** M-10 (8-CL, 2-IL); ML-53 (34-BC, 11-IȘ, 7-NȚ, 1-SV). < *ceaun* „vas ceramic în care se face mămăligă”.
- Cenac 199:** O-8 (MH); M-51 (1-CL, 29-GR, 21-TR); D-5 (CȚ); ML-3116 (93-BC, 20-GL, 2-VR, 1-VS); T-9 (4-BV, 5-HD); BNT-4 (TM); B-6. < *cenac* „castron, vas de frământat aluatul sau de spălat” (Iordache, 1996, p. 175).
- Cerbu 2064:** O-404 (17-DJ, 56-GJ, 138-MH, 22-OT, 171-VL); M-140 (14-AG, 2-BR, 55-BZ, 19-DB, 6-GR, 18-IL, 15-PH, 11-TR); D-42 (34-CȚ, 8-TL); ML-901 (218-BC, 30-BT, 190-GL, 53-IȘ, 166-NȚ, 128-SV, 28-VR, 88-VS); MR-11 (MM); T-205 (34-AB, 91-BV, 16-CJ, 19-HD, 8-HG, 18-MȘ, 19-SB); CR-25 (8-AR, 13-BH, 4-SJ); BNT-181 (90-CS, 91-TM); B-155. < *cerb* „fluier în formă de cerb” (Iordache, 1996, p.185).
- Cioacă 610:** O-14 (10-DJ, 1-GJ, 20-OT, 1-VL); M-25 (4-AG, 2-CL, 3-DB, 7-GR, 3-IL, 6-TR); D-29 (18-CȚ, 11-TL); ML-95 (2-BC, 1-GL, 92-IȘ); MR-1 (SM); T-32 (2-AB, 22-BV, 1-CJ, 2-HD, 1-MȘ, 4-SB); CR-1 (SJ); BNT-7 (4-CS, 3-TM); B-406. < *cioacă* „unealtă folosită la netezirea interiorului vaselor cu gât strâmt” (Iordache, 1996, p. 88).
- Ciobu 288:** O-19 (OT); M-58 (19-BZ, 11-DB, 4-GR, 9-IL, 14-PH, 1-TR); D-14 (10-CȚ, 4-TL); ML-105 (25-BC, 1-NȚ, 53-SV, 2-VR, 24-VS); MR-1

(MM); **T-40** (28-AB, 3-BN, 5-BV, 4-SB); **CR-27** (AR); **BNT-30** (TM); **B-3**. < *ciob* „spărtură de vase ceramice cu care se acoperă obiectele ceramice așezate în cuptor”.

Ciocan 16991: **O-2601** (741-DJ, 339-GJ, 312-MH, 907-OT, 302-VL); **M-2682** (360-AG, 535-BR, 477-BZ, 169-CȘ, 296-DB, 202-GR, 78-IL, 132-PH, 433-TR); **D-891** (806-CȚ, 85-TL); **ML-5081** (937-BC, 550-BT, 579-GL, 645-IȘ, 788-NȚ, 679-SV, 186-VR, 717-VS); **MR-1311** (422-MM, 889-SM); **T-2172** (129-AB, 417-BN, 562-BV, 176-CJ, 33-CV, 535-HD, 34-HG, 104-MȘ, 182-SB); **CR-495** (198-AR, 216-BH, 81-SJ); **BNT-518** (131-CS, 387-TM); **B-1240**. < *ciocan* „unealtă pentru zdrobit bolovani de pământ”.

Ciublea 144: **O-13** (7-DJ, 3-OT, 3-VL); **M-50** (45-AG, 5-IL); **T-1** (AB); **BNT-75** (49-CS, 26-TM); **B-5**. < *ciuble* „toate vasele (de pământ) ale unei gospodării” (MCD, p. 226).

Ciuci 101: **O-4** (2-GJ, 2-OT); **M-1** (AG); **ML-5** (1-BC, 3-BT, 1-IȘ); **MR-2** (SM); **T-29** (2-AB, 16-CJ, 11-HD); **CR-40** (BH); **BNT-16** (8-CS, 8-TM); **B-4**. < *ciuc*, pl. *ciuci* „bulgări mici de lut, modelați în suluri mici, numite *ciuci* sau *sucituri*” (Iordache, 1996, p. 83).

Ciupă 387: **O-14** (8-GJ, 4-MH, 2-VL); **M-23** (15-BZ, 3-IL, 5-PH); **ML-3** (1-BT, 2-SV); **MR-7** (MM); **T-66** (18-AB, 17-BN, 8-BV, 18-CJ, 5-HD); **CR-195** (52-AR, 140-BH, 3-SJ); **BNT-68** (18-CS, 50-TM); **B-11**. < *ciupă* „oală de pământ (în trecut nesmălțuită, azi smălțuită), aproximativ de 1 l. și jumătate, în care nașa duce apa la botez” (MCD, I, 62).

Ciur 281: **O-2** (GJ); **M-10** (8-BZ, 2-PH); **ML-78** (3-GL, 61-IȘ, 14-NȚ); **T-143** (66-AB, 77-HD); **CR-22** (AR); **BNT-15** (4-CS, 11-TM); **B-11**. < *ciur* „strecurătoare”.

Cîrceag 231: **O-197** (45-DJ, 1-GJ, 8-OT, 143-VL); **M-6** (3-AG, 1-GR, 2-IL); **D-5** (CȚ); **T-13** (8-BV, 5-SB); **BNT-6** (4-CS, 2-TM); **B-4**. < *cârceag* „urcior”.

Cîrjă 670: **O-7** (1-GJ, 6-VL); **M-61** (20-AG, 7-BR, 4-DB, 1-GR, 26-IL, 1-PH, 2-TR); **D-23** (17-CȚ, 6-TL); **ML-530** (8-BC, 5-BT, 71-GL, 319-NȚ, 110-SV, 2-VR, 15-VS); **T-33** (2-AB, 16-BN, 5-BV, 1-CJ, 1-HD, 6-HG, 2-MȘ); **BNT-8** (3-CS, 5-TM); **B-8**. < *cârjă* „instrument pentru netezirea interiorului vaselor cu gât strâmt” (Iordache, 1996, p. 88).

Cocîrlă 494: **O-90** (74-DJ, 15-GJ, 1-OT); **M-101** (28-AG, 3-BZ, 28-CL, 6-DB, 6-IL, 7-PH, 23-TR); **D-32** (6-CȚ, 26-TL); **ML-156** (21-BC, 2-BT, 3-NȚ, 130-SV); **T-38** (3-AB, 9-BN, 6-BV, 1-CJ, 13-HD, 4-HG, 2-SB); **CR-2** (AR); **BNT-69** (52-CS, 17-TM); **B-6**. < *cocârlă* „element decorativ marginal, alături de *colțișori*, *melci*, *ghiare*, *flori*” (Iordache, 1996, p. 120).

Cocîrlău 173: **O-115** (23-DJ, 92-OT); **M-49** (1-CL, 2-GR, 46-TR); **D-1** (CȚ); **T-5** (HD); **B-3**. < *cocârlă* „mică ciupercă comestibilă” (DLRM), folosită ca ornament.

Cocoloș 681: **O-174** (73-Dj, 8-Gj, 3-Mh, 77-Ot, 13-Vl); **M-115** (2-Br, 17-Bz, 7-Cl, 62-Gr, 7-Il, 7-PH, 13-TR); **D-94** (71-CȚ, 23-TL); **ML-172** (5-GL, 30-IȘ, 1-NȚ, 47-SV, 24-VR, 65-VS); **T-35** (9-BV, 9-HD, 17-SB); **CR-11** (7-AR,

4-BH); **BNT-12** (6-CS, 6-TM); **B-68**. < *cocoloș* „lutul necesar obținerii unui vas mai mic”.

Cocoș 4787: **O-640** (168-DJ, 26-GJ, 37-MH, 132-OT, 277-VL); **M-1339** (29-AG, 428-BR, 156-BZ, 106-CL, 32-DB, 69-GR, 192-IL, 170-PH, 157-TR); **D-541** (465-CȚ, 76-TL); **ML-243** (15-BC, 9-BT, 60-GL, 24-IȘ, 14-NȚ, 41-SV, 56-VR, 24-VS); **MR62** (25-MM, 37-SM); **T-644** (34-AB, 162-BN, 68-BV, 43-CJ, 9-CV, 113-HD, 1-HG, 60-MȘ, 154-SB); **CR-176** (52-AR, 114-BH, 10-SJ); **BNT-353** (209-CS, 144-TM); **B-789**. < *cocoș* „ornament”.

Colț 558: **O-14** (2-DJ, 2-GJ, 6-MH, 4-VL); **M-350** (24-AG, 46-BR, 42-BZ, 3-CL, 61-GR, 1-IL, 172-PH, 1-TR); **D-19** (8-CȚ, 11-TL); **ML-29** (1-BC, 8-GL, 5-SV, 15-VR); **MR-1** (SM); **T-92** (54-BV, 4-CJ, 28-CV, 4-HD, 2-MȘ); **CR-2** (BH); **BNT-3** (TM); **B-48**. < *colț*, pl. *colți* „dungile verticale de pe pânțele vaselor” (Iordache, 1996. p. 105).

Condei 560: **O-98** (22-DJ, 21-MH, 35-OT, 20-VL); **M-195** (33-AG, 11-BR, 51-BZ, 67-CL, 16-DB, 7-GR, 10-PH); **D-22** (21-CȚ, 1-TL); **ML-174** (108-BC, 28-BT, 11-GL, 10-IȘ, 4-NȚ, 13-SV); **T-20** (2-AB, 16-BV, 2-MȘ); **CR-1** (BH); **BNT-7** (TM); **B-43**. < *condei* „pensula din lână de oaie” (Iordache, 1996, p.105).

Cordea 896: **O-7** (DJ); **M-23** (15-AG, 3-BZ, 1-CL, 4-DB); **D-25** (17-CȚ, 8-TL); **ML-7** (2-IȘ, 5-NȚ); **MR-65** (55-MM, 10-SM); **T-595** (412-AB, 54-BV, 42-CJ, 46-HD, 15-MȘ, 26-SB); **CR-105** (11-AR, 16-BH, 78-SJ); **BNT-42** (6-CS, 36-TM); **B-27**. < *cordea* „model decorativ constând în linii drepte, simple sau paralele”.

Creangă 3991: **O-286** (9-DJ, 18-GJ, 115-MH, 144-VL); **M-382** (67-AG, 71-BR, 73-BZ, 6-CL, 47-DB, 5-GR, 42-IL, 41-PH, 30-TR); **D-84** (CȚ); **ML-2217** (441-BC, 106-BT, 100-GL, 577-IȘ, 268-NȚ, 426-Sv, 15-Vr, 284-Vs); **MR-53** (50-Mm, 3-Sm); **T-431** (5-Ab, 13-Bn, 287-Bv, 11-Cj, 22-Cv, 31-HD, 10-HG, 8-MȘ, 44-SB); **CR-35** (17-AR, 18-BH); **BNT-128** (50-CS, 78-TM); **B-375**. < *creangă* „model decorativ”.

Crîng 259: **O-160** (25-DJ, 27-GJ, 106-MH, 1-OT, 1-VL); **M-45** (3-AG, 12-DB, 30-TR); **D-2** (TL); **ML-12** (5-SV, 7-VR); **MR-2** (MM); **T-28** (2-AB, 20-BV, 9-CJ, 5-HD, 5-MȘ, 5-SB); **CR-2** (AR); **BNT-2** (CS); **B-6**. < *crîng* „o roată mai mică din structura roții olarului” (Iordache, 1996, p. 85).

Crîngu 169: **O-27** (DJ); **M-12** (4-GR, 8-PH); **D-3** (CȚ); **ML-123** (9-BC, 1-GL, 4-NȚ, 108-VR, 1-VS); **T-2** (BV); **B-2**. Vezi *Crîng*.

Cuptor 242: **M-8** (4-AG, 4-PH); **ML-187** (60-BC, 47-GL, 3-IȘ, 60-NȚ, 1-SV, 8-VR, 8-VS); **T-27** (19-AB, 6-BV, 1-HG, 1-SB); **CR-11** (BH); **B-9**. < *cuptor* „construcție pentru arderea vaselor de lut”.

Dulap 137: **D-1** (CȚ); **ML-123** (1-BT, 4-IȘ, 118-SV); **T-3** (1-BV, 1-CJ, 1-HD); **BNT-9** (5-CS, 4-TM); **B-1**. < *dulap* „mobilă (de lemn) în care se păstrează rufe, haine, vase, cărți etc.” (DLRM).

Floare 614: **O-23** (1-DJ, 14-GJ, 3-MH, 3-OT, 2-VL); **M-6** (1-CL, 1-DB, 4-PH); **D-68** (5-CȚ, 63-TL); **ML-17** (4-BC, 2-GL, 1-IȘ, 6-SV, 4-VS); **MR-3** (1-MM, 2-SM); **T-339** (22-AB, 90-BN, 33-BV, 17-CJ, 1-CV, 17-HD, 5-HG, 92-MȘ,

- 62-SB); **CR-19** (18-AR, 1-SJ); **BNT-118** (38-CS, 80-TM); **B-21**. < *floare* „ornament în *manieră stilizată*” (Iordache, 1996, p. 108).
- Fluture 572:** **O-74** (37-DJ, 2-GJ, 35-OT); **M-63** (28-BR, 4-BZ, 12-DB, 6-IL, 13-PH); **D-2** (CȚ); **ML-306** (6-BC, 1-BT, 228-GL, 5-IȘ, 7-NȚ.11-SV, 35-VR, 13-VS); **T-25** (3-BN, 7-BV, 5-CJ, 4-HD, 6-SB); **CR-17** (9-AR, 8-BH); **BNT-34** (TM); **B-51**. < *fluture* „motiv ornamental”.
- Frunză 7230:** **O-686** (290-DJ, 123-GJ, 58-MH, 175-OT, 40-VL); **M-722** (65-AG, 124-BR, 90-BZ, 53-CL, 63-DB, 31-GR, 75-IL, 128-PH, 93-TR); **D-299** (261-CȚ, 38-TL); **ML-3522** (417-BC, 421-BT, 481-GL, 1058-IȘ, 230-NȚ, 291-SV, 168-VR, 456-VS); **MR-35** (28-MM, 7-SM); **T-1034** (17-AB, 300-BN, 189-BV, 20-CJ, 1-CV, 141-HD, 6-HG, 269-MȘ, 91-SB); **CR-51** (36-AR, 15-BH); **BNT-212** (71-CS, 141-TM); **B-669**. < *frunză* „ornament în *manieră stilizată*” (Iordache, 1996, p. 108).
- Fusu 263:** **O-77** (7-DJ, 4-GJ, 64-MH, 2-OT); **M-77** (1-AG, 42-BR, 22-BZ, 1-GR, 11-PH); **ML-40** (19-BT, 1-GL, 2-IȘ, 11-SV, 7-VR); **T-10** (5-BV, 5-HD); **CR-5** (AR); **BNT-15** (11-CS, 4-TM); **B-39**. < *fus* „ustensilă de lemn (denumită *fus*), care este rotundă la un capăt și ascuțită la celălalt”, servind la incizarea ceramicii (Iordache, 1996, p. 90).
- Gaiță 1560:** **O-466** (120-DJ, 103-GJ, 92-MH, 87-OT, 64-VL); **M-316** (59-AG, 13-BR, 94-BZ, 9-CL, 28-DB, 3-GR, 16-IL, 73-PH, 21-TR); **D-38** (CȚ); **ML-311** (23-BC, 21-GL, 24-NȚ, 3-SV, 65-VR, 175-VS); **MR-12** (11-MM, 1-SM); **T-135** (42-AB, 1-BN, 34-BV, 10-CJ, 44-HD, 1-MȘ, 3-SB); **CR-17** (AR); **BNT-233** (179-CS, 54-TM); **B-32**. < *gaiță* „unealtă cu care se execută decorul penat, specific ceramicii de Horezu” (Iordache, 1996, p. 105).
- Găleată 292:** **O-7** (DJ); **M-80** (69-BZ, 1-DB, 8-IL, 2-PH); **D-16** (13-CȚ, 3-TL); **ML-155** (13-BC, 31-BT, 3-GL, 23-IȘ, 17-NȚ, 66-SV, 2-VS); **T-3** (2-BV, 1-CV); **CR-1** (AR); **BNT-3** (2-CS, 1-TM); **B-27**. < *găleată*, vezi *Cantă*.
- Găvan 903:** **O-206** (54-DJ, 124-GJ, 1-MH, 1-OT, 26-VL); **M-259** (225-AG, 3-BZ, 3-CL, 19-GR, 3-IL, 6-PH); **D-56** (CȚ); **ML-43** (2-BT, 25-GL, 5-VR, 11-VS); **MR-2** (MM); **T-106** (36-BN, 8-BV, 15-CJ, 27-HD, 7-HG, 13-SB); **CR-5** (2-AR, 3-SJ); **BNT-25** (15-CS, 10-TM); **B-201**. < *găvan* „parte a lulelei confecționată din lut”.
- Ghiveci 177:** **M-144** (18-BR, 57-BZ, 67-CL, 2-PH); **ML-4** (1-BC, 3-GL); **T-17** (4-AB, 12-BV, 1-MȘ); **B-12**. < *ghiveci* „vas ceramic sinonim cu *castron*, *blid mare cu două toarte*”.
- Gogoloiu 161:** **O-136** (3-DJ, 1-GJ, 132-MH); **ML-1** (BC); **BNT-21** (19-CS, 2-TM); **B-3**. < *gogoloi* „bucată de pământ din care se modelează un vas”.
- Groapă 358:** **O-39** (11-DJ, 28-MH); **M-37** (1-BR, 9-CL, 26-GR, 1-IL); **D-4** (1-CȚ, 3-TL); **ML-136** (36-BC, 5-GL, 9-IȘ, 78-NȚ, 3-VR, 5-VS); **MR-2** (MM); **T-38** (2-AB, 5-BN, 2-BV, 3-CJ, 7-HD, 1-HG, 3-MȘ, 15-SB); **CR-1** (AR); **BNT-21** (7-CS, 14-TM); **B-80**. < *groapă* „în fața gurii (cuptorului) se afla groapa de deservire, de formă ovoidală” (Iordache, 69).

- Hîrb 286:** M-4 (1-PH, 3-TR); ML-1 (BC); MR-253 (240-MM, 13-SM); T-5 (2-HD, 3-HG); CR-12 (AR); BNT-11 (TM). < *hârb* „vas de lut cu forma bombată în care se poartă mâncarea la câmp” (MCD, I, 211).
- Hîrbu 365:** D-3 (CȚ); ML-304 (296-BC, 1-BT, 6-NȚ, 1-VS); MR-7 (MM); T-21 (4-BV, 10-HD, 7-HG); CR-12 (11-AR, 1-BH); BNT-14 (5-CS, 9-TM); B-4. *Vezi Hîrb.*
- Hîrdău 182:** O-14 (6-DJ, 1-GJ, 5-OT, 2-VL); M-86 (1-AG, 42-CL, 25-DB, 13-PH, 5-TT); D-64 (60-CȚ, 4-TL); ML-3 (1-BC, 3-SV); BNT-1 (CS); B-14. < *hîrdău* (de lut), „vas întrebuințat la transportarea sau păstrarea lichidelor, cerealelor” (Iordache, 1996, p. 169).
- Hîrgău 106:** M-6 (AG); D-12 (CȚ); ML-88 (24-BT, 4-GL, 11-NȚ, 49-SV). < *hîrgău* „vas de lut” (L. reg. 1960, p. 19).
- Horn 319:** O-4 (DJ); M-3 (PH); ML-16 (1-BC, 7-BT, 3-IȘ, 4-SV, 1-VS); MR-233 (2-MM, 231-SM); T-4 (SB); CR-22 (13-AR, 9-BH); BNT-13 (TM); B-24. < *horn* „altă denumire a cuptorului de ars ceramică” (Iordache, 1996, p. 124).
- Humă 516:** O-1 (GJ); M-6 (2-AG, 2-BR, 1-IL, 1-PH); D-10 (CȚ); ML-302 (12-BC, 8-BT, 1-GL, 240-IȘ, 32-NȚ, 4-SV, 2-VR, 3-VS); MR-2 (SM); T-15 (2-BV, 2-HD, 7-HG, 4-MȘ); CR-10 (9-AR, 1-BH); BNT-103 (59-CS, 44-TM); B-67. < *humă* „sortiment de pământ în atenția olarilor”.
- Iepure 1614:** O-90 (6-DJ, 8-GJ, 2-OT, 74-VL); M-34 (4-BR, 23-BZ, 4-DB, 3-TR); D-8 (CȚ); ML-17 (11-SV, 6-VR); MR-22 (2-MM, 20-SM); T-854 (198-AB, 25-BN, 23-BV, 502-CJ, 78-HD, 18-MȘ, 10-SB); CR-449 (45-AR, 21-BH, 383-SJ); BNT-87 (9-CS, 78-TM); B-53. < *iepure* „fluier în formă de iepure” (Iordache, 1996, p. 185).
- Jar 105:** M-8 (4-BR, 4-TR); D-12 (5-CȚ, 7-TL); ML-56 (47-BT, 5-GL, 2-IȘ, 2-SV); MR-1 (MM); T-7 (1-CJ, 6-HD); BNT-20 (1-CS, 19-TM); B-1. < *jar* „lemne arse până la stadiul de cărbuni aprinși, care se introduceau pe vatra cuptorului” (cf. Iordache, 1996, p. 143).
- Jura 737:** O-11 (8-DJ, 3-VL); M-1 (DB); ML-6 (2-IȘ, 3-SV, 1-VR); MR-8 (5-MM, 3-SM); T-99 (3-Bv, 2-CJ, 88-HD, 6-SB); CR-49 (45-AR, 1-BH, 3-SJ); BNT-549 (395-CS, 154-TM); B-14. < *jură* „motiv ornamental” (Iordache, 1996, p. 120).
- Laboș 105:** M-15 (BZ); D-1 (CȚ); MR-11 (2-MM, 9-SM); T-1 (HD); CR-61 (8-AR, 53-BH); BNT-16 (3-CS, 13-TM). < *laboș* „vas de bucătărie cu trei picioare, din tablă smălțuită, din fontă, pământ etc., rotund, care servește la prăjit” (DEX).
- Lighean 124:** M-61 (8-BZ, 1-DB, 2-GR, 25-PH, 25-TR); MR-1 (SM); T-11 (6-BV, 5-HD); B-51. < *lighean* „blid mare de frământat aluatul sau de spălat” (Iordache, 1996, p. 175).
- Lulea 773:** O-177 (32-DJ, 32-GJ, 78-MH, 29-OT, 6-VL); M-263 (45-AG, 40-BR, 58-CL, 7-DB, 42-GR, 4-PH, 67-TR); D-18 (CȚ); ML-40 (2-BC, 6-GL, 18-NȚ, 1-SV, 13-VR); T-91 (1-AB, 4-BV, 8-HD, 62-MȘ, 16-SB); BNT-26 (18-CS, 8-TM); B-158. < *lulea* „obiect executat de olari, folosit la fumat”.

- Lupu 45495:** O-4822 (1500-DJ, 785-GJ, 803-MH, 1050-OT, 684-VL); M-7787 (867-AG, 862-BR, 1436-BZ, 308-CL, 573-DB, 399-GR, 533-IL, 1406-PH, 1403-TR); D-2217 (1705-CȚ, 512-TL); ML-20015 (2756-BC, 1647-BT, 3802-GL, 4098-IȘ, 2429-NȚ, 1528-SV, 1759-VR, 2005-VS); MR-159 (104-MM, 55-SM); T-4521 (522-AB, 102-BN, 1380-BV, 290-CJ, 130-CV, 884-HD, 27-HG, 373-MȘ, 813-SB); CR-447 (272-AR, 146-BH, 29-SJ); BNT-1602 (567-CS, 1035-TM); B-3925. < lup „fluier în formă de lup, executat de olari” (Iordache, 1996, p. 185).
- Melcu 105:** O-21 (OT); M-55 (45-G, 2-GR, 5-IL, 3-PH); ML-13 (9-BT, 4-GL); T-6 (BV); B-10. < melc „motiv ornamental sub formă de spirală”.
- Oală 528:** O-11 (5-DJ, 3-OT, 3-VL); M-50 (7-GR, 43-TR); D-3 (CȚ); ML-47 (40-GL, 6-NȚ, 1-VS); MR-1 (MM); T-97 (38-BV, 4-HD, 2-HG, 38-MȘ, 15-SB); CR-211 (198-AR, 12-BH, 1-SJ); BNT-70 (9-CS, 61-TM); B-38. < oală, alt nume pentru olan „olanele pentru acoperit casele se mai numeau și oale” (Iordache, 1996, p. 70).
- Olan 306:** O-28 (1-GJ, 27-VL); M-98 (4-BZ, 4-GR, 90-TR); D-17 (16-CȚ, 1-TL); ML-98 (8-BC, 15-BT, 6-GL, 54-IȘ, 9-NȚ, 6-SV); MR-2 (1-MM, 1-SM); T-10 (2-AB, 3-CJ, 1-HD, 4-SB); CR-6 (SJ); BNT-28 (27-CS, 1-TM); B-19. < olan „burlan”.
- Olar 4355:** O-26 (6-DJ, 1-GJ, 10-MH, 2-OT, 7-VL); M-32 (4-AG, 3-BZ, 1-CL, 3-DB, 3-GR, 3-IL, 15-PH); D-36 (CȚ); ML-493 (2-BC, 10-BT, 6-IȘ, 11-NȚ, 455-SV, 4-VR, 5-VS); MR-256 (190-MM, 66-SM); T-1994 (404-AB, 214-BN, 76-BV, 339-CJ, 61-CV, 333-HD, 40-HG, 375-MȘ, 152-SB); CR-1256 (356-AR, 628-BH, 272-SJ); BNT-194 (19-CS, 175-TM); B-68. < olar „meșterul specializat în olărit”.
- Olari 1040:** O-11 (8-DJ, 2-GJ, 1-VL); M-3 (2-AG, 1-CL); D-9 (2-CȚ, 7-TL); ML-385 (2-BT, 1-GL, 4-IȘ, 7-NȚ, 371-SV); MR-11 (10-MM, 1-SM); T-352 (164-BN, 4-BV, 69-CJ, 1-CV, 92-HD, 4-HG, 9-MȘ, 9-SB); CR-197 (175-AR, 19-BH, 3-SJ); BNT-58 (13-CS, 45-TM); B-14. < olari „formă dialectală de singular”.
- Olariu 12491:** O-401 (138-DJ, 76-GJ, 75-MH, 47-OT, 65-VL); M-258 (57-AG, 28-BR, 14-BZ, 26-CL, 45-DB, 13-GR, 13-IL, 56-PH, 6-TR); D-237 (214-CȚ, 23-TL); ML-5980 (397-BC, 1325-BT, 136-GL, 1336-IȘ, 1109-NȚ, 1363-SV, 86-VR, 228-VS); MR-126 (32-MM, 94-SM); T-2304 (252-AB, 197-BN, 276-BV, 218-CJ, 111-CV, 466-HD, 56-HG, 201-MȘ, 527-SB); CR-530 (354-AR, 117-BH, 59-SJ); BNT-2015 (788-CS, 1227-TM); B-640. < Olari + suf. antrop. -u (Oancă, 2021, p. 59).
- Olaru 24686:** O-4454 (1189-DJ, 1038-GJ, 605-MH, 658-OT, 964-VL); M-3726 (571-AG, 247-BR, 748-BZ, 102-CL, 579-DB, 165-GR, 178-IL, 923-PH, 249-TR); D-887 (680-CȚ, 207-TL); ML-10252 (2274-BC, 515-BT, 1180-GL, 1792-IȘ, 901-NȚ, 667-SV, 1231-VR, 1692-VS); MR-103 (82-MM, 21-SM); T-2005 (110-AB, 52-BN, 608-BV, 114-CJ, 276-CV, 371-HD, 80-HG, 132-MȘ, 262-SB); CR-245 (103-AR, 115-BH, 27-SJ); BNT-574 (200-CS, 374-TM); B-2404. *Vezi Olar.*

- Olărașu 395:** M-2 (BR); D-2 (1-CȚ, 1-TL); ML-309 (8-BC, 57-BT, 14-GL, 75-IȘ, 86-NȚ, 40-SV, 11-VR, 18-VS); MR-2 (SM); T-26 (1-BN, 3-BV, 20-HD, 2-SB); CR-4 (AR); BNT-8 (5-CS, 3-TM); B-42. < *olăraș* „oală de lut” (L. reg. 1960, p. 61).
- Olărița 118:** ML-99 (1-BT, 98-IȘ); T-1 (HD); BNT-1 (TM); B-17. < *olărița* „soția olarului”.
- Opaiț 129:** O-7 (3-DJ, 2-MH, 2-VL); M-13 (3-IL, 7-PH, 3-TR); D-15 (6-CȚ, 9-TL); ML-49 (1-BT, 5-GL, 32-SV, 8-VR, 3-VS); T-27 (7-BV, 6-CV, 2-HD, 5-MȘ, 7-SB); CR-3 (AR); BNT-13 (11-CS, 2-TM); B-2. < *opaiț* „lampă mică, primitivă, care luminează cu ajutorul unui fitil introdus într-un recipient umplut cu seu” (DEX).
- Palici 339:** O-74 (61-DJ, 13-MH); M-12 (1-AG, 2-BR, 1-CL, 6-DB, 2-GR); D-1 (CȚ); ML-65 (1-BC, 11-GL, 16-IȘ, 2-NȚ, 35-VS); T-36 (1-AB, 25-BV, 10-HD); CR-10 (3-AR, 7-SJ); BNT-74 (28-CS, 46-TM); B-67. < *palici* „păhărel de 50 de grame de rachie sau vin” (Găitănaru, 1996, p. 79).
- Pană 18129:** O-2671 (652-DJ, 321-GJ, 352-MH, 935-OT, 411-VL); M-9049 (1404-AG, 411-BR, 893-BZ, 719-CL, 1127-DB, 590-GR, 574-IL, 1775-PH, 1556-TR); D-708 (648-CȚ, 60-TL); ML-1574 (211-BC, 36-BT, 455-GL, 134-IȘ, 59-NȚ, 13-SV, 324-VR, 342-VS); MR-44 (13-MM, 31-SM); T-554 (21-AB, 18-BN, 214-BV, 41-CJ, 10-CV, 179-HD, 8-HG, 21-MȘ, 42-SB); CR-66 (45-AR, 20-BH, 1-SJ); BNT-221 (83-CS, 138-TM); B-3242. < *pană* „instrument pentru realizarea unor ornamente”.
- Pasăre 2543:** O-1032 (177-DJ, 434-GJ, 117-MH, 43-OT, 261-VL); M-598 (63-AG, 61-BR, 135-BZ, 20-CL, 18-DB, 4-GR, 20-IL, 230-PH, 47-TR); D-99 (66-CȚ, 33-TL); ML-290 (13-BC, 78-BT, 12-GL, 70-IȘ, 30-NȚ, 14-SV, 70-VR, 3-VS); MR-60 (57-MM, 3-SM); T-322 (8-AB, 31-BN, 171-BV, 3-CJ, 33-HD, 1-HG, 10-MȘ, 65-SB); CR-17 (16-AR, 1-BH); BNT-71 (24-CS, 47-TM); B-54. < *pasăre* „motiv ornamental”.
- Pământ 239:** M-5 (1-AG, 1-BR, 1-BZ, 1-CL, 1-PH); ML-214 (4-BC, 200-GL, 9-VR, 1-VS); T-17 (BV); CR-3 (BH). < *pământ* „materie primă folosită de olari”.
- Păun 25196:** O-5412 (2101-DJ, 260-GJ, 395-MH, 1765-OT, 891-VL); M-12589 (2075-AG, 365-BR, 757-BZ, 1304-CL, 1817-DB, 1262-GR, 1291-IL, 2242-PH, 1476-TR); D-1087 (954-CȚ, 1817-TL); ML-3675 (577-BC, 101-BT, 1304-GL, 351-IȘ, 287-NȚ, 121-SV, 701-VR, 233-VS); MR-36 (21-MM, 15-SM); T-699 (25-AB, 17-BN, 275-BV, 47-CJ, 10-CV, 198-HD, 11-HG, 37-MȘ, 79-SB); CR-107 (57-AR, 25-BH, 35-SJ); BNT-527 (307-CS, 217-TM); B-1064. < *păun* „ornament”.
- Pepene 131:** M-5 (BZ); ML-10 (4-GL, 6-VR); T-110 (9-AB, 78-BV, 19-CJ, 4-SB); B-6. „Vas cu pereții orizontali, de tip pepene, care se modelau cu mâna” (Iordache, 1996, p. 26).
- Picior 242:** O-78 (77-MH, 1-OT); M-48 (2-BZ, 4-DB, 9-GR, 33-PH); D-13 (8-CȚ, 5-TL); ML-52 (6-BC, 3-BT, 41-GL, 2-SV); T-8 (2-BV, 1-CJ, 5-HD); BNT-16 (TM); B-27. < *picior* „pilon pe care se sprijină grătarul cuptorului de ars ceramică” (Iordache, 1996, p. 45).

- Pilcă 104:** M-6 (1-AG, 5-PH); D-12 (CȚ); T-86 (MȘ). < *pilcă* „oală de ½ l” (L. reg. 1960, p. 84).
- Pipă 320:** O-2 (1-MH, 1-VL); M-135 (3-BR, 5-IL, 127-TR); ML-45 (8-BC, 16-IȘ, 18-NȚ, 3-VS); T-22 (HD); CR-50 (19-AR, 31-BH); BNT-45 (42-CS, 3-TM); B-21. < *pipă* „ustensilă pentru fumat”.
- Plop 907:** O-44 (2-DJ, 5-GJ, 6-MH, 13-OT, 18-VL); M-52 (3-BZ, 10-DB, 4-GR, 11-IL, 2-PH, 22-TR); D-26 (CȚ); ML-486 (79-BC, 3-BT, 18-GL, 228-IȘ, 23-NȚ, 10-SV, 50-VR, 75-VS); MR-80 (73-MM, 7-SM); T-64 (6-AB, 18-BV, 20-HD, 5-MȘ, 15-SB); CR-23 (15-AR, 8-BH); BNT-20 (12-CS, 8-TM); B-112. < *plop* „lemn de esență moale, folosit la arderea olăriei” (cf. Iordache, 1996, p. 143).
- Ploscă 420:** O-103 (77-DJ, 3-MH, 9-OT, 14-VL); M-47 (24-AG, 3-BR, 3-BZ, 13-CL, 3-PH, 1-TR); D-9 (CȚ); ML-4 (NȚ); MR-9 (SM); T-127 (20-AB, 3-BN, 20-BV, 17-CJ, 8-HD, 59-MȘ); CR-44 (1-AR, 43-SJ); BNT-20 (12-CS, 8-TM); B-57. < *ploscă* „vas de lut, de lemn sau de metal în care se ține băutura”.
- Plotogea 264:** O-113 (40-DJ, 62-GJ, 5-MH, 6-OT); M-10 (2-PH, 8-TR); D-12 (9-CȚ, 3-TL); ML-5 (4-BC, 1-VR); T-96 (4-BN, 83-BV, 9-HD); CR-5 (AR); BNT-7 (4-CS, 3-TM); B-16. < *Plotog* (< *plotog*, instrument folosit la ornamentarea borcanelor) + suf. *-ea*.
- Pocriș 182:** M-20 (1-DB, 9-GR, 7-IL, 3-TR); ML-122 (16-BT, 78-GL, 14-NȚ, 14-VR); T-17 (10-AB, 2-BV, 5-HD); BNT-8 (5-CS, 3-TM); B-15. < *pocriș* „capac pentru vase”.
- Pod 130:** MR-6 (MM); T-89 (2-BN, 72-CJ, 4-MȘ, 11-SB); CR-4 (1-AR, 3-BH); BNT-23 (4-CS, 19-TM); B-8. < *pod* „un grătar așezat deasupra fundului gropii cuptorului de ars oale” (Iordache, 1996, p. 140).
- Porumbel 699:** O-139 (5-DJ, 55-GJ, 52-OT, 27-VL); M-279 (22-AG, 5-BZ, 231-CL, 2-DB, 11-IL, 7-PH, 1-TR); D-29 (26-CȚ, 3-TL); ML-8 (7-GL, 1-IȘ); T-36 (16-AB, 5-BV, 5-CJ, 8-HD, 2-HG); CR-10 (AR); BNT-11 (5-CS, 6-TM); B-187. < *porumbel* „ornament”.
- Potlog 770:** O-3 (1-DJ, 2-VL); M-51 (3-AG, 15-BR, 5-BZ, 3-CL, 4-GR, 1-IL, 18-PH, 2-TR); D-136 (132-CȚ, 4-TL); ML-466 (24-BT, 16-GL, 146-IȘ, 32-NȚ, 52-SV, 195-VR, 1-VS); MR-2 (MM); T-29 (3-AB, 15-BV, 2-CV, 5-HG, 2-MȘ, 2-SB); CR-14 (2-AR, 12-BH); BNT-3 (TM); B-66. < *potlog* „instrument pentru netezirea vaselor în exterior” (Iordache, 1996, p. 88).
- Potur 101:** ML-98 (IȘ); T-3 (SB). < *potură* „oală de 4 l” (Iordache, 1996, p. 149).
- Poturu 123:** O-6 (VL); D-4 (3-CȚ, 1-TL); ML-102 (IȘ); T-3 (HD); CR-4 (SJ); B-4. < vezi *Potur*.
- Prichici 745:** O-11 (6-DJ, 5-MH); M-94 (4-AG, 78-BR, 2-BZ, 1-DB, 1-IL, 8-PH); D-18 (12-CȚ, 6-TL); ML-490 (20-BC, 4-BT, 27-GL, 7-IȘ, 107-NȚ, 281-SV, 44-VR); MR-16 (MM); T-41 (2-AB, 8-BV, 9-CJ, 21-HD, 1-SB); CR-16 (BH); BNT-39 (5-CS, 34-TM); B-20. < *prichici* „parte a cuptorului de ars vase de lut”.
- Putinei 254:** O-49 (47-DJ, 2-GJ); M99 (1-BR, 14-BZ, 40-DB, 12-GR, 32-TR); D-13 (CȚ); ML-60 (15-BC, 43-GL, 2-VS); T-12 (9-BV, 2-CJ); B-21. < *putinei* „vas ceramic în care se bătea smântâna pentru a rezulta untul”.

- Raftu 125:** M-6 (CL); D-117 (108-CȚ, 9-TL); B-2. < raft „poliță așezată într-un dulap sau fixată de-a lungul pereților unei camere” (DLRM).
- Râșniță 259:** O-61 (19-DJ, 37-GJ, 3-MH, 2-VL); M-1 (IL); D-3 (CȚ); ML-1 (SV); T-184 (122-AB, 4-BN, 5-CJ, 1-HD, 4-MȘ, 48-SB); CR-3 (AR); BNT-6 (3-CS, 3-TM). < *râșniță* „instalație de măcinat smalțul” (Iordache, 1996, p. 146).
- Roată 1172:** O-232 (4-DJ, 6-GJ, 205-MH, 8-OT, 9-VL); M-153 (4-AG, 8-BR, 3-DB, 27-GR, 16-IL, 16-PH, 79-TR); D-27 (23-CȚ, 4-TL); ML-440 (15-BC, 24-BT, 20-GL, 38-IȘ, 1-NȚ, 209-SV, 133-VR); T-96 (4-AB, 56-BV, 9-HD, 14-HG, 10-MȘ, 3-SB); CR-5 (AR); BNT-107 (71-CS, 36-TM); B-112. < *roată*. *Roata olarului* este principala instalație de modelare a lutului pentru a rezulta obiecte ceramice.
- Sclipcea 213:** O-184 (196-DJ, 6-GJ, 9-VL); M-5 (1-CL, 4-PH); D-2 (CȚ); ML-6 (4-BC, 2-VS); T-8 (HD); BNT-1 (TM); B-7. < *Sclip* (< *sclip* „șanț circular amenajat pe marginea vetrei cuptorului de ars oale” (Iordache, 1996, p. 135) + suf. *-cea*.
- Secere 172:** M-100 (1-DB, 29-GR, 7-PH, 63-TR); T-13 (SB); B-59. < *seceră* „unealtă pentru tăiat pământul în feliuțe”.
- Strachină133:** D-1 (TL); ML-120 (5-BT, 110-IȘ, 1-NȚ, 4-SV); T-2 (HD); B-10. < *strachină* „vas ceramic de forma unei farfurii adânci”.
- Strungă 102:** M-29 (2-BZ, 17-DB, 10-PH); ML-68 (63-BT, 3-GL, 2-SV); BNT-4 (TM); B-1. < *strungă* „instrument de lemn folosit la modelarea lutului pe roată” (Iordache, 1996, p. 87).
- Șargu 217:** M-16 (1-BR, 10-BZ, 2-DB, 2-GR, 1-PH); D-3 (2-CȚ, 1-TL); ML-177 (70-BC, 26-BT, 25-GL, 13-NȚ, 3-SV, 23-VR, 17-VS); T-15 (2-AB, 5-BV, 3-HD, 3-HG, 1-MȘ, 1-SB); CR-2 (AR); BNT-3 (TM); B-1. < *șargă* „linie trasă ca ornament”.
- Șarpe 1291:** O-702 (352-DJ, 113-GJ, 29-MH, 117-OT, 91-VL); M-197 (53-AG, 15-BR, 49-BZ, 8-CL, 2-DB, 8-IL, 54-PH, 8-TR); D-41 (CȚ); ML-206 (28-BC, 6-BT, 54-GL, 14-IȘ, 89-NȚ, 4-VR, 11-VS); MR-1 (MM); T-74 (6-BV, 3-CJ, 40-HD, 13-MȘ, 12-SB); CR-5 (4-AR, 1-SJ); BNT-59 (30-Cs, 29-Tm); B-6. < *șarpe* „motiv zoomorf folosit la înflorarea vaselor”.
- Tăvală 188:** T-185 (1-BV, 7-HD, 5-MȘ, 172-SB); CR-1 (AR); BNT-1 (TM); B-1. < *tăvală* „castron” (Iordache, 1996, p. 149).
- Tegla 157:** MR-42 (38-MM, 4-SM); T-110 (1-AB, 7-CJ, 17-HD, 81-MȘ, 4-SB); CR-5 (3-AR, 2-SJ). < *teglă* „cărămidă” (MCD, I, 98).
- Tigae 102:** O-80 (70-DJ, 10-MH); M-16 (15-AG, 1-BZ); D-1 (TL); ML-1 (VR); T-3 (HD); B-1. < *tigaie* „vas de bucătărie de formă rotundă, cu marginea joasă și cu o coadă lungă, întrebuițată la prăjit” (DLRM); (Iordache, 1996, p. 153: „În majoritatea centrelor cu olari s-au modelat *crățiți* /.../ și tigăi cu trei picioare, cu sau fără capac, cu coadă sau cu toarte”).
- Tipsie 169:** O-104 (91-DJ, 7-GJ, 3-MH, 3-OT); M-9 (4-BR, 5-GR); T-4 (2-AB, 2-MȘ); BNT-22 (3-CS, 19-TM); B-30. < *tipsie* „tavă confecționată din metal sau din pământ, la roata olarului”.

- Titirez 112:** O-6 (1-OT, 5-VL); M-5 (1-AG, 4-BZ); ML-72 (2-BC, 3-BT, 19-IS, 46-NȚ, 2-VS); T-2 (SB); CR-6 (4-AR, 2-BH); BNT-12 (TM); B-9. < *titirez* „ustensilă folosită la modelarea lutului”.
- Tîrcol 114:** O-87 (5-GJ, 64-Mh, 9-Ot, 9-VI); M-23 (22-Ag, 1-Db); T-3 (-Bv, 1-Cj); B-1. < *tîrcol* „roată mai mică a roții olarului” (Iordache, 1996, p. 85).
- Trifoi 1252:** O-26 (1-Dj, 24-Gj, 1-Ot); M-11 (4-Ag, 3-Db, 4-Tr); D-7 (3-CȚ, 4-TI); ML-8 (7-Sv, 1-Vs); MR-914 (896-Mm, 18-Sm); T-99 (16-Ab, 47-Bn, 2-Cj, 4-Cv, 26-Hd, 3-Mș, 1-Sb); CR-62 (58-Ar, 4-Bh); BNT-91 (Tm); B-34. < *trifoi* „motiv ornamental”.
- Turtă 464:** O-4 (2-Gj, 2-VL); M-66 (41-AG, 8-GR, 2-IL, 2-PH, 13-TR); D-22 (CȚ); ML-328 (47-BC, 113-BT, 11-GL, 15-IS, 3-NȚ, 131-SV, 8-VR); T-15 (2-AB, 2-BV, 3-MȘ, 8-SB); CR-5 (2-AR, 3BH); BNT-31 (2-CS, 29-TM); B-8. < *turtă* „pământ pregătit pentru a fi modelat la roata olarului”.
- Țiglar 222:** M-1 (DB); ML-1 (VS); MR-119 (MM); T-101 (4-BN, 23-BV, 14-HD, 60-SB). < *țiglar* „meseriaș care confecționează țigle”.
- Ularu 515:** O-379 (25-DJ, 296-GJ, 57-MH, 1-VL); M-12 (7-AG, 2-BR, 2-GR, 1-IL); D-1 (TL); ML-1 (SV); MR-2 (SM); T-31 (1-BN, 7-BV, 9-CJ, 3-CV, 8-HD, 2-MȘ, 1-SB); CR-3 (AR); BNT-12 (7-CS, 5-TM); B-74. < *ular* „variantă fonetică a lui *olar*”.
- Ursu 21349:** O-765 (161-DJ, 200-GJ, 121-GJ, 65-OT, 127-VL); M-2013 (408-AG, 94-BR, 335-BZ, 200-CL, 233-DB, 189-GR, 111-IL, 230-PH, 213-TR); D-854 (714-CȚ, 140-TL); ML-11014 (1442-BC, 925-BT, 1084-GL, 2218-IS, 1539-NȚ, 1244-SV, 920-VR, 1642-VS); MR-116 (65-MM, 51-SM); T-3090 (642-AB, 9-BN, 6330BV, 201-CJ, 49-CV, 509-HD, 80-HG, 220-MȘ, 637-SB); CR-468 (271-AR, 190-BH, 7-SJ); BNT-1472 (834-CS, 638-TM); B-1557. < *urs* „fluier în formă de urs” (Iordache, 1996, p. 185).
- Vargă 383:** O-16 (2-DJ, 1-MH, 13-OT); M-72 (7-AG, 37-BR, 3-BZ, 6-CL, 8-DB, 5-IL, 6-PH); D-45 (31-CȚ, 14-TL); ML-205 (26-BC, 6-GL, 20-IS, 86-NȚ, 23-SV, 43-VR, 1-VS); MR-3 (MM); T-26 (1-AB, 1-BN, 16-BV, 1-CJ, 2-HD, 2-MȘ, 3-SB); CR-1 (SJ); BNT-9 (2-CS, 7-TM); B-6. < *vargă* „linie dreaptă folosită la ornatul vasului”.
- Vatră 908:** O-8 (7-DJ, 1-OT); M-44 (25-BR, 2-GR, 2-IL, 15-PH); D-55 (52-CȚ, 3-TL); ML-687 (70-BC, 36-BT, 14-GL, 215-IS, 76-NȚ, 15-SV, 248-VR, 13-VS); MR-12 (6-MM, 6-SM); T-64 (22-BV, 3-CV, 24-HD, 15-SB); CR-2 (SJ); BNT-2 (TM); B-34. < *vatră* „camera de foc a cuptorului unde se ard vasele ceramice”.
- Vîrtej 549:** O-63 (1-OT, 62-VL); M-361 (34-AG, 48-BR, 136-BZ, 21-CL, 76-DB, 10-GR, 4-IL, 31-PH, 1-TR); D-31 (CȚ); ML-20 (1-BC, 9-IS, 8-VR, 2-VS); T-51 (15-BN, 29-BV, 1-CJ, 3-CV, 3-HD); CR-6 (BH); BNT-1 (TM); B-16. < *vârtej* „rozetă folosită la executarea motivului vârtejului”.
- Zgură 259:** O-47 (9-DJ, 17-GJ, 21-OT); M-38 (2-BR, 1-CL, 35-IL); D-117 (97-CȚ, 20-TL); ML-39 (11-BT, 24-NȚ, 4-SV); T-4 (1-BV, 1-HD, 2-SB); CR-2 (AR); B-12. < *zgură* „cenușă rezultată din arderea lemnului (cărăbunilor) în cuptorul de ars ceramică”.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- BDAR = Baza de date antroponimice a României, constituită la Laboratorul de cercetări onomastice de la Facultatea de Litere a Universității din Craiova în 1994, pe baza datelor puse la dispoziție pe suport electronic de inspectoratele județene de poliție, Serviciul de evidența populației.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a revăzută și adăugită), București, Editura Univers Enciclopedic, Gold, 2009.
- DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei, 1958.
- DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Găitănanu 1996 = Ștefan Găitănanu, *Mic dicționar de regionalisme*, Pitești, Editura Tempora.
- Giurescu 1973 = Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV–XV*, București, Editura Științifică.
- Iordache 1996 = Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. III, Editura Academiei Române.
- Iulius Lips 1960 = Iulius Lips, *Obârșia lucrurilor. O istorie a culturii omenirii*, București, Editura Științifică.
- L. reg. = Societatea de Științe istorice și filologice, *Lexic regional*, Editura Academiei, 1960.
- MCD = *Materiale și cercetări dialectale*, I, redactori responsabili: Romulus Todoran, Vasile Breban, București, Editura Academiei, 1960.
- Oancă, 2019 = Teodor Oancă, *Cercetări de onomastică și dialectologie*, Craiova, Editura Grafix.
- Olteanu 1969 = Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*, București, Editura Academiei.

LAST NAME FROM POTTERY TERMINOLOGY

(Abstract)

The terminology of any trade or occupation served, especially in the rural environment, to the creation of nicknames. This happened in the Romanian regions in the nineteenth century. By the Law on the Name of 1895 many nicknames became surnames, which are still active today. Examples of such surnames derived from pottery terminology are included in the Appendix to this paper.

Cuvinte-cheie: bazin, vas, pământ, pană, cuptor, olar, castron.

Keywords: basin, dish, earth, feather, oven, potter, tureen.

*Universitatea din Craiova,
Str. A. I. Cuza, nr. 13
teodoroanca@yahoo.com*

Mariana Neț

**TERMENI INJURIOȘI ÎN PESTE UN SECOL DE TRADUCERI
ROMÂNEȘTI DIN LITERATURA FRANCEZĂ
(1896–2004)**

Acest text este un subcapitol dintr-o lucrare mai vastă, care urmărește evoluția limbii române prin studiul traducerilor din literatura franceză publicate în intervalul 1866–2016. În cele ce urmează, ne vom ocupa de traducerea termenilor injurioși, mai exact a acelor cuvinte care exprimă ura și disprețul, în cele patru versiuni succesive în limba română ale romanului *Bel-Ami* de Guy de Maupassant.

Ediția princeps a acestui text a apărut la Paris în 1885 și s-a bucurat de un succes imediat din partea publicului și a criticii. Prima traducere în limba română a apărut în 1896¹ și i s-a datorat lui Garabet Ibrăileanu² care a semnat cu pseudonimul C. Vraja. I-au urmat alte trei versiuni³, datând din epoca interbelică (G. Periețeanu), din 1950 (Geo Bogza) și din 2004 (Traian Fișeșcu).

În capitolul final al romanului menționat apare un număr mare de invective și termeni injurioși, adresați de două personaje feminine (Clotilde de Marelle și doamna Walter) lui Georges Du Roy sau folosiți de acesta din urmă pentru a desemna o categorie generică de indivizi.

Aceste cuvinte și expresii vor fi analizate mai jos în ordinea în care apar în text ținând cont de cronologia publicării traducerilor.

Primul invectiv de care ne vom ocupa este substantivul feminin *secătură*.

Această injurie, cu forma din dialectul moldovenesc *săcătură*, apare în textul lui G. Ibrăileanu:

„[...] așteaptă tu, săcătură!”
(B.-A. 1896: 363)

¹ Este una dintre primele transpuneri ale romanului într-o altă limbă decât franceza. Pentru a ne rezuma la un singur exemplu, traducerea în limba engleză a apărut în 1903.

² Traducerea lui G. Ibrăileanu a fost republicată, după 1990, la mai multe edituri, cu modificări minime operate în redacții. Numele traducătorului era acum „descoperat”.

³ Traducerea semnată de Radu Mălcoci în 1965 la Editura pentru literatură este absolut identică celei apărute în 1950 la Editura de Stat sub semnătura lui Geo Bogza.

și traduce substantivul francez *vaurien* din fraza lui Maupassant „ – [...] Tais-toi donc, *vaurien!*”, căruia, literal îi corespunde, în limba română, sintagma generică „om de nimic”. Aceasta este, de altfel, chiar prima echivalare a substantivului *secătură* în DEX (2011): „*secătură* s.f. Om de nimic, neserios, netrebnic”.

Tot prin *secătură* (ortografiat, de data aceasta, ca în româna literară) este tradus termenul francez *vaurien* și în versiunea romanului *Bel-Ami* semnată de G. Periețeanu în perioada interbelică.

„ – [...] să taci, *secătură!* ”
(B.-A. f.a.: 490)

Deși, așa cum vom vedea, substantivul *secătură* va reapărea, într-un context diferit, și în traducerea publicată de Traian Fițescu în anul 2004, totuși, în limba română contemporană nouă, termenul este mai degrabă rar și învechit. DEX (2011) nu face însă, în acest caz, nicio mențiune cu privire la registru și frecvență.

În 1950, Geo Bogza traduce *vaurien* prin *lichea* (ordinară):

„ – [...] Tacă-ți gura, *lichea* ordinară!”
(B.-A. 1950: 304)

substantiv explicat în DEX (2011) ca însemnând „om fără caracter, lipsit de demnitate, netrebnic” și echivalat cu „*secătură*”.

Iar în traducerea cea mai recentă a romanului în discuție, Traian Fițescu redă *vaurien* prin *canalie*:

„ – [...] Taci din gură, *canalie!*”
(B.-A. 2004: 334)

DEX (2011) echivalează substantivul feminine *canalie* cu „Persoană care săvârșește o faptă josnică; mișel, ticălos, netrebnic”.

Constatăm că termenul *secătură* este absent din definiția lexicografică a substantivului *canalie*, ceea ce poate constitui un argument indirect cu privire la caracterul astăzi învechit al celui dintâi (care am văzut că figurează totuși în definiția lexicografică a substantivului *lichea*).

Așa cum menționam mai sus, termenul injurios *secătură* re apare însă în traducerea din 2004 a lui Traian Fițescu:

„ – [...] Dar nu, nu puteam să cred că ești o asemenea *secătură*”,
(B.-A. 2004: 334)

unde traduce substantivul *crapule* din fraza lui G. de Maupassant „Mais non, je ne pouvais pas croire que tu serais *crapule* comme ça”.

În versiunile românești precedente ale romanului *Bel-Ami* lui *crapule* îi corespunde *ticălos*, la G. Ibrăileanu:

„ – [...] Dar de unde puteam crede că ești așa de *ticălos!*”,
(B.-A. 1896: 363)

pervers, la G. Periețeanu:

„ – [...] Dar nu, nu puteam să cred c-o să fii atât de *pervers*”.
(B.-A. f.a.: 484)

și *josnic* la Geo Bogza:

„ – [...] Dar nu, nu puteam crede că ai să fii atât de *josnic*”.
(B.-A. 1950: 304)

Observăm că, dintre toți acești termeni injurioși, adjectivul *pervers* introduce o nuanță semantică în plus prin comparație cu originalul francez *crapule*. Conform DEX (2011), *pervers* înseamnă atât „Care este înclinat spre fapte reprobabile; gata oricând să facă rău”, cât și „care manifestă o deviere de la normal a instinctelor, a judecății, a ideilor”. Acest din urmă sens nu există în semantismul substantivului francez *crapule* și nici în acela al echivalentelor sale românești amintite anterior.

Niciunul dintre ceilalți termeni folosiți, în diacronie, pentru traducerea substantivului francez *crapule* nu ridică probleme din punct de vedere semantic sau lexical.

Substantivul *secătură* reappare, într-un context diferit și în traducerea romanului *Bel-Ami* publicată de Geo Bogza în 1950:

„ – Te porți cu mine ca o *secătură* [...]”.
(B.-A. 1950: 304)

Traducătorul transpune astfel substantivul francez învechit *gueux*: din fraza „Tu te conduis avec moi comme un *gueux* [...]”.

În variantele precedente de traducere, lexemului francez *gueux* îi corespunde *păcătos*, la G. Ibrăileanu:

„ – [...] Te porți cu mine ca un *păcătos*”.
(B.-A. 1896: 36)

și *cel mai ordinar*, în textul lui G. Periețeanu:

„ – [...] Te porți cu mine ca *cel mai ordinar* dintre oameni [...]”.
(B.-A. f.a.: 481)

Iar în versiunea, ulterioară celei semnate de Geo Bogza, publicată de Traian Fiñtescu la începutul mileniului actual, *gueux* este redat prin *pungaș*:

„ – [...] De când te cunosc, te porți cu mine ca un *pungaș* [...]”.
(B.-A. 2004: 334)

Și acest lexem are astăzi un caracter învechit. De altfel, și substantivul *păcătos*, cu sensul „ticălos, rău, afurisit, nemernic” (cf. DEX 2011) tinde, a fi învechit din perspectiva limbii române actuale. Termenul cel mai potrivit pentru stadiul actual al limbii române este superlativul *cel mai ordinar*, folosit, cum am văzut, de G. Periețeanu în perioada dintre cele două războaie.

În prima versiune românească a romanului lui Maupassant întâlnim și alte expresii ale disprețului față de o persoană sau un grup generic de persoane. Acestea aparțin registrului familiar și, în general, tind să fie învechite din perspectivă actuală. Replica următoare a lui Georges Du Roy este simptomatică în acest sens:

„ – Zău, numai *găgăuții și neghiobii* sunt pârliti!”
(B.-A. 1896: 362)

G. Ibrăileanu traduce astfel fraza din textul-sursă: „ – Parbleu! Les imbéciles et les niais sont toujours des dupes!”

DEX (2011) glosează substantivul *găgăuță* prin „Persoană prostănacă, toantă”, și nu face nicio precizare cu privire la registrul lingvistic căruia îi aparține.

În versiunile românești ulterioare ale romanului, substantivului generic *găgăuții* îi corespunde *imbecilii*, la G. Periețeanu și Traian Fiñtescu:

„ – Aida-de! *Imbecilii* și naivii sunt veșnic înșelați”;
(B.-A. f.a.: 489)
„ – Zău așa! *Imbecilii* și neghiobii sunt întotdeauna păcăliți”.
(B.-A. 2004: 334)

și *tâmpiții*, la Geo Bogza:

„ – Vezi bine! *Tâmpiții* și nătărăii sunt întotdeauna păcăliți”.
(B.-A. 1950: 303)

Ambele substantive menționate sunt perfect actuale.

În replica deja citată, G. Ibrăileanu traduce substantivul francez *les niais* prin *neghiobii*. Acesta este explicat în DEX (2011) ca însemnând: „(Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acționează fără judecată; neîndemânic, nepriceput, nătărău; nerod, prost”.

Așa cum am văzut G. Periețeanu a tradus fr. *les niais* prin *naivii*, Geo Bogza a optat pentru *nătărăii*, iar Traian Fișescu a revenit la *neghiobii*. Precizăm că substantivele *neghiobii* și *nătărăii* aparțin registrului familiar al limbii, în timp ce *naivii* aparține registrului standard. Nici în acest caz, DEX (2011) nu dă nicio indicație cu privire la registru.

În fraza citată mai sus, G. Ibrăileanu opta, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, pentru încă un termen familiar și astăzi învechit: *pârliți*, prin care traducea fr. *des dupes*.

DEX (2011) precizează că adjectivul masculin *pârlit*, atunci când este folosit în sens figurat, aparține registrului familiar, și îl echivalează cu „sărac, nevoieș; necăjit, amărât”. După cum vedem, din această definiție lexicografică lipsește orice referire la sensul „înșelat, păcălit”, pe care îl are substantivul fr. *des dupes*, tradus de G. Ibrăileanu prin *pârliți*. Este o indicație indirectă că, în limba română de astăzi, adjectivul verbal *pârlit*, -ă, nu mai are acest sens.

În celelalte variante de traducere ale frazei amintite substantivul francez *des dupes* este redat prin *înșelați*, în perioada interbelică și prin *păcăliți* (în 1950 și 2004).

Și interjecția care deschide replica discutată în ultimele paragrafe merită un scurt comentariu. Exclamația *parbleu* din textul lui Maupassant este redată prin *Zău* de G. Ibrăileanu (1896), prin *Aida-de* de G. Periețeanu (interbelic), prin *Vezi bine* de Geo Bogza (1950) și prin *Zău așa* de Traian Fișescu (2004). Dintre acestea, *Aida-de* și *Vezi bine* au astăzi un caracter învechit și o frecvență rară, în timp ce *Zău* și *Zău așa* sunt încă folosite în registrul familiar, căruia îi aparțin, de altfel, toate variantele, inclusiv cea franceză.

O altă serie de exprimări injurioase întâlnim examinând traduceri succesive ale frazei din textul lui Maupassant „ – [...] *Quel gradin tu es!*”

G. Ibrăileanu o echivalează cu

„ – [...] *Ce mișel mai ești!*”
(B.-A. 1896: 362)

G. Periețeanu cu:

„ – [...] *Ce ticălos ești!*”
(B.-A. f.a.: 488)

la Geo Bogza apare:

„ – [...] Ce *nemernic* ești!”
(B.-A. 1950: 303)

iar Traian Fîntescu optează pentru:

„-[...] Ce *pramatie* ești!”
(B.-A. 2004: 333)

Toți acești termeni injurioși sunt acceptabili în limba română contemporană, deși *pramatie* (paradoxal, cel mai recent folosit) tinde să devină învechit. Mai trebuie adăugat că, spre deosebire de *mișel*, *ticălos* și *nemernic* – folosite pe parcursul perioadei de peste un secol în care au fost propuse versiuni românești ale romanului *Bel-Ami* –, *pramatie* nu înseamnă numai „persoană fără caracter, escroc, canalie”, ci și „persoană imorală; stricat, destrăbălat” (cf. DEX 2011).

Ultima serie de calificative negative la care ne vom opri pe scurt în paginile de față apare în traduceri românești ale frazei „Vous êtes l’être *le plus vil* que je connaisse [...]”. Aceasta este redată succesiv prin:

„ – Ești ființa cea mai *mârșavă* din câte cunosc [...]”.
(B.-A. 1896: 369)

„ – Ești ființa cea mai *josnică* ce o cunosc [...]”.
(B.-A. f.a.: 499-500)

„ – Ești ființa cea mai *josnică* pe care mi-a fost dat s-o cunosc”.
(B.-A. 1950: 310)

și

„ – Ești ființa cea mai *abjectă* pe care mi-a fost dat s-o cunosc”.
(B.-A. 2005: 341)

Mârșav, *josnic* și *abject* sunt termeni sinonimi din punct de vedere semantic și cu circulație aproximativ egală în limba română contemporană.

CONCLUZII

1. În limba română, există un număr mare de invective, exprimate sau exprimabile adesea prin adjective substantivizate.

2. Multe dintre seriile paradigmatică de invective discutate în articolul de față erau sinonime sau măcar parțial sinonime. Uneori, câte o serie de invective cuprindea și câte un lexem cu o definiție lexicografică mai complexă, deci cu câte un sens mai bogat decât lexemul din limba franceză pe care îl traducea. Sensul acesta era însă contextual valabil.

3. În majoritatea cazurilor, toate invectivele dintr-o serie sinonimică, indiferent de momentul publicării textului în care apăreau, coexistă și în limba română actuală.

4. Am întâlnit însă și situația, aparent paradoxală, când un termen foarte actual este folosit într-un text de acum aproape un secol și jumătate, în timp ce termeni care astăzi tind să fie învechiți apar în traducerea de la începutul mileniului al treilea.

SIGLĂ

B.-A. = *Bel-Ami*

BIBLIOGRAFIE

Surse

- Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de G. Periețeanu. București, f. e., f. a.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de C. Vraje (= G. Ibrăileanu). Craiova: Editura Ralian și Ignat Samitea, 1896.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere și prefață de Garabet Ibrăileanu. București: Editura Mondero, 1997 (și 2010, 2011 etc., la mai multe edituri).
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Geo Bogza. [București:] Editura de Stat, 1950.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Radu Malcoci. Prefață de Modest Morariu. [București:] Editura pentru Literatură, 1965.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Radu Malcoci. Prefață de Mircea Angheliescu. [București:] Editura pentru Literatură, 1969.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Radu Malcoci. București: Editura Eminescu, 1971.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Radu Malcoci. [București:] Editura Athena, [1992].
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Radu Malcoci. Craiova: Editura Apollo, „Oltenia”, 1993.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Radu Malcoci. București: Editura Prietenii Cărții, 1999.
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere de Radu Malcoci. Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor,
Guy de Maupassant, *Bel-Ami*. Traducere și note de Traian Fiñescu. București: Editura Leda, 2004, 2014.

DICȚIONAR

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Editura Academiei Române.

INSULTING WORDS IN ROMANIAN TRANSLATIONS
FROM THE FRENCH LITERATURE (1896–2004)

(Abstract)

Romanian language boasts a large number of insulting words often expressed by adjectives recategorized as nouns. Many such words, as discussed in this article, are synonymous or equivalent. There are also cases in which their meanings are equivalent only in a given context. The analysis has shown that certain old terms are revived at present whereas a few terms which are very up-to-date now are actually of old date.

Cuvinte-cheie: invective, traduceri, literatură franceză, Guy de Maupassant.

Keywords: insults, translations, French literature, Guy de Maupassant.

*Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
mariana_net15@yahoo.com*

**INDICELE REVISTEI *LIMBA ROMÂNĂ*
PE ANUL 2022**

INDICE DE AUTORI*

A

Aaron, Petru Pavel **20, 204**
Abeillé, A. **532**
Abusch, D. **551**
Agache, Liliana **110**
Aissen, J. **503**
Alecsandri, V. 73-81
Alexandrescu, Gr. 74, 76
Altbauer, M. 41, **193**
Arangelovici, Cristiana **249**
Avram, Mioara **129, 133, 181, 183**

B

Bailly, M.A. **60**
Barbu Comaromi, Iulia **249**
Barbu, Ana-Maria **249**
Barbu, Violeta **56**
Bărbulescu, I **107**
Beltechi, Eugen **109**
Berchină, Doina **558**
Beza, Theodore 197
Bianu, Ioan **159, 197, 213, 221**
Bidu-Vrânceanu, Angela 63, **558, 563**
Bilalis, Nicodim **220**
Boerescu, P. **150, 151, 153**
Bogdan, D. P. **246**
Bogdan, Florin **158**
Bogdan, Ioan **595, 596, 598, 599, 601**
Bogrea, V. 101
Bogza, Geo **175, 178, 179**
Bolintineanu, D. 74, 75, 76
Borza, Al. **241, 244, 245**
Brâncuș, Grigore 36, **183**
Brill, T. **241**
Bruckner, Alina **158**

Bulgăr, Gh. **235**
Butură. V. **241**
Buză, Emanuela **63**
Bybee, J. **555**
Byck, J. **59, 116, 132, 147**

C

Camară, Iosif **40, 43**
Candrea, I.-A. 39, 40, **49, 191, 581**
Cantacuzen, Dimitrie **600**
Cantemir, Dimitrie **160**
Carabulea, Elena **233, 235**
Caragiu-Marioțeanu, Matilda **236**
Cartoian, N. 101
Catană-Spenchiu Ana **158**
Cazacu, Boris 73, 75
Cazan, I. C. **241**
Călărașu, Cristina **250**
Călărașu, Cristina **69, 72**
Căplescu (Dina), Constantina 63, **72**
Cândea, Virgil **160**
Cândea, Virgil 46
Cândea, Virgil **596**
Celac, Victor 37
Chiaburu, Elena **158, 159**
Chiriac, Alexandra **158**
Chirilă, Adina **148**
Chițimia, I. C. **194**
Chivu, Gh. 20, **3, 4, 37, 63, 72, 109, 148, 196, 241, 243, 244**
Ciolan, Alexandru **72**
Ciorănescu, Al. **148, 242**
Cipariu, Timotei 97, **202**
Ciuchindel, C. **48**
Codiță Toroipan, Teodora **249**
Comrie, B. **503**

* Indicele de autori a fost alcătuit de Ramona Cătălina Corbeanu.

Condoravdi, Cleo **546**
 Constantinescu, Radu **595, 596, 598, 599, 601**
 Corbea, Teodor **95, 96-98, 198**
 Coresi **24**
 Corneliu, N. **226, 227**
 Costescu, Eleonora **167**
 Costinescu, Mariana **55, 76, 105, 109, 162**
 Coteanu, Ion **27, 30, 241**
 Crețu, Ecaterina **250**
 Croft, W. **503**
 Crowley, Robert **197**

D

Darmesteter, A. **30**
 Delehay, Hippolyte **103**
 Densusianu, Ovide **109, 126-128, 147, 149, 233, 504**
 Diaconescu, Ioana **233**
 Diaconovici-Loga, Constantin **503**
 Dima, Cristina-Ioana **106, 107, 110**
 Dima, Emanuela **249**
 Dimitrescu, Florica **72, 75, 250**
 Dincă, Adinel **219**
 Dinu, Tudor **149**
 Dobrescu, N. **595**
 Dosoftei **197, 198, 204**
 Drăganu, N. **23, 24, 102, 147**
 Drăgoi, Ovidiu **558**
 Dudaș, Florian **102-104, 106, 113**

E

Economidis, K. **221**
 Eminescu, Mihai **75, 76**
 Epure, Elena **250**
 Estienne, Henri **199**
 Eustatievici, Dimitrie **76, 503**

F

Faiciuc, Ioan **109**
 Feodorov, Ioana **596**
 Filipașcu, Alexandru **599**
 Fișescu, Traian **178, 179**
 Fleischman, S. **555**
 Floca, Ioan **225**
 Fogarasi, Ștefan **198**
 Frățilă, Vasile **126**
 Frâncu, Constantin **109, 532, 534**

G

Gandulić, Ivan **197**
 Gaster, M. **101, 106, 196, 245**
 Georgescu, Magdalena **105, 144, 162, 241, 245, 597**
 Gherman, Alin Mihai **107, 144, 198, 214, 229, 230**
 Gherman, Cristina **229, 230**
 Gheție, Ion **21, 22, 23, 46, 48, 56, 105, 106, 109, 110, 114, 115, 140, 145, 157, 162, 164, 192, 194, 198, 214, 219, 225, 226, 595**
 Ghibănescu, Gh. **158, 196**
 Giuglea, Gh. **147**
 Godard, D. **532**
 Goleșcu, D. **76**
 Gorovei, Ștefan **S. 595**
 Graur, Al. **27, 186**
 Grecul, Maxim **46**
 Grigorovici, V. I. **596, 599, 600**
 Guriță, Ioan-Augustin **158**
 Guțu Romalo, Valeria **186, 515, 534**

H

Hacquard, V. **539**
 Halichias, Cristina **149**
 Hamm, Josef **192**
 Haneș, Petre V. **73, 75**
 Hartknoch, Johann Friedrich **162**
 Hasdeu, B. P. **26, 61, 148**
 Hatzfeld, A. **30**
 Heliade-Rădulescu, I. **75, 76, 503**
 Hermann, Paul **147**
 Hodoș, N. **213, 221**
 Hopkins, John **197**
 Hristea, Theodor **149, 575, 576, 585**

I

Ibrăileanu, Garabet **175, 178**
 Ilieaia, Mihaela **252**
 Iordan, Iorgu **27, 74, 116, 186**
 Iorga Mihail, Ana **249, 507**
 Iorga, N. **143, 197, 244, 595**
 Ivănescu, Gh. **73, 74, 75**
 Ivireanul, Antim **204**

J

Jagić, V. **193**

K

Karaisaridis, G. **222**
 Kittilä, S. **503**
 Kolitsaras, I. **220**
 Kratzer, A. **539, 541**

L

Lascaris, Michel **595, 601**
 Laurian, A. T. **26**
 Littré, Émile **26**
 Lobwasser, Ambrosius 197
 Loșonți, Dumitru **37**
 Lupșa, Ștefan **599**

M

Macrea, D. **575**
 MacRobert, C. M. **42, 46, 193**
 Mai-Boroda, Miroslov 95, 97
 Maiden, Martin **181**
 Malcoci, Radu **175**
 Mancaș, Mihaela 73, **75**
 Manolescu, Nicolae 70
 Mareș, Alexandru 20, 37, 39, 40, **41, 42, 43, 44, 48-51, 56, 106, 108, 110, 113, 139, 144, 167, 168, 191, 192, 214, 219, 242, 595**
 Marian, Sim. Fl. **241**
 Marin, Maria 125, **126**
 Marinescu, Bogdan 125, **126**
 Marinescu, Marin **125, 132, 133**
 Marot, Clément 197
 Massim, I. C. **26**
 Maupassant, Guy **175, 176, 179**
 Maxim, Mihai **600**
 Mazilu, Marius **140**
 Mărgărit, Iulia 125, **126, 151**
 Meillet, A. **235**
 Micu, Samuil 204, 205, **503**
 Mihai, Nicoleta 37
 Mihăilă, Gheorghe 27
 Mihăilescu, Gabriel **107**
 Miklas, H. **193**
 Miklosich, F. **59, 230, 234**
 Mioc, Damaschin **600**
 Misterski, H. **197**
 Mocanu, Nicolae **109**
 Moiescu, Gheorghe I. **599**

Moldovanu, D. 197
 Montano, Benito Arias 198
 Moraru, Mihai **199**
 Moroianu, C. 20, **23, 24, 147, 522**
 Moxa, Mihail 139
 Mumuleanu, B. P. 74
 Munteanu, Eugen **194, 196**
 Munteanu, Ion Gavril **503**
 Munteanu, Șt. 73, **75**
 Mutalâp, Daniar **58**

N

Nedelcu, I. **503, 504, 531, 532**
 Negruțiu, Florin **249**
 Neiescu, Petru **109**
 Neț, Mariana **249**
 Nicolae, Florentina **160**
 Niculescu, Ruxandra **116, 186**
 Nistor, Ion **595, 601**

O

Onu, Liviu 73, 75

P

Pagliuca, W. **555**
 Palmer, Frank R. **555**
 Pamfile, Tudor **116**
 Pană Dindelegan, Gabriela **76, 181, 183, 186, 503, 504, 507, 508, 530, 532**
 Pandovici, Dimitrie **202**
 Panoneanu, Daniil 601
 Panțu, Z. C. **241**
 Papoulidis, Constantinos **220**
 Parkes, M. B. **44**
 Pascu, Șt. 27, **196**
 Pavel, Eugen **200, 202, 205, 206**
 Periețeanu, G. **177**
 Perkins, R. **555**
 Petrovici, Emil 147
 Petuhov, Nicoleta **249**
 Philippide, Al. **26, 147**
 Plantin, Christophe 200
 Pontbriant, Raoul de **503**
 Pop, S. **226**
 Pop, Teodor **202**
 Pop, Vasilie 97

Popescu, Cristina **250**
 Popescu-Marin, Magdalena **233, 235**
 Popovici, Eusebiu **595**
 Portner, Paul **551**
 Procopovici, Al. **27, 147**
 Pușcariu, Sextil **26, 27, 29, 30, 31, 147, 148, 151, 153**

R

Rabelais, François **520**
 Rădulescu, A. **245, 600**
 Răduleț, Remus **250**
 Răuțu, Dana **518**
 Roetzel, B. **558**
 Roman Moraru, Alexandra **63, 109**
 Rosetti, Al. **73, 75, 191, 503**
 Roșu, T. L. **115**
 Rystenکو, A.V. **111, 112**

S

Sala, Marius **27, 28, 579**
 Sapovici, Anca **212, 242**
 Sava, Cristinel **219, 242**
 Scarlat, Carmen **241**
 Schiffer, N. **558, 567**
 Schuchardt, H. **147**
 Scriban, A. **77, 523, 575, 581**
 Seche, Mircea **31, 577**
 Sîmedrea, Tit **595, 599-601**
 Simion, Eugen **582**
 Simonescu, Dan **221**
 Sitaru, Maria Purdela **241**
 Stamati, C. **74**
 Stan, Camelia **503, 504, 534**
 Stanciu Istrate, Maria **229, 232, 242**
 Sternhold, Thomas **197**
 Stoichițoiu-Ichim, A. **183, 564**
 Strilbițchi, Mihail **157, 159, 160, 162, 163, 166**

Ș

Șăineanu, C. **116**
 Șincai, Gheorghe **503**
 Șovar, G.-A. **503**
 Ștrempel, Gabriel **109, 115, 242**

T

Teodorescu, Mirela **48, 59, 109, 198**
 Teubner, B.G. **147**
 Thomas, A. **30**
 Thomason, R. **546**
 Tiktin, H. **77, 244**
 Timotin, Andrei **596**
 Timotin, Emanuela **58, 242**
 Tomescu, Mircea **165**

U

Udriște Năsturel **229, 230**
 Urechia, V. A. **158, 159**
 Ursu, Despina **522**
 Ursu, N. A. **197, 198, 519, 522, 523**
 Uță-Bărbulescu, Oana **243**

V

Vais, Josef **193**
 Vascenco, Victor **157, 162, 164**
 Vasileanu, Monica **147**
 Västi, K. **503**
 Vatable, François **198, 200**
 Văcărescu, Iancu **75, 76**
 Velecico, Viorica **241**
 Vianu, T. **73, 74**
 Vintilă-Rădulescu, Ioana **249**
 Vlastaris, Matei **600, 601**
 Vlădescu, Irina **241, 243**
 Vulpe, M. **129, 131, 132**

W

Wolf, Friedrich August **90**
 Ylikoski, J. **503**

Z

Zafiu, Rodica **534, 557**
 Zamfirescu, Dan **211**
 Zăstroiu, Remus **37**
 Zăstroiu, Victoria **37**
 Zgraon, Florentina **105, 144, 157, 162**
 Zup, Iulia Elena **158**

INDICE DE CUVINTE*

	Albaneză	lese-majesty 520 made-to-measure 559, 560 made-to-order 559, 560 many 539 might 554 motorbus 523 multibus 523 must 554 neck (swan ~) 571 off-the-rack 559, 560 omnium 516, 523, 524, 525, (~ gatherum) 524 omniums 525 pants (accordion ~) 564, (bermuda ~) 564, (cargo ~) 564, (pencil ~) 564 peak lapel 560 pocket (chest ~) 560 pullover [the head] 564 quorate 522 quorum 522 ready-to-wear 559, 560 rebus 525 second hand 559, 560 shawl collar 560 should 554 sinecure 520 some 539 sometimes 545 sweater 565, (mock neck ~) 565, (shawl collar ~) 565, (rolled neck ~) 565, (polo neck ~) 565, (fisherman's ~) 565, (V-neck ~) 565 tactical 561 tail (dog ~) 571 tall 548 trolley bus 524 t-shirt (long sleeve ~) 565, (short sleeve ~) 565, (V-neck ~) 565 vest (motorcycle ~) 561, (reflective ~) 561, (hunting ~) 561, (hippie ~) 561, (fishing ~) 561
matërgonë 244		
	Bulgară	
tok 570 смин 244		
	Calabreză	
afina 149		
	Catalană	
aquell 152 aquest 152		
	Engleză	
aero- 523 affidavit 517, 521 air 523 airbus 523 all 539 breasted (double ~) 560, 561, (single ~) 561, 572 -bus 523 canvas (full ~) 559, 560, (half ~) 559, 560 cap (newsboy ~) 568, (deerstalker ~) 568 condominium 517 could 554 facsimile 518, 519 fax 518, (to ~) 518, 519 gather (to ~) 525 hat (astrakhan ~) 568, (karakul ~) 568, (ushanka ~) 568, (fur ~) 568, (bucket ~) 568 intelligent 548 jacket (leather ~) 567, (jean ~) 567, (hunting ~) 567		
		Franceză
		abribus 523 accesit 521

* Indicele de cuvinte a fost alcătuit de Marius Mazilu.

- accubus 523
 aérobis 523
 affidavit 521
 aiguille de cravate 566
 airbus 523
 aller 149
 autobus 524
 bataillon 177
 biblio- 523
 bibliobus 523
 blouse 566
 blouson 566
 bonnet d'astrakan 568
 -bus 523, 524
 caracul 568
 chapeau (~ de fourrure) 568, (~ de soleil) 568,
 (~ de pluie) 568, (~ de paille) 568, (~ de castor)
 568, (~ seau) 568
 col châle 560
 colibus 523
 condominium 517
 cravate 565
 crêpe de Chine 558
 croate 565
 déficit 522
 dreser 153
 électrobis 523
 épauLe 560
 Europa-bus 523
 ex-libris 518
 fac-similé 519
 faxer 518
 ferrobis 523
 gilet (~ parabolles) 561, (~ tactique) 561, (~ hippie)
 561, (~ de sauvetage), (~ de peche) 561, (~ de
 chasse) 561, (~ de costume) 561
 gorge du talon 571
 grisaille 185
 groupes (par ~) 178
 haute couture 559
 insigne de revers 561
 jaque 567
 jaquette 567
 lèse-majesté 519, 520
 menu 184
 metro- 523
 métrobis 523
 microbus 524
 midi 523
 midibus 523
 mini- 523
 minibus 523
 mouchoir de poche 561
 nutria 568
 omnibus 523
 omnium 523, 524, 525 (l'~ des pétroles) 524
 omniumiste 525
 omniums (des ~) 525
 paletot 566
 pantalon (~ bouffant) 564, (~ à patte d'éléphant)
 564, (~ cinq poches) 564, (~ pantalon taille
 haute) 564, (~ taille basse) 564
 pantalon 563
 papillon 566
 pardessus 184
 patchouli
 peuple 175, 176, 177
 pince à cravate 566
 poche de poitrine 560
 prêt-à-porter 559, 560
 procession 178
 quorum 522
 rebus (parler ~) 525
 revers cranté 560
 Roissy 523, (~-bus) 523
 sandale 570
 serge de Nîmes 558
 sinecure 520
 tant d'argent 179
 torticolis 520
 tricot 565
 trolleybus 524
 veste 561
 veto 526
 virologist 71
 virologiste 71
- Germană**
- Absatzfleck 571
 Absatzfront 571
 Akzie 594
 Brandsohle 570
 Deckbrandsohle 571
 Defizit 522
 Elektrobus 524
 Exlibris 518
 Grof 160
 Gut 230
 Kondominium 517
 Omnien 525

Omniums 525
 Pantoffel 569
 Parabellum 520
 Parabellumpistole 520
 Quorum 522
 Rebus 525
 Sakko 559
 Sinekure 520
 Superexlibris 518
 Supralibros 518

Greacă

ἀγαθός 230
 κατά 152
 μανδραγόρας 244
 πανταλόνι 563
 χρησμόν 60

Italiană

akkotá 153
 cappelaria 567
 condominio 518
 facsimile/fassimile 519
 ghetta 569
 giacca 566
 lesa maesta 519, 520
 omnibus 523
 riccio 150
 spalla camicia 560
 torcicollo 521
 torti colli 521
 torto collo 521

Latină

a(d)spectāre 150
 accēdō, accēdere 521
 acinus 149
 *acūtiāre 153
 acūtus 153
 ad-hoc 517
 affidare 521
 affidavit 521
 affinis 149
 affinus 149
 *affundāre 150

aliā mente 149, 150
 *aliamentre 149
 *alitre 150
 alter 150
 altera mente 149
 ambulō, -āre 149
 ante 128
 *aquātōsus 152
 aquātus 152
 aquōsus 152
 argūtus 150
 *arre(p)tāre 153
 *arrectāre 153
 arripēre, arreptus 153
 artus 150
 *artutus 150
 *astectāre 150
 atque 152
 bellum 520, 522
 beneficium 520
 bonus 230
 brevis 149
 caldus 153
 camisia 562
 carpinus 150
 cata 152
 *cempellio 153
 *cempolia 153
 *cempoliu 153
 centipellio, -onis 153
 clypeus 200
 collo 521
 collum 521
 colo, -are 151
 com- (cum) 517
 commāter 151
 commatr- 151
 compater 151
 con- 151
 condominium 517
 *confundāre 150
 confundere 150
 cōs, cōtem 153
 crassus 149
 *cricius 150
 crīspus 150
 cucurbita 243
 cura 520
 curo, -are 151
 *dafinus 149
 de una hora 20

- dēficiō, dēficere 522
 deficit 522
 *dērādicāre 152
 descendunt 196
 *dīrecticāre 152
 dīrectus 152
 discedere 59
 *dīsfēdāre 153, 154
 *dīs-fētēre/*dīs-fētāre 154
 divites 196
 dominium 517
 dominus 517
 domus 517
 ecce 152
 eccum 152
 ēlātāre 153
 ēlītāre 153
 eō, īre 149
 ērīcius 150
 ex (~ libris) 518
 exacuere 153
 *exacūtīre 153
 exacūtus 153
 *excōtīre 153
 expectāre 150
 fac simile 518, 519
 facio, facere 518
 fermentare 151
 fiō, fierī 149
 folium, folia 153
 fragmentare 151
 fraxīnus 150
 *fremētare 151
 grassus 149
 gravis 149
 *grevis 149
 grossus 149
 hīc 152
 illum 152
 *incaldescō 153
 incalesco 153
 inter 128
 istum 152
 laedo, laedere 519
 laesa 519
 laesa-majestatis 519, 520, (crimen~~) 519
 languores 195
 levis 149
 lītāre 153
 *lutria 568
 mandragora 244
 memorare 57
 monumentum 522
 mutare 57
 omnis, omne 523, 524, 525
 omnium 525
 oracula 60
 *paltīnus 150
 paro, parare 520
 pater 151
 pingues 196
 platanus 150
 *platīnus 150
 quantus 152
 qui 522
 quorum 522
 quot 152
 quotus 152
 rectus 153
 res, rei 525
 scutum 200
 similis, simile 518
 sine 520
 sum, esse 149
 torcere 521
 torquere 521
 vadō, -ere 149
 veritas 200
 veto, vetare 526
 victimāre 153

Maghiară

- aranyfű 246
 bakancs 569
 borostyán 245
 csizma 568
 gróf 160
 lesni 197
 liliom 246
 zsálya 244

Occitană

- aquel 152

Portugheză

- aquele 152
 aqueste 152
 riço 150

Română

A

- a 30, 129, 130, 142, 530, 533, 534, 535, 587, 588, 589, 593, (~ cafelii) 164, (~ Fiiului) 169
 a 597
 -a 143, 530
 aalenian, -ă 589
 ab absurdo 586
 abac 581, 588, 589, 593
 abaca 586
 abacterian, -ă 586, 589
 abandon 587, 589, 593
 abandona 587, 588, 593
 abandonare 588, 593
 abandonat, -ă 593
 abanos 587, 593
 abarticlar, -ă 586, 589
 abatoriza 586
 abațial, -ă 586, 589
 abaxial, -ă 586
 abera 586, 589
 abilitat, -ă 586
 abstractiv, -ă 586
 abstractivitate 586
 aburiu, -ie 586
 abuz (~ de putere) 593, (~ de drept) 593, (~ de serviciu) 587
 abuzat, -ă 586
 ac (~ de cravată) 566
 ACA 67
 acalculie 586, 589
 acaloric, -ă 586
 acampsie 586, 589
 acantestezie 586, 589
 acantocarp, -ă 586, 589
 acantocefal 586, 589
 acantoid, -ă 586, 589
 acapnie 586, 589
 acatistier 586, 589
 accelerogramă 586
 accentual, -ă 586, 589
 accentuație 586, 589
 acceptabilitate 586, 589
 acces 521
 accesa 587, 588, 590, 593
 accesare 586
 accesat, -ă 586, 589
 accesibiliza 586
 accesit 521, 522
 accesoriga 586
 accizabil, -ă 586, 589
 acel 152
 acela 161
 acest 152
 acesta 161
 achiu 184
 aciea 105
 acmu 108, 114, 115, 143, 164
 acoló 592
 acoperemântul 169
 acoperire 233
 acorda 587, 589, (a ~ credit) 588, 590, (a ~ prioritate) 588
 acquis 187
 acquis-ul 185
 act 587, 588, 589, 593, (~ de acuzare) 590, (~ final) 587
 activa 587, 589, 590
 activat, -ă 586, 589
 activist de mediu 65
 activitate 63
 acțiune 587, 588, 589, 593, 594, (~ civilă) 587, 590, (~ de dezavuare) 587, (~ umanitară) 587, (~ ponderomotoare) 587, 590, (~ penală) 587, (~ reconvențională) 587, verb de ~) 587, (a intra în ~) 588, (a introduce o ~ în justiție) 588, (societate pe ~i) 587, (a-i crește sau a-i scădea cuiva ~ile) 590, (verb de ~) 590, 593
 acu 164
 acum(u) 144
 acumbent, -ă 592, 594
 acumbenți, -te 594
 acumula 588, 589, 593, (a ~ cunoștințe în domeniu) 588
 acumulare (~ culturală) 588, 590, (~ de capital) 587, (~ fluviatilă) 587, fond de ~) 587, (lac de ~), (rată de ~) 587
 acumulat, -ă 588, 593
 acumuloare 186
 acumulator 186
 acumulatori 186
 acuzare (act de ~) 593
 acvaplanare 593, 594
 acvilă 593
 adămană 201
 adăosătură 62
 adecă 128, 591
 adept, -ă 588, 590, 594
 adera 588, 593
 aderent, -ă 588

- aderență 587, 588, 593
 adevărită 238
 adevărul 200
 adevăși 57
 adevărit 238
 АДЪВІРІИ^m 107
 ad-hoc 516, 517, (divanul ~) 517, (adunare ~) 517
 adiaforetic, -ă 586, 589
 adiaforeză 586, 589
 adică 592
 adicălea 590
 adicăte 128
 adicătelea 590
 adimensional, -ă 586, 589
 adinamic, -ă 586
 adinamie 586, 589
 adjucație 592, 594
 administrator (~ de fonduri speculative) 65, 66
 administrație 592, 594
 admira 590, 593
 adormițele 593
 adrenalină 588, 589, 593
 adrenalinemie 586, 589
 adrenalinic, -ă 586
 aducire-aminte 163
 aduna (a se ~) 77
 adunare (~ treptată) 588
 adurmeca 591
 adurmi 113
 adventism 593, 594
 adventist, -ă 594
 aerobuz 524
 aeromedicină 586, 589
 aerometeorograf 586
 aeromorfoză 586, 589
 aeronavigație 586
 afaziolog, -ă 586, 589
 afaziologie 586, 589
 affidavit/afidavit 521, 522
 Affordable Care Act 68
 afin 149
 afir 149
 afiră 149
 afla (să ~) 169
 află (să ~) 161
 after diner split 563
 afterschool 586
 aftor 591
 afumare (de ~ tiutiuului) 163
 afuzali 187
 agent, -ă 69, 590, (~ operativ) 65, 69, 71, (~ de vânzări) 65, 69
 agenție 593
 aghent 591
 aghenție 591
 agiunge (va ~) 105, (vei ~) 169, (vom ~) 164
 agiunse 105
 agiute (să mă ~) 169
 agiutoriu 21, 113
 agiutoriu 169
 agrou 184
 agru 193
 aguite 21
 ai 127
 aice 114
 aicea 114
 aikido 586
 aiminteri 149
 aimintre 149
 ajun 594
 ajuna 594
 ajuns 142, (am ~) 164
 ajut (să ~) 76
 ajuta 164
 ajutaț (vă ~) 76
 ajută-mi (ne ~) 76
 ajută-mi 169
 ajutoriu (întru ~) 166
 ajutoriu 142
 ajutoriu 169
 al 152, (~ doilea) 169, (~ Fiului) 169, (~ cui) 166, (~ tău) 166
 alauit, -ă 586
 alcooltest 586
 ale 142, (~ tiutiuului liuleale) 164
 aleargă 75
 alerg (eu, ei ~) 75, 76
 alerga 77, 79
 alergoloagă 188
 alergologă 188
 Alexandriei 113
 alfabet 88
 alibi 182, 183
 alibiuri 182
 aligoteuri 183
 alizeu 184
 altele 163
 altile 161
 altminteri 149
 alyile 163
 amar 108
 amăgitoriu 161

- amărate 110
 ambulanțier, -ă 586
 amesteca (a se ~) 77
 amidină 589, 593
 amidon 594
 amirali 187
 amunte 129
 analist de cutii negre 66, (~ de risc) 65, (~ economic) 65, (~ financiar) 65, 71, (~ geopolitic) 65, (~ militar) 65, (~ și instructor în Intelligence din Surse Deschise) 66
 ancombrant, -ă 586
 ancrasat, -ă 586
 andamento 586, 589
 angajator, -oare 586
 angro 184
 -anie 235
 anșoauri 183
 antecedent, -ă 594
 antemergător 586
 anticoncurențial, -ă 586, 589
 antifona 586
 antirabic, -ă 589, 593
 antrenoare (~ de sex) 65
 antrenor (~ de fitness) 65, 58, (~ de fitness și cântăreață) 66
 antreprenorial, -ă 594
 antreprenoriat 67, 586
 antreu 184
 antropoloagă 188
 antropologă 188
 aparat 587, 593
 aparteu 184
 aparținător, -oare 586
 apă 152
 apătat 152
 apătos 152
 apela 587, 590, 593
 apelabil, -ă 586
 apelant, -ă 587, 588
 aplica 587, 588, 590
 aplicant, -ă 586
 aplicație 587, 588, 589, 590, (~ web) 587
 apos 152
 aprinde (să vor ~) 108
 aprinsăle 22
 aprinză (să-l ~) 166
 apropou 184
 apuca 77, (a se ~) 534
 ar 127
 -ar 142
 aracan 591
 aragaz 594
 aragaze 594
 arată (să ~) 161
 arăniță 246
 arăta 153, (a se ~) 77
 arătare 115
 arderile 169
 areta 153
 argintiu 184
 argintul 204
 argou 184
 arhieposcop emerit 65
 arhontologie 591
 -ariță 246
 -ariu 23, 164
 artut, -ă 150
 arunc (se ~) 75
 arunca (a se ~) 77
 arză (să ~) 169
 asămănă (să ~) 161
 asară 163
 asămănată 169
 ascultă-le 204
 ascuți 153
 aseamenea 141
 asezona 589, 593
 asezonare 589
 asezonat, -ă 589, 593
 asistat, -ă 586, 593
 asistent (~ documentare) 69, (~ de imagine) 69, (~ de imagine) 64, 65
 aslamu 201
 asociat cu integritatea cercetării științifice 66
 astară 128
 astăzi 166
 astm 593
 asupra 129
 așăzarea 161
 așăzate 161
 așăzi 169
 așea 108, 113, 114
 așeaminea 21
 așezat (s-au ~) 169, (m-ai ~) 169
 așijderea 140
 așijdirea 140
 aștaptă 169
 aștepta 150
 așternutul 204
 atașant, -ă 586
 ateneu 184
 ateu 184
 ATM 586

Atomi* 88
 atotîitoriu 169
 ATV 586
 au 115
 auă 193
 aud 164
 audzi 105
 autobus 524
 autobuz 517, 524
 autor-vedetă 64, 65
 auză (să le ~) 142
 auzi 105, 114, 141
 auzind 166
 auzit (m-ai ~) 169
 auzitor 64, 67
 ave (voiu ~) 163
 avea 127, 530, 534, 535, (va ~) 141
 avocată și activistă 65
 avocat-vedetă 65
 avut-au 108

Ă

-ă 75, 76, 108, 115
 ă 597
 ă 597
 -(ă)tor 594

B

bacterian, -ă 586, 589, 594
 bain-marie 187
 bandou 184
 bani (atâția ~) 179
 banii 204
 barbat 140
 barbecue 586
 barili 187
 barou 184
 basma 593
 batalion 177, 178
 bate 589, 592, (a ~ mătării) 593, (a ~ monedă)
 590, (a ~ în retragere) 588, 590, (a ~ pasul
 pe loc) 593
 batistă (~ de buzunar) 559, 561
 batiu 184
 bălaur 113
 bănărit 178, 179
 bărbat 140, 160

bărbatul 163, 168
 bărbații 160
 băasma 591
 bălci 61
 băzna 21
 bea (să ~) 104, (vra să ~) 164
 beaujolais-uri 183
 beniș 591
 berbeacele 165
 besearică 140
 betel 586, 589
 bezaconie 144
 bezea 184
 bibelou 184
 bibliobuz 524
 biciclist de sprijin 65
 bideu 184
 bigudiu 184
 bihindisi 591
 bili 592, 593
 bilire 592
 bilit, -ă 592, 593
 bindisi 591
 bine 161, 163
 binedispus 593
 binele 165, 237
 biniș 591
 biocid, -ă 586
 bioetică 67, 67
 Biologie 88
 biostatistician 64, 67
 bire 22
 birou 184
 birui 530
 biseareca 140
 bisearca 140
 bisexualitate 583
 bistrou 184
 bisturii 184
 bitcoin 586, 589
 bitcoini 185
 bizantoloagă 188
 bizantologă 188
 bla 182
 blacheu 184
 blagoslovi 194
 blauri 182
 blănuri 182
 blăstămareți (nu ~) 109
 blăstămuri 22
 blender 586
 bloc-notesuri 183

- blog 586
 blogger 586
 bloggeri 185
 bloggeriță 586
 blogging 586, 589
 blogosferă 586
 bluejeans 187
 bluejeanși 187
 blugi 593
 blujins 593
 blura 586
 blurare 586
 blurat, -ă, 586
 bluzon 566
 boaltă 591
 bocanc 569
 bocanci (~ de lucru) 569, (~ de protecție), (~ de munte) 569, (~ de schi) 569, (~ cu burduf) 569, 571
 bocluc 591
 body 182
 bodyguard 187
 bodyguarzi 187
 bodyuri 182, 183
 bodzi 142
 bodzilor 142
 bolero 185
 bolerou 184, 185
 bolerouri 185
 Boli* 88
 boltă 591
 bolunzi 206
 bombeu 184
 bonsai 185
 boodgie 182
 boodgie-uri 182, 183
 BookTube 64, 65, 67
 Booktuber 64, 67
 Booktubing 64, 67
 book-worm 64, 65, 67
 booster 64, 67
 bordeaux-uri 183
 borderou 184
 boroșlean 245
 boss 187
 bosulică 67
 boși 187
 botedzați 107
 boxeri 185, 586
 bozilor 142
 branding 586
 brandy 182
 brandyuri 182, 183
 branț 570, (ridicătura ~ului) 570, (acoperiș de ~) 570, 571
 bratăș 22
 brateș 23
 brazdă (~ de pământ) 206
 brăcire 108, 109
 brăciri 109
 breaking news 586
 breaking-news-uri 183
 bridă 593
 broderi 185
 bronhofonie 589, 593
 broșan 245
 broștean 245
 brudatic 61
 bruschetă 586, 589
 БУ<КЪ>РЖ (сЪ ~) 107
 bufeu 184
 bugeta 586, 589
 bugetare 586
 bugetat, -ă 586, 589
 bulci 61
 buletă 586
 bumbac (~ egiptean) 557
 bunătate 22
 bunătăți 233
 bună-vestire 234
 bune (ceale ~) 233
 bunele 230, 233
 bungalou 184
 bungalow 185
 bunul 230, 233
 bură 201
 burătăți 22
 bure 22, 201
 burlăciță 586, 589
 burtieră 587, 588, 589, 594
 bușeu 184
 butonieră (~ milaneză) 559, 560, (~ napoletană) 559, 560, (~ gaură de cheie) 559
 buzăle 169
 buzunar 557, 588, 592, 593, (~ de piept) 559, 560, (~ franțuzesc) 563, (~ aplicat) 566, (~ cu refileți) 566, 572, (~ cu paspoal) 566, (~ cu laist) 566, 572, (~ cu burduf) 566, 572, (~ cu clapă) 566, (~ cu fermoar) 566, (~ cu laist) 557
 byte 187
 byți 187

C

- ca 504, 511
 -ca 504
 ca (~ și cum) 131
 cabină (~ de probă) 557-558
 cadou 184
 cadză (să ~) 113
 calcaneu 184
 calcul 186
 calcule 186
 calculi 186
 cald 152, 153
 calea 113
 calească 591
 calificare (~ frezor-rabotor-montezor) 66
 call-center 586
 camată 201
 camătă 201
 candidat-femeie 65, 71, (~-pompiet) 70
 cannelloni 187
 capacita 586
 capăt (~ de serie) 557
 capetele 161, 163, 165
 capitală 591
 capitalie 591
 capitol 591
 capitul 591
 caractere 88
 carantinat 186
 carantinați 186
 carătaș 591
 card 593, (~ de credit) 587, (~ de debit) 587, (~ de fidelitate) 587, (~ de salariu) 587, (~ de sănătate), (~ de serviciu) 587, (~ de memorie) 588, 590
 care 161, 163, 168, (de ~) 163
 carele 161, 165, 168
 caretaș 591
 careu 184
 cargou 184
 cari (pe ~) 163, 168, (după ~) 163
 carou 184
 cartelă 589, 590, (~ SIM) 588, 590
 cartoafă 591
 cartofă 591
 cartoflă 591
 casăle 22
 casele 114, 141
 cashflow 185
 casii 161
 casual 586
 cașeu 184
 către 593
 cavou 184
 caz 169
 cază (să ~) 142, 169
 cazinou 184
 căciulă 557, 567, (~ de astrahan) 557, (~ de blană) 567, 568, (~ de nutrie) 567, 568, (~ de astrahan/astrăgan) 567, 568, (~ de caracul) 567, 568, (~ cu urechi/ușanca/rusească) 567, 568, 572
 cădea (a se ~) 532, 534
 cădească (să ~) 140
 cădzându 21
 -căi 504
 călămară 591
 călări 107
 călăuz 591
 călăuză 594
 călcătoriu 142
 căli 127
 călțunul 201
 cămașă 562, (~ cu plastron) 562
 cămările 206
 căntu 152
 căpățini 164
 căpută 570, (aripa ~ei) 570, (~a întregă) 570, (~ cu vârful) 570, (~ cu liră) 570, 571, 572, (~ cu bizeț) 570
 cărnuri 182
 cătră 104, 105, 233, 591
 către 505, (de ~) 505, 511
 cățan 193
 căuta 77, 539
 căutatu-l-o 132
 căzut 236, (~ții) 236
 căine 141
 căinelui 141, 161
 căini 141
 căinilor 141
 călțul 126
 cănt (păsările ~) 74
 cănta 77
 căntă 76, (ei ~) 74
 cărcimă 591
 cărciumă 591
 cărilor 20, 22
 cărmăci 55
 cărmăcit 55
 căt, -ă 152
 ce 113, 165, 168
 ceale de pace 204
 ceilați 161

- cel (~ fără-de-mente) 201
 celelalte 161
 celui 106
 celuiitor 106
 celulă 590, 593
 Celule 88*, (~ stem) 587, 590
 Centaurus 64, 67
 cercetedzi (să ~) 169
 ceremonie 592
 ceriu 21, 114, 142
 ceriul 164, (~ cel mai de sus) 207
 ceriuri 169
 cerneluri 182
 cerul 113
 cetate 104, 114
 cetațile 165
 cetăți 114
 cete (în ~) 178
 cetească (să ~) 140
 ceteți 110
 cetețul 140
 ceti 140
 cetitoriul 166
 chatbot 67, 72
 cheltuioriu 161
 chem (mă ~) 75
 cherry-brandyuri 183
 cherryuri 183
 cheu 184
 cheziș 161
 chieptul 161
 -chii 504
 chili 187
 chilli 586
 chimie 88
 chimonou 184
 chirurg (~ plastician) 64, 65, 69, (~ vascular) 65, 69
 chirurgie (~ paliativă) 64, 65, 69, (~ robotică) 64, 65, 69, (~ toracică) 64, 66, 69, 70, 71
 chitarist, -ă 591
 chow-chow 185
 Cifre* 88
 cimpanzeu 184
 cimpoi 153
 cincii 233
 cincisprece 591
 cincisprecelea 591
 cine 114, 161, 163
 cineș 115
 cinsprezece 591, 593
 cinsprezecea 593
 cinsprezecelea 593
 cinsteș 61
чинітійж 107
 cinstiia 108
 cinstit 61
 ciofi 162
 cip 593
 citarist, -ă 591
 citire 88
 ciudă 105, 108, 114, 115
 ciudeasă 115
 ciudeasele 114
 ciudesă 114
 ciudesie 115
 ciuf 162
 ciumilitor 56
 ciuriului 107
чириуаши 107
 civilizational, -ă 586
 cizelor 63, 67
 cizmă 568, (~e de piele) 569, (~e de cauciuc) 569, (~e de cowboy) 569, (~e de călărie) 569, (~e de vânătoare) 569
 clamă (~ de cravată) 566
 clasificatoare 186
 clasificator 186
 clasificatori 186
 clevetă 144
 clevetiia 143, 206
 clișeu 184
 clovn rodeo 64
 CNP 586, 590
 coabita 587, 588, 589
 coamă 594
 coboară 75
 cobor (eu, ei ~) 75, 76, (oile ~) 74
 cobori 74, 79, (a se ~) 78
 cocie 105
 cocon 115
 cod 590, (~ de bare) 587, (~ galben) 587, (~ numeric personal) 587, (~ portocaliu) 587, (~ roșu) 587, (~ galben) 590, (~ portocaliu) 590, (~ roșu) 590
 codri 186
 coeziv, -ă 586
 cofondator 67
 colelie 245, 246
 colilie 245
 comati 187
 comatră 151
 comisar autor 66, (~ de expoziție) 64

- compatibiliza 586
 compatibilizare 586
 complemente 163
 complementile 163
 compleu 184
 compozitor(-)coloană sonoră 65, 66
 compus 186
 compuse 186
 compuși 186
 concept(-)artist 64, 66
 condiționalitate 586
 condominiu 516, 517
 conectivitate 586
 conexare 593
 confecții de gata 559
 confecționar textile 66
 confetti 187
 consilier 69, (~ educațional) 64, 66, 70, (~ general) 70, customer (~ support) 70, (~ din IT) 70
 consomméuri 183
 conspiraționist 65, 67
 constituționalism 593
 consultant 69, (~ pe probleme de ecologie) 69, 70, (~ă în domeniul managementului riscului) 69, 70, (~ de stil) 66, (~ pe probleme de ecologie) 69, (~ă în domeniul managementului riscului) 69, (~ de stil) 66, 69, (~ă în domeniul managementului riscului) 66, (~ă în domeniul managementului riscului) 70
 consultant de stil (~, designer de ceasuri) 65
 consumerism 586, 589
 consumerist, -ă 586
 consumism 586, 589
 consumist, -ă 586, 589
 contact 186
 contacta 586
 contactare 586
 contactat, -ă 586
 contacti 186
 contaminat 186
 contaminați 186
 contoș 206
 contrafort 186
 contraforturi 186
 contraforti 186
 contributor, -oare 586
 conținut, -ă 586, 588
 cookie 182
 cookie-uri 182, 183
 coordonator 69, (~ al campaniei de vaccinare anti-COVID) 70, (~ județean) 66, 69, (~ul
 campaniei de vaccinare anti COVID) 66, (~ oare de evenimente) 66, 69, 71
 copil-hibrid 64, 66
 copy editor 64, 68, (~ și voice-over) 66
 coregraf și dansator 64, 66
 coreu 184
 corifeu 184
 corner (gentleman's ~) 570, 571
 cotară 107
 *cotu 152
 country 187
 covid 186
 covizi 186
 covoară 108
 covor 108
 cowboy 185
 cowboyul 185
 crai 105
 cravată 565
 crawl 586
 crazy 187
 crăire 105
 creade 107
 creator-interpret 66
 credea 107, 114
 crede-mă-ți 132
 credeți-mă 132
 credz 107, 108
 credzut 56
 creează 142, (să nu se ~) 143
 crepdeșin 558
 crescut 235, (cu ~ul) 235
 crescutele 201
 cretaceu 184
 creț, -eață 150
 criminalist 71
 crochii 184
 croitorie bespoke 559, 560
 croșeu 184
 crustaceu 184
 cu 505, 506, 511, (~ fără) 128
 cufunda 150
 culcușul 204
 culi 186, 187
 cumatră 151
 cumătră 151
 cumătru 151
 cunoscut 236, (~ți) 236
 cunuri 22
 *cumătru 151
 cupeu 184
 cura 151

curățâșcu 164
 curățâști 169
 curățească 141
 curățeaște 20
 curând 144
 curcubețe(a) 243
 curcuma 586, 589
 curent 186
 curente 186
 curenți 186
 curricular, -ă 586
 curry 187
 cursa 206
 curund 21, 107, 108, 114, 144
 curundu 115
 cusătură (~ AMF) 559, 561
 custa 193
 custodie 587, 588, 589
 customer 67, (~ support) 66, 68
 cuteza 530
 cutireacție 589, 594
 cuțit 153, (~ de ștanță) 557
 cuveni (a se ~) 534
 cuvinte 141
 cuvioșadză 21
 cuvire (să ~) 22
 cvorum 517, 522

D

A 597

da (a ~ nume noilor născuți) 65
 dacă 105
 dai-îmi (mai ~) 132
 dandy 187
 dans-actor 64, 66
 dascale 166
 dascăle 166
 datoriu 142
 datu-m-au 108
 daț-o 132
 dămineață 20
 dănăoară 20, nice (~) 20
 dărătecă 151
 dărătică 151
 dăstulul 237
 dânsăle 163
 dânsul 504
 dârâia 108
 dâretică 151

de 108, 114, 130, 141, 233, 504, 506, 507, 531,
 (~ altă dată) 128, (~ altă oară) 128, (~ bună
 voie) 132, (~ către) 129, (~ după) 129, (~ la)
 126, 507, 511, (~ pe) 129, (~ voie bună) 132,
 (~ zi) 128
 de (să-i ~) 141
 dea (să-i ~) 141
 deaca 108
 deacă 105, 115
 deade (u ~) 114
 deaie (să nu u ~) 114
 dealeri 185
 dealul 201
 debușeu 184
 decatlon 593
 decât 504, 511
 deceuri 182
 dechembrie 592
 dechemvrie 592
 decident, -ă 586
 declasifica 586
 declasificare 586
 declasificat, -ă 586
 decolteu 184
 decredibiliza 586
 decredibilizare 486
 decredibilizat, -ă 586
 deductibilitate 586
 defecta 587, 588, 589, 590, 594, (a se ~) 588
 defectare 587, 588, 590
 defectat, -ă 588
 defector 587, 588
 deficit 521, 522
 defileu 184
 definitiv, -ă 593, 594
 delista 587
 delistare 587
 delistat, -ă* 587
 deltaplan 593, 594
 demâneața 140
 demineață 20
 demon 592
 den 128
 denaintre 128
 deochetură 589
 depărta (a se ~) 77
 depărtară (să ~) 108
 deprinză 142, (să nu ~) 143
 deprofesionalizare 587
 deprofesionalizat, -ă 587
 deputat (~ neafiliat) 65, 66, (~jucător) 69,
 (~spectator) 69, (~ SRE) 69,

- derădică 151, 152
 derătecă 151
 derătică 151, 152
 derby 569, 572, (cap toe ~) 569, (split toe ~) 569, (wingtip ~) 569, (longwing ~) 569, (plain toe/ blücher ~) 569, (semi-brogue ~~/~ de Viena) 569, (full brogue ~~/~ de Budapesta) 569
 derecătă 151
 deredică 151
 derept 107, 140, (~ acea) 108, (~ aceea, ce) 114
 dereptate 140
 dereptu 113
 deretecă 151
 deretica 151
 deridică 151
 derivat 186
 derivate 186
 derivați 186
 dermatită 589, 594
 descărca 587, 590, 593
 descoperire 233
 desecretiza 587
 desecretizare 587
 desecretizat, -ă 587
 desfăida 153, 154
 desfăta 153, (a se ~) 154
 desfătat 153
 designer (~ de ceasuri) 66, 70, (~ de pantofi) 65, 66, 68, 70, (~ de haine) 68, (~ vestimentar) 66, 68
 designeri 185
 desparte 114
 despartă (să ~) 22
 destinge 108
 destoinic 58
 deșărt (în ~) 161, 169
 deșărtăciuni 161, 169
 deșchisără 166
 deșertăciunilor 161
 deșertu 21
 deșeu 184
 deșidera 194
 deșideratul 201
 deșteptătoriu 161
 deștinge 105, 108, 114, 115
 deștingu 196
 detectiv (~ de animale) 65, 66
 detentoare 187
 detentor 187
 detoxifia 587
 detoxifiant, -ă 587
 detoxifica 589, 594
 detoxifiere 587
 deux-pièces 582
 deviant, -ă 587
 devianță 587, 589
 devoala 587
 dezactiva 587, 588, 589, 590, 593
 dezactivat, -ă 587
 deznoda 77
 dezvolta 587, 590
 dezvoltator 587
 di 141
 diacritic, -ă 590, 593
 Diagnostice și tratamente* 88
 diamant 557
 diasporan 65, 67, 70
 diasporoz 65, 67, 70
 dică 592
 dicteu 184
 digital, -ă 588, 589, 590, 593
 digitaliza 587, 588, 590, 593
 digitalizabil, -ă 587
 digitalizare 588, 590, 593
 digitalizat, -ă 588, 593
 digitiza 587, 588, 590
 digitizare 588, 589, 590
 digitizat, -ă 587, 588, 589, 590
 dimineața 140
 dimisie 592
 dimon 592
 dinaintre 128
 dineu 184
 dinsul 143
 dintr-odată 593
 diochi 592
 diprinderii 168
 dirădică 151
 diridică 151
 director 69, 594, (~ al Departamentului de Sănătate Publică) 65, 69, 70, (~ de imagine) 64, 69, 71, (~ de operațiuni) 66, 69, (~ de programe) 69, (~ul serviciilor de informații naționale) 66
 diredică 151
 drept 140
 dreptate 106
 dreptatea 140
 drepte 106
 dreptii 106
 directică 151

- diridică 151
 dirijor (~ permanent invitat) 70, (~ rezident) 63,
 65, 66, 70, (~ permanent invitat) 65, 66
 diritică 151
 discount 587, 588, 593
 dislike 587
 display 185
 DJ 185
 doamnilor 163
 doamnă (vra să ~) 164
 doauozeci 166
 dobor (ei ~) 77
 dolie 594
 Domnedzeu 113
 dona 587, 588, 590
 donator, -oare 587, 588, 589, 590, 593, (~ universal,
 -ă) 587
 donație 588
 dormi 549
 doruleț 587
 draft, dronă 587
 drag, -ă 593, 594
 dragi 592, 594
 dragoste 583
 drajeu 184
 drădică 151
 drept 161
 dreptate 168
 dreptatea 168
 dressing 587, 588, 589, 590, 593
 droaie 177
 d-ta 590
 ducându-să 114
 ducea 104
 dulcele 233
 dulcile 233
 dumisali 163
 dumitale 163
 dumitali 163
 dumitalii 163
 dumnata 163
 dumnavoastră 163
 dumneatale 592
 dumnezăiască 21
 Dumnezău 108
 Dumnedzeu 105, 113
 dumneta 592
 dumnezăire 169
 dumnezăirea 169
 Dumnezău 114, 164, 169
 Dumnezăul 169
 Dumnezăule 169
 dumnezei 166
 dumnezeire 141
 Dumnezeu 166, 169
 дүрһәк 107
 dusără 108, (și u ~) 107
 duse (să ~) 166
 dusu-s-o 132
 duty-free 182
 duty-free-uri 182, 183
 DVD 587
 dzăcându 21
 dzile 107
 dzisă 21, 113, 114
- E**
- € 598
 -e 75
 ₺ 598
 e-book 587
 ecarte 184
 ecarteu 184
 economist (~ șef și director de cercetare) 65, 66
 ecorșeu 184
 ecou 184
 ecstasy 187
 editor (~ video documentar) 64, 66, 70, (~ video
 interviuri) 64, 66, 70
 -eei 108
 electoralism 587, 589
 electoralist, -ă 587, 589
 electrobuz 524
 element 186
 elemente 186
 elementî 186
 elf 67
 elizeu 184
 embargo 184
 embargou 184
 embargoul 185
 emeri 187
 emoji 182
 emojiuri 182
 emoticoane 187
 emoticon 187, 587, 589
 empireu 184
 -enie 235
 epicureu 184
 epinefrină 588
 ерһ 107

- e-reader 587
 -creți 108, 114, 115
 erija 593
 esofagoscopie 587
 etilotest 587
 etnobotanic, -ă 587, 589, 590, 593
 -eu 184
 eugenist 64, 65, 67, 71
 eurocrat 587, 589
 eurocrație 587, 589
 evaluator 587
 ex abrupto 593
 exceda 588, 590
 ex-libris 518
 ex-librist 518
 exlibristică 518
 expert 69, 70, (~ în antrenarea câinilor) 66, 69, 70, (~ în arte marțiale) 65, 66, 69, 70, (~ și cercetător științific) 64, 66, 69, 70, (~ în criminalitate informatică) 65, 66, 69, 70, (~ în educație) 64, 66, 69, 70, 71, (~ în intervenții și maestru în artele marțiale) 66, 69, 70, (~ în justiție militară) 65, 66, 69, 70, (~ în legile lustrăției) 65, 66, 69, 70, (~ în muniție) 65, 66, 69, 70, (~ în sănătate publică) 69, 70, (~ în securitate) 66, 69, 70, 71 (~ la serviciul relații publice și comunicare) 66, 69, 70, (~ Societatea Academică Română) 64, 69, 70, (~ de top mondial în încălzirea globală) 66, 69, 70
 exploatare (~ stații de distribuție electrice) 66
 expozeu 184
 externaliza 587, 589
 externalizare 587, 589
 extracomunitar, -ă 587
 extracurricular, -ă 587
- F**
- face-vă-ți 132
 faci (cum tu vei ~) 163
 facsimil 518, 519
 facsimila 519
 facsimilare 519
 fac-simile 519
 fake-news-uri 183
 falafel 587, 589
 farmecile 165
 fată 105, 114, 115
 fate 110
 fax 516, 518
- фак 110
 făcătoriu 21
 făcătoriu 107
 făcu (~ cum u vătă) 107
 făinuri 182
 fără 128
 fără-mente 201
 fără-minte 201
 фак<н>пъна 107
 fântână 108
 fântânei 108
 fearălor 161
 feate 20, 107, 114
 feateii 115
 featele 165
 featiei 113
 featile 161
 feață 20
 feațele 161
 feații 161
 feciorul 142
 felicita 77
 feliu 164
 femeie 69, (~ angajată salvamontist) 66, (~ pompier) 66, (~ regizoare) 64, (~președinte) 65, 66
 fermecătoriu 166
 ferodo 185
 ferodou 184, 185
 ferodouri 185
 fetiță-mutant 64, 65
 fi 127, (va ~) 21, 113, 114
 fiară (a multe ~) 161
 fiară 107, 108, 141, 161, (aceii ~) 161
 fider 594
 fie 21
 fiecarele 141
 fieriei 108
 fierul de tărie 201
 fieștecăre 161
 fiica 104
 Fiiului 107, 113, 114
 file 184
 fileu 184
 film (~ XXX) 64
 filoloagă 188
 filolog 93
 filologă 188
 Filologie 90, 91, 92
 filologie 91, 92, 93
 filozofie 90
 fire 141

- fiscaliza 587, 589
 fiscalizare 587, 589
 fiscalizat, -ă 587, 589
 fit (slim ~) 562, 563, (regular ~) 562, 563, (large ~) 562, 563
 fiu (să ~) 107
 fizică (~a atmosferei și a globului terestru) 66
 Fizică 88
 floare (~a pentagonului) 562, 563, 564
 fluid, -ă 587, 588, 593
 fluidiza 587, 588, 589, 590
 fluidizare 587, 588, 593
 foale 204
 foarte 107
 foiu 204
 folos 168
 folosi 163
 folositoriu 160
 fond 587
 fondatoare (~ de aplicație) 66
 forte 107
 forum 587, 588, 589, 590, 593
 fotograf (~ freelancer) 68
 fotojurnalist 67, (~ și fotograf freelancer) 64
 fotoreporter (~ și fotograf freelancer) 66
 frate 108, 503
 fratile 163
 frați 21, 105, 108
 frământ (se ~) 75
 frământa 151
 frământare 151
 фрѣмосць 107
 frâmsește 114
 frâmseștea 21
 frecventabil, -ă 587
 freo 143
 fresh 587
 freun 143
 frizer (~ de oi) 70, (~ de mioare) 65, 66, 70
 fronseu 184
 frumoasă 161, (~ cuvinte) 161
 frumoase 87
 frumoși 161
 frumseștea 161, 169
 frumseștea 165, 169
 frumseștele 165
 frumuseștea 161
 fuegiști 186
 fuleu 184
 fulger 75
 funcție 63
 fur 193
 fură (să ~) 114
 furou 184
 fuște 193, 201, (~ vârtute) 201
- G**
- ga 504
 gabrou 184
 galbăn 163
 gamer 67
 gameri 185
 ganoid 187
 ganoizi 187
 garden-party 182
 garden-partyuri 182
 garderobă (~ capsulă) 558
 garou 184
 gay 185
 gazeu 184
 -găi 504
 gătat-ați 132
 gătește 201
 găzduc 105
 gănsca 162
 gârbaciu 105
 gârbi 56
 gârbitură 56
 găscă 162
 geaba 128
 geacă 566, (~ bomber/de aviator) 566, (~ barbour/de vânatoare) 566, 567, (~ moto / perfecto) 566, (~ college) 566, (~ field) 566, (~ lumber) 566, (~ nehru) 566, (~ norfolk) 566, (~ parka/canadiană) 566, 567, (~ roadster) 566, (~ safari/sahariană) 566, 567, (~ de fâș) 566, 567, (~ de piele) 566, 567, (~ de blugi) 566, 567
 geamgiul 185
 geek 67
 gel 587, 588, 590
 genunche 161
 genunchele 21
 genunchile 161
 gestionabil, -ă 587
 gheată 569
 ghete (~ de iarnă) 569, (~ de patinaj) 569, (~ de fotbal) 569, (~ de baschet) 569, (~ kangoo jumps) 569, (~ lace-up) 569, (~ harness) 569, (~ balmoral) 569, (~ chelsea) 569, (~ chukka) 569, (~ jodhpur) 569
 ghetou 184

-ghii 504
 ghilimea 184
 ghimpul 204
 ghiotura 593
 ghipsa 587
 ghipsare 587
 ghișeu 184
 gice (voiu, vor ~) 107
 gicea 107
 gilăluți 201
 ginere 201, 207
 jucându 113
 jocuri 21
 gios 114
 jucându 114
 giudecaiu 114
 giudecătoriu 21
 giudețu 21
 giunghe (să ~) 21
 giura 114
 giurat-au 206
 giurământ 113
 glossy 187
 godeu 184
 gofreu 184
 goji 587
 goneaște 168
 goneaști 168
 gotovi 201
 gourmet 587
 GPS 587
 grad 63
 graf 160
 grafeme 88
 graffiti 182
 graffitiuri 182, 183
 grant 587
 graphic-designer animații 64-65, 66, 68
 grașii 196
 grăbănos 161
 grăiia 108, 143
 grăsimea 204
 grășit (au ~) 142
 greaște 142
 greșale 161
 greșate 161
 greșcală 142
 greșit 236, (au ~) 142, (~ți) 236
 gri 182
 grijască 142
 grijaște (nu să pre ~) 161, (nu să ~) 161
 grijăsc (nu să ~) 161

grije 113, 114
 grijesc 141
 griji 21, 113
 grisaille 185
 grisaille-ul 185
 griuri 182
 grizzli 186, 187
 grof 160
 groggy 187
 grosime (~a pământului) 206
 grumadz 105, 108
 grupuri (în ~) 178
 guler (~ kent) 562, (~ club) 562, (~ tab) 562, (~ piccadilly) 562, (~ rechin/franțuzesc) 562, (~ rândunică/vatermörder) 562, 563, (~ tunică/mandarin) 562, 572, (~ button-down/american) 562, (balenă de ~) 562, 563, (~ șal) 559, 560
 gutăie 246
 gutui 246
 gutuie 246

H

habilitant 65, 67
 hackeri 185
 haină 204
 hainile 168
 halo 184
 halou 184
 hand-out 587
 hand-rolled 565, 566
 hands-free 587
 handzizar 142
 harachiri 187
 hard 589
 hașeuri 183
 hălădui (a ~) 61
 hărțui 588, 589, 590, 593
 hărțuire 588, (~ sexuală) 588, 590
 hărțuit, -ă 593
 hău 593
 hărțui 592
 hărțuit, -ă, 592
 headhunter 67
 helpdesk 67, 68
 hepatită 589, 594
 herovimi 113
 heterosexual, -ă 593
 heterosexualitate 583
 hexavalent 588, (vaccin ~) 588, 590
 hi 104

- hiaba 128
 hiară 161
 hicori 187
 hier 169
 high-tech 593, 594
 hiică 104
 hijab 587
 himeneu 184
 hipogeu 184
 hippy 186, 187
 hipsteri 186
 hirovim 115
 hirovimi 114
 hoarbă 56, (a face ~ cu) 56
 hoardă 56
 hobbit 187
 hobbiți 187
 hobby 182
 hobbyuri 182, 183
 holocaust 583
 homeless 187
 homleși 187
 horă 56
 horp 593
 hrană 201
 hrăborie 108, 109, 201
 hrănit 238
 hublou 184
 huliia 206
 hunteri 186
 husăș 593
 husky 186, 187
 husoș 592
- I**
- i 185
 iaba 128
 ia-le în urechi 204
 iarbă-mare 245, 246
 iaveaște 110
 ice-tea 182
 ice-tea-uri 182
 ID 182
 ID-uri 182
 -iei 108, 113
 ierburi 182
 ieșe 107
 ieșie 114
 ieșiia 108
 ieșire 233
 ieșit 236, 237, (după ~ul) 236, (până la ~ul sufletului) 236
 ieu 107
 -iia 108
 imeanie 105
 impresară 65, 67, 71
 imprimeu 184, (~ cu brăduși) 558, (~ picior de cocoș) 558
 in rem 587, 589
 inactiv, -ă 587, 590
 inăș 106
 indispus 587, 588, 589, 593, 590
 inemii 140
 inflamatoare 594
 influenceri 186
 inginer (~ navigator) 70, (~ software) 70
 inginer 69
 inginer (~ navigator) 66, (~ software) 66, 68
 inimă 22
 inimii 140
 insignă (~ de rever) 559, 561
 inspector 69
 instantaneu 184
 instructor (~ de yoga) 65, 66
 Intelligence din Surse Deschise 68
 înter 593, 594
 interactiv, -ă 587, 589
 interferoni 186
 interfoane 188
 interfon 188
 interpret (~ autorizat) 66, 70, (~ de limbaj) 70, (~ de/în limbajul mimico-gestual) 64, 66, 70
 intraspitalicesc, -ească 587
 intrând 182
 intrânduri 182
 invaziv, -ă 587, 589, 590
 investigator (~ militar) 65, 66
 iodoterapie 64, 67
 iorgovan 246
 iPad 587
 iPad 590
 iPhone 188, 587, 590
 iPhone 590
 iPhone-uri 188
 iracan 592
 irima 22
 ispășenie 108
 ispiti 530
 ispitire 233
 ispovădanie 21
 ispoveduire 234

issop 201
 issopom 201
 Istvan 581
 IT 187, 587
 itemi 186
 it-ist 587
 -iță 244
 iu 107
 -iu 184
 iubească 141
 iubire 583
 iubit 583
 iubitoriu 21, 142, 161
 iubiți 21
 iușor (pe ~) 161
 izbăvască 21, 169
 izbăvească 141, 169

Î

îmblat (n-au ~) 168
 îmblă 20
 îmbogățască (să ~) 22
 îmbrăcăminte 206
 îmbuca 593
 împăratul 140
 împărația 165
 împărțând 169
 împărți 593
 împiiadeci 206
 împle 163
 împlutu 20
 împregiurului 142
 împrejurul 142
 împrotiva 105
 împunsă 113, 114
 împunse 105
 îmvață (se~) 76
 în 130, (~ către) 129
 înainte 128
 înaintre 128
 înalță 110
 încă 129
 încălțământul 201
 încălzesc 153
 încălzi 152
 înceluiască (să ~) 206
 începătorul 21
 începătornic 61
 începe 534
 încerca 530, (a se ~) 77

închina (a se ~) 77
 închirăciune 22
 închisără 22
 încovoiat, -ă 593
 încujbat 162
 încungiura 77, (îl va ~) 169
 încunjurat (m-au ~) 169
 îndărăpnic 161
 îndeletnicire 63
 înderepta 140
 îndereptare 140
 îndereptătoriu 140
 înderepteaze 140
 îndirepteaze 140
 îndrăzni 530
 îndrea 590
 îndreptători 161
 îndrepteze (să le ~) 161
 îndrumă 594
 înente 128
 înentre 128
 înfricoșăz (mă ~) 169
 înfricoșeatul 21
 înfrumșetază 169
 înghiță (să ~) 22
 îngrupa 21
 înlăuntru 128
 înlontru 128
 înluntru 128
 înmagazinare 588
 înmagazinat 588
 înmomenire 234, 235
 înraintea 22
 însărcinat 236, (~ț) 236
 însemnătorii 161
 însemnează 161
 însuși 114
 însuși 21
 înșălat (au ~) 166
 înșălătura 141
 înșelătoriu 21
 întâiu 141
 întâmpla (a se ~) 532
 întoarsă (să ~) 113
 între 128
 înturecatu 22
 înțaleage 169, (se va ~) 141
 înțaleageți 169
 înțaleaptăle 169
 înțalepciune 164
 înțalepți-te-voiu 169
 înțeleagerea 141

înțelept (nu pre ~) 161
 înțeleptul 166
 înțeleptit (m-au ~) 169
 înțeles (au ~) 166
 învence 194
 învescut 238
 înveselit, -ă 593
 învie (a ~) 22
 învisu (au ~) 22
 îracan 592

J

j 103
 jabou 184
 jacuzzi 187
 jale 144, 244
 jăhuită 141
 jălcuire 234
 jăluiești (să ~) 164
 jăluință 141
 jeale 108, 113, 114
 jelianie 141, 144
 jelaniiia 201
 jelescu 164
 jeleu 184
 jelnice 161
 jerseu 184, 185
 jerseuri 185
 jerunchele 105
 jidan 583
 jidancă 583
 jidăncuță 583
 jidănesc, -ească 583
 jidov 21, 583
 jidovesc, -ească 583
 jignițale 206
 jigou 184
 jihad 587
 jihadism 587, 589
 jihadist, -ă 587
 jilip 594
 jirtvă 2
 joacă (ei se ~) 74
 job 63
 joc (ei se ~) 74, 76
 jocheu 184
 jos 161, 164, 166
 jouhatsu 67
 jovial, -ă 593
 jubileu 184

juca 77, 142
 jucările 142
 judeca 142, 161
 judecata 169
 judecată 161
 judecă 166
 judecătoare (~ conspiraționistă) 66
 judecătoriaului 169
 judecățile 161
 județul 142
 jugul 142
 jumătate 142 (în ~) 161, (spre ~a veacului) 161
 junere 105, 106
 juratu-s-au 206

K

kit 587, 589, 590
 kiwi 187
 koala 587
 крезни^к 107

L

la 130, 507, 508, 511
 lac 587
 lacheu 184
 lacrimi 108
 lady 187
 lambou 184
 lambriu 184
 landou 184
 laolaltă 129
 lapili 187
 lapislazuli 187
 lasou 184
 laturea 113
 lațul 206
 lavabou 184
 lăcuia 104
 lăcuiaște 204
 lăcuită 236, (~tele) 236
 lăcuiitor (~ de sicrie) 66, 70
 lăsa 78
 lăsă (și u ~) 114
 lătură 126
 lână (~ de Angora) 557
 lângorile 195
 leadership 587

- leandru 592, 593
 lega 78
 legătoriul 164
 lendri 592
 lesa 520, (~ maiestate) 519, 520
 leșască 166
 leșuiaște 197
 leturghie 592
 leu 184
 lez- 520
 lez maesté 519
 lezmaiestate 517, 519, 520, (crimă de ~) 519,
 (delict de ~) 519
 lez-maiestate 519, 520
 lezmajestate 520
 lez-majeste 519
 LGBT 187
 liber 518
 licean (~ smart) 65, 66, 68
 like 587
 lilion 246
 limbi 201
 limbile 141, 201
 lingou 184
 lingvistică (~ computațională) 65, 66
 liniare 593
 link 589, 593
 lintou 184
 lipie 587, 589
 lista 587, 589, 590
 listuri 160
 literat 86
 literatură 93
 literați 93
 litere 88, 89, 92, 93
 Litere 88, 93
 living 587
 livrea 184
 loafer (penny ~) 569, (tassel ~) 569, (horsebit ~)
 569, (belgian ~) 569
 -loagă 188
 lobbist 187
 lobbști 187
 lobby 187
 locotenent 526
 locuitor 176
 loden 567
 -log 188
 loga 587, 589
 logare 587, 589
 lojniță 27
 looseri 186
 lori 187
 low-cost 587
 LP 182
 LP-uri 182
 lua 23
 lucrător 69, (~ hotelier) 66
 lucrătoriu 161
 lucru 63
 lui 503
 lumina 22
 luminos, -oasă 594
 lumira 22
 lut 201
 luva 23
- M**
- ma 130
 macaz 593
 macrameu 184
 macrou 184
 magizoolog 67, 68, 71
 magnetou 184
 mai 129, 132, 133, 533
 maiestate 520
 mainte 105
 maiou 184
 maire 110, 113
 mairele 110
 majordom 526
 malarologie 589, 593, 594
 manager 69, (~ de proiect) 65, 66, 68
 mangale 592
 mangalul (a târnosi ~) 593
 manioc 594
 manipulabil, -ă 587
 mașetă (~ simplă) 562, (~ dublă/franțuzească)
 562, 563, 572
 mantou 184
 Maquis 182
 maquis 183
 maquis-uri 182
 mare 104, 107, 114, 161
 marele 165
 margă (să ~) 113, 114, 141, 163
 margine (~a ceriului) 207
 marhă 105, 106
 marker 186
 markere 186
 markeri 186

- marketing (~ clasic) 65, 66, 68, 70, (~ digital) 65, 66, 68, 70
 marsă 114
 martini 182
 martiniuri 182
 masă (~ de croit) 557
 Masterclasses powered by ADFR 68
 mașină (~ de cusut) 557
 Matematică 88
 matineu 184
 mațe 201
 mausoleu 184
 mayăș, -ă 587
 măcar 131
 mădularul 142
 măgura 201
 mănânce 115, (să u ~) 114
 mâne 226
 mănule 22
 mărânce (să ~) 22, 105
 mărgăritariu 161
 мѣрицьрѣ 107
 măritu 201
 măsurariu 246
 măsele 246
 mătase (~ de Como) 557
 mătrăgună 244
 mâine 129
 mâini 141, 161, 166
 mâinile 141, 166, 207
 mână 108
 mânce (să ~) 115
 mânăcă (~ bufantă) 562, 563, (~ picior de oaie) 562, 562-563, 572, (~ fluture) 562, 563, (~ chimono) 562, (~ raglan) 562, 572
 mâni 166
 mâni 161
 mâniilor 169
 mânilor 169, 207
 mântuiaște 20
 mântuitomică 61
 mânăle 108, 109, 161, 164, 166, 169, 170
 mânălor 169
 mări 22
 mărânce (să ~) 22
 mâzdă 106, 201
 me 113
 mea 104, 114, 165, 169
 mearsă 113
 mearsără 108, 166
 mearse 105
 mearseră 166
 medic (~ primar boli infecțioase și tropicale) 64, 66, 70, (~ primar chirurgie toracică) 66, (~ specialist alergologie și imunologie clinică) 64, 66
 medicație 593
 Medicină 88
 mediteraneean, -ă 593
 megapixel 587, 589
 mene 104
 meni (a se ~) 57
 meniu 184
 -mente 150
 merg (eu, ei ~) 75, (să ~) 165
 mergea 107
 meritos, -oasă 592
 meser 193
 mesereare 144, 194
 meserie 63
 metoda (de coasere) 570 (~ Blake) 570, (~ Goodyear Welt) 570, 571, 572, (~ Blake Rapid) 570, (~ Storm Welt) 570
 metrou 184
 mezoamerican, -ă 587
 micaceu 184
 microbuz 524
 microsculptor 67
 micșorare 234
 mieu 107
 migdal 593
 migrant, -ă 587
 millfiori 187
 milostivi (a se ~) 530
 milostivindu-să 166
 mine 112, 163, (pre ~) 168, (la ~) 163
 minte 207
 mire 201, 207
 mirele 201
 mișelătatea 204
 mișclintă 61
 miu 107
 moarte 107
 mohorât 238
 mohorâțit 238
 Molecule* 88
 monk (cap toe ~) 569, (split toe ~) 569, (wingtip ~) 569, (plain toe ~) 569, (semi-brogue ~) 569, (full brogue ~) 569
 montator 69
 mortea 107
 moș (~ și babă) 564
 moșie 115

moșnean 593
 mother of pearl 562, 563
 motivant, -ă 587
 motodeltaplan 587
 motorsport 65, 67
 Moyamoya 64, 67
 mulineu 184
 multipli 186
 mulțămăsc 162, 163
 mulțămăscu 163
 mulțănesc 163
 mulțănescu 163
 mulțămim 163
 mulțămirea 168, 169
 mulți 108
 mulțime 176, (o ~ de) 178
 mulțimele 168
 muncă 63
 muntos 152
 мѣ<рн> (ва ~) 107
 musli 187
 mutare 234
 muzeu 184

N

nasturi (~ la un rând) 560, 561, 572, (~ la două
 rânduri) 560, 561, (~ la trei rânduri) 560
 năcăjăsc (mă ~) 169
 nădăjdui 106
 năduf 593
 năduh 592
 năroade 168
 năsălie 61
 născut 237
 năsip 20
 năvidi (nu ~) 201
 nânsul (cu ~) 114
 ne 110
 ne- 57
 neadevăsât 57
 neascultătoriu 164
 nebune (ceale ~) 233
 nebuni 206
 nebunul 201
 necazul 204
 necăjit (m-au ~) 169
 nece 128
 nedăstul 237
 nedejdui 106
 nedereptate 140
 nedestoinic 57
 nedireptate 106, 140
 nedispus, -ă 588, 590, 593
 nedreptate 161, 168
 nefrecventabil, -ă 587
 neglijeu 184
 negociator (~ de ostateci) 65, 66
 nemica 140
 nemțască 161
 nemulțămătoriu 161
 nenăvidiți 201
 nenorocire 160
 nenorocit 160
 nentră 128
 neopren 65, 66, 68, 587
 nepățit 58
 neputredele 233
 nescăpătat 58
 nesustenabil, -ă 587
 neștiutoriu 1r42
 neurofiziolog 67
 neuroștiință 67
 neuroștiințe 587
 Neuroștiințe 64
 nevăzut 237, (~ele) 237
 nevechitoarele 233
 nevoitor 142
 ni 110
 ны 110
 -nic 59
 nice 128
 nicecum 128
 nicedănăoară 22, 114, 115
 nici 128
 nicedănăoară 106
 nicedimioară 106
 nicio 593
 niciun 593
 nime 22, 112, 114, 115
 nimecine 22
 nimenea 168
 nimic 182
 nimica 140
 nimică 22
 nimicuri 182
 nișă 587, 589, 590, 593, (~ de piață) 587, 590,
 (de ~) 588
 niște 165, 166
 niști 165, 166
 nitragin 590

nod (~ simplu/four-in-hand) 565, (~ dublu) 565, (~ englezesc/Windsor) 565, (~ Kelvin) 565, (~ prințul Albert) 565, (~ Pratt) 565, (~ Eldredge) 565, (~ Van Wijk) 565, (~ Murrell) 565, (~ Balthus) 565, (~ Trinity) 565
 nomele 113
 noni 587
 nor 126
 noroadele 168
 noroc 163, 165
 norocoasă 160
 norocos 163
 norocul 160, 165
 norod 175, 176, 177
 norodul 168
 norodului 168
 nozocomial, -ă 587
 nu cadeaște (nu ~) 140
 nud, -ă 593, 594
 numai 126, 128
 numaicât 115
 numără 594
 numărătoare 588, 593, (~ inversă) 589, 593
 numărător, -oare 590, 592, 594
 numele 168
 numerile 165
 nutrienți 186
 nutriment 593

O

w 597
 oameni 107, 113, 141, 161, 165
 oamenii 104, 114
 oamini 113, 114
 oaminii 107
 oamirilor 22
 oarecâți 114
 Obamacare 63, 64, 67
 obori 115
 obrazele 161
 ocara 206
 ocăraște 142
 ochiometric, -ă 587, 589
 ocina 144
 odraslele 201
 oersted 187
 oerstezi 187
 of 182

oferta 592, 594
 offshore 587
 ofițer (~ de control antidoping) 64, 65, 66, 68, 70, (~ de elită) 70, (~ de elită și expert în intervenții și maestru al artelor marțiale) 67
 ofuri 182
 ogoreai 127
 ogori 127
 ogori 127
 ohotnici 160
 OK 185
 oleandru 589
 olmec, -ă 587
 oltariu 115
 oltariul 113, 114
 OMG 587
 Omicron BA.5 64, 71
 ominească 168
 omnibus 517
 omnibusă 523
 omnibuz 523
 omnibuze 523
 omnibuzuri 523
 omnium 524, 525, (~ agricol) 524, (~ al sportului) 524
 omorea 127
 omori 127
 omori 127
 onduleu 184
 onibus 523
 ootecă 593
 operatoare (~ de coduri) 65, 66, 70
 operator 69, (~ cu/de comandă numerică) 65, 66, 70
 operaționalizare 67
 operațiune 593, (~ militară) 593
 opiaceu 184
 oprire 234
 orgami 187
 organdi 182, 183
 organdiuri 182
 -oriu 23, 164
 ortodont 187
 ortodonți 187
 -os 152
 oscârbi 105
 osfințească 141, 143
 osindit 20
 ostășire 234, 235
 ostenele 163
 otrocoviță 58
 ouăle 593

- oul-piciorului 593
 outsidersi 186
 ovrei 583
 oxford 569, 572, (wholecut ~ 569), (cap toe ~) 569,
 (U-cap ~) 569, (adelaide ~) 569, (saddle ~)
 569, (wingtip ~) 569, (plain toe ~) 569,
 (semi-brogue ~) 569, (full brogue ~) 569
- P**
- pacatele 140
 pacatelor 140
 pace 141
 paciuli 187
 pai 185
 paiul 185
 păiușul 206
 palatin 150
 palet 187
 paleți 187
 palton 566, (~ Alain Delon) 566, (~ British Warm)
 566, (~ chesterfield) 566, (~ crombie) 566,
 572, (~ covert) 566, (~ loden) 566, (~ polo)
 566, (~ pea) 566, (~ herringbone) 566,
 (~ duffle) 566
 paludologie 593
 pampers 187
 pampersi 187
 panaceu 184
 panou 184
 pansea 184
 pansau 184
 pantaloni 563, (~ bufanți) 563, 564, (~ cargo)
 563, 564, 572, (~ chino) 563, 564, 572,
 (~ baggy), (~ skinny/creion) 563, 564,
 (~ acordeon) 563, 564, (~ trapez/labă de
 elefant) 563, 564, 572, (~ corsari/pescărești/
 trei sferturi) 563, 572, (~ bermude) 563,
 (~ scurți) 563, (~ cinci buzunare) 563, 564,
 (~ cu talie înaltă) 561, 563, 564, (~ cu talie
 joasă) 561, 563, 564, (~ cu turul lăsat) 563, (~
 cu manșetă) 563, (~ la dungă) 563, (~ de
 trening) 563, (~ de golf) 563, (~ de schi)
 563
 pantof 569, (~i de ocazie) 569, (~i de sport)
 569, (~i de iaht) 569, (~i pentru condus)
 569, (~i de lac) 569, (~i gât de lebadă) 569,
 571, (~i coadă de câine) 570, 571
 panțir 105
 papion 557, 565, (~ clasic) 566, (~ diamant)
 566, (~ fluture) 566
 papuc 570, (~i de casă) 570, (~i de plajă) 570,
 (~i de baie) 570, (~i vietnamezi/flip flops)
 570
 para- 520
 parabellum 520
 parale (atâtea ~) 179
 parapantist, -ă 587
 pardesiu 184
 pardonabil, -ă 587
 parenting 587
 pariu 184
 parod 587
 partea 113
 partener (~ Consultanță Fiscală și Head of
 People Services) 65, 67, 68
 party 182
 party-pris 182
 party-pris-uri 182, 183
 partyuri 182, 183
 paști 115
 pateu 184, 185
 pateuri 185
 pavea 184
 păcat 140
 păciuit 204
 pădurea 201
 păgânrii 201
 păharele 164
 păharul 20
 pălărie 567, (~ de pescuit/găleată) 567, 568, 572,
 (~ de vânătoare) 567, (~ de soare) 567, 568,
 (~ de ploaie) 567, 568, (~ de paie) 567, 568,
 (~ de castor) 567, 568, (~ joben) 568, (~ melon/
 bowler) 568, (~ homburg) 568, (~ fedora) 568,
 (~ trilby) 568, (~ pork pie) 568, (~ gondolier)
 568, (~ panama) 568, (~ tiroleză) 568,
 (~ mexicană) 568, (~ de cowboy) 568
 păliur 593
 pământesc 231
 pământești (ceale ~) 233
 pământiu 184
 pănătare 194
 păra 194
 părăsască 141
 părăsească (să se ~) 141
 părătare 194
 părți 113
 păsa 108
 păscariu 161
 pășaște 142
 păzască 164
 păzască 169

- păzești 141
 păziți (să ~) 166
 pâine 141, 163, 168
 pământul 185
 până 141, 532, (~ că) 131
 pâne 163
 pânțele 161
 pără 106
 pe 30, 130, 503, 508, 511
 pedestrași 166
 pedigri 182, 183
 pedigriuri 182
 pemente 106
 peminte 22
 penal 65, 67
 penalty 182
 penaltyuri 182, 183
 penny 187
 penticostal, -ă 593
 pentru 130, 141, 509, 511, 532, (~ acea) 108
 pepsi 182
 pepsiuri 182
 perdelile 163
 performa 587, 589
 perigeu 184
 perineu 184
 perioadă (~ de break in) 570
 pesteolaltă 129
 PET 587
 petreace (se ~) 20
 piață (~ energetică) 66
 picioare 165
 picioarele 165
 picioroange 591
 piciorong 591
 piciorongi 591
 piept 161
 pieptul 161
 pigmeu 184
 pișcate 162
 piștă 201
 piște 201
 pitarii 162
 pitbulli 187
 pitulă (se ~) 204
 piure 184
 piurea 184
 piureu 184
 pixel 587
 pixel 589
 pixeli 187
 pizza 589, 593
 pizză 592
 plafar 590
 planșeu 184
 plată 201
 platou 184
 playlist 587
 playoff 587, 589
 plătică 588
 plânge 113, 114
 plângea 104, 107, 114
 plânsă 114
 plebeu 184
 plec (se ~) 75
 pleca 78
 plecat 238
 pliu 184
 plonjeu 184
 pneu 184
 poantou 184
 poate 542
 pociu (să te ~ sluji) 164
 podi 59
 poditor 59
 podobască (să ~) 104, 107
 podobi 105
 podolog 587, 589
 poftă 21
 pogorăciune 59
 pohța 201
 politică (~ci de dezvoltare internațională) 65, 66
 politician (~ de tip retail) 65, 66, 68
 pomelo 587, 589
 pomineaste 20
 poponar 587, 589
 popor 176, 177
 poposală 22
 poposeaste 20
пориचितж 107
 poronca 169
 poroncă 163
 poroncești 164
 poronci 163
 poroncit (au ~) 163, 169, (ai ~) 163
 porta 587
 portal 587, 589, 590
 portmoneu 184
 porunca 201
 POS 587
 post 63
 posta 587, 589, 590

- postare 587
 postat, -ă 587, 589
 postrigi 144
 potopeaște 204
 potou 184
 potpuriu 184
 pound 187
 pounzi 187
 povață 200
 povestește 207
 povestesc 207
 pozitiv 186
 pozitivat 186
 pozitivai 186
 pozitivi 186
 pozunar 592
 PR 587
 pradă 204
 prahul 201
 prăpădeaște 204
 pravia 110
 prădător (~ sexual) 66
 pre 114, 141, 165
 preaosfinția 169
 preastol 108
 precedă 594
прелистънъльи 107
 preluminatului 169
 preotească 141
 preplecată 163
 prespre 114
 președinte 69, (~ al Comisiei de Industree și
 Servicii din Camera Deputaților) 65, 67,
 (~ SRE) 65, (~jucător) 65, 66, (~spectator)
 65, 66
 preț 201
 prevence 194
 pri 141
 prier 115
 priere 108
 prieri 108
 prietin 163
 prietinie 165
 prietini 165
 priimi 163
 primbla (a mă ~) 164, (a se ~) 78
 primblare 164
 primblați (să vă ~) 164
 primblăm (să ne ~) 164
 primblările 162
 primeaște 20
 prinde 534
 printa 593
 printare 587
 printat, -ă 587
 prinză (să o ~) 143
 prinze (să-1 ~) 143
 prioritiza 587
 prioritizare 587
 probabil 542
 probozirea 206
 procedeu 184
 procent 526
 procesiune (o ~ de) 178
 prochimen 62
 producător 69, (~fondator de film) 66
 produs 186
 produse 186
 produși 186
 profesiune 63
 profesoară (~ de tehnică de dans și interpretă)
 65, 66
 profesor 69, (~ de Securitate Europeană și Studii
 Europene) 65, (~antrenor de canotaj) 65,
 66, (~meditator) 65, 66
 profileri 186
 proiect manager 65, 66
 promoter 587
 promotor (~ destinații [turistice]) 65, 66
 promova 587, 590
 pronunțat, -ă 587, 693
 prorocestvui (a ~) 61
 proslavi (să ~) 110
 proslăvăsc 169
 proteinoză (~ alveolară) 66
 protezist 64, 67
 provideri 186
 psihanalist (~ și instructor de yoga) 66
 psiholog 71, (~ criminalist) 65, 66
 psihoterapeut 66
 Puico 503
 pulbrea 201
 pulover 564, (~ la baza gâtului) 564, 565, (~ pe
 gât/cu guler rulat) 564, 565, (~ cu gât în V)
 565, (~ cu gât mock) 565, (~ cu guler șal)
 565, (~ cu guler polo) 565, (~ cu fermoar)
 564, (~ pescăresc) 565, 572
 pultaceu 184
 pune 113
 pune-vă-ți 132
 puni 163
 purcede 115
 purces 236, (după ~ul) 236

purea 22
 purta 78
 pute (nu să ~) 163
 putea 533, 535, 539, 542, 543, 547, 554, 555,
 (nu va ~) 165, (va ~) 141
 putere 234, 235
 pute-va 132
 putredele 233
 puținea 141
 puținel 114, 115
 puținelu 21

Q

quakeri 186
 quechua 587
 quinoa 587, 589
 quiproquo 526
 quorumuri 522

R

-r 142
 racket 187
 racketi 187
 racursi 182, 184
 racursiu 184
 racursiuri 182
 rambleu 184
 răpejunile 204
 rapperi 186
 rată 587
 rateu 184
 ravioli 187
 răbda 142
 răbdători 142
 răbdătoriu 142
 răcorească (să se ~) 164
 rădica 20
 răotăți 233
 răpaos 142
 răposa 142
 rășajduitoriu 144
 răspunsul 207
 răsufare 589, 590, 593
 răsuflet 590
 răsufletu 590
 rășină 593
 rătăcit 237, (~ț) 237
 rătundul 233

rău 23
 răul 233
 răzășesc, -ească 592
 războiu 201
 războlit 61
 răzeș 591, 593
 răzeșesc, -ească 587, 592, 593
 răzeșiță 593
 răzrumpe (a ~) 59
 rânsă 244, 246
 râu 23
 râurile 169, 204
 -re 530
 rea 23, 142
 reale 142
 realele 233
 rebdătoriu 142
 rebus 517, 525
 recrutor (~ pentru parteneri de conducere) 65,
 66
 redingotă 558
 regulator 593, 594
 relele 233
 renunțare 588
 reprezentant 69, (~ relații clienți) 65, 66
 reseta 587, 589, 590, 593
 resetare 587
 resort 587
 reșou 184
 retailer 587
 retailerii 186
 retracta 588, 590, 592, 593
 retractabil, -ă 587, 588, 592
 retrieveri 186
 retroconversie 592
 retroconversiune 592
 retroversiune 589, 590, 592, 593, 594
 rețea 590, (~ de socializare) 588, 590
 rever (~ crestă) 559, 560, (~ ascuțit) 559, 560,
 (~ tautz) 559, 560, 572
 review-uri 183
 rezist 65, 67, 71
 rezisți 186
 rezoluție 587, 588, 589
 rezoluțiune 588
 rezona 587, 588, 590, 594
 ricoșeu 184
 ridica 78
 risipireți (nu vă ~) 105
 riu 23
 rizotouri 183
 robilor 206

- robocop 72
 robot 72
 robotaxi 72
 robovie 72
 rockeri 186
 rolleri 186
 rom 583
 rondo 185
 rondou 184, 184
 rondouri 185
 roșatec, -ă 592
 roșatic, -ă 592
 roșcov 593, (~-sălbatic) 588
 roșiatic 594
 roșiatici, -ce 594
 rotary 187
 rotavirus 587, 589
 rotund 232
 router 65, 68, 587, 589
 rozeuri 183
 rucodelnic 160
 ruga 79
 rugare (să ~) 110
 rugați 21
 rugbi 187
 rugby 187
 rulou 184
 rumână 161
 rusasca 161, 163
 rușit 238
- S**
- c** 597
 sa 506
 sacou (~ deschis) 559, 560, (~ închis) 559, 560
 sacou 559
 sacru, -ă 592
 sacrum 589, 592, 593, 594
 safari 182, 183
 safariuri 182
 safian 592
 saftian 592
 salcă 126
 salcie 126
 Sales & Trade Marketing Director 68
 Sales Trade Marketing Coordinator 66
 saleu 184
 samă 141, (a lua ~a) 161, (să iai ~a) 161, (ia ~a)
 161, (să iei ~a) 161
- sanda 570, (~le romane) 570, (~le marocane)
 570, (~le gladiator) 570
 sandou 184
 sandviciuri 183
 sanitație 587
 sara 22, 166
 sarcoame 188
 sarcom 188
 sarmală 126
 sashimi 587, 589
 satisface 587, (a-și ~ serviciul militar sau armata)
 588
 să (~ cade) 163
 să (să ~ facă) 163, (să ~ ucigă) 115
 săborele 21
 săftian 592
 săldați 161
 săldații 161
 Sălevca 112
 sănătos 152
 sânin 163
 săptămână 141
 săpun 201
 săpunu 201
 sărafim 115
 sărăcan, -ă 589, 590, 591, 592
 său 504, 506
 săvârșit 236, (~ul) 236
 sălescu (mă ~) 163
 sâmbeti (a ~) 59
 sâmbetia 59
 sânt 107, 113
 sântu 113
 sâmți-îți 132
 sângur 161, 163, 169
 sângură 166
 sângurului 169
 sânt 105
 sântu 114
 scanat, -ă 587
 scaunul 201
 scăpătat 58
 scenarist (~ project manager) 66, 68, (~ project
 manager Master Classes powered by ADRF)
 67
 schiabil, -ă 587
 scoasă 22
 scoață (să ~) 22
 scoreri 186
 scose 107
 scotch 587, 590, 594
 scotch-uri 594

- scoț (să ~) 143
 scriere 88
 scriseră 166
 scuba diving 65, 66, 68, 587
 scula (a se ~) 78, 534
 scut 200
 scutitoriu 169
 scutur (se ~) 75
 se (să ~ ia) 164
 seamă 166
 seamenic 244, 246
 seamne 161
 seamnele 161
 seamnelor 141
 seara 141, 166
 seară 141
 secretar 69
 securizant, -ă 587
 seftian 592
 segment 186
 segmente 186
 segmenți 186
 Selevi 112
 Selevin 103, 112
 Selevkii 112
 selfie 587
 self-tipped 565, 566
 selgiucid, -ă 587
 Selivi 112
 semne 161
 sendvișuri 183
 senior (~ trade marketing coordinator de farmacii)
 65, 68
 Sensei 185
 separator 587
 separeu 184
 septilioane 187
 septilion 187
 ser (~ actualizat) 64, 66, 70
 service-uri 183
 serviciu 63
 sexi 187, (~mama) 66, 70, (~impresara) 66, 70
 sezon 67
 sfadnic 161
 sfatul 143
 sfânt 103, 143
 sfântu 114
 sfântul 108, 114
 sfântului 108
 sfârșăsc (să ~) 169
 sfînțască (să ~) 114
 shaorma 587, 589
 shaormerie 587
 shequeli 186, 187
 sherry 182
 sherryuri 182, 183
 shimmiuri 183
 shimmy 182
 shimmyuri 182, 183
 sholddy 187
 show 185
 shuffler 67, 68
 Silin 104
 simediană 594
 simediane 594
 siminic 244, 246
 simnteți 21
 simntu 20
 simtu 20
 sinbătă 21
 sine 114
 sinecură 517, 520
 singe 21
 singele 20
 singur 169
 sintu 114
 sireican, -ă 592
 sitcom 587
 slavii 161
 slobozi 115
 slobozie 141
 slot 587, (~ machine) 588
 slow 185
 slugeii 115
 slujască 142
 slujbă 63
 slujbele 163
 slujea 105
 slujesc 141
 slujilor 206
 slujitoriu 114
 smad 161
 smartphone 587, 594
 smartphone-uri 594
 smerin 160
 smoothie 182
 smoothie-uri 182, 183
 snooker 587
 snorkeling 67
 soartea 108
 sociopat, -ă 187, 587
 sociopatie 587, 589
 sociopați 187
 socotițele 164

- socotitoriu 161
 socri 186
 soffioni 187
 sopun 201
 sote 184
 soteu 184
 soți 105
 spart 238
 spată 108, 114
 spărea (a se ~) 127
 spărgător (~ de bănci) 66, (~ de profesie) 66
 spărie (să ~) 165
 spăriat (te-ai ~) 165
 specialist 69, 70, (~ în securitate cibernetică) 70, (~ în tehnici de supraviețuire) 70, (~ în interogatorii) 65, 66, (~ în securitate cibernetică) 65, 66, (~ în tehnici de supraviețuire) 64, 66, (~ în lingvistică computațională) 66
 specialitate 63
 speria (a se ~) 127
 spinul 204
 sporiș 245, 246
 spoveditu 21
 Spray 185
 sprayuri 183
 spre 507, 508, 511
 spui (să-mi ~) 141, (să-ți ~) 164
 spuie (să le ~) 166
 spumant 186
 spumante 186
 spumantți 186
 spun 207
 spunerea 201
 spusa 201
 SRE 64, 67
 sta 59
 standby 185
 stat 59
 statnic 59
 statusul#MeToo 68
 stâlparele 201
 stânse 166
 steale 20
 stealele 165
 stenahorie 593
 stent 587, 589
 steregoaie 245
 steroid 187
 steroizi 186, 187
 stick 587, 589
 sticker 587
 stilistă (~ de modă) 65, 66
 stimul 186
 stimuloare 186
 stimulator 186
 stimulatori 186
 stimuli 186
 stimuluri 186
 stirigoaie 245
 storry 182
 storryuri 182
 straniei 186
 străgăm 21
 strămoșii 142
 străcă (să ~) 164
 străga 114
 străgatu-l-o 132
 străgu 21
 strămbă 161
 strămbătate (a face ~) 206
 strângătoriu 161
 strânge 166
 strângere 588
 strâns 169
 strânse 166
 strein 20
 stremoșii 142
 stremoșul 142
 stresori 186
 stretch 587
 strica (a se ~) 78, 589
 stricat 588, (se-au ~) 142
 strictură 594
 striga 166
 striin 20
 strin 20
 striu 184
 stroh 593, 594
 strumfi 186
 subasment 593
 subordin 592
 subordine 587
 subscriber 67, 68, 71
 subsemna 78
 subvariantă 67
 suciși 42
 sufism 590, 593
 suflare (ultima ~) 236
 sufleu 184
 sugrum 75
 suna 78
 supervaccin 64, 67
 supeu 184

suportuir 186
 suportți 186
 supraspecializat (~ în fertilizare in vitro) 66
 suprematist 65, 676
 surf 588, 589, 590, 593
 surfer 587
 surferiță 587
 surfing 590, 593
 surfist 590, 593, 594
 suricată 587, 589
 sushi 187, 587, 589
 suspect 186
 suspectți 186
 sustenabil, -ă 587, 589
 sustenabilitate 587, 589
 svadnic 161
 svânt 103, 113
 svântul 105, 113
 svârșească 143
 svârșit 143
 sveatul 143
 svirep 160
 swazi 187
 switch 65, 68

Ș

șalangeri 186
 șapcă 567, (~ de baseball) 567, (~ deerstalker) 567, 568, (~ newsboy) 567, 568, (~ marinărească) 567, 572
 șarpe 105
 șasă 163, 166
 șădea 164, 166
 șădem (să ~) 164
 șăzu 166
 șăzut 141, (n-au ~) 169
 șearpe 108, 113
 șearpele 21
 șed (să mai ~) 164
 ședea 104, 114, 141
 ședearea 201
 șederile 201
 ședzi 107
 ședzindu 110
 șef 69
 șemineu 184
 șerpe 114
 șerpele 113
 șevro 184
 șevrou 184

șevrouri 183
 șezi 105, (să ~) 164
 șezui 164
 șezut 141
 și 21
 șiling 593
 șireagurile 166
 șit 60
 șituri (~ de-ntăritură) 60
 șliț (~ american) 560, (~ englezesc) 560, (~ul pentagonului) 562, 563
 șodou 184
 șosea 184
 șpăgar, -ă 587, 589
 șterc 193
 ști 530
 știia 143
 știință 207
 Științe economice 88
 știut-ai 132
 șut 60
 șvară 161

T

tabletă 587, 589, 590
 taia 110
 taifun 589, 592, 593
 talie (~a întâi) 562, 563, (~a a doua) 562, 563, 572, (~a a treia) 562, 563
 talk-show 593, 594
 tangou 184
 tapiocă 594
 tare 104
 tatami 187, 587
 taxi 182, 183, 184
 taxiu 184
 taxiuri 182
 tătâne 115
 tăți 113, 114
 tâmpână 108
 tâmpla 114
 tânărețe 20
 târtan 583
 târzâu 164
 team 589, 593, 594, (~ building) 588
 teamereți (nu vă ~) 108, 115, (nu vi ~) 114
 tedum 526
 tehnician 69, (~-protezist) 66
 telenovelistă 65, 67
 teme 108

- temeliia 201
temeliici 144
temeți (nu vi ~) 114
temoare 193
termen 186
termene 186
termeni 186
tester 587, 592, 593, (~ digital) 587
ti 114
ticket pocket 563
timpinare 114
timpinarea 110
tină 201
tinăr 143
tine 113, 165, 168, 201
toată 107
toate 107, 165
toc (gura/frontul ~ului) 570, 571, (corpul ~ului) 570, 571, (capac de ~) 570, (flec de ~) 570, 571, (ramă de ~) 570, (blacheu de ~) 570, (îmbrăcămintă de ~) 570, (~ drept) 570, (~ italian) 570, (~ cubanez) 570, (~ mosorel) 570, 571, (~ ortopedic) 570
tocmală 141, 161
tocmeală 141, 165
tocmească (să-și ~) 165
tocmitoriu 161
toiagul 201, (~ puteriei) 201
toortitzi 186
toping 587, 589
-tor 59, 142
torticolis 516, 517, 520, 521
tory 187
-tos 152
totă 107
toți 108, 113, 114, 127
trafalet 187
trafaletți 186, 187
traineri 186
Trans 64
trans 67, 68, 70
transgen 64, 67, 70
transgen(der) 64, 67, 68, 70, 71, 587
Tranzacții 88
Tranzistoare 186
tranzistor 186
tranzistori 186
trasără 22
traseism 587
traseism 589
traseist, -ă 587, 589
traseu 184
travesti 182
travestiuri 182
trăizăci 166
trebui 532, 534, 535, 539, 542, 543, 547, 552, 554, 555
tremesă 113
trench coat 566
trenci 566
trendy 187
trestia 206
tricot 565, (~ jaquard) 558, (~ rașel) 558
tricotu 184, 565, (~ polo) 565, (~ henley) 565, (~ la baza gâtului) 565, (~ cu decolteu în V) 565, (~ cu mânecă lungă) 565, (~ cu mânecă scurtă) 565, (~ cu mânecă raglan) 565, (~ fără mâneci) 565, (~ cu glugă) 565
trimăt 163
trimer 587
trimeti 163
trimetirea 163
tripoade 188
tripod 188
trofeu 184
troleibuz 517, 524
troler 587
troleu 184
trolli 187
trombi 186
troparile 168
trufar 587
trufașaste-se 141
trufă 193
trupească 141
tsatziki 187
tsunami 587
tsunamiuri 187
tuberculi 594
tuberculi 594
tunză 142
tupeist, -ă 587, 589
tupeistic, -ă 587
tupeu 184
tupila (a ~) 61
tur 587, 588, 590, 591, 593, (~ operator) 587
ture 591
turna 105
turneu 184
tușeu 184
tutti 187, (~frutti) 187
TVA 590
tzatzikiul 187

Ț

țârțără 244
 țârțăriță 244, 246
 țereonie 592
 țesătură (~ doobby) 558, (~ grofată) 558
 ție (să se ~) 143
 țigan 583
 țigancă 583
 țigănaș 583
 țigănatic, -ă 583
 țigăncușă 583
 țigăncuță 583
 țigăneală 583
 țigănel 583
 țigănesc, -ească 583
 țigănește 583
 țigăni 583
 țigănie 583
 țigănime 583
 țigănos, -oasă 583
 țigănuș 583
 ținătoriu 21
 ținută (~ de bal) 558, (~ de ceremonie) 558,
 (~ de cocktail) 558
 țipa 78

U

ucide 108
 ucigătoriu 161
 ugerimea 204
 ului 22
 umbla 165, (nu vor ~) 168
 umblă 161, 168
 umbletele 161
 umbletul 165
 umeri (~ falși) 560, (~ napoletani) 560
 umidifica 587
 umnoji 194
 umplea 168
 unicorn 67, 68, 71
 unsprăzece 164
 update 587, 589
 updatare 587
 updatat, -ă 587
 upgrada 587, 589
 upgradare 587
 upgradat, -ă 587
 urâți 201
 urdzirea 201

urdziturile 201
 -uri 182, 183, 188
 urî (va ~) 142
 urmăritor 67
 urmează (să ~) 169
 ursăciune 60
 ursăciuni 60
 ursătură 60
 ursături 60
 ursi 60
 ursitoare 60
 urzitorile 201
 urziturile 201
 user 65, 67, 68
 ustâinind 21
 ușă 593
 ușor 161, 163
 utilizator, -oare 587

V

va 127
 vacanta 587
 vacantare 587
 vacantat, -ă 587
 vaccin (~ actualizat) 64, 66, 70, (~ specific) 64,
 66, 70
 vademecum 526
 vadză (să ~) 108, 113
 vafă 590, 593
 vafelă 589, 590
 vaida de/vaide de 22, 23
 valida 587, 589, 590
 variolă (~a maimuței) 64, 66, 71
 vatămi 206
 vază (să ~) 169, (să nu se camai ~) 143, (să-și ~)
 166
 vă 110
 văd 164, (eu, ei ~) 75
 vădz (ca să ~) 169
 vădzându 21
 văierat 238
 văjmântului 206
 vâl 587, 590, 593, (~ islamic) 588
 vârgură 193
 vâst-ați 132
 vătăma 153
 vătămare (~a măririi) 519
 văz 143, (să ~) 166
 văzând 166
 văzut 237, (~ele) 237

- văjmânt 204
vânat 204
vânce 194
vâr (ei ~) 77
vârtos 152
vârvul 161
veacinice 233
veasălă 161
veastea 201, 207
vecuitoare 233
vecuitoarele 233
vede (el, ei ~) 75, (va ~) 141, (voiu ~) 113
vedea (va ~) 141
вѣдѣ (нѣ м<ѣ> <в>єри мѣи ~) 107
vedeare 234
vedetă (~ autor) 70, (avocat ~) 70
vegan 587
vei 127
vence 194
veni 108
verdețuri 182
veri (~ muri, ~ vedea) 108
versați 594
versații 594
vesălie 22
veseli (se ~) 108
veselit (să fiu ~) 108
vestă 561, (~ antiglonț) 561, (~ tactică) 561,
(~ moto) 561, (~ reflectorizantă) 561,
(~ hippie) 561, (~ outdoor) 561, (~ de
salvare) 561, (~ de pescuit) 561, (~ de
vânătoare) 561, (~ de costum) 561, (~ cu
talie joasă) 561, (~ cu talie înaltă) 561
vesteaște 207
vestire 234
veston 566
veșmânt 206
veto 517, 526, (drept de ~) 526
vezi 142
вѣ 110
viceversa 526
video-chat 587
videre 106
vie (să ~) 143, 166
vihor 201
vină 108
vine 141
vini (va ~) 114
vinie 23
vinind 107
vinit (au ~) 107, 108, 114
vinitul 106
viral 587, 589, 590
viraliza 587
viralizare 587
viralizat, -ă 587
viritu (ați ~) 22
virolog 64, 71
virologist 71
virology 67
virusolog 71
vitioan 162
vition 162
viu 164
vloggeri 186
вож 107, 110
voi 127
voice-over 65, 66, 68
voievod 115
voievodzi 21
voinic 115
voinicie 115
voleu 184
volnic 530
voodoo 587
vopseluri 182
vopsitor (~ de sicrie) 70
vorbilor 163
voastră 107
voucher 587
vrajmașii 140
vrajmașu 114
врж 110
vrăjitoriu 166
vrăjmașul 140
vrăjmășie 140
vrea (veți ~) 165
vreme 163
vremele 163
vremenice (ceale ~) 233
vremenice 233
vremeștile 233
vreo 143
vreun 143
- W**
- walkie-talkie 187
watch pocket 563
WEB 587
webcamming 67, 68
webinar 65, 67, 68

whiskyuri 183
 Whole Lung Lavage (spălătură pulmonară totală)
 66, 68
 WI-FI 185, 587
 wrestler 65, 67, 68, 587
 wrestling 65, 67, 68, 71, 587

Y

yankeu 184
 youtuber 67

Z

z 103
 zăcea (va ~) 141
 zănoagă 594
 zboară (ei ~) 74
 zbor (ei ~) 74, 75, 76
 zdrobască 169
 zeace 169
 zeastrele 141
 zece (a ~a) 161
 zero 184
 zerou 184
 zeu 184
 zgarbura 201
 zgău 201
 zi 105
 zic 161
 zicând 166
 zice 141
 zile 166
 zilile 163
 zimbrărie 587
 zisa 114, 236
 zisă 166, 236
 zise 104, 166
 zmău 104
 zmaul 104
 zmeu 117, 184
 zmult 238
 zoom 587, 589

Rusă

Астрахань 568
 Каракуль 568
 ѿвезана 160

Ушанка 568
 уше 568
 шапка 567

Sârbo-croată

hrvat 565
 jorgovan 246
 kovilje 245
 sporiš 245

Slavă

-аник 235
 вагрени 238
 ваграниц 238
 вагрѣнѣ 238
 влага 237
 вѣга 230, 231, 233
 вѣговѣщеник 234
 вѣгы 230
 вѣгодѣаніе 237
 вѣгоє 230
 вѣдно 238
 виденіих 234
 видимаа 237
 видѣніе 234, 235
 власт 234, 235
 власть 234, 235
 войство^м 234, 235
 врѣменных 232, 233
 въдръжаніе 234
 възрасто^м 235
 въчловѣченик 234
 въчловѣчество 234, 235
 вѣчнѣствѣ 234, 235
 вѣчнаа 232, 233
 грѣшающіи^м 236
 добра 230
 добро 237
 доброє 230
 добръ 230
 -еник 235
 жилища 236
 s 103
 завѣдѣших 237
 заступленіе 42
 земнаа 231

- злаа 232
 злаа 232, 233
 злыи 231
 змиа 113
 и³шествѣи (по ~) 236
 издыханіа (конечнаго ~) 236
 имѣникъ 105
 исповѣданіа 234, 235
 испытаніе 234, 235
 исти^ню 238
 исти^ны^м 238
 истръже^на 238
 исъчи 42
 исхожденіа 237
 kovylі 245
 конецъ 236
 кр⁸г 232
 крѣпостъ 42
 мѣнити 57
 недѣг 195
 недоста^ткы 238
 недостат^к 238
 недостат^къ 238
 ницавши^м 236
 обилик 237
 падши^х 236
 поко^бными 238
 покръвеніем 233
 преложеніа 234
 раздра^ным 238
 растати 59
 ращеніе^м 235
 реченік 236
 рождества 237
 рыданіи 234
 ржса 244
 сладкаа 231
 сладкое 231
 сии 107
 сѣи 112
 сѣи 112
 сжвотъствовати 59
 тѣчныи 196
 оумаленіа 234
 оупита^ны 238
 обилии 237
 обильче^на 238
 Ѡкръвеніа 233
 Ѡшествѣи (по ~) 236
 Ѡшествѣи 233
 чръвлени 238
 ц 103

Spaniolă

- aquel 152
 aquests 152
 nutria 568
 rizo 150

Turcă

- paruç 570

Ucraineană

- kovyle, kovyl' 245
 спориш 245

INDICE DE MATERII*

- ACCENTUARE, ~a cuvintelor în DEX 581–584
ADAPTARE, ~a împrumuturilor nominale recente 181–189
ALTERNANȚĂ, ~ fonetică – marcă de autohtonizare 187–188
ANGLICISM, ~e în terminologia vestimentației 571–572
ARHAISM, ~e morfologice 129
ATESTARE, modificarea primei ~i a unor termeni: *adăosături* 62, *brudatic* 60, *bulci* 60, *cinsteș* 60, *hălădui* 60, *începătornic* 60, *mântuitornică* 60, *năsălie* 60, *războlit* 60, *prochimen* 62, *prorocestvui* 60, *tupila* 60
BILINGV, izvor ~ al *Psaltirii Hurmuzachi* 39–54
CALC, ~ul ingvistic în terminologia frazeologică a vestimentației 560
CAZ, ~ oblic în latină 512–528
CONTAMINARE, ~a lingvistică 147–156
CONVERSIUNE, ~a într-un text din sec. al XVII-lea 229–239; ~a adjectiv – substantiv 230–233; ~a verb la infinitiv – substantiv 233–235; ~a supin – substantiv 235–236; ~a participiu – substantiv 236–237; ~a adverb – substantiv 237–238; ~a participiu – adjectiv 238
*DEL*R, etimoane latinești moștenite din perspectiva ~ 147–154
DESINENȚĂ, ~a *-uri* ca marcă de autohtonizare 181–183; ~a de plural *-i* a masculinelor ca marcă de autohtonizare 185–187
DEX, istoria ~ului 575–594
DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE (DLR), introducere la ~ 25–37, tradiție și inovație în ~ 29–31, informatizarea ~ 31–33, inventarul ~ 33–34, bibliografia ~ 34–35, datarea surselor în ~ 35–37
DIFTONGARE, ~a vocalei finale ca marcă de autohtonizare 183–185
DOSOFTEI, prima tipăritură a mitropolitului ~ 55–62
EPISTEMIC, modalitate ~ă 553, context ~ 553
FILOLOGIE, perspectiva istorică asupra ~ei 83–93
FLEXIUNE, ~a împrumuturilor nominale recente 181–189
FRAGMENTUL GRIGOROVICI, 595–604
GEN, ~ul personal 503–504
GLOSELE BOGDAN, 595–604
GRAI, particularități ale ~lor nordice în documente bihorene vechi 19–24; ~uri din centrul Transilvaniei 125–137; norma ~ului moldovenesc în sec. al XVIII-lea 157–174
INFINITIV, ~ul în documentele din sec. al XVIII-lea 529–537; ~ul lung în raport cu ~ul scurt 529–532; subiectul ~ului 532–533, ~ în structura predicatului complex 533–535
LATINĂ, cuvinte moștenite din etimoane contaminate în ~a populară 149–153; sintagme din ~ 512–528
LEGENDĂ, ~a *Sfântului Gheorghe* 101–123
LEXIC, ~ inedit în prima tipăritură a mitropolitului Dosoftei 55–62; ~ul profesiunilor 63–72
LEXICALIZARE, ~a sintagmelor latinești 512–528
LITERE, perspectiva istorică asupra ~lor 83–93
MANUSCRIS, ~ necunoscut al lui Teodor Corbea 95–99
MODALITATE, 539–547
MORFOLOGIE, ~a verbal în teatrul lui Alecsandri 73–81; particularități ale ~ei graiurilor din centrul Transilvaniei 125–134
MOȘTENIT, cuvinte ~e din etimoane contaminate în latina populară 149–153
NORMĂ LITERARĂ, ~ în documente bihorene vechi 19–24
NORMĂ, ~a literară în *Pravila de la Govora* 139–145; ~a graiului moldovenesc în sec. al XVIII-lea 157–174
OPERATOR, ~i verbali în structura predicatului complex 533–535
PRAVILA DE LA GOVORA, ~ de la Govora 139–145
PREDICAT COMPLEX, infinitivul în structura ~ 533–535
PREPOZIȚIE, substantiv [+ personal] cu ~i de Ac în limba română veche 503–514

* Indicele de materii a fost alcătuit de Andreea Dinică.

- PSALTIRE*, ~a în limba română 191–210
PSALTIREA HURMUZACHI, izvorul bilingv al ~ii 39–54
 ROMÂNĂ, unificarea limbii ~e literare 191–210
 ROTACISM, ~ în documente bihorene vechi 19–24
 SEMANTICĂ, ~a verbelor modale 547–556
 SENS, ~ul unor cuvinte: *cârmăci* 55, *ciumilitor* 56, *credzut* 56, *gârbitură* 56, *hoarbă* 56, (*a se*) *meni* 57, *neadevăsât* 57, *nedestoinic* 58, *nepăjit* 58, *nescăpătat* 58, *otrocoviță* 58, *proditor* 59, *pogorăciunea* 59, *răzrumpe* 59, *sărcinat* 59, *sâmbeti* (vb.), *sâmbetia* (s.f.) 59, *statnic* 59, *șituri de-ntăritură* 60, *ursătură* 60
 SINCRETISM, ~ morfologic 73–81
 SINTAGMĂ, ~e latinești 512–528
 SUBIECT, ~ul infinitivului 532–533
 SUBSTANTIV, ~e colective în traduceri din franceză: *bănărit* 178–179, *droaie* 177–178, *în cete* 178, *norod* 175–177; ~e recent împrumutate în română 181–189; conversiunea adjectiv – ~ 230–233; conversiunea verb la infinitiv – ~ 233–235; conversiunea supin – ~ 235–236; conversiunea participiu – ~ 236–237; conversiunea adverb – ~ 237–238; ~ [+ personal] cu prepoziții de Ac în limba română veche 503–514
 TERMINOLOGIE, ~a botanică românească 241–247; ~a vestimentației 557–574
 TIPĂRITURĂ, ~i inedite 219–227
 TOPICA, ~ în graiurile din centrul Transilveniei 131–133
 TRADUCERE, ~ din slavonă 101–123; ~i din franceză 175–180; soluții greșite de ~ din limba greacă, diferențe între original și ~ 212–217
 TRANSCRIERE, ~a interpretativă a legendei Sfântului Gheorghe 117–123
VARLAAM ȘI IOASAF, conversiunea în ~ 229–239
 VERB, morfologia ~ului în teatrul lui Alecsandri 73–81; ~ele modale *putea* și *trebui* 539–556
 VERSIFICAȚIE, ~a în *Psaltirea* lui Teodor Corbea 95–99
 XENISM, ~e în terminologia vestimentației 560, 563

SUMARUL REVISTEI *LIMBA ROMÂNĂ* PE ANUL 2022

1. GHEORGHE CHIVU, *Lucrări publicate (1971–2021)*, **1–2**, p. 3–18
2. LILIANA AGACHE, *Normele literare în scrierile copiate de popa Florea din Dobliconești*, **1–2**, p. 19–24
3. MONICA BUSUIOC, *Introducere la Dicționarul limbii române – ediția a doua*, **1–2**, p. 25–37
4. IOSIF CAMARĂ, *Izvodul bilingv al Psaltirii Hurmuzaki*, **1–2**, p. 39–54
5. CRISTINA-IOANA DIMA, *Elemente lexicale inedite în prima tipăritură a mitropolitului Dosoftei*, **1–2**, p. 55–62
6. FLORICA DIMITRESCU, *Din lexicul actual al „ocupațiilor profesionale”*, **1–2**, p. 63–72
7. ADINA DRAGOMIRESCU, *Un experiment de morfologie verbală în didascaliiile din teatrul lui Vasile Alecsandri*, p. **1–2**, p. 73–81
8. ALEXANDRU GAFTON, *Filologia și literele*, **1–2**, p. 83–93
9. ALIN-MIHAI GHERMAN, *Un manuscris necunoscut al lui Teodor Corbea*, **1–2**, p. 95–99
10. ALEXANDRU MAREȘ, *Sfântul Gheorghe și balaurul. Versiunile românești din secolul al XVII-lea*, **1–2**, p. 101–123
11. MARIA MARIN, *Câteva trăsături specifice graiurilor din centrul Transilvaniei*, **1–2**, p. 125–137
12. MARIUS MAZILU, *Norma literară în Pravila tradusă de Moxa (Mănăstirea Govora, 1640)*, **1–2**, p. 139–145
13. CRISTIAN MOROIANU, *Din perspectiva DELR. Etimoane latinești contaminate, moștenite în limba română*, **1–2**, p. 147–156
14. DANIEL MUTALĂP, *Normă și grai în tipăriturile realizate de Mihail Strilbițchi la finele veacului al XVIII-lea*, **1–2**, p. 157–173
15. MARIANA NEȚ, *Substantive colective în peste un secol de traduceri românești din literatura franceză (1896–2004)*, **1–2**, p. 175–180
16. GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, *Despre integrarea flexionară a împrumuturilor nominale recente*, **1–2**, p. 181–189
17. EUGEN PAVEL, *Psaltirea în limba română. Modele și izvoare*, **1–2**, p. 191–210
18. ANCA SAPOVICI, *„Lor li s-a dat și legarea și dezlegarea și cheile cerului, de închid și deschid”: cele două sfaturi ale lui Matei al Mirelor, din volumul Învățăturile preste toate zilele, tipărit în 1642, la Câmpulung*, **1–2**, p. 211–217
19. CRISTINEL SAVA, *Două exemplare inedite ale unor tipărituri de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, **1–2**, p. 219–227
20. MARIA STANCIU ISTRATE, *Aspecte ale conversiunii într-un roman popular de la jumătatea secolului al XVII-lea*, **1–2**, p. 229–240
21. EMANUELA TIMOTIN, *Rețetele medicale manuscrise, o sursă insuficient explorată pentru studierea terminologiei botanice românești*, **1–2**, p. 241–247

GRAMATICĂ

22. IONELA-GEORGETA MICA, *Construcțiile cu substantiv [+personal] precedat de prepoziții cu regim de acuzativ în limba română veche*, **3–4**, p. 503–514
23. SIMONA MIHĂILĂ, *Cuvinte create din sintagme și din forme oblice latinești*, **3–4**, p. 515–528

24. SIMONA-ȘTEFANIA NEAGU, Considerații asupra infinitivului în documentele românești originale din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, **3–4**, p. 529–537
25. MARA PANAITESCU, Morphosyntactic and semantic properties of Romanian modal verbs *putea* and *trebui*, **3–4**, p. 539–556
26. RAREȘ TIRON, Terminologia frazeologică din domeniul vestimentației masculine, **3–4**, p. 557–574

LEXICOLOGIE

27. MONICA BUSUIOC, DEX – Istorie și continuitate (I), **3–4**, p. 575–594

FILOLOGIE

28. ALEXANDRU MAREȘ, Scurte considerații pe marginea unei corespondențe contrafăcute, **3–4**, p. 595–604

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

29. ANTONIA CIOLAC, *Dicționar de termeni oficiali din limba română actuală* (DOF), Ioana Vintilă-Rădulescu (coord.), Cristiana Arangelovici, Ana-Maria Barbu, Iulia Barbu Comaromi, Teodora Codiță Toroipan, Emanuela Dima, Ana Iorga Mihail, Florin Negruțiu, Mariana Neț, Nicoleta Petuhov și Ioana Vintilă-Rădulescu, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2022, 624 p., **1–2**, p. 249–251
30. MIHAELA ILIOAIA, BEATRICE ANDREEA CĂLIN PETCU, *Non-canonical subject marking in Romania. Status and evolution of the mihi est construction*, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2021, 278 p., **1–2**, p. 252–253